Arsenaal. Jaargang 5

bron
Arsenaal. Jaargang 5. Z.n., z.p. [Gent] 1949

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_ars001194901_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

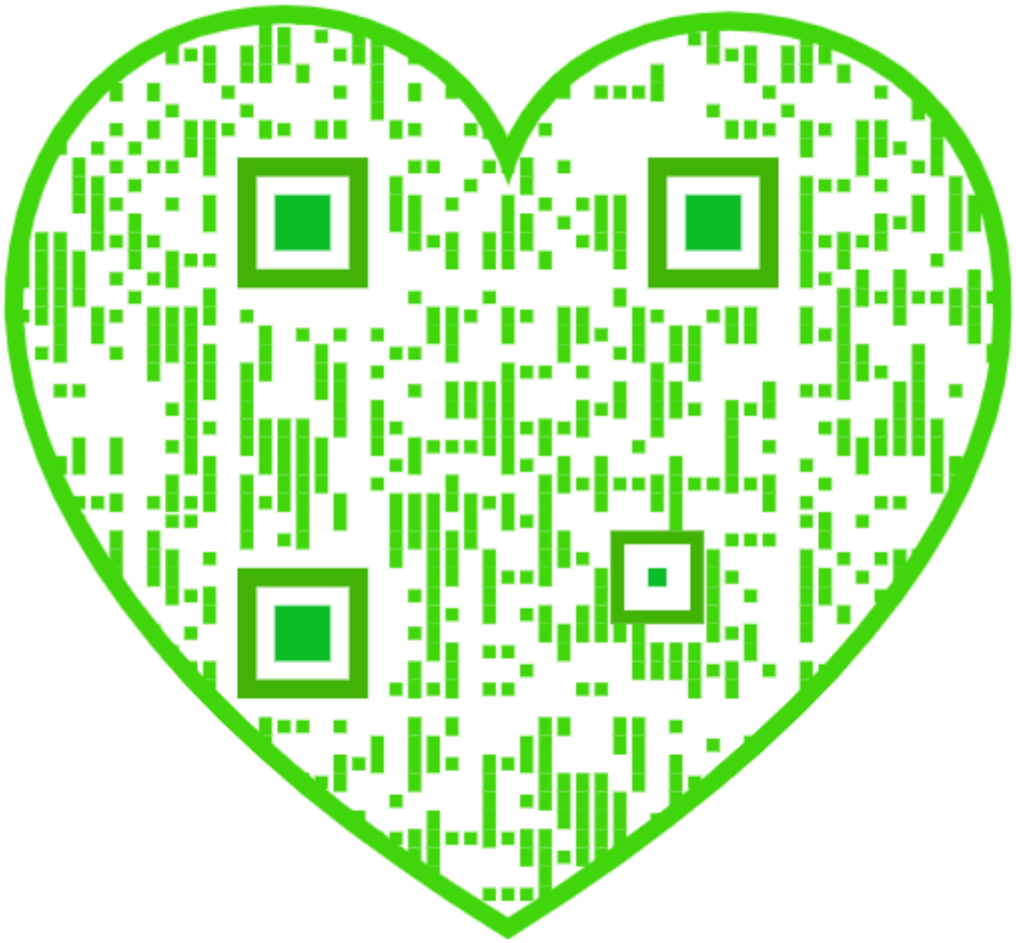

[Nummer 1]

Inhoud

I. Poezie

De Prins	Waarom verwonderd?
Coopmans	Weemoed
Aerts	De Clown en ik
Van Putte	Sonnet
Laureys	Het opgelichte masker
Claus	Emigrant
De Doncker	Vers
Biliet	Aan de Gedachte
De Wilde	Ballade van ‘Elckerlyc’
Boeckaert	Gebed van een Aardworm

II. Essay

Van Ruysbeek	De Kunstenaar en zijn Tijd
Biliet	Een Mens aan het Woord

III. Varia

Boekbesprekingen

De kunstenaar en zijn tijd

Indien het publiek dat voor de kunst belangstelling toont slechts bestond uit werkelijke kunstenaars, dan zouden deze bladzijden zeer weinig nut opleveren. Ik zou me voelen als iemand die aan een vis moet leren zwemmen of als een piepjong bediende die zijn directeur zou aan het verstand brengen wat nu eigenlijk zijn rol is. Want de waarachtige kunstenaar heeft weinig, om zo te zeggen niets, van de critiek te leren. Hij is nl. de pionier, degene die aan de kop gaat, die nieuwe gebieden ontdekt, braakliggende grond ontgint, nieuwe wegen baant, aan de kunstgeschiedenis verse stuwing verleent, haar soms onvermoede toekomstmogelijkheden opent en haar langs verrassende wendingen naar nieuw leven leidt. De critikus kan dan naderhand vaststellen en uit het geheel der feiten die hij opgemerkt heeft algemene richtlijnen trachten op te maken, maar hij koestert illusies wanneer hij moest denken dat hij de levenswarme schepping van een oorspronkelijke scheppende geest kan beïnvloeden en dat HIJ de regels kan vaststellen volgens welke de kunstenaar moet te werk gaan. Doch, gelukkig voor de critikus, bestaat het belangstellend publiek niet alleen uit de énkele kunstenaars, maar uit een bonte menigte mensen, allen gevoelig voor het schone, het verhevene en al wat des geestes is, en begerig om zich te ontwikkelen, hun smaak te veredelen en te verfijnen, meer en meer deelachtig te worden aan de blijvende cultuurschatten van het mensdom en aldus zichzelf als mens te verheffen en een rijker leven te leiden, vol bontgeschakeerde innerlijke ziels- en gemoedsrijkdom. Tot dit publiek kan de critikus zich richten en voor dit publiek kunnen zijn woorden nut opleveren want hier spreekt hij tot zijns gelijke. Het is de taak van de critikus en het denkend publiek samen te werken tot het vinden van gezonde standpunten ten overstaan van de problemen die elke tijd opwerpt. Indien door goede wil, gezond verstand, geestelijke inspanning en vooral wederzijds begrip zulke gezonde standpunten geleidelijk verspreiding vinden, dan zullen we een grote stap vooruit gegaan zijn. Het lezend publiek zal van trap tot trap op een hoger peil komen te staan. Het zal een dieper begrip tonen voor kunst en kunstenaar, of, breder beschouwd, want als mens mogen we onze horizon hiertoe niet beperken, voor alle uitingen der cultuur; het zal gemakkelijker meeleven met de grote tijdsstromingen, het zal meer mens worden. En het gunstige klimaat nu, hierdoor geschapen, helpt op zijn beurt de cultuur verspreiden en verdiepen en maakt het ont-

luiken van kunstenaars gemakkelijker. Hoe hogerstaand het publiek, dat tegelijkertijd voedings- en klankbodem is van de kunst, hoe groter de kansen tot het ontstaan van de grote kunst waarvan wij allen dromen.

Na perioden van beroering en verwarring, zoals we er de laatste jaren een hebben meegeleefd, is het een instinct van de cultuurmens een ogenblik stil te staan, het bestek op te maken en zich over zichzelf en de menselijke waarden te bezinnen vooraleer weer op te trekken naar de steeds wenkende horizonnen. Een van de vragen die hij zich ook op dit ogenblik stelt is de vraag naar de rol die de kunst in de huidige wereld te spelen heeft en vandaar de vraag welke de houding moet zijn van de kunstenaar tegenover zijn tijd. Deze vraag is in een driedubbel opzicht belangrijk, want het antwoord kan ons aanwijzingen verschaffen om, in onze hoedanigheid van klankbodem, voor de komende tijden een grote kunst te helpen mogelijk maken. Ten tweede, indien we de juiste oplossing voor deze vraag vinden, dan zullen we terzelfdertijd het wezen zelf van de kunst en van de kunstenaar dieper hebben leren kennen, want buiten het wezen der kunst is geen oplossing van haar problemen mogelijk. En wie het wezen zelf der kunst bevroedt en niet enkel haar tijdelijke vorm, die zal ook, mits voorzichtig te zijn, met een niet geringe kans op juistheid het antwoord vinden dat voor alle tijden geldig is.

Over ons onderwerp nu bestaan er verschillende theorieën waaronder tijdens de laatste jaren vooral twee uiterste vurige verdedigers vonden.

De eerste theorie, de theorie van de IVOREN TOREN, beweert dat geen enkele kunstenaar zich om zijn tijd moet bekommeren. Hij moet enkel en alleen zichzelf gehoorzamen. Aan niemand anders heeft hij rekenschap te geven. De tijd waarin hij leeft mag hij soeverein negeren, sociale mistoestanden bv. mogen hem volledig koud laten; aan oorlogen, omwentelingen, lijden en strijden van het mensdom kan hij afwijzend en afwezig voorbijgaan. Zijn tijd? Wat is dat voor hem? Kunst wil hij scheppen en daarin kan zijn tijd hem niet helpen. De hartstochten van het menselijk hart bv. zijn dezelfde in alle tijden, ze zijn aan geen tijd gebonden. Om ze weer te geven moet hij in eigen ziel en gemoed peilen. En hoe kan men beter zichzelf peilen dan in eenzaamheid en afzondering? De kunstenaar die werkelijk kunstenaar wil zijn moet zich in afzondering verdedigen tegen de vangarmen van de wereld of anders verbeuzelt hij zijn tijd aan een aantal bezigheden die met kunst niets te maken hebben en die, wat erger is, zijn kunstzin op de lange duur zouden af-

stompen. Want hij schept geen kunst om een goed werk te doen voor zijn medemensen, hij wil ze niet met zijn kunst helpen, hij schept enkel en alleen iets schoons omdat het schoon is. L'art pour l'art zegt hij, het is het enige middel om tot de hoogste schoonheid te geraken. Wie zo niet denkt, misbruikt de kunst voor iets anders, verkracht haar, schendt haar wezen en verraadt de schoonheid, enig waar en onbaatzuchtig doel van alle kunst. De kunstenaar trekke zich dus terug in zijn ivoren toren, zo zal hij zijn hoge roeping kunnen beveiligen tegen al wat hem daarvan zou afleiden. De kunstenaar is dus niet alleen aan zijn tijd niets verschuldigd, maar daarenboven is elke toegeving aan die tijd een tekortkoming tegenover zijn ideaal.

Aan de antipoden van zulke beschouwingen richt zich een theorie op die op onze dagen weer de wind in de zeilen schijnt te hebben en die verkondigt dat de kunstenaar integendeel met zijn tijd moet meeleven en de verzuchtingen, de smart en het geluk, de ellende en de weelde, de noden en de verworvenheden van zijn tijd moet uitdrukken. Om conkreet te zijn: op dit ogenblik moet de kunstenaar, en we zullen nog conkreter zijn en zeggen: moet de Vlaamse schrijver meewerken aan de geestelijke wederopbouw, niet slechts van Vlaanderen of van België, doch van gans Europa. Hij heeft tot plicht, als enkeling in een millioenengemeenschap, waarmee hij valt of staat, de noden en verzuchtingen van deze gemeenschap in zijn werk uit te drukken. Hij, moet op de eerste rij staan op de barrikade. De eigenschappen die hij van de natuur meekreeg mag hij niet voor zich houden, hij moet ze uitbaten en dienstbaar maken voor zijn medemensen. Dezen hebben daar recht op zoals hij recht heeft op de vrucht van hun arbeid. De kunstenaar i.e.w. mag zich niet desolidariseren. De Vlaamse letterkundige, zegt Jan Walravens (Vlaamse Gids, Juni 1947, blz. 411) heeft ‘het recht niet zich aan het leed van zijn land en zijn volk te onttrekken. Onze tijd is een tragische tijd en het lot van ons volk is een smartelijk lot. Onze dichters schijnen dat lot niet te kennen. Alleen de schrijver die morgen onverbiddelijk, hartstochtelijk en intelligent het smartelijk gelaat van Vlaanderen weet terug te vinden, zal zijn Land van de lauwen bevrijd en midden in de vaart der volkeren opgestuwd hebben.’ Het klinkt als een ultimatum. Marc Moonen (ibid. blz. 422) drukt het nog drastischer uit waar hij voor de toekomst de opkomst van de sociale roman voorspelt en er bij voegt: ‘De kunstenaar moet leven in zijn maatschappij en, als ambtenaar als het ware, zijn plicht vervullen tegenover die maatschappij.’ Maar niet enkel omdat het zijn plicht is moet hij aldus handelen, doch ook omdat het de enige voorwaarde

is om werkelijke kunst te scheppen. Plicht en belang gaan hier hand in hand. Wie zich buiten zijn tijd stelt brengt niets dan artificiële kunst voort, daar ze in de werkelijkheid niet wortelt, en de werkelijkheid, wat is dat anders dan het leven in al zijn schakeringen, wel bepaald en onderscheiden die tijd waarin de kunstenaar leeft? Wie niet van zijn tijd is, doch in zijn ivoren toren meent boven zijn tijd te staan, is van geen enkele tijd, en mist het levenswarme, reële van het smartelijk of vreugdevolle leven, en zijn kunst zal jammerlijk doodgaan aan bloedarmoede. Werp u dus in de strijd, dat uw kunst de spiegel zij van uw tijd en, langs deze werkelijkheid om, waarvan de uitbeelding tevens een plicht is, zult ge kans hebben grote kunst te scheppen.

Dit zijn dan, in korte woorden, zoals ik ze zie, de twee uiterste theorieën over het onderwerp dat ons hier bezighoudt. Tussen deze twee polen liggen vanzelfsprekend vele gebieden waar men meer verzoenend gezind is, meer begrip toont voor de opvatting van de andere partijen, waar niet zo apodictisch en zelfzeker georakeld wordt, een ganse gamma meningen die trachten te antwoorden op dezelfde vraag: hoe moet de kunstenaar staan tegenover zijn tijd? doch waarvan voorgaande twee antipoden de uiterste grenzen vormen. Al de verdedigers van deze theorieën zijn met de beste bedoelingen bezield, en moesten ze plots een genoegzame macht inzake kunstaangelegenheden in handen krijgen, zouden ze hun systeem laten toepassn in de zekerheid dat de kunst nu een ongekende bloeiperiode zou te gemoet gaan.

Wat mij betreft, ik ben van oordeel dat geen enkele dezer theorieën de goede is, en wel om een heel eenvoudige reden: alle stellen het probleem op een verkeerde wijze, alle benaderen het vraagstuk vanuit een verkeerde gezichtshoek. Indien men over een zaak wenst te praten, dan moet men het ‘met kennis van zaken’ doen. Indien ik maatregelen voorstel om het landbouwbedrijf te saneren, dan moet ik tot in de puntjes het boerenleven kennen, indien ik vind dat het met de mijnwerkers niet in orde is, dan zal ik eerst het mijnwezen in al zijn aspecten bestuderen, niet uit rapporten, maar ter plaatse, en daarna eerst zal ik verbeteringsvoorstellen indienen. Iedereen neemt dat aan. Doch wanneer het gaat over kunst, en vooral over letterkunde schijnen vele mensen het te vergeten. Wens ik gezonde oplossingen voor de kunstproblemen, dan moet ik eerst de kunst zelf bestuderen, zien wat haar wezen is, haar bestaansvoorwaarden, haar mogelijkheden. En dit moet ik doen uit elementaire eerlijkheid. Want als ik het niet doe, dan loop ik gevaar niet hààr belangen te dienen, maar bv. de mijne, of die van mjin

meester, of van mijn vrienden. Beslissingen over iets nemen dat men niet grondig kent, is op zijn minst lichtzinnig. Een grondige studie van het wezen der kunst is dus eerst en vooral geboden en zal ons eveneens inlichten over het standpunt dat we moeten innemen om haar problemen te beoordelen en te benaderen. ‘Wer den Dichter will verstehen muss in das Land des Dichters gehen.’ En wie over kunstproblemen wil beslissen moet eerst en vooral vertrouwd zijn met de essentie der kunst, haar noden en haar imperatieven, wil hij niet het gevaar lopen in het luchtledige te praten en stelsels op te bouwen die met de werkelijkheid geen rekening houden en dan ook niets anders dan nutteloze, steriele hersenconstructies kunnen zijn.

Welnu dan, wat is kunst?

De mens verschijnt op deze aarde, groeit, kampt mee in de algemene levensstrijd, wordt oud en sterft. Hij ondergaat, evenals al wat leeft, de grote wet van de strijd om het bestaan. Om tegen die strijd opgewassen te zijn heeft de natuur hem een alles overheersend gevoel meegegeven, dat onuitroeibaar met hem vergroeid is: de wil om te leven, de angst voor de dood. Dit gevoel, dat hij deelt met al wat rond hem groeit en beweegt, is de grote motor van al wat op aarde leeft, en voor het mensdom de oorzaak van zijn gedurige ontwikkeling. Die angst legt in ons een onrust en een gejaagdheid die de hoofdfactors zijn in al onze handelingen. Hij is het, waar de natuur zich van bedient om het voortplantingsproces te verzekeren, want hij verwekt in ons een onweerstaanbaar verlangen naar het kind. Waarom? Omdat onze kinderen een werkelijk deel van onszelf zijn dat na ons zal leven, omdat wij aldus iets menen te ontrukken aan de dood. Hij is het ook die de godsdiensten in het leven riep, de godsdiensten die ongeveer alle een leven in het hiernamaals verzekeren. De meeste mensen nu hebben aan kinderen en godsdienst genoeg. Het verschaft hun een zekerheid die hun ingeboren angst neutraliseert. Dit is het type van de brave burger, vader van een klein of een groot aantal kinderen, die 's Zondags al of niet naar de mis gaat, alle jaren al of niet zijn Pasen houdt, 's avonds zijn partijtje biljart of whist gaat spelen, zijn kinderen met vreugde ziet opgroeien en daarmee tamelijk tevreden is over het bestaan. Indien hem in de loop van zijn leven nu en dan toch nog eens een vage angst bekruipt, dan smoort hij deze stem van de natuur, zoals men een vervelende rustverstoorder het zwijgen oplegt. Maar daarnaast zijn er nog genoeg mensen die zich hiermede onmogelijk kunnen tevreden stellen. Het zijn de volbloeden van het mensenras, de rusteloze zoekers, de pioniers op alle gebied, degenen die het

mensdom steeds verder stuwen in een nooit eindigende ontwikkeling. Het zijn al degenen van wie de geschiedenis ons, op welk gebied ook, de namen heeft bewaard, de voortrekkers uit ons verleden en ons heden. Het is de grotbewoner die het eerst in een sterke tak een steen wist te bevestigen en aldus de eerste bijl schiep; het is de vermetele Prometheus die het eerst het vuur wist te bemeesteren en ten dienste van de mens te stellen; het zijn de eerste zeevaarders die onverschrokken op onbekende wateren uittrokken; het zijn zij allen, de ontdekkers en uitvinders, de helden en de philosophen, de machtbeklеders en de revolutionnairen, en zovele anderen die van onze wereld gemaakt hebben wat zij thans is; het zijn al de scheppende geesten, de verteerden van 'n innerlijk vuur, die allen, al zij het vaak onbewust, gedreven worden door dezelfde duistere krachten van onze natuur. Levenswil, zichzelf bevestigen, zich handhaven, iets zijn, iets meer betekenen dan de massa, zich onderscheiden, een rol spelen, beroemd zijn, zij het soms ten koste van ramp en onheil, dat alles zijn zovele schakeringen van éénzelfde grondbetrachting: niet anoniem te loor gaan, ten minste in de herinnering der mensen blijven leven; wanneer de dood zal komen, niet geheel doodgaan, non omnis moriar, iets, iets redden van de totale ondergang, en ten koste van alles, als het moet. Terstond willen sterven, indien men daardoor een plaats verovert in de geschiedenis van het mensdom. Hier wordt ons de diepste drang van de mens veropenbaard: een onverwoestbare drang naar eeuwigheid, Al wat leeft wil leven. Niets dat leeft wil sterven.

Degene nu, die deze gronddrang van het mensdom op de meest aangrijpende en blijvende wijze uitdrukt is de kunstenaar. De kunst, die we dus een sociaal verschijnsel mogen noemen naast andere sociale verschijnselen is dàt onderdeel van de beschavingsgeschiedenis dat het best uitdrukking geeft aan hetgeen er de diepste kern en de constante van is. Inderdaad, naast al de scheppende geesten die we reeds opriepen, is de kunstenaar ook iemand die niet genoeg heeft aan het gewone leven van de massa, maar doorgaans ziet hij beter zijn eigen betekenis dan zijn medescheppers. Bij de kunstenaar is, in zijn werk, de gronddrang van het mensdom niet slechts aanwezig, zoals in de activiteit der anderen, doch deze gronddrang vormt het eigenlijk onderwerp van dat werk. Want het kunstwerk is de neerslag van een levens- en wereldbeschouwing, soms weliswaar onbewust, doch meestal bewust. En waarin wortelt een wereldbeschouwing, tenzij in het bewustzijn van wat we zijn op deze wereld en in het heelal? De kunst drukt aldus het diepste blijvende wezen van de mens uit, en dat in een onbaatzuchtige

schepping. Want niet om gewin schept de kunstenaar, doch omdat de aard van zijn diepste wezen hem eindeloos ontroert, omdat zijn plaats en zijn lot op aarde hem zo aangrijpt en vult met chaotische of heldere gevoelens, dat hij niet anders kan dan ze te uiten. Hij is de stem van onze eeuwige natuur, van ons rampzalig of koninklijk lot. Dàt nu uitdrukken betekent: uitdrukken wat blijvend is in de mens, zijn diepste kern, zijn eigenlijke substantie. Wie dat vermag zal in alle tijden boeien. Beschavingen vergaan, rijken storten in het niet, maatschappelijke, economische toestanden zijn van korte duur, alles wordt meegesleept en verpletterd in de maalstroom der ontwikkeling: één ding blijft steeds in de grond hetzelfde: de mens, de mens met zijn sublieme en lage kanten en met steeds het fantastisch en huiveringwekkend bewustzijn van zijn lot: atoom te zijn in het oneindige, verloren korreltje zand in de eindeloosheid van zonnestelsels en sterrenbeelden. En omdat ook hij niet geheel sterven wil, vereeuwigt hij dit bewustzijn in zijn scheppingen.

Dit beeld van de kunstenaar zou ons al een vingerwijzing kunnen zijn tot het bepalen van zijn taak. Doch vooraleer die stap te wagen blijft er ons nog een ander aspect van het probleem te onderzoeken nl.: welke zijn de ontstaans- en levensvoorwaarden van de kunst?

Welnu, kunst is geen gewoon marktartikel en de kunstenaar geen banale handelaar. Het wordingsproces van de kunst is zo ingewikkeld en afhankelijk van allerlei duistere factoren, dat men, ondanks de ganse bibliotheek die over dit onderwerp reeds werd geschreven, nog steeds in een tamelijk duister tast. Ook over het wezen zelf van de menselijke natuur tast de wetenschap nog in het duister. We mogen dus redelijkerwijze niet verwachten dat we over de kunst beter zouden ingelicht zijn. Want van deze natuur is ze een exponent dat wortelt in haar diepste bronnen. Kunnen we ons dus van het ontstaan der kunst in de mens maar een benaderend idee vormen, van haar levensvoorwaarden kennen we veel meer. Een van de grondvoorwaarden, ik zou haast zeggen DE grondvoorwaarde tot leefbaarheid is: vrijheid. Deze voorwaarde is zo groot en fundamenteel dat de waarde, het geslaagd zijn van een kunstwerk er geheel door beheerst worden, en dat ze niet enkel groei en ontwikkeling ervan bepaalt maar ook aan de oorsprong ervan moet aanwezig zijn. (Zodat we langs deze omweg op het ontstaan van de kunst toch een licht kunnen werpen.) Vrijheid nu betekent dat de kunstenaar, wanneer hij de pen in de hand neemt, de beitel of het penseel, wanneer hij voor z'n klaviegaat zitten of rondloopt met in zich het wordend beeld van een

toekomstig gebouw, totaal onbelemmerd moet zijn, niet de minste dwang mag voelen, van waar ook gekomen, die een schaduw zou kunnen werpen op de conceptie van zijn werk. Hij moet zich voelen als stond hij alleen op een eiland waar hij, zonder controle, mag laten en doen wat hij wil. Hij mag geen andere druk gevoelen dan degene die hem dwingt tot scheppen, geen andere verplichting dan die hij zichzelf oplegt. Indien hij meent dat om een goed kunstwerk voort te brengen, om zijn ideaal te bereiken, hij geen enkel tijdsgebonden element in zijn werk mag toelaten, dan moet hij in staat zijn aan die innerlijke drang in hem te voldoen. Indien hij gelooft dat hij het gelaat van zijn tijd volledig moet uitdrukken, dan moet hij eveneens de mogelijkheid bezitten dit ideaal uit te voeren. De reden is eenvoudig: wie de vrijheid niet bezit zijn werk te verrichten op die manier die hij de enig deugdzame acht, moet in dat werk een element toelaten dat er de vrije ontwikkeling van belet. Als u, door heel uw vroegere ervaring, door uw opleiding, natuurlijke aanleg, kortom door gans de geschiedenis van uwe persoonlijkheid ervan overtuigd zijt dat u uw werk op een bepaalde manier moet aanvatten om het tot een goed einde te brengen, en dan komt een of andere instantie u zeggen dat ge het anders moet doen dan uw diepste overtuiging het u gebiedt, en verondersteld dat ge verplicht zijt aan de druk toe te geven, dan zal de wrevel in u teweeggebracht een katastrofale invloed op uw werk uitoefenen. Een kunstwerk is als een plant die zich volledig vrij moet kunnen ontwikkelen en ontplooien, wil ze volwaardige vruchten dragen. Laat de kunstenaar dus met rust. Tracht hem desnoods te overtuigen maar leg hem geen verplichtingen op. Het is de conditio sine qua non opdat hij de kunst, waartoe hij in staat is, zou kunnen scheppen. Artificieel wordt niets bereikt. De sociaal aangelegde schrijver die ivoren-toren-poëzie zou willen schrijven of omgekeerd de tijdsontheven poëet die zich aan een sociale roman over zijn tijd zou wagen, niet uit innerlijke noodzakelijkheid, (want alle mogelijkheden en tegenstellingen zijn in de natuur,) maar bv. omdat het de mode is, omdat het meer en meer in de smaak van het publiek valt, om in het gevlei te komen bij zekere instanties, die schrijver zou z'n aanleg, z'n aangeboren talent in een wezensvreemde richting moeten forceren, en zou vanzelfsprekend niets dan geforceerd, halfbakken werk kunnen voortbrengen. Overal en altijd is het waar: men moet zingen zoals men gebekt is.

Maar er is meer. Geen enkel kunstenaar, die naam waardig, is in staat om aan zijn tijd te ontsnappen. De grootste individualist ondergaat de tijdstromingen zowel als gelijk welke

zijner tijdgenoten. Want zelfs in de gekke veronderstelling dat hij van de wereld afgetrokken leeft, zoals een middeleeuws kluizenaar in een woestijn, zo is hij toch ook jong geweest en kan hij onmogelijk leven zonder af en toe enig contact met zijn medemensen te hebben. Maar zelfs indien een door God gezonden raaf hem zijn voedsel en al het nodige kwam verschaffen, zo is hij in zijn jeugd toch in contact geweest met de mensen, t.t.z. met de wereld van zijn tijd. Wat ook de kring zij waarin hij opgegroeid is, in die kring ademde hij de geest van zijn tijd, wie ook zijn vrienden waren, ze brachten hem boodschappen en stoffeerden zijn geest met gedachten, gevoelens, gewaarwordingen uit zijn tijd. Wat hij ook gelezen heeft, of gestudeerd, ofwel bevatte het de wetenschap, de wijsheid, de levensaanvoeling van zijn tijd, ofwel van een ander, vroeger tijdperk. In dit laatste geval ontwikkelde het in hem, door contrast met het eigen tijdsbeeld, hem door andere bronnen bijgebracht, een nog sterker afgelijnd bewustzijn van de periode waarin zij leefde. Hieraan ontsnapt niemand op aarde. De middeleeuwse mens is niet meer mogelijk in de XXe eeuw. Een middeleeuws Sartre is een ongerijmdheid. Iedereen ziet dat terstond in. Ons wereldbeeld is anders geworden. En dat wereldbeeld zuigen we, om zo te zeggen, met de moedermelk in. Sedert het serene geloof, het vast heelal van de middeleeuwer aan het wankelen ging was er in de ziel van de Europeër iets veranderd. Toen later God zelf van zijn troon werd gehaald, alle morele grondslagen in twijfel werden getrokken en weldra ineenstortten, toen traden we in een chaotische periode waarvan we de uitwerkingen niet alleen in de kunst, maar in alle onderdelen van het leven kunnen nagaan; en toen daarna de wetenschap met zulke reusachtige schreden vooruitholde, toen ontstond er een kloof tussen de geest van de mens en zijn materiële vooruitgang, die op dit ogenblik nog altijd niet overbrugd is, waaraan wij nog allen lijden en waarvoor wij een oplossing zoeken. Vandaar de opeenvolging van alle moderne ismen in de kunst. Anderzijds heeft die reusachtige vooruitgang der wetenschappen onze ogen op een ander gebied geopend. Hoe meer we ontdekten, hoe meer we ontwaarden dat nog te ontdekken viel. Voor elke meter gewonnen terrein openden zich oneindigheden van nog onbekende ruimten aan onze verrukte en verbijsterde ogen. Zodat we tot het paradoxale bewustzijn kwamen dat hoe meer we ont dekten, hoe minder we wisten. Op dit ogenblik voelen we ons de atoom in een onvoorstelbare, zinsverbijsterende eindeloosheid. Het oneindig kleine in het oneindig grote. Godsdienst, moraal, wijsbegeerte, alle grondslagen wankelen en storten in het

onbekende van deze universele duizeling. Het enige waar we nog een relatief houvast aan hebben, dat is aan onszelf, aan ons bestaan, aan onze existentie. Men ziet het, we waren existentialisten vooraleer ooit van Sartre, of van Heidegger, of van Kierkegaard een regel te hebben vernomen. Omdat het existentialisme, of hoe men het ook noemt, eigen is aan onze tijd. En als morgen gelijk welke kunstenaar in een hermetisch gesloten ivoren toren alleen zichzelf wil uitdrukken, dan zal onvermijdelijk in dat beeld van hemzelf, de microbe van zijn tijd al de weefsels ervan doortrokken hebben en aangetast. Zelfs bij, laten we zeggen een oprecht, diepgelovig christelijk kunstenaar. Want alleen reeds het feit dat hij WEET dat anderen niet geloven en even oprecht zijn als hij, en dit weet hij onvermijdelijk, voert de microbe bij hem binnen. In de bevestiging van zijn eigen wereldbeeld, en ik veronderstel dat het zover onaangeroerd blijft als mogelijk is, zal, bewust of onbewust, rekening worden gehouden met het wereldbeeld der anderen. En dit feit alleen zou reeds volstaan om van zijn werk een strijdend werk te maken, modern en alles behalve middeleeuws.

Aan de andere zijde staat de tijdsgebonden kunstenaar die per se zijn tijd en niets dan zijn tijd in zijn werk wil weerspiegeld zien, zonder twijfel bloot aan een groot gevaar. Zijn werk dreigt te verschrompelen tot een louter tijdsdocument, dat de historicus in latere eeuwen nog belang kan inboezemen, doch als kunstwerk niemand meer kan boeien. Schrijf vandaag een roman met als achtergrond het verzet en de voorbije oorlog, toon daarin op aanschouwelijke wijze welke na het stopzetten van het vuur de moeilijkheden zijn, zowel morele als materiële, voor de wederaanpassing aan een normaal leven van al deze mensen, druk uw spijt uit over het uitblijven van de vrede, hang een pakkend beeld op van de ellende van een deel van het volk naast de schreeuwende weelde van een ander deel, laat dit alles doordrenkt zijn van existentialistische philosophie, schilder m.a.w. een indrukwekkend fresco van deze tijd en ge hebt veel kans dat uw werk op dit ogenblik een groot succes te gemoet gaat, doch binnen honderd jaar niemand meer zal boeien, omdat verzet, woekerhandel e.d.m. op dat ogenblik onbetekenende voorvalletjes uit het verleden zullen zijn. Indien gij uw boek niet weet te bezielen met, laten we zeggen, een idee die eeuwig menselijk zal zijn, de idee van de vrijheid bv. indien de vele hedendaagse feiten en toestanden die ge beschrijft deze idee overwoekeren, of indien ge geen levende personage schept met hartstochten die in alle tijden boeien en in gelijk welke omstandigheden, dan is uw werk niets meer dan een foto van onze

tijd, zonder hogere kunstwaarde. Verdienstelijk, eerlijk werk misschien, maar tegen de eeuwen niet bestand. Niets is zo gevaarlijk als over zijn eigen tijd te schrijven. Want het is uiterst moeilijk te onderscheiden wat van blijvende waarde is en wat niet. Wat ons op dit ogenblik boeit, omdat we het meeleven, omdat het nog herinneringen zijn, of omdat het onze toekomst zal bepalen, dat zal heel waarschijnlijk voor onze nakomelingen nog heel weinig belangwekkend zijn. Wij kunnen er niet over zwijgen en zij zullen zulke blz. misschien overslaan. Weinig talrijk zijn de kunstenaars die een tijdelijk gebeuren zo met algemeen menselijke waarden weten te doorstralen dat hun werk van alle tijden is. Wat boeit ons in Homeros? De geschiedenis van Troje? Wel neen, maar wel de machtige menselijke hartstochten, de heldenmoed, het plichtsbesef, de kampvaardigheid, de broederliefde, de woede van Achilleus, de smart en de vreugde en de aloude wijsheid. Wat boeit ons in Dante? De duizend en één personen en feitjes en allusies die alleen nog geschiedkundigen kunnen terechtwijzen? Zeker niet. Maar wel de machtige idee die dit alles schraagt, de verterende hartstochten in het hart van Dante en die in zijn schepping zijn overgegaan. Wat is er eeuwig schoon in het werk van een Michel-Angelo? De bijbelse geschiedenissen die hij afbeeldt, de portretten van de Medici's? Ofwel de pracht en de macht van het menselijk lichaam, de geestelijke tormenten die in al die gefolterde ledematen zijn uitgedrukt, de titanische bewogenheid der mensenziel en der menselijke hartstochten? Wat blijft in een portret van Rembrandt? Het feit dat het gelijkend was ofwel de afgrondelijke menselijkheid die straalt uit elke penseeltrek? Kunst moet voor alles het blijvende in de mens uitdrukken, en dat te bereiken hangt niet uitsluitend af van het gekozen onderwerp, doch van de bezieling en de grootheid van de kunstenaar. En geen enkel programma zal ooit een groot kunstenaar kunnen uit de grond stampen. (Van propaganda-werken allerlei zullen we niet spreken omdat zulke activiteit niet voor vermelding in aanmerking komt waar het gaat over kunst.) Indien ge uw tijd wilt belijden zijn er ook nog andere middelen dan volop in haar feiten-geschiedenis te grijpen. In Van de Woestijne's lyriek zal men weinig feiten over zijn tijd aantreffen, doch wie heeft in Vlaanderen beter de gespletenheid van geest en stof, specifiek verschijnsel van onze tijd, uitgedrukt? Zijn beste gedichten spreken op de (bij ons) meest aangrijpende wijze van de geestelijke problemen van zijn tijd en ze zijn tevens van alle tijden. (Is het te vroeg om dit te beweren?) Wie in zijn lyriek schijnt meer tijdsontheven dan de Rilke der Duinesische Ele-

gieën en van de Sonnette an Orpheus? Maar als men in de literatuur naar een oeuvre zoekt dat het geestelijk gelaat van zijn tijd weergeeft, dan komt men onvermijdelijk bij hem terecht. Het is niet altijd genoeg over uw tijd te schrijven om zijn diepste gelaat, gelouterd en verheven, weer te geven, noch om zijn essentie te vatten. Heel dikwijls zien we dat de tijdsgeest zijn bolster van concrete toestanden en welbepaalde feiten moet verliezen, vooraleer datgene te voorschijn treedt dat tegelijkertijd hem specifiek eigen is en dat alle tijden kan boeien. Want, nog eens, de mens blijft in de grond dezelfde en in het tijdsbeeld mag men niet de tijd zoeken, maar het eeuwig menselijke waarvan het de tijdelijke uitdrukking is. Zoniet kan men misschien verdienstelijk werk leveren, en, sociaal gesproken bv., verheven en weldoend werk, doch aan werkelijke kunst doet men in dat geval niet.

Laten we hier een ogenblik stilstaan en de afgelegde weg vluchtig overschouwen. Na een bondige schets van de twee antipodische theorieën over ons onderwerp hebben we naar een vaste basis gezocht om als betrouwbaar vertrekpunt te dienen. Daar men nu, uit een goed begrip van het wezen van een ding, het veiligst de wetten kan afleiden waaraan dat ding gehoorzaamt, hebben we getracht ons een klaar idee te vormen van wat kunst eigenlijk is. We hebben vastgesteld dat het een op onsterfelijkheid afgerichte menselijke bedrijvigheid is, die uitdrukking geeft aan het diepste wezen van de mens en van zijn lot. Voor iemand nu, die een ding wil beïnvloeden, is het nodig te weten welke de groei- en bestaansvoorwaarden ervan zijn. En zo hebben we ontdekt, en dit is van kapitaal belang, dat kunst in volle vrijheid moet kunnen gedijen. Vervolgens hebben we een paar misverstanden of vergissingen uit de weg willen ruimen over begrippen die ons onderwerp nauw aanbelangen. Schijnbaar tijdsontheven ivoren-toren kunst kan heel goed op praegnante wijze de geest van een tijdperk weergeven en grote kunst zijn, en anderzijds kan een nauw aan de tijd verbonden werk slechts anecdotische of historische waarde hebben en geen kunst zijn. Let goed op: ik zeg niet: is, of moet, ik zeg alleen: KAN zijn.

Moest ik nu niet verder gaan zou het besluit uit dit alles ongeveer als volgt kunnen luiden: laat de kunst in volle vrijheid begaan, trekt u de zaak niet aan en ge zult een rijke schakering kunstenaars hebben, van gebonden tot los, van groot tot klein.

Doch ik mag het hierbij niet laten, want een laatste beschouwing dringt zich aan mij op, waarvan de gegevens niet alleen een correctief vormen op wat ik reeds zei, doch die al het vorige in een groter kader plaatsen, beschouwing die toelaat

het ganse probleem van uit een juist perspectief te beoordelen, en, naar mijn mening, het juiste besluit doet te voorschijn treden.

Wanneer we de geschiedenis nagaan, op zoek naar grote kunstperiodes en naar grote kunstenaars, dan worden we aanstonds getroffen door een dubbel feit, dat regelmatig terugkeert.

Een groot kunstenaar, en hiermee bedoel ik: een universeel groot kunstenaar zoals bv. een Shakespeare, valt nooit plots uit de lucht. Hij is de resultante en de bekroning van een lange periode voorbereiding. Hij profiteert van de verworvenheden zijner voorgangers en tijdgenoten die als het ware de basis gelegd hebben van de tempel, en zelfs reeds de onderste muren of zuilen hebben opgericht, en, van hieruit en hierop gesteund, voltrekt hij het gebouw, overkoepelt hij de zich reeds duidelijk aftekenende constructie. Voor en rond Shakespeare zien we een pleiade talentvolle en zelfs geniale kunstenaars, die allen hun steentje bijbrengen aan het bouwen van het monument waarop hij het sluitstuk zal plaatsen. Goethe is niet denkbaar zonder het baanbrekend en grondleggend werk van een ganse reeks kunstenaars van wie Klopstock, Lessing, Wieland en Herder de bizonderste zijn. En zo kan men voortgaan voor elk groot genie in gelijk welk tijdperk. Doch dit is niet alles. Zulk een ontwikkeling, zulk een groei voltrekt zich niet in één ogenblik. Ze vereist ten minste een paar generaties en daarom zien we dat ze maar mogelijk is in tijdperken van een zekere politieke en economische stabiliteit en welvaart. Na de Perzische oorlogen kende Athene een intens bloeitijdperk onder Themistokles, Aristeides en vooral Pericles die zijn naam aan deze eeuw heeft gegeven. Het is tevens de eeuw der grote philosophen, der grote treurspeldichters Aischulos, Sophokles en Euripides, de eeuw der grote bouwwerken (het is sinds Perikles dat de beroemde Akropolis volledig werd volgebouwd), de eeuw der onsterfelijke beeldhouwwerken van een Pheidias, een Muroon of een Polukleites. Daarnaast worden alle overige takken der cultuur even vruchtbaar beoefend: wetenschappen, geschiedschrijving, welsprekendheid bereiken een ongekend hoogtepunt. Het prestige van Athene breidt zich uit over de ganse Helleense wereld.

Wat we in de eeuw van Perikles vaststellen herhaalt zich regelmatig in andere tijdperken van de geschiedenis. Indien we ons tot de eigen literatuur beperken en ons afvragen wanneer haar hoogtepunten gelegen zijn, dan vinden we er twee. Een eerste met de opkomst en bloei van de burgerij op het einde der Middeleeuwen, met Maerlant, Reinaart, Beatrijs, Hadewich om maar de bizondersten te noemen; een tweede bij onze Noorderburen ditmaal, doch met een aanzienlijk Zuid-Nederlands apport, tijdens de Gouden Eeuw, toen een vrij en welvarend Holland de

zegevlaggen ging planten op verre continenten en hooghield op alle wereldzeeën. En zo zouden we kunnen voortgaan. Telkens een bepaalde mensengemeenschap een periode van hoge bloei kent, bloeit in die gemeenschap eveneens de kunst. Politieke vrijheid, economische welvaart, schijnen dus een noodzakelijke voedingsbodem te vormen tot het ontstaan, de groei en het openbloeien van een groot kunsttijdperk.

Het tweede feit nu dat we vaststellen is het volgende. Onderzoekt men het werk van een dezer grote kunstenaars, van een dezer koepeloptrekkers uit zulk een grote periode, in verband met zijn tijd, dan komt men ras tot de conclusie dat hij van deze tijd een volledig beeld weergeeft. Zijn werk is een echte synthese, een echt microcosmos van zijn tijd. Doch, verstaat dit goed, en beeldt u niet in dat ge er daarom een feitengeschiedenis van zijn tijd zult in terugvinden noch zelfs een stellingname. Het is niet uitgesloten maar in het geheel niet noodzakelijk. Wat men er wél in weerspiegeld vindt, dat is de wijsbegeerte, de geest, de psychologie, de moraal, de problemen, de vraagtekens, de atmospheer van zijn tijd. Kortom; de essentie ervan, datgene wat er diep menselijk in is, d.w.z. datgene wat ook latere tijdperken er kunnen in waarderen. Elk tijdperk heeft zijn gelaat, duidelijk gedifferentieerd van alle andere. Ook de kunstenaar toont dit gelaat, doch de ziel die het gelaat bezielt en verheerlijkt is steeds de ziel van DE mens. Hier worden we dus herinnerd aan het begin dezer beschouwingen. Kunst drukt de essentie van de mens uit, het blijvende in hem. Elke periode doet het volgens haar eigen manier, zoals elke mens op aarde een eigen gelaat heeft, een eigen lichaamsbouw, een eigen ka rakter, eigen neigingen enz., een som van eigenaardigheden die maken dat hij een nauwkeurig, van alle andere gedifferentieerde entiteit is, maar in de grond toch voor alles mens blijft, en ons aller broeder. Een Dante bv. al is hij hartstochtelijk van zijn tijd, drukt gevoelens en aspiraties uit die door alle mensen kunnen aangevoeld worden. Shakespeare, ook die der historische drama's, voert eeuwig menselijke hartstochten ten tonele. Maar ze doen dit op een totaal verschillende wijze. De eerste is de laat-middel-eeuwer, de tweede is volop Renaissance-mens. Beiden zijn tot in hun intiemste vezels met hun tijd verbonden en in geen enkel ander tijdperk denkbaar.

Deze dubbele vaststelling nu, de noodzakelijke stabiliteit en welvaart als voorwaarde tot een grote kunstperiode, en het feit dat alle grote kunstenaars hun tijd hebben weerspiegeld, voert ons, na hetgeen ik vroeger reeds zegde, in rechte lijn tot het besluit van deze korte beschouwingen.

De kunstenaar die het zijn plicht acht aan zijn tijd gebonden

te zijn en partij te kiezen heeft onbetwistbaar gelijk wanneer hij beweert dat kunst, wil ze niet artificieel zijn en als gegroeid uit het luchtledige, moet steunen op de werkelijkheid van het leven. Werkelijkheid die niet alleen die van zijn persoonlijk leven is, doch ook die van de tijd en de omgeving die hem hebben gevormd en geboetseerd. Persoonlijkheid en tijd zijn niet van mekaar te scheiden. Doch hij vergeet dat dit eveneens zo is voor de zogezegde ivoren-toren kunstenaar. Ook deze, ondanks zijn theorieën, kan uit zijn tijd niet los, evenmin als gelijk welke mens op aarde. Practisch heeft het werk van beiden dus evenveel kans een groot kunstwerk te worden. Feitelijk schijnt die kunstenaar nochtans het meeste kans te hebben die beide richtingen weet te combineren, volgens de onvergetelijke formule van de torenwachter Lynceus uit Goethe's tweede Faust:

> Zum Sehen geboren
> Zum Schauen bestellt,
> Dem Turme geschworen
> Gefällt mir die Welt.

t.t.z. uw tijd beleven, maar uw tijd ook overschouwen, hem beheersen en hem dan met liefde uitdrukken in hetgeen hij waardevols en blijvends heeft. Wat er ook van zij, elke kunstenaar, van waar ook gekomen, hoe ook gericht, heeft dezelfde kansen, en daarenboven kàn hij niets anders dan zijn tijd uitdrukken. Indien deze tijd een kleine is vol pietluttigheid en bekrompenheid, dan heeft hij alleen het ongeluk in zulk een tijd geboren te zijn. Verplaats een mens als Goethe met al zijn aan leg in de XVe eeuw in Duitsland, en hij zou geen Goethe geworden zijn. Maar indien het lot hem in een groot en bloeiend tijdperk doet geboren worden, dan kan hij het tot een der vuurbakens van het mensdom brengen, waar Baudelaire van spreekt. Het hangt af, niet alleen van hemzelf, van zijn aanleg, uithoudingsvermogen en werkkracht, doch evenveel van de tijd en van de omgeving waarin hij leeft.

Wat moeten wij dus doen?

Zullen we tegen de kunstenaar zeggen: ge moet van uw tijd zijn, of: ge moet in uw ivoren toren stijgen, of: ge moet beide richtingen trachten te verenigen? Neen, dit alles zullen we niet zeggen want het heeft geen zin. Ten eerste omdat we open deuren inbeuken daar elke kunstenaar in feite van zijn tijd IS en niet anders kan: partijdige of ivoren-toren kunst of elk ander compromis tussen deze twee zijn slechts aspecten van éénzelfde zaak, het zijn slechts verschillende uitdrukkingen van éénzelfde grondthema. Ten tweede: indien men zo spreekt beschouwt men het probleem vanuit het verkeerd gezichtspunt waarover ik het in het begin had, want de kunstenaar, zoals we hebben gezien,

moet zich vrij kunnen bewegen, en elke dwang betekent een hypotheek op zijn kunst. We hebben dus niet te zeggen: ge MOET, maar we hebben hem integendeel de grootst mogelijke vrijheid te schenken. Doe wat ge best vindt, zo zullen we hem toespreken.

Was ons eerste voorlopig besluit dan het goede? Bestaat er eenvoudig geen probleem en hebben we niets te doen dan maar af te wachten tot er een groot kunstenaar onder ons verschijnt? Het antwoord schijnt me heel eenvoudig.

Het enige wat ons te doen staat, dat is te bouwen aan onze tijd. En hier kan iedereen aan meehelpen en in de eerste plaats de kunstenaar zelf, want als sociaal individu, als lid van een gemeenschap, is hij vanzelfsprekend niet méér dan andere mensen en heeft hij dezelfde plichten en dezelfde rechten. Het talent dat hij bezit moet hij, naast zijn louter scheppende bedrijvigheid als kunstenaar, ook aanwenden tot het oprichten van het gezamenlijk gebouw. ‘Hier acht ik het wel gewenst dat de auteur den artist in hem even aanspreekt namens den burger in hem en getuigt ten voordelen van wat hij nobel en goed acht te zijn voor een beter menselijk bestaan.’ (Karel Jonckheere over de schrijver) Ik denk niet dat een werkelijke kunstenaar zich ooit aan deze vanzelfsprekende bedrijvigheid principieel zou onttrekken. Indien wij dan, allen samen, door ons werk, door ons inzicht, door onze wil een betere maatschappij kunnen helpen oprichten, indien wij een nieuw bloeitijdperk kunnen doen ontstaan, dan zal ook de kunst daarvan profiteren. Indien morgen dit werelddeel weer de welvaart kent midden economisch, sociaal, moreel en wijsgerig evenwicht, dan zal de basis gelegd zijn tot het ontkiemen van grote kunst. Dan twijfel ik er niet aan of na zeer weinige generaties zal weer een pleiade kunstenaars een nieuw hoogtepunt inluiden. En dan kan ook op deze gunstige bodem het begenadigd mensenkind gekweekt worden, dat op het monument eens het sluitstuk zal plaatsen. Zulk een periode van welvaart in het leven roepen, daar kunnen we allen, hoe klein we ook zijn, aan meehelpen. Het is onze enige taak. En ook al zouden we deze periode niet meer beleven, ook al zijn we maar de ‘sjouwers van de stenen’, toch is het een heerlijke taak. Een welvarende mensengemeenschap moeten we oprichten en de grote kunst waarnaar wij trachten zal vanzelf openbloeien. Alle pogingen in een andere richting moeten zonder uitwerking blijven. Werp zaad op een veld, laat de bodem dor en droog, uw oogst zal schraal zijn en miezerig. Ge hebt schoon de armtierige stengeltjes op allerlei wijze aan te hitsen, het zal uw arme ziel niet baten. Maar maak de bodem gezond en vol kracht, aanstonds zullen de stengels nieuw leven inzuigen en

weldra zult ge een rijke oogst hebben. Het zaad op de akker van de menselijke gemeenschap ligt in alle tijden kwistig uitgestrooid, want er zijn altijd bewuste mensen genoeg met oneindigheidsverlangen en kunstenaarsaanleg. Doch ze kunnen maar tot volle rijpheid komen wanneer ze in een vruchtbare bodem vallen. We moeten dus onze bodem vruchtbaar maken en de kunst zullen we krijgen als toemaat. Want het spreekt vanzelf dat we een gelukkige gemeenschap willen om nog heel wat andere en meer dringende redenen dan omwille van de énkele kunst. De kunstenaar echter mogen we, als kunstenaar, niet lastig vallen met verplichtingen, want hoe men de zaak ook draait of keert, het komt altijd hierop neer dat we zijn kunst zouden verminken, of, wat nog onzinniger is, we zouden hem willen volgens onze opvatting zien bereiken, hetgeen hij op zijn manier toch aan het bereiken was. Terwijl hij in de heilige stad toekomt langs links, willen wij hem naar dezelfde stad sturen langs rechts, en om dit te bekomen breken we zijn aanloop, zodat hij de heilige stad in het geheel niet bereikt of slechts met meer moeite en gehavend. De kunstenaar, en elk mens trouwens, is zoals hij is, met zijn aanleg en potentialiteit. Die hebben we te eerbiedigen. We moeten hem alleen de mogelijkheid aan de hand doen deze potentialiteit in daden om te zetten. En dat doen we alleen door onze tijd of de volgende gezond en gelukkig te maken. De vrije wisselwerking van het leven zorgt dan wel voor de rest.

Laten we dus aan onze tijd bouwen en de kunstenaar met rust laten.

Erik van Ruysbeek

Waarom verwonderd?...

Waarom verwonderd door de dagen dwalen
en goed of slecht maar nooit eens menselijk te zijn
en elke dag uw dromen fijn te malen
en kneden met dat meel het deeg van stille pijn:

Omdat ge door Uw huid de dood voelt breken
en zwaar-weemoedig zijt zoals de avondval
en traag uw woorden fluistert, niet durft spreken
omdat uit ieder vuur een wrange narook walmt.

En ik draag jaren reeds gelijk zovelen
de roest van idealen rond mijn deftig hart
en weet hoe wagens rollen, kinderen spelen
en hoe, in mij, de bitt're clown de dichter sart.

P. De Prins.

Een Mens aan het Woord

‘Arsenaal’ gaat zijn vijfde jaargang in. Stellig ben ik verheugd om het zo lang stand houden van ons tijdschrift, maar toch moet ik het betreuren dat gedurende de vier verlopen jaren zo weinig - praktisch niets - over een auteur als Richard Minne werd geschreven.

Men kan van een schrijver houden om verscheidene redenen. Ik hou van Herman Teirlinck, en nochtans heeft mijn gedachtenwereld met de zijne weinig gemeen. Misschien daarom dat elk van zijn romans en ieder van zijn toneelstukken voor mij heel wat openbaringen bevat. Teirlinck leert mij breed denken, diep voelen en in mijn onderbewustzijn tal van onbekende schatten ontdekken.

Ik hou van Johan Daisne en de auteur van: ‘De Trap van Steen en Wolken’ is voor mij een niet altijd gemakkelijk te bereiken iemand. Soms staat hij zo dicht bij mij, dat hij bijna mijn broer zou kunnen zijn. En soms lijkt hij mij ver, zeer ver weg. Wellicht zijn het precies die twee uitersten waardoor ik zo word aangetrokken.

Wie heeft voor mij de meeste waarde, mijn eenvoudige, bijna broederlijke vriend of de onbekende, moeilijk te vatten vreemdeling? Niet gemakkelijk te bepalen! Maar stellig zou ik minder van hem houden indien hij anders ware en anders schreef. In het veelzijdige, in het vaak verrassende en verbijsterende bij Daisne ligt voor mij de grote aantrekkingskracht.

Ik hou van Jean Anouilh, omdat ik de grote Franse toneelschrijver immer zo dicht bij mij voel. Ik beweer natuurlijk niet ook maar het honderste van wat Anouilh voortbrengt te kunnen evenaren. Maar ik begrijp hem volkomen en alles wat hij zijn personages laat zeggen of doen lijkt mij, in de staat waarin hij ze voorstelt, niet meer dan logisch. Dikwijls kan ik ongeveer denken of voorvoelen hoe hij zijn werk zal ontwikkelen. De schijnbaar moeilijk te vatten en zo omstreden auteur komt mij in feite voor als weliswaar zeer verstandig maar gemakkelijk te volgen, te begrijpen en zelfs te doorgronden.

Ik hou van Henri Borel en zijn: ‘Jongetje’ heeft mij een onvergetelijke indruk gelaten. Lektuur voor aankomelingen van zestien, zal men zeggen. Het kan waar zijn. Er bestaan nochtans werken - men mag gerust schrijven meesterwerken - die men als men over de dertig en zelfs ouder is evengoed kan genieten. Het ‘Jongetje’ is zulk een boek. Men zal misschien niet meer dezelfde trillingen, niet meer dezelfde pijnen en vreugden voelen

als toen. Maar men zal graag aan die tijd terugdenken, de mooiste in een mensenleven, wellicht. Wij hebben nu eenmaal de slechte gewoonte het verleden altijd te sublimeren. Tussen haakjes: we moesten die fout maar zo gauw mogelijk herstellen. Zouden we echter nog wel ‘mensen’ zien indien we er werkelijk toe in staat bleken?

Teirlinck, Daisne, Anouilh en Borel (om maar bij die vier te blijven) zijn zeer uiteenlopende auteurs. Maar geen van hen, hoe aantrekkelijk ze ook in hun onderscheidenlijke genres mogen genoemd, kunnen mij boeien lijk Richard Minne. Is het misschien omdat laatstgenoemde een specifiek Gentenaar is? Dit kan een van de redenen zijn. Want al verlangen we allen globetrotter te worden - vooral dan in onze verbeelding - en al heeft een gepaste of meestal ongepaste training er toe bijgedragen ons heel wat van onze aard te doen verliezen, onze geboortegrond verloochenen zullen wij nooit.

Ik zie nog hoe ik jaren geleden Gent verliet met de heimelijke, vaste hoop er nooit meer terug te komen. Ik weet echter hoe ik naar het weerkeren heb verlangd. Het binnenstomen van de trein in het station na een lange reis... Nee, onze geboortegrond verloochenen wij niet, evenmin als onze cynische glimlach of onze vloek. Ik kan om de kleinheid van het huidige Gent cynisch glimlachen of vloeken, al naar gelang mijn stemming. Maar Gent blijft Gent! En Richard Minne zal Gent blijven vertegenwoordigen, al heeft ook hij er van gedroomd de stad en haar aanhang voor eeuwig de rug toe te draaien.

Richard Minne is een specifiek Gents auteur. Hij kan aan de greep van het lokale niet ontsnappen. Deze ontsnapping lukte wel aan een Johan Daisne bvb. Oningewijden zouden met recht veronderstellen dat de geestelijke vader van: ‘Veva’ te Amsterdam of te Leiden geboren werd. Daisne kwam er toe zich te omvormen en voor hem was dat goed. Zo goed als het voor Minne slecht zou zijn geweest.

Ik hou natuurlijk niet alleen van de Gentenaar Minne. In de allereerste plaats trekt de mens mij aan. Er zijn onbetwistbaar grotere, meer geniale auteurs. Er zijn vooral sterkere literatoren. Maar m.i. blijft het spontane, het immer natuurlijk opwellende Minne's sterkste wapen. Hij is schrijver, maar voor alles mens. Dus kent hij zijn periodes van aarzeling, van ontmoediging, zelfs van angst. Hij aarzelt niet ze vrankweg te belijden. Zelfs bij de middelmatige, laat ik maar zeggen de zwakke Minne blijken ook zijn minder gunstige momenten van belang, omdat ze mede een zo volledig mogelijke kijk bieden in het innerlijk van het ganse individu. Dit moet trouwens ook het oordeel

zijn geweest van R. Herreman en M. Roelants bij het samenstellen van: ‘Wolfijzers en Schietgeweren’. Ze konden gemakkelijk de zwakkere gedeelten ter zijde laten. Ze deden het niet: ik kan hun oordeel enkel bijtreden. Eigenlijk is ‘Wolfijzers en Schietgeweren’ een vrij zonderling boek geworden. De samenstellers noemen het: ‘een nieuwe bundel verzen van Richard Minne, verder eenige verhalen, benevens een serie epistelen over de nood en de nijdigheden, de hoop en de zoetheid, de wijsheid en de argeloosheden van den dichter en den mens.’ Veelzijdigheid ontbreekt er dus niet, verrassing evenmin. De verhalen blijken het minst interessante gedeelte. Hiermee wil ik geenszins bedoelen, dat ze minderwaardig zouden zijn. Ze kunnen er door, en in sommige passages vallen Minne's spontaneiteit, cynisme, doorzicht en spot wel op.

Meer genoegen kan men beleven aan de losse aantekeningen en opmerkingen. Inzonderheid de brieven verdienen aandacht. Hier vinden we Minne op zijn best. Hij is wat men in de wielerwereld een sprinter noemt. Zijn korte verhalen - hoe kort ze ook zijn - blijken dikwijls nog te lang om er helemaal gaaf voor te komen. Minne blijft de man van de flitsen, de gevatte reacties, de vinnige vaak wijze en filosofische replieken. Hij is geen arbeider, ook geen schrijver die lang mag aarzelen of denken, maar een natuurbegaafde, een welvelwind. Hij dient het er uit te flappen lijk het in zijn koker komt, zonder er doekjes om te winden. Hij is - gelukkig - duizendmaal minder schrijver dan mens. En hij mag dan nog in proza onbetwistbaar gensters slaan - gensters die meer kunnen verblinden dan de vuurtjes door schijnbare genieën moeizaam aangelegd - toch blijft hij het meest genietbaar als dichter. Minne is een geboren poëet. Wat natuurlijk niet wil zeggen dat alle verzen in: ‘Wolfijzers en Schietgeweren’ opgenomen, meesterwerken zijn. Verre van daar zelfs. Maar tot in zijn zogenaamd: ‘slechte’ verzen heeft Minne iets te zeggen en dan altijd iets persoonlijks. Je kunt er soms om lachen, je kunt er soms de schouders bij ophalen. Hol gepraat wordt het echter nooit.

Het liefst hou ik het bij de cynische en tezelfdertijd diep voelende Minne, al kan de spottende speelse beschouwer het er even goed afbrengen. Zonder het misschien te willen geeft hij vaak een lesje aan onze hinde-en-winde poëten, de cultivatoren van het mooie woord ten koste van het goede. Onze manezangers hebben wellicht medelijden met het Gentse dichtertje. Want méér kan Minne in hun illustere ogen niet zijn. Och arme! Als niemand nog een woord over hen zal reppen, zal één vers van Minne vaak als voorbeeld worden geciteerd.

Het is vaak moeilijk dit of geen gedicht als het beste te vermelden. De smaak verandert trouwens met de jaren en ofschoon ik Minne-de-dichter altijd zal blijven waarderen is het best mogelijk dat onderstaand vers later zijn favoriteplaats in mijn geest aan een ander zal dienen af te staan:

Villegiatuur.

Het is een oud hotel. Men rust er met de dieren
En in het gulden boek, verlucht met Elzevieren,

blijft nog de roem van menig vreemdeling bewaard,
die wederkwam van oostelijke bedevaart.

Het is een oud hotel. 's Avonds na de partij
kwamen de jagers saam, en dronken bij 't gewei

der herten, wijl de knape én honden tot belooning,
ter warme schuur het voedsel vonden en de woning.

Het is een oud hotel. De trouwbreuk en de blaam,
een nacht, zochten er rust onder geleenden naam.

Een ruischhoorn is dit huis, sprak iemand... en muziek.
En een toerist keek naar zijn buurman voor repliek.

Het is een kalme heer die wollen wanten draagt,
en in rustige waterkens op kleinvisch jaagt

en tijdverdrijf. Hij heeft geen woorden bij de vleet.
Hij denkt: ‘Die erwtjes zijn als boter’. Zwijgt. En eet.

En hij bestelt een toemaat van verjaarden wijn
Ik meen, lacht hij, dat elk 't daarover eens kan zijn!

Het is een oud hotel. Het regent aan de ruiten,
De gasten spreken niet. Men zou de oogen wel sluiten,

de handen en den geest, en ware daar de maagd,
zacht als de lampe die men door den schemer draagt.

De voerman, die zijn paard uitspant onder de blaren,
wenscht haar den goeden dag, vertelt zijn wedervaren

in zeven woorden. Elken noen komt hij terug,
al steekt het flerecijn hem messen in den rug.

Net als de aanhoudende notarisklerk: een heer
bijna. Hij groet de dochter en zit zwijgend neer.

Moest zijne moeder er nog zijn, zij schudde 't hoofd:
- Romijn, ge zult een trouwer zijn, God zij geloofd...

Het is een oud hotel. Het regent aan de ruiten.
De wereld is zoo droef. Laat ons twee oogen sluiten.

Met ‘Wolfijzers en Schietgeweren’ won de poëet Minne de Staatsprijs voor... proza. Heel regelmatig was zulks zeker niet, en evenmin vleiend voor de echte prozamannen. Moesten sommige mededingers zich door de uitspraak enigszins gekrenkt hebben gevoeld, ik zou het best begrijpen.

Maar toch heeft Minne zijn prijs niet gestolen. Alleen moest het er een voor poëzie geweest zijn.

En na veel goeds over: ‘Wolfijzers en Schietgeweren’ moet ik eindigen met een minder gunstige opmerking. Dat Minne zijn inzinkingen had en ze openlijk beleed, niets is menselijker en dus meer te verdedigen. Dat hij in alle omstandigheden durfde te schrijven wat hij dacht kan enkel sympathiek aandoen. Alleen vind ik het zo jammer dat hij er van gedroomd heeft: ‘onsterfelijk’ te worden. Hij wou schrijven om de naam en de eer, méér dan om de prestatie en om het genot. Hij wou zijn pad, zijn breed, open veld verlaten om te gaan zoeken en piekeren waar hij niets kon vinden. Waarom heeft hij zulks in 's hemelsnaam gewild? Een verstandig man als hij diende te weten waar zijn weg lag. Zonder aan zelfoverschatting te doen moest hij beseffen dat een Richard Minne-zoals-hij-is genoeg in zijn mars heeft om te overtuigen zonder het per sé te willen en zonder zich te forceren. Hij had enkel en alleen Richard Minne te blijven, zonder meer. Waarschijnlijk heeft hij thans al lang zijn vergissing ingezien. Aan de spontane, verrassende dichter van: ‘Wolfijzers en Schietgeweren’ hebben we genoeg, en we hebben hem hard nodig. Want natuurtalenten als hij lopen er niet dik.

Willy Biliet.

Richard Minne: ‘Wolfijzers en Schietgeweren’ - Uitgeversmaatschappij A. Manteau, N.V. Brussel, 156 blz. ing. 100 fr. - geb. 125 fr.

Weemoed

Sterft uit, mijn bruine eikenstruiken,
Verwelk, mijn gele acacia!
October sluit de buitenluiken
En al dit schoon vergaat weldra.

't Is donker buiten, donker binnen
Bij ronkend vuur en oud verdriet,
't Is donker diep in hart en zinnen,
Mijn lust haalt vast de Lente niet.

Mij rest het sluiten van de ogen,
Het zweven op herinnering,
De weemoed van een onbewogen
En wrange overwintering.

Ach laat me van de weemoed zingen
Een zachte zang, een laatste lied!
Verganklijkheid der aardse dingen -
Alleen de weemoed wankelt niet.

Valère Coopmans.

De clown en ik

Ik kan het lijden in zijn dwaze grappen horen
zodra hij moe met ziek gebaar het volk toewuift
en oud door de arena naast zijn schaduw schuift
terwijl zijn zieke ogen door het ijle boren.

Een lach is vals en ware spiegel van veel wonden.
Ik ben vanavond naar een cirkustent geweest;
misschien omdat hij met een lach zijn pijn geneest
heb ik een oude clown heel sympathiek gevonden.

Ik voel me branden lijk een dier met wrede lusten.
Nu 't buiten nacht is zoek ik vreugde bij een hoer
terwijl een hond begint te huilen op de koer.
Naar 't bier stinken haar borsten die op tafel rusten.

Het is slechts spel van haar, 't staat in haar blik te lezen.
Ze vloekt wanneer mijn tanden bijten in haar hals
Ik voel me clown, die lachend pijnen wil genezen...
mijn lippen huivren en ik lach... en ik lach vals.

Aerts Pieter.

Sonnet

Voor vader.

Gij zit aan tafel, stil, eet traag het brood,
staart zwijgend voor u uit, schijnt ons vergeten...
Gij werdt zo vreemd en eenzaam sinds haar dood,
slaat zelfs geen kruis meer voor en na het eten.

Soms leest ge in een boek, maar voor niet lang,
dan klapt ge het weer toe en gaat wat buiten.
De mensen zijn voor u van geen belang,
gij staat verwonderd dat de vooglen fluiten.

Dan keert ge weer, gaat dwaas de kamer binnen
en doolt daar even rond of ge iets vergat,
bekijkt de zetel, waar zij maanden zat,

opent de kast, bestreelt haar witte linnen,
kijkt in de spiegel, kreunt plots als een beest,
dat van een diepe wond' nooit meer geneest.

Tony van Putte

Het opgelichte masker

Aan Louis Horenbeek.

Gij, die mij kent, of denkt ten minste mij te kennen,
en mij, sinds lang, als een gelukkig mens beschouwt,
daar ik u, met mijn brede glimlach kon verwennen,
en zing en drink, en niets in 't leven heb berouwd.

Hoe zouden, van verwondering, uw ogen schrikken,
moest gij mijn hart met vele open wonden zien,
en mij, in 't holle van de nacht, plots horen snikken:
men kan niet altijd aan het noodlot weerstand biên...

Maar gij merkt niets, tenzij de glimlach op mijn wezen,
het masker dat de sporen van veel lijden bergt...
Gij hebt mij, als ‘gelukskind’, overal geprezen,
en toch, ik ben een mens die warmer zonne vergt
opdat mijn jonge, zieke hart eens zou genezen...

Ghislain Laureys

Emigrant

Aan Abel Gholaerts

De tijd was hard en uitkomstloos.
Te ver heeft hij zijn hart gedreven,
hij zwierf langs lange, groene dreven
en at zijn voedsel uit een blikken doos.

De honger davert door zijn benen;
zijn ogen vallen in, zijn greep wordt flauw.
Hij kijkt zo leeg naar elke vrouw
en voelt zijn klamme slapen beven.

Hij kocht wat marmelade en brood.
Het geld heeft hij den man ontstolen
die met zijn sprekende symbolen
het leven in een dwangbuis goot.

Hij grijnst en gaat steeds verder.
Geen enkel die hem hoort of ziet
dan hij die hem wat brood aanbiedt.
Is hij vergeten door de Herder?

Dirk Claus

Vers

Het talmen op de kade
is nooit verloren tijd,
want zelden keert tot schade
de zoete onzekerheid,
die soms belet te reizen
naar enig lokkend land
van enkel aardse spijzen
en spade zinnenbrand,
waar niets zou van beklijven
dan klacht en bitterheid
om 't bandeloos bedrijven
ter sponde van de spijt.

M. De Doncker

Aan de Gedachte

Je bent me lief als geen... Ik heb je uitverkoren
Of maakte jij me onbewust tot fier vazal?
Ik werd door jou opnieuw gekneed, opnieuw herboren,
Je bracht me rust en stil vertrouwen bovenal.

Ik heb met jou gestoeid en als een leeuw gevochten
Verbrijzeld door je ongekende, plotse macht,
Ik heb je 't scherpst gevoeld aan kwade, donkre bochten
Al was je stem sereen en bleek je streling zacht...

En ben ik door het vlees aan 't aardse vastgebonden
En blijf ik door het wee doorpriemd en opgejaagd
Ik weet je immer dicht, gezel van hoog gezonden:
Een bron die nooit verdroogt, een kleur die nooit vervaagt.

Want word ik oud en moe, verlamd van been en zinnen,
't Is niet het grootste noch het mooiste dat ik derf;
Mij rest de hechtste steun, het rijkst en diepst beminnen,
Verlaat jij mij dan is het beter dat ik sterf...

Willy Biliet

Ballade van ‘Elckerlyc’

Aan Karel Van Den Branden.

Nog eer je recht weet
Wat ongevraagd je werd gegeven,
Heb je 't onherroeplijk beet,
Ben je al aan 't leven.

Van dan af gaat het rustloos voort,
Door dik en dun, berg op, berg af,
Door iets of iemand steeds gestoord
‘Van de wieg tot aan het graf’.

Je wroet en je drinkt en je vecht,
(O altijd maar dronken te zijn!)
Je roept op 't geluk en het recht,
Maar 't blijft bij een lokkende schijn.

De zomerzon schroeit je schedel kaal,
Soms voel je je hart als bevroren,
Je schimpt op de mensen en God, allemaal,
Was jij dan niet uitverkoren?

Hoe woest je jezelf tracht te weren,
Het liefste wordt toch smart en spijt,
Je laat er je kracht en je kleren,
En je dromen ben j'hopeloos kwijt.

Je lijf wordt stram, je geest wordt moe,
Maar leven moet je, leven,
Wat dee je graag je ogen toe
Voor goed, maar 't wordt je slechts eenmaal gegeven.

Door ieder leed gekneusd, gespeend van iedre lust,
Denk je aan een veilige kluis,
Je hart verlangt enkel nog rust,
En je wendt de stap weer naar huis.

Je komt binnen en zegt: ‘Goên avond, vrouw’
En je zet je en stopt gauw een pijp,
Ze knikt en zwijgt, verduldig, trouw,
En het uur van de rust is rijp.

Ben je ooit van hier wel weg geweest?
Was 't alles geen tocht binnenin?
En blijft er iets dat nooit geneest
Vindt je hier, wellicht, toch de zin.

Wat wil je nog verder weten?
Zo blijft het tot je laatste snik:
Verslagen, verzoend of vergeten,
Dat is de ballade van ‘Elckerlyc’.

Frans De Wilde

Gebed van een aardworm

Sla al mijn tanden uit of maak mij blind,
maar laat ons allen, eendagsvliegen, leven.
'k Zal vrede nemen met uw trots bewind
en U het kwaad, ons aangedaan, vergeven.

Ik zal... Maar elke zin klinkt ijl en naakt,
als men 't geloof in fabels zag vervallen.
Wij voelen ons uit stof en slijk gemaakt
en zullen 't leven voor de rest vergallen.

Soms, vôôr een spiegel, noem ik mij een gek,
die seffens antwoord wenst op alle vragen.
Maar 'k zie de dood gegrift in elke trek,
ofschoon ik hersenschimmen na wou jagen.

Zo vlucht ik soms naar een beruchte wijk,
waar ik verbijsterd schulden maak en scherven.
Zie, waar mijn mond gekust werd voel ik slijk,
want Gij, die ons gemaakt hebt, laat ons sterven!

Remi Boeckaert

Boekbesprekingen

Marnix Gijsen: 'Telemachus in het dorp' - Uitgeverij A.A.M. Stols - 's Gravenhage - 1948 - 170 blz. - F. 4.90.

Herhaaldelijk werd ik reeds in de gelegenheid gesteld de lof te zingen van Marnix Gijsen die met zijn twee romans, 'Het Boek van Joachim van Babylon' en 'Aanvankelijk Onderwijs', op hartstochtelijke en oprechte wijze heeft afgerekend met een verleden dat vergiftigd werd door valse orthodoxie, schijnheilige conventie en anti-humanistische moraal.

Telkens koos hij een vrij zonderling onderwerp om zich als mens volledig te kunnen uitspreken: in de eerste roman nam hij een Bijbels verhaal als uitgangspunt, in zijn tweede heeft hij onder de mom van een dorpsverhaal de bekrompenheid en achterlijkheid van ons leven aan de kaak gesteld. Zijn romans waren immer een peiling in het diepste wezen van de mens om alle elementen op te sporen die de volledige ontplooiïng van de mens hebben belemmerd.

Steeds is zijn werk uitgegroeid tot een grootse aanklacht en een bijna metaphysische bezinning op de levensessentialia.

Reeds heeft de actieve Nederlandse uitgeverij A.A.M. Stols 'Het Boek van Joachim van Babylon' gepubliceerd, terwijl zij nu in een verzorgde uitgave de tweede roman onder bovengenoemde titel op de markt brengt. Ik verheug me over de publicatie van deze twee meesterwerken van Gijsen die voor de flinke verspreiding van zijn werk een even flink uitgever heeft gevonden al vind ik dat onze Vlaamse uitgevers zich weer deerlijk lieten beetnemen om eindelijk eens twee sublieme werken in eigen land en in Nederland te introduceren.

Dit alles pleit evenwel voor de degelijkheid van het Nederlands uitgeverssysteem en bewijst tevens de achterlijkheid van ons Vlaams bedrijf dat bij een reeds zo slechte konjunktuur nog een gelegenheid openliet om zich te laten verschalken.

Rik Lanckrock.

Kristian Elster: 'Uit de paradijstuin' - Uitgeverij Hollandia - Baarn - 1948 - 268 blz. - F. 6.50 - Uit het Noors vertaald door M.J. Molanus-Stamperius.

'Uit de Paradijstuin' is een aangrijpend levensverhaal van een paar mensen die, onmeedogend door het noodlot geslagen, het bitterste ervaren dat een mens treffen kan: vervlakking en berusting.

In dit boek heeft Kristian Elster op doordringende wijze de levenscurve van een aantal hartstochtelijke personages beschreven. Op elk mens uit dit boek weegt een tragiek die hem tot de dood of tot een gedwongen berusting voert.

Deze roman werd zeer knap geconstrueerd terwijl de stijl van de auteur - nu eens sober en direct, dan weer dreigend dynamisch of rustig be-

schouwend - telkens aangepast is aan het behandelde type. Dit belet evenwel niet dat er vaak een sombere stemming op dit verhaal rust, stemming die niet altijd terdege gemotiveerd of gerechtvaardigd is. Anderzijds heeft de overdreven ernst waarmede de auteur sommige levensfeiten of mensentypes beziet hem nu en dan een psychologische fout doen begaan door zekere dialogen op theatrale wijze aan te dikken met beschouwingen die allesbehalve passend zijn voor de behandelde personages.

Daarenboven meen ik dat de auteur een verwijt treft om zijn té stoere, vaak zelfs gevoelloze toon die menige passage minder genietbaar maakt. Zulks is m.i. het gevolg van het feit dat deze Noorse romancier in dit werk tevens gepoogd heeft om zonder enige sentimentaliteit de oorlogstragiek te verweven.

Deze tekortkomingen wegen echter niet op tegen de ontegensprekelijk grote kwaliteiten van deze roman die getuigt voor de rijpheid en de veelomvattende greep van de ten onzent niet gekende Kristian Elster.

Rik Lanckrock

Piet Schepens: 'Selma Lagerlof' - Verkrijgbaar bij auteur, Prof. Kluyskensstraat, 7, Gent - 1948 - 230 blz. - 90 Fr.

Spijts de apathie van onze Vlaamse mensen voor het Scandinaafs cultuurleven blijft Piet Schepens onvermoeid ijveren om de Scandinaafse literatuur nader tot ons te brengen.

Voor een paar maanden nog verscheen bij de uitgeverij A.G. Stainforth van zijn hand een vertaling van twee romans van de minder gekende Noorse auteur Kristian Elster, terwijl hij nu, in eigen beheer, een uitvoerige biografie publiceert over de grootste Zweedse romancière: Selma Lagerlöf.

De bevoegdheid van Schepens inzake Scandinaafse literatuur staat buiten alle twijfel. Dit boek is dan ook stevig gedocumenteerd, interessant en met een diepe verering voor deze schrijfster uitgewerkt. Vollediger kon de mens Selma Lagerlöf moeilijk voorgesteld worden.

Hetzelfde kan men evenwel niet zeggen van de voorstelling van S.L. als romancière. Ik zal niet beweren dat Piet Schepens te weinig over haar werk geschreven heeft, doch hij heeft m.i. té veel belang gehecht aan een haarfijne preciesheid bij het vermelden van vaak onbelangrijke détails (het groot gevaar van alle biografieën!).

Wat we vooral van een knap essayïst als Piet Schepens mochten verwachten was een diepere penetratie ten einde facetten van het werk van Lagerlöf blijvend in de herinnering van de lezer te prenten.

Persoonlijk ken ik het werk van Lagerlöf 'De Voerman en de Dood' niet, doch ik meen, naar de inhoud te oordelen, dat hierover substantiëler beschouwingen konden geschreven worden. Deze opmerking geldt voor een groot aantal van de door Schepens besproken werken.

Dit alles belet evenwel niet dat ik deze biografie ten zeerste aanbeveel bij de lezers die belang stellen in Selma Lagerlöf en in de Scandinaafse literatuur.

Rik Lanckrock

Pierre H. Dubois: 'Quia absurdum' - Verzen - Helikon-reeks (onder leiding van Ed. Hoornik) 13e jaargang - No 39 - A.A.M. Stols - 's Gravenhage - 1947 - Prijs fl. 1.90.

Waren de verzen van 'De Semaphoor' (De Spiegel) over het algemeen ietwat te cerebraal opdat ze reeds tot de goede poëzie zouden behoord hebben, in onderhavige bundel is dit euvel grotendeels overwonnen. Dat hij dichter is heeft Dubois met deze bundel bewezen. Zijn schriftuur is verzorgd en secuur, ze vervalt nergens in pathos. Onder de Vlamingen zijn er wellicht die Dubois te droogjes zullen vinden, doch het is maar een schijn. Het komt wellicht doordat hij zijn gevoelens beheerst zowel als de vorm waarin hij ze voorzichtig tactvol en bijna schroomvallig laat doorzijpelen. Het is 'geen laaiend vuur, geen uitgedoofde vlam' maar de juiste maat zijner persoonlijkheid. Hij bezit de wijsheid binnen zijn grenzen te blijven en bereikt hierin heel wat waardevols. De persoonlijkheid nu die zich hierin uitspreekt is er een van een jonge mens zoals we er in deze tijd velen kennen;

> ...bewust van onvermogen
> bij een leven dat onmerkbaar brak,

en die aan de rand van de wanhoop toch hiertoe niet kan besluiten, niet omdat hij in laatste instantie de weg zag om er aan te ontsnappen, doch meer 'quia absurdum':

> Maar toch ook bewust van een verwachten,
> dat op niets berust dan op geduld...

De ganse bundel beleven we met de dichter verschillende aspecten van deze eerlijke zelfintrospectie. Ondanks enkele ogenblikken waarin hij niet boven het banale weet uit te stijgen, vatten de meeste dezer verzen de toon van waarachtigheid die boeit en ontroerd en bereikt de dichter in enkele gevallen een acute en sobere vormgeving die het alledaagse duidelijk overtreft.

Met deze bundel eist Dubois onbetwistbaar zijn plaats op onder de belovende jonge Hollandse dichters.

Erik van Ruysbeek

Michel Van Der Plas: 'Dance for you' - Verzen - Helikon-reeks (onder redactie van Ed. Hoornik) - 13e jaargang. - No 40 - A.A.M. Stols - Uitg. - 's Gravenhage - 1947 - Prijs fl. 1.90.

Ziehier een reeks van 33 sonnetten, voorafgegaan van een soort fantasie, alles taalvaardig en vlot geschreven en in hun geheel ontstaan onder de indruk der huidige tijdsomstandigheden.

Tijdsdokumenten dus, doch van het goede soort: t.t.z. ook voorzien van poëtische waarde Deze verzen geven ons een beeld, het is niet de eerste maal, van de ontreddering van de jeugd na de verschrikkingen die nog in ieders geheugen liggen. De dichter vertelt ons hoe de oorlog uitbrak toen hij nog bijna een kind was en hoe

deze opeenvolging van verschrikkelijke ervaringen hem alle houvast ontnam en hem tot een mens vormde die nu met een diep gevoel van de nuttelоosheid dezer pogingen overal uitkomst zoekt voor het grote verlies dat hem is overkomen, waar-

van hij het gemis schrijnend in elke vezel voelt en dat hij nochtans niet geheel in staat zou zijn duidelijk te definiëren. Ten langen laatste wendt hij zich tot God maar ook hier krijgt hij geen antwoord dat hem kan bevredigen. ‘God zendt de stormen en hij laat ons huilen’ heet het. Het enige wat hem overblijft is het lied en de liefde van een vrouw. Dit boekje is een mengeling van berusting, van vertwijfeling, van schampere ironie, van diepe teerheid, van angst en van toch nog hoop. De vormgeving, zonder tot de grote klasse te behoren, verdient in de beste verzen toch wel de kwotering: sterk, waar aanstonds moet aan toegevoegd worden dat ook in de zwakkere gedeelten geen gedicht ons geheel onbewogen laat. Deze verzen komen daarenboven uit een werkplaats waar degelijk werk wordt geleverd. Fouten zou ik gemakkeljik kunnen aanstippen. Doch ik stip liever aan dat men aanstonds opmerkt dat Van Der Plas verzen maken kan. En een debutant die van zulke hoedanigheid blijk geeft schenkt men crediet.

Erik van Ruysbeek

Friedrich Dessauer: ‘Isaac Newton's levensreis tot scheppend inzicht’ - Met een inleidend woord van Dr. J. Clay - Vertaling Ir A.J. Dijker - Uitg. ‘De Kern’ - Paviljoensgracht 17-19 - 's Gravenhage - 380 blz. - Prijs fl. 7.90.

Eindelijk in het Nederlands een boek over Newton, dat voor het grote publiek is bestemd. Een biographische roman, vlot en onderhoudend geschreven maar die tot in de kleinste bizonderheden de historische waarheid, voor zover die de huidige Newton-vorsers bekend is, met getrouwheid en nauwkeurigheid volgt. Niet alleen het groot publiek echter, doch ook de meer wiskundig-geschoolde lezers zullen in dit werk een vruchtbare lectuur vinden. Na elk hoofdstuk immers zullen ze een hoofdstuk aantekeningen en aanvullingen kunnen lezen die over het algemeen beschouwd een grotere specialisering veronderstellen.

De grote verdienste van het boek is m.i. hierin gelegen dat het klaar en duidelijk de betekenis van Newton's werk in de ontwikkelingsgeschiedenis van het menselijk weten heeft afgelijnd. De weg volgend die door Galileï en Kepler werd aangetoond breekt hij af met de hypothetische constructies van geheel de vroegere philosophie, om een inductieve methode te helpen vestigen die aan de grondslag ligt van het moderne proefondervindelijk onderzoek en wetenschappelijk denken. Al zullen vele philosophen na hem nog blijven uitgaan van hypothesen, (want de wet der traagheid, die hij furmuleerde, geldt ook voor het denken) toch zal de kentering, aan de aanvang waarvan hij ons als de imponerendste figuur verschijnt, niet meer te stuiten zijn en zal de nieuwe methode meer en meer veld winnen.

In het kader dezer nieuwe denk- en onderzoeksmethode nu heeft Newton zelf beslissende grote ontdekkingen gedaan. De ontdekking van de differentiaalrekening (over de twistvraag nopens het toekennen der prioriteit voor deze ontdekking aan Newton of aan Leibniz verschaft dit werk een uitgebreid dossier) het ontdekken der drie wetten Van de beweging

hebben de poort geopend voor alle grote moderne veroveringen der techniek, tot de atoombom toe.

Dit zijn slechts enkele hoofdlijnen van een in nog vele andere opzichten rijk en boeiend boek. De man die dit boek schreef is daarenboven, niet alleen een goed stylist, maar ook nog een veelzijdig georiënteerde persoonlijkheid en een wijze, die fantasie en gemoedsgaven weet te paren aan een secure wetenschappelijke correctheid.

De uitgeverij 'De Kern' wensen we geluk met deze uitgave, die een ruime verspreiding verdient en die ook wel vinden zal.

Erik van Ruysbeek

Ph. De Vries: 'Tussenspel der redelijkheid' - Schets van de cultuurgeschiedenis der 18de eeuw - Amsterdam - N.V. Quedido's uitgeversmij. - 1948 - 152 blz. Prijs geb. f. 5.50.

De 18e eeuw staat bij velen zeker niet in geur van heiligheid. Het zal wel grotendeels te wijten zijn aan het feit, dat het katholiek onderwijs hier gedurende vele decennia de belangrijkste strategische posities innam en geen gelegenheid liet voorbij gaan om de eeuw van Voltaire hatelijk te maken. Het is een bekend feit, dat een overtuigd katholiek rood ziet van zodra hij deze laatste naam hoort vernoemen: als die van satan in hoogst eigen persoon.

En nochtans kunnen we aan de eeuw der Encyclopedie een voorbeeld nemen indien wij er, zij het maar in geringe mate, prijs op stellen onze persoonlijkheid van alle opgeschroefdheid, dogmatismen, ideologieën, en dikdoenerijen te vrijwaren. In de 18e eeuw was de mens de maat van alles, niet de mens met een hoofdletter, doch de mens zoals hij zich in de practijk aan ons vertoont, de 'honnête homme' die werkt aan zijn geestelijke vervolmaking zonder het onmogelijke van zijn krachten te eisen en zonder zichzelf ooit te verliezen in schimmennajagerij. De redelijkheid wordt de toetssteen der gedragingen. En ze is zo redelijk, dat ze met de menselijke onvolmaaktheden rekening houdt en dus ook niet overdreven redelijk wil zijn. 'De redelijkheid als modus vivendi is de schoonste bijdrage van de 18e eeuw tot de humanistische traditie; de redelijkheid, die toegeeft dat het gevoel en alles wat daarmee samenhangt sterker zijn dan de leer, doch dat men niettemin moet trachten ervan te maken, wat ervan te maken is, als beschaafd mens in een beschaafde maatschappij.'

Deze tijd is werkelijk een oase geweest tussen twee tijdperken vervuld van ideologieën, en het valt te begrijpen dat de machten, die er belang bij hebben het mensdom voor andere doeleinden dan voor haar zelf te gebruiken, alles in het werk stellen om de herinnering aan een tijd waarin de menselijke geest bevrijd werd van de machten der duisternis te vertroebelen en te vervalsen.

Daarom alleen reeds verdient het goedgeschreven boek van Ph. De Vries een zeer ruime verspreiding.

Erik van Ruysbeek

W.F. Wertheim: ‘In gesprek met mijzelf’ - Overdenkingen over weten, begrijpen en geloven - Amsterdam - N.V. Em. Querido's uitgeversmij. - 1948 - 180 blz. - Prijs geb. f. 6.50.

Dit boek van de gekende socioloog en econoom W.F. Wertheim werd te Batavia onder de indruk van de naderende oorlog begonnen, het werd in een Japans interneringskamp voortgezet en na de bevrijding in Holland voltooid. De wereldschokkende gebeurtenissen brachten, zoals het voor zovelen gebeurde, ook Wertheim ertoe het waardenstelsel dat hij tot dan toe aanvaardde te herzien en deden hem uit zijn ivoren toren treden.

In een reeks dialogen tussen Ego en Alterego onderzoekt hij de voornaamste problemen, die in verband staan met het kennisprobleem. De algemene basis wordt gevormd door een grote scepsis ten overstaan van de mogelijkheid om door middel van het denken tot enige betrouwbare kennis van de objectieve wereld te geraken. Op deze achtergrond spelen zich zijn overdenkingen af over waarheid en begrijpen, kennis, denken in het algemeen, wiskundig en natuurwetenschappelijk denken, over het oorzakelijkheidsprobleem dat hier een soort centrale positie inneemt, over het begrijpen en ten slotte overe waarden en het ‘ik’. Ondanks de twijfel, ondanks de erkenning dat we slechts in een betrekkelijke waarheid kunnen ‘geloven’ komt hij tot de slotsom dat we toch ons moeten inzetten ter verdediging of verovering van ‘waarden’ (waarvan hij eveneens de betrekkelijkheid moet erkennen). En het boek eindigt op een soort vizioen, een happy end zonder argumenten, waarin het dualisme van rationeel denken en arationeel begrijpen, dat onze kenniswereld beheerst, waarin ego en alterego versmelten tot de eenheid waarnaar heel ons wezen verlangt.

Het zou te ver leiden dit alles te bespreken. De zwakke punten van dit betoog liggen m.i. daar waar hij tot de noodzakelijkheid van handelen besluit uit de afwezigheid van objectieve kennis, en dit is feitelijk datgene waarom het boek geschreven werd, en een ander zwak punt ligt in de werkelijk naieve manier waarop hij het determinisme meent te weerleggen. Hiermee wil ik niet zeggen dat volgens mij de mens tot niet-handelen moet besluiten noch dat het determinisme de waarheid behelst, ik wil alleen maar zeggen dat schrijvers argumenten niet overtuigend zijn voor deze twee punten. De affectieve elementen spelen hem hier parten en er is meer goede wil aanwezig dan juist inzicht. Afgezien hiervan bevatten deze dialogen echter zoveel goeds, bv. over het begrijpen, over het ‘ik’, ook in verband met het oorzakelijkheidsprobleem e.a., dat het me werkelijk speet toen ik met de lectuur reeds klaar was. En voor iemand, die met zichzelf in het reine wenst te komen, kunnen trouwens alle gedachtengangen van dit werk bevruchtend werken, het meest nog diegene waar men zich niet kan mee verenigen. Voor hem vormt het een kleine leerschool van het denken.

Erik van Ruysbeek

Louise Moor: ‘Toonladder’ - Gedichten - A.A.M. Stolsuitg. - 's Gravenhage - 1948 - 36 blz.

Deze gedichten getuigen van een zeer gevoelige en fijnbesnaarde persoonlijkheid, die nog op zoek is naar de haar passende vorm en hem nog niet helemaal heeft ontdekt. De motieven zijn de gewone weemoedsmotieven van zoveel huidige poëzie. Ze worden hier noch aangrijpend, noch nieuw uitgedrukt, de ‘toonladder’ van de dichteres is er eerder een van mineurtonen. Binnen deze grenzen tracht ze een dubbel doel na te streven: zuiverheid van gevoel en uitdrukking en incantatiekracht van de taal. Wat dit laatste betreft is ze vaak op een verkeerd spoor, nl. wanneer ze ‘poëtische’ woorden en uitdrukkingen gebruikt die het in haar ogen moeten doen, doch die in werkelijkheid de cliché's in haar verzen binnensmokkelen. Af en toe gelukt het haar toch een klein effect te bereiken. Beter valt het uit wanneer ze zich vooral toelegt op zuiverheid. Hier presteert ze reeds, zonder dat ik van grote kunst zou gewagen, waardevols. Op haar beste ogenblikken doet ze me denken aan de luchtige en toch zielsvolle fijnheid van Chinese kwatrijnen.

Erik van Ruysbeek

Norman Collins: ‘Een huis in de dulcimerstraat’ - Vertaald door Johan Winkler. - Geb. 640 blz. - Uitgeverij ‘Keesing’ - Amsterdam.

Zelden heeft een lijvig boek als ‘Een huis in de Dulcimerstraat’ van de Brit Norman Collins ons zo geboeid. In Engeland werd het tijdens de oorlog als een best-seller onthaald, wellicht niet alleen omdat er actuele toestanden in opgeroepen werden, maar vooral voor de losse, eenvoudige schrijftrant en de doordringende kijk op mensen en dingen, waarvan de auteur, die sedert 1940 aan de B.B.C. verbonden is, telkens blijk gaf.

De roman speelt zich te Londen af, vlak vóór en tijdens het begin van de oorlog. De bewoners van een appartementsgebouw in de Dulcimerstraat, gelegen in een minder deftige wijk, vormen er de hoofdpersonages van. Alle zijn doodgewone mensen, gegrepen uit het dagelijkse en alledaagse leven, maar ieder heeft een eigen karakter, dat ons door treffende details scherp wordt voorgesteld. Het zou ons te ver leiden indien wij de talrijke personages, die wij ons lange tijd duidelijk zullen herinneren, zouden voorstellen. Wij willen er slechts aan toevoegen, dat ieder figuur een verrassing zal zijn voor de lezer, die zich nergens zal vervelen, omdat het ons een meesterlijke kroniek biedt van het dagelijkse leven, geschreven op een specifiek Engelse, flegmatieke manier, waarvan de gevoeligheid zich laat raden achter het koele, zakelijke woord.

Remi Boeckaert

Pliet Van Lishout: 'De zaak Dr Jaminez' - Geb. 216 blz. - 48 Fr. - Uitgeverij 'Contact' - Amsterdam en Antwerpen - Voor België: Schilderstraat, 21, Antwerpen.

Ofschoon Pliet Van Lishout reeds met zijn roman 'De Obsessie' van meer dan gewoon talent getuigde, werd deze jonge schrijver door onze critici-op-zoek-naar-talenten al te zeer veronachtzaamd. Misschien staarden deze critici zich blind op enkele gebreken in 'De Obsessie' (of hadden ze deze roman wel gelezen?), want anders valt het moeilijk te verklaren dat Van Lishout niet in één adem met Lampo en Van Aken werd vernoemd. Wat er ook van zij, thans zal men - naar aanleiding van het verschijnen van 'De zaak dr Jaminez' - Van Lishout's verdiensten niet meer kunnen doodzwijgen of ontkennen.

Zeker, op Van Lishout's jongste roman, die hij op 24-jarige leeftijd (vier jaar geleden) schreef, dienen er een paar aanmerkingen gemaakt, maar anderdeels vallen er zoveel kwaliteiten in aan te stippen, dat wij er vast van overtuigd zijn, dat Van Lishout alles in zich heeft om een romanschrijver van groot formaat te worden.

Vooreerst heeft Van Lishout, die rijk is aan fantasie, een bizonder scherpe psychologische kijk. Hij weet in het zieleleven van de meeste van zijn personages, die alles behalve simplistische naturen zijn, ongemeen diep door te dringen. Bovendien kan hij atmosfeer scheppen en beschrijven zonder vervelend te worden, ofschoon wij zijn stijl in geen geval dynamisch mogen noemen. De details schaden evenwel niet, ze zijn raak en schetsen bepaalde toestanden en houdingen, die er nodig zijn om de figuren in hun milieu of gemoedstoestand te situeren. De dialogen, die wellicht de drie vierden van de roman in beslag nemen, zijn levendig en boeiend. Van Lishout schrijft met mannelijke en vaardige hand. Steeds slaagt hij er in zich te beheersen en de gebeurtenissen objectief voor te stellen, ofschoon zijn zwaarmoedige, innerlijk gefolterde personages blijkbaar iets van de gemoedsgesteldheid van de schrijver hebben. Doch dit is nu eenmaal een grote verdienste van de auteur: zichzelf te zijn en toch een ander, mensen en toestanden op afstand gade te slaan en er iets van zichzelf in te belichamen, waarnemen en voelen.

In 'De zaak dr Jaminez' gaat het hier niet zo zeer om het verhaal dan om de substantie, de geest van de roman. 'Wordt de moordenaar gedreven door zijn vrije, koelberekende wil of is hij zijn ondanks beheerst door zijn instinct?' Hierop geeft Van Lishout geen afdoende antwoord. Eerst krijgen wij de indruk, dat Jaminez de vriendin van zijn vrouw vermoord heeft om het probleem op te helderen en zijn studie te kunnen beëindigen. Doch plots duikt zijn collega dr Fu op, die ons laat vermoeden, dat Jaminez slechts fictief de moord pleegde. Hier hadden wij meer klaarheid gewenst. Of lag het in de bedoeling van de auteur alles geheimzinnig te houden? In de eerste blz., die bij het slot aansluiten, neemt de geheimzinnigheid zelfs toe. 'Heb je al de instrumenten gereinigd, Jeanne?' vraagt Jaminez's vrouw, alsof Jaminez na zijn vlucht terug naar huis is gekomen of leeft de vrouw ook in een fictieve wereld, tussen droom en werkelijkheid? of is ze krankzinnig geworden? Eén

feit blijkt echter duidelijk: het levenswerk van dr Jaminez, de vorser, is mislukt.

Tevens hadden wij meer willen vernemen over de verhouding Cottar-Jaminez. Waarom werd Jaminez van de moord op Cottar beschuldigd? Niettemin heeft Van Lishout in Jaminez, een gecompliceerde natuur, die beurtelings aantrekt en afstoot, een indrukwekkend personage belichaamd. Van Lishout's stijl mist af en toe kleur en relief. En enkele malen bedient hij zich van cliché's als ‘tot overmaat van ramp’ en ‘raapte ik mijn moed tezamen’. Globaal beschouwd echter is zijn stijl zelden monotoon en nergens door ‘schoonschrijverij’ verkwanseld.

Remi Boeckaert

Jean du Parc: ‘Christine Lafontaine’ - Tweede herziene uitgave. - Geb. 404 blz. - ‘Marilou’ - geb. 446 blz. - Beide 175 Fr. en uitgegeven door P. Vink, Vlaamse Kunstlaan - Antwerpen.

Ofschoon de belangstelling voor onze literatuur sedert de bevrijding aanzienlijk is afgenomen, verscheen er reeds een tweede, herziene uitgave van Jean du Parc's ‘Christine Lafontaine’. Wellicht is dit niet zo zeer te wijten aan de verdiensten van deze roman dan aan het feit, dat de auteur (Willem Putman) zijn stof heeft geput uit gebeurtenissen, die ons nog vrij vers in het geheugen liggen.

Jean du Parc heeft de gemoedsgesteltenis beschreven van een vrouw, die door de oorlogsomstandigheden van haar man werd gescheiden. Christine Lafontaine, een jonge, voorname en intelligente vrouw, die alleen nog troost vindt in haar zoontje, wacht met ongeduld op de terugkeer van haar man, die in Duitsland als krijgsgevangene verblijft. Inmiddels is dr. Stein, een cultuur-Duitser en geen sabelslikker, in haar woning ingekwartierd. Christine wil een ontmoeting met de officier vermijden, maar het toeval brengt hen te zamen. Stein stelt zich telkens op ridderlijke wijze tegenover Christine aan. Zijn liefde voor Christine kan hij echter niet lang verzwijgen, maar er van overtuigd, dat zijn liefde niet kan en mag beantwoord worden en na de dood van zijn zuster, waardoor hij gevoelig geschokt werd, vertrekt Stein naar het Oostfront. Een vriend van Christine's man, dr. van der Eycken, wordt wegens ziekte uit het krijgsgevangenkamp ontslagen. Hij komt in contact met Christine en wordt eveneens op haar verliefd. ‘Penelope’ wijst echter ook dr. van der Eycken af. De dokter komt geestelijk ontwricht in bordelen terecht en sterft na een slepende ziekte. Inmiddels komt Christine's man terug op het ogenblik dat zijn vrouw afwezig is. Er doen zich nog enige verwikkelingen voor, maar alles komt ten slotte terecht.

Christine, dr. Stein en dr. van der Eycken vormen een trio, dat men niet licht zal vergeten. Jean du Parc slaagde er in deze figuren op treffende wijze uit te beelden. Alle zijn levensecht voorgesteld en hun handelwijze werd tot in de bizonderheden verantwoord. Anderdeels vinden wij het jammer, dat de auteur zich soms aan herhalingen bezondigt en zich vaak

al te litterair uitdrukt. Indien zijn taal soberder ware geweest en vrij van impressionistische cliché's, zou zijn roman aanzienlijk in waarde gestegen zijn.

Jean du Parc's daaropvolgende roman ‘Marilou’ speelt zich eveneens tijdens de oorlog af. Ditmaal echter is een volksmeisje de hoofdfiguur. De auteur beschrijft de lijdensweg van een weesmeisje, dat het huis van haar tante verlaat om met een Duits soldaat te gaan leven. Deze wordt echter uit afgunst door een Gestapoman vermoord. De Gestapoman weet het zo aan boord te leggen dat Marilou hem gewillig is. Daarop volgt de bevrijding en Marilou geraakt in ernstige moeilijkheden. De kapelaan, die haar steeds deernisvol heeft bejegend, weet haar echter te redden en te bekeren.

‘Marilou’ bereikt op verre na het peil niet van ‘Christine Lafontaine’. Jean du Parc kon nochtans met dit onderwerp iets bereikt hebben indien hij zijn taak ernstig had opgenomen. Nu echter hanteerde hij de grove borstel als was hij gehaast om een tweede succesroman te schrijven. Psychologisch is ‘Marilou’ onvoldoende verantwoord en de literatuur ligt er bijwijlen vingerdik op. Sommige hoofdstukken lijken daarbij al te toneelmatig, o.m. het gesprek tussen kapelaan Bonte en professor De Vos. (blz. 19-40). Financieel mag de auteur zich misschien over ‘Marilou’ verheugen, als artist moet hij er echter spjit over voelen.

Remi Boeckaert

Katherine Mansfield: ‘Prelude’ - Uit het Engels vertaald door Beatrice Willing - Uitgeverij ‘De Driehoek’ - 's Graveland - 224 blz.

Van de bij ons nog te weinig bekende Engelse schrijfster Katherine Mansfield, die op 34-jarige leeftijd aan een slepende ziekte overleed, verscheen in Nederlandse vertaling een keuze uit haar novellenbundels ‘The Dove's nest’, ‘Bliss’ en ‘The garden party’.

Katherine Mansfield's inspiratieterrein ligt alles behalve in het buitennissige. Haar blik bleef gevestigd op het doodgewone, alledaagse leven, waarvan zij enkele kiekjes heeft genomen. Louter fotografisch ging zij evenwel niet te werk. Zij geeft aan haar opnamen telkens relief, kleur en leven. Wij kunnen het enigszins betreuren, dat deze novellen soms de nodige spankracht missen, doordat de schrijfster soms in details verstrikt bleef, doch anderdeels treft haar spontane, ongekunstelde toon, die ons de indruk geeft dat wij nog met een natuurkind te doen hebben. Alhoewel Katherine Mansfield zich soms vrij sentimenteel uitdrukt, vooral wanneer ze de handelwijze van kinderen beschrijft - iets waaraan vrouwen wellicht minder of geen aanstoot zullen nemen - geeft ze elders niettemin blijk van eten scherp registratievermogen en weet ze af en toe ook een humoristische toon aan te saan.

Katherine Mansfield's aandacht is vooral gevestigd op vrouwen en kinderen, op bloemen en op het leven in de natuur. Er ligt iets fris en charmerends in haar werk, maar ook iets weemoedigs, een naamloos verdriet:

‘Ik bedoel niet het verdriet dat wij allen kennen, zoals ziekte, armoede en dood. Neen, het is iets anders. Het is er, diep in je, diep in je, als een deel van jezelf, zoals je ademhaling.’

Katherine Mansfield laat haar ziel spreken. En hiermede toont zij de vele facetten van haar rijk begaafde, dichterlijke natuur.

Remi Boeckaert

Per Nilsson-Tannér: ‘Niemand keert terug’ - Ing. 290 blz. F. 5.90 - Uit het Zweeds vertaald door M.J. Molanus-Stamperius. De Nederlandse Uitgeverij, Baarn.

Van de nog vrij jonge Zweedse schrijver Per Nilsson-Tannér verscheen in Nederlandse vertaling ‘Niemand keert terug’. Naar de titel te oordelen zou men vermoeden met een oorlogsroman te doen te hebben, doch nogmaals hebben wij een specifiek Skandinavische roman voorhanden, wat wil zeggen: de geschiedenis van een boerengeslacht. Niettemin heeft ‘Niemand keert terug’ ons meer geboeid dan wij durfden verhopen, want de auteur is nu eenmaal een rasschrijver, die weet door te dringen in het volle leven en het op eenvoudige, ontroerende wijze weet uit te beelden.

Per Nilsson-Tannér belicht de tegenstelling tussen het platteland en een industrïecentrum. Met kloeke hand schetst hij de toestand van het landbouwbedrijf, dat ten onder gaat bij gebrek aan werkkrachten, die naar de industrie, waar er meer te verdienen is, uitwijken. Een van de aangrijpendste figuren uit ‘Niemand keert terug’, boer Niklasson, moet zich voor het noodlot gewonnen geven en sterft. Zijn hoeve gaat in vreemde handen over, zijn enige dochter heeft geen zin in het landbouwbedrijf en trouwt met de vroegere knecht, die eveneens zijn heil zocht in de industrie.

Zoals de meeste Skandinavische romans is ook deze van Per Nilsson-Tannér somber en tragisch. En de auteur voelt zich evenmin nergens gehaast om de gebeurtenissen als het ware vooruit te stuwen. Hij heeft een voorliefde voor details en bezondigt zich wel eens aan te overdadige beschrijvingen. Zijn personages weet hij evenwel levensecht voor te stellen, terwijl hij blijk geeft van een doordringende kijk op sociale toestanden. ‘Niemand keert terug’, een roman van groot formaat, is het werk van een knap schrijver.

Remi Boeckaert

‘Nieuw Vlaams tijdschrift’ Novembernr. '48. - Uitg. Ontwikkeling - Antwerpen.

Dit nummer bevat o.m. een paar interessante bijdragen: nota's van Herman Teirlinck over het Vlaams toneel en een verhaal van Hugo Claus. Teirlinck geeft een overzicht van onze toneelliteratuur, die hij op persoonlijke wijze en met liefde belicht, waarna hij zijn opvatting uiteenzet over het Nationaal Toneel, zonder de ‘droom’ van dr De Gruyter buiten beschouwing te laten.

Het verhaal van Hugo Claus mag een verrassing genoemd worden. Indien men de schrijver niet zou kennen, zou men bezwaarlijk kunnen geloven, dat dit verhaal 'Het Huis in de Struiken' door een nauwelijks negentienjarige werd geschreven. Claus geeft blijk van een scherpe kijk op de reacties van een meisjesziel, terwijl hij zijn verhaal met atmosfeer weet te omhullen. Wat ons niet minder treft in het werk van deze jongeman, is zijn koele en beheerste toon en zijn durf om de gebeurtenissen onbevangen voor te stellen. Anderdeels vinden wij het jammer, dat Claus (wellicht opzettelijk) beurtelings in de 1ste en de 3de persoon schrijft, waardoor hij soms aanleiding geeft tot verwarring.

Remi Boeckaert

F.M. Dostojewski: 'Misdaad en straf' - Vertaling van Else Bukowska - Uitgeverij Contact Amsterdam-Antwerpen - 2 delen - 487 blz. - 60 fr. per deel.

Dit werk is een nieuwe vertaling van het gekende 'Schuld en Boete'. Raskolnikov, en arm student, doodt een oude woekeraarster om ze te beroven. Hoe hij nu ook redeneert, hoe zijn verstand nu ook die misdaad toelaat en rechtvaardigt, toch ontkomt hij zijn gweten niet. De wroeging kwelt hem. En tenslotte gaat Raskolnikov zich zelf aangeven.

In geen enkel boek wordt de wroeging en het zedelijk bewustzijn scherper geanalyseerd dan hier. Klassiek zijn de passages, waar de hoofdpersoon uiteenzet, hoe hij de mensen verdeelt in twee groepen, nl. de gewone en de bijzondere - de gewone, die de wetten van de maatschappij moeten volgen, en de bijzondere, wie alles is toegelaten, de blz. over de psychologie van de misdaad en de grote biecht aan Sonja. Psychologisch een meesterwerk. Maar ook realistisch. Want Dostojewski tekent ons het ellendige leven van de kleine mens in St-Petersburg, de grootstad. Sonja, het zeventienjarig meisje, dat zich dagelijks vergooit, opdat haar moeder en zuster niet zouden verhongeren, Marmeladov, haar vader, het type van de dronkaard, die zijn familie ten onder brengt, Loesjin, de parvenu, Svidrigailov, de wellustige boemelaar, zonder eer, misdadiger uit genot, maar die ook aan zijn geweien niet zal ontsnappen, Porfiri, de 'psychologische' onderzoeksrechter, Lebjezjatnikov, de levensvreemde idealist, goed en rechtvaardig, communard, personificatie van de jeugd, die zich los wil maken van alle vooroordelen, voorstander van het vrije huwelijk (zijn tirade over het dragen van horens in het vrije en wettige huwelijk is het herlezen waard), Razoemichin, de vriend niettegenstaande alles, de sympathiekste figuur uit het boek, tevens de verkondiger van schrijvers anti-liberale en anti-sociologische ideeën, enz..., enz...

Een boek, hoe somber het ook is, vol psychologische rijkdom, en vooral vol zedelijke schoonheid en sterkte.

Karel Haerens

Alja Rachmanova: ‘Het leven van een groot zondaar’. - Een Dostoïevsky-roman. - Vertaling van Brunklaus. - Uitg. Heideland - Hasselt - 1e deel: ‘De Weg van het Genie’ - 508 blz. - 2e deel: ‘Voltooiing’ - 712 blz. (200 fr. per deel)

Een biografie van de meest menselijke maar ook meest religieuze Russische schrijver. Rachmanova documenteerde zich jarenlang - in dagboeken en brieven, oordeelvellingen en studies, officiële stukken en getuigenissen - om tenslotte dit reusachtig werk van over de twaalfhonderd blz. te schrijven. Een werk, dat echter niet alleen onze eerbied afdwingt, maar tevens onze aandacht en onze tijd ten volle verdient. Reeds van bij de aanvang treft ons het motto (een paragraaf uit een brief van Dostoïevsky): ‘Het leven is overal het leven; het leven is in onszelf en niet in dat wat buiten ons is, ...mens onder mensen te zijn en het altijd te blijven, niet te wanhopen en niet ten onder te gaan, ook niet in de grootste ellende - dat is de zin van het leven!’ En schrijfster toont ons Dostoïevsky: de psycholoog, die steeds zichzelf genadeloos analyseert en de romantische dromer, de mens met het warme hart, de speler en zondige kleine mens, de Evangelische filosoof en de ethieker met het diepe religieuze bewustzijn. Handig, en dit is wel de grootste verdienste van Rachmanova's biografie, is de manier waarop schrijfster het volledige literaire werk van Dostoïevsky ziet groeien in zijn leven. Ganse zinnen, paragrafen, ja, soms volledige blz. uit de romans van Dostoïevsky worden hier letterlijk in het verhaal ingeweven, zodat het ons soms zeer moeilijk valt Rachmanova van Dostoïevsky te scheiden. Ganse dialogen uit ‘Misdaad en Straf’ bv., en uit de andere Dostoïevsky-romans, worden hier in de mond gelegd van ‘historische’ personen. Een geromanceerd essay a.h.w. Maar tevens een brok levende levensgeschiedenis, een boeiende schildering van het literaire, maar ook absolutistische Rusland van de 19e eeuw en vooral een diepgrondige analyse van de Russische, religieuze mens. Een groots werk, dat, door zijn eenvoud, natuurlijkheid van stijl en compositie, de allure heeft van een volksboek, maar tevens een standaardwerk is, dat alle vorige biografieën en essays over Dostoïevsky samenvat en qualitatief-literair overtreft.

Spijtig dat zo 'n mooi boek, ook materieel, ontsierd wordt door tientallen druk- en zetfouten.

Karel Haerens

D.J. Van der Laan: ‘De weg, de vrouw en het huis’ - ‘Wrok’ - N.V. Leidsche Uitgmij. - Leiden - 1948 - F. 5.90.

Reeds in een vorig nummer stelden wij de vraag of een roman, die uitsluitend als volkslectuur bestemd is, ook als dusdanig besproken moet worden en niet met de gewone, streng-literaire maat gemeten dient te worden. Er is natuurlijk een essentieel verschil tussen de twee methodes, en vooral tussen de resultaten ervan. Ik zelf blijf er bij, dat wij ook van een volksroman mogen eisen, dat hij op een hoog literair peil staat en dat

er dus bij de recensie geen blad voor de mond mag genomen worden om de mogelijke literaire tekortkomingen te verdoezelen onder het motto: ‘Het is immers slechts een volksboek.’

De twee voorliggende romans van Van der Laan, tot nog toe een onbekende, zijn wellicht niet enkel als volksboek bedoeld, maar gezien de manier van uitwerking kunnen wij deze werken toch alleen maar in die kategorie indelen. Ik geef toe, dat Van der Laan hoger viseert en zeker gestreefd heeft naar een psychologische uitdieping van zijn conflicten, een uitdieping die zijn romans dan een zeker literair cachet moest verlenen, en ik zal ook niet zeggen, dat hij in zijn uitbeelding volkomen mislukt is. Maar van de andere kant is de philosophie, die hij met kwistige hand rondstrooit, betrekkelijk goedkoop en treft zij nergens door een originele, eigen kijk op de problemen van het leven.

Opmerkelijk is het, dat het grondthema van de twee verhalen hetzelfde is: de strijd in de mens tussen de werkelijkheid en de droom. In ‘De Weg, de Vrouw en het Huis’ wordt deze strijd gevoerd in het binnenste van een rijk intellectueel, in de tweede roman ‘Wrok’ in de ziel van een jonge arbeider, die zich niet thuis gevoelt in het milieu, waartoe hij van geboorte uit behoort. De afwikkeling van ditzelfde thema is echter twee maal verschillend: het eerste verhaal eindigt, na een vrij zwak verloop, op een verwacht happy-end, in het tweede wordt het conflict tot het uiterste doorgevoerd, d.w.z. tot de onvermijdelijke botsing tussen de dromersnatuur van de hoofdfiguur en de hardere werkelijkheid. Nadien komt de berusting in de ziel van de arbeider, die een compromis tracht te zoeken tussen de twee elementen in zijn binnenste en dit meent gevonden te hebben, wanneer hij als een zwerver, als een landloper met een ietwat bittere philosophie door het land gaat trekken.

De tweede roman ‘Wrok’ is als geheel te verkiezen boven ‘De Weg, de Vrouw en het Huis’, waarin de handeling al te vlak verloopt. Er is in ‘Wrok’ ietwat meer bewogenheid, al zal de doorsnee-lezer, voor wie het boek dan toch bestemd is, nog altijd een zeker gemis aan uiterlijke actie betreuren. In beide romans bestaat er inderdaad een te sterk overwicht van de introspectie op de handeling. Dit nu zou geen kwaad kunnen, indien de auteur er in slaagde ons te boeien door de uitdieping van dit innerlijke leven, maar daartoe is hij niet bij machte. De uitdieping wordt op sommige ogenblikken een uitrafeling, die niets interessants meer te bieden heeft, tenzij wellicht aan de lezer die genoegen kan nemen met deze philosophie van de man uit de straat.

Het is ten slotte eigenaardig, dat Van der Laan beter slaagt in de uitbeelding van zijn arbeidersfiguur in ‘Wrok’ dan in die van de intellectueel in de andere roman. Het tegenovergestelde zou waar moeten zijn, vermits de auteur zich bij voorkeur vermeit op psychologische, dus intellectuele zijpaden. Het zal dan wel zo zijn, dat zijn eigenlijke sterkte en dus ook zijn richting niet ligt in de psychologische roman, wel in de roman van de gewone mens zonder meer. Indien Van der Laan dit voor ogen houdt en daarbij dan nog meer belangstelling aan de dag legt voor de sociale toestand van de mensen, die hij behandelt, dan zien wij hem

binnen enige jaren wel in staat voor de dag te komen met een stevige arbeidersroman, waarin hij meer te zeggen heeft dan in deze twee, al te oppervlakkige boeken. Want dat hij kan schrijven is alleszins een feit.

Frans Cools

Hillyer: 'De wereldgeschiedenis in een notedop' - Uitgeverij en drukkerij Hollandia - Baarn - F. 6.90.

Wereldgeschiedenis, een woord waar de jeugd voor huivert. Weeral dat leren van data en tijdperken, het dooreenwarrelen van namen en geslachten. En toch, bij het lezen van Hillyers' boek verandert men van oordeel. Hier is vanwege de schrijver een nieuw tijdperk voor geschiedschrijving ingeluid. Een gans andere werkmethode, een gans nieuwe wijze van voorstellen, rekening houdend met de mentaliteit van de jeugd. Men zou het een sportieve wijze van aanleren kunnen noemen.

Het boek blijft niet alleen op geschiedkundig gebied, levenswijze in de verschillende tijdperken, ook kunst en godsdienst worden besproken.

Opvoeders en ouders hebben er alle belang bij dergelijke lectuur in handen hunner kinderen te geven; er wordt op dit ogenblik te veel aan Tarzanlectuur voor de jeugd gedaan en te veel ongezonde voorstellingen door jeugdbladen.

Hier is een schrijver aan het woord die met hart en ziel aan de jeugd heeft gedacht.

Het is een boek voor de jeugd, dubbel geslaagd, opvoedkundig en ontspannend.

K.v.E.

M. Schneider en J.C. Trimp Jr: 'De geschiedenis van ons vaderland in een notedop' - Uitgeverij en drukkerij Hollandia - Baarn - F. 6.90.

Een geschiedenis-boek schrijven is niet altijd gemakkelijk. De schrijver moet zich aan vaste principes houden en al te veel heeft men vastgesteld dat er aan vele zijden aan chauvinisme werd gedaan. Maar een geschiedenis-boek op de markt brengen voor jonge lezers, hun een gezonde en klare kijk geven over de lage landen waar zij geboren en gewonnen zijn, is waarlijk lofwaardig.

Het boek is al-omvattend, het brengt de lezer van de vroegere tijden, 'tijdperk der vraagtekens', alover de Germanen, de Romeinen, de Middeleeuwen, het Bourgondisch tijdvak, naar de Spaanse overheersing. Men maakt kennis met Erasmus, Calvijn, Luther, grote denkers en hervormers. Prachtig uitgebeeld is Oranje's strijd voor de ontvoogding van de Lage Landen. De strijd tussen prins Maurits en de eerlijke Oldebarneveld. Het tijdperk van Hollands Glorie, de roemrijke Admiralen, Piet Hein, Tromp, De Ruyter. De waterbouwkundige, Leegwater. De grote tijd der Renaissance; schilders als Hals, Rembrandt, Vermeer en anderen. De dichters, Cats, Hooft en de grote Vondel worden besproken. De oprich-

ting der Indische Compagnie en het gulden tijdperk van Nederlands handel. En zo gaat het verder, de tijden van verval, de scheiding tussen Noord en Zuid, tot over de beide wereldoorlogen.

Bijzonder dient het eerlijk naschrift vermeld, waar de schrijvers zeggen ‘We hadden het ons anders voorgesteld’.

Daar is het begin, de nauwe samenwerking tussen Holland, België en Luxemburg, een voorbeeld voor de ganse wereld. Men bouwt geen wereld op haat en verdeeldheid, en verder vragen ze zich af, wat zal de toekomst brengen?

Het gehele boek is geen saaie boel van data en voorstellingen, integendeel, het is een vlotte lectuur welke een algemene ontwikkeling meebrengt. Daarom dank aan de opstellers die waarlijk in hun opzet zijn geslaagd, zij hebben zich geplaatst op het peil van de jeugd.

K.v.E.

Paul de Kruif: ‘Het mannelijk hormoon’ - Uitgeverij ‘Keesing’ - Amsterdam - 316 blz. - geb. 100 Fr.

Paul de Kruif is ongetwijfeld één der knapste schrijvers van vulgarisatie werken over medische, biologische en chemische onderwerpen. In dit boek - zijn tiende - heeft hij de geschiedenis verhaald van alle feiten die rond de ontdekking en de toepassing van testosteron verweven werden.

Het hoeft voorzeker geen betoog dat zijn opzet meer dan kies was, vooral daar het grootste deel der mensen - zo wetenschapslui als leken - een onthutsende valse schaamte aan de dag leggen als er op vranke wijze gehandeld wordt over sexuele aangelegenheden.

Paul de Kruif heeft doorgezet - niettegenstaande alles - omdat het zijn doel was alle gekende reacties en functies van het mannelijk geslachtshormoon bekend te maken. Sinds de ontdekking van en de experimenten met het mannelijk geslachtshormoon om sommige ziekten te genezen en om de totale vitaliteit van de mens te herstellen was het voor hem een plicht ruchtbaarheid te geven aan deze voor de mensheid buitengewoon bemoedigende proeven. Ik verheug mij dan ook over het feit dat het Amerikaans werk in het Nederlands werd gepubliceerd, te meer omdat de bevoegde Nederlandse Prof. Dr. Jan Kok voor deze vertaling een inleiding schreef die er op gericht was het behandelde onderwerp op de juiste, d.i. nuchter wetenschappelijke wijze onder ogen te nemen.

Telkens De Kruif op zijn typische - zij het dan sympathieke - wijze aan het overdrijven gaat of zich bezondigt aan grotesk-Amerikaanse voortvarendheid heeft de uitgever een voetnota geplaatst waarin bevoegde specialisten op zuiver wetenschappelijke wijze De Kruif's enthousiasme temperen, zodat de leek in staat is zich een nauwkeurig beeld te vormen van het besproken onderwerp.

Deze kleine terechtwijzingen doen echter niets af aan de enorme verdiensten van De Kruif die met een monnikengeduld alle gegevens heeft moeten verzamelen om zo 'n stevig gedocumenteerd werk te kunnen uitgeven.

Rik Lanckrock

Helene Timmermans: ‘Spreken en schrijven wij goed Nederlands?’ - Tweede verbeterde uitgave - Boekuil en Karveel-uitgaven - Antwerpen - 186 blz.

Niettegenstaande voorneemd werk wel niet oorspronkelijk is in zijn genre meen ik toch dat het vele diensten zal bewijzen aan hen die bezorgd zijn om feilloos de Nederlandse taal te spreken en te schrijven.

Schrijfster komt alle lof toe om een uitvoerige terzake gespecialiseerde bibliografie te hebben verwerkt en haar stof synthetisch en bevattelijk te hebben voorgesteld.

Het boek werd ingedeeld als volgt: 1) Spelling: a) woorden die vaak verkeerd geschreven woorden - b) samengestelde woorden - c) meervoud van naamwoorden; 2) Het juiste woord; 3) Spreektaal (Provincialismen); 4) Barbarismen: a) Gallicismen - b) Germanismen - c) Anglicismen; 5) De of Het?; 6) Zinsbouw (stijl).

Tevens werd een lijst opgenomen van al de in deze rubrieken besproken woorden en uitdrukkingen, zodat opzoekingen ten zeerste worden vergemakkelijkt.

Spjitig nochtans dat dit werkje, dat bestemd is voor voortdurend gebruik, niet stevig gebonden werd uitgegeven.

Rik Lanckrock

Ricardo Güiraldes: ‘Don segunda sombra’ - vertaald door J. Slauerhoff en R. Schreuder. 1e deel van de reeks De blauwe distel - A.A.M. Stols - uitgever - 's Gravenhage - 1948.

Een roman waarvan je weet dat hij, door kenners van een vreemde literatuur, als één der meesterwerken van deze literatuur wordt bestempeld stelt bijzondere problemen aan de recensent.

Langs de ene kant staan de filologen en de geleerde boeken en aan de andere zijn persoonlijke smaak. Wat moet hij nu beginnen? Het werk literair-historisch voorstellen en aan de hand van zijn documentatie schrijven wat men in een uitgebreide encyclopedie kan vinden, of ronduit zijn mening zeggen? De tweede methode schijnt mij de gevaarlijkste, maar daarom niet de minst aantrekkelijke. Ik pak dus al mijn moed samen en bespreek DON SEGUNDA SOMBRA op dezelfde manier waarop ik schrijven zou over een boek van een totaal onbekende debutant, dezelfde methode en dezelfde normen.

Laat mij eerst en vooral zeggen dat het genre waartoe de roman behoort mij weinig bekoort. Een roman over gaucho's - veedrijvers - misschien vind ik er iets in dat mij boeit omdat ik weinig afweet over de levenswijze van die lui, dat is echter nog geen bewijs van de waarde van het boek: waarschijnlijk interesseert een Zuid-Amerikaan zich aan de voor hem exotische gebruiken van een Kempische boer of een West-Vlaamse koewachter. Maar kom Lezen wij DON SEGUNDA SOMBRA. Het boek werd vlot geschreven en steekt vol folkloristische anecdoten en beschrijvingen van een voor ons vreemd aandoend millieu. Maar er is meer: de

auteur vertelt niet alleen wat zijn personages doen en zien, maar vooral wat zij denken en voelen. Als hij een rodeo beschrijft krijgen wij niet alleen een schildering van het schouwspel, maar bijzonderlijk de reacties van de mens op dit schouwspel. (De ik-vorm, waarin het verhaal is gesteld komt hem hier dikwijls ter hulp.)

Wanneer hij filosofeert over het noodlot dan redeneert hij wellicht op de manier van een gaucho, gelijk Robinson op deze van een matroos en Shylock op deze van een koopman, maar dan redeneert hij over een algemeen menselijk thema. Hier zit hem juist de knoop: Güiraldes schreef een roman over gaucho's, maar die gaucho's tekende hij niet enkel zoals een folklorist zonderlinge types beschrijft, maar als een kunstenaar die ze leven inblaast, die maakt dat wij met hen verlangen, strijden, beminnen, lijden...

Paul Berkenman

André Gide: 'Oedipus' en 'Theseus' - bewerking door Jef Last - Uitgeverij De Driehoek - 's Graveland - 111 blz. - 61 Bfr.

Gide's kunst is de resultante van de innigste verstrengeling van esthetiek en ethiek. Bij Gide gaat het nooit om het scheppen van betoverende schoonheid. Hij schuwt uit innerlijke noodzakelijkheid elke zinledigheid. Doch anderzijds is hij een te hartstochtelijk artist om niet elke diepere zin te omkleden met de tover van een direct aangrijpende magie die U dwingt neer te dalen tot het diepste van de ethische boodschap die in elk werk van Gide verscholen ligt.

Is aldus reeds ten dele het wezen van Gide's kunstenaarschap gedetermineerd, er blijft toch nog het tweede even belangrijke wisselspel van negatie en affirmatïe dat even beslissend is om de essentie van zijn kunst te vatten.

Steeds vinden wij bij deze Franse grootmeester naast het betoog van de afbreker het aangrijpend pleidooi van de opbouwer, die uit de as van zijn vernietigende banbliksems de bouwstenen opgraaft voor een nieuw monument.

In voornoemde werken is dit beter dan in elk ander boek van Gide aangetoond.

Gide heeft hier de afgrondelijk-diepe symboliek van de Griekse mythologie aangewend om twee drama's te schrijven met sociale inslag. Tevens heeft Gide gepoogd om door 'Theseus' zijn huidige visie te confronteren met zijn vroegere ('Oedipus'). Enerzijds 'Oedipus' die via negatie van alle bindende elementen een wereld opbouwde op een onbewuste misdaad, op schijn en bedrog en na bewustwording van zijn laagheid aan elke opbouw verzaakt. Anderzijds 'Theseus' als symbool van de mens die breekt met een verleden waarin allesbehalve hoogstaande daden werden bedreven om opnieuw te werken voor het goede: het stellen van een daad in dienst van de mensheid.

Deze twee kleine stukken beschouw ik als miniatuur meesterwerken die ons helpen om de grootheid van Gide's waarachtigste persoonlijkheid te ontdekken.

Laat ik hier enkel aan toevoegen dat de zeer bevoegde Gide-kenner, Jef Last, door een substantieel 'Ten Geleide' veel heeft bijgedragen om

de meest verborgen symboliek van deze twee werken te achterhalen. De Uitgeverij ‘De Driehoek’ die reeds vele werken van Gide uitgaf, heeft ook aan dit boekje haar beste zorgen besteed.

Rik Lanckrock

E. Du Perron: ‘Het land van herkomst’ - Uitgeverij Contact - Amsterdam & Antwerpen - 509 blz. - 8.90 f.

De kenmerken van dit werk zijn: grootheid en persoonlijkheid. Inderdaad, niet alleen het opzet, ook de substantie en de verwerking van dit boek verraden ons de grootheid en de persoonlijkheid van de betreurde Du Perron als mens en als rasecht kunstenaar. In deze gedeeltelijk onder dagboekvorm geschreven roman - die op een dubbel tijdsplan verloopt - zoekt Du Perron naar de diepste oorzaken die zijn ontwikkeling en bewustwording als mens hebben bepaald. Op buitengewoon scherpe wijze peilt hij in zijn jeugd die hij doorbracht in Indië, het zg. ‘Land van Herkomst’, om via al zijn herinneringen te reiken naar de andere elementen die op zijn leven hebben ingewerkt. Het zal m.i. niet nodig zijn uit te weiden over het uitzonderlijk belang dat het werk van deze auteur heeft voor de lezer die door de autobiografie van Du Perron geleid wordt naar de intiemste kernen van zijn eigen leven.

Du Perron zou ik een koel waarnemer van zichzelf durven noemen. Daardoor wordt hij vaak een scherprechter bij ontleding van menselijke gevoelens en dito handelingen.

Deze Nederlandse romancier was ontegensprekelijk een vrijgevochten persoonlijkheid, vrij van romantische dweepzucht met het verleden, vrij van het conventionele en formalistische van de algemeen geldende moraal, vrij ook van schadelijke invloeden van derden, volledig open voor de waarheid en de woorden van intelligente mensen en steeds bereid ongelijk te bekennen. Hij was daarenboven een kunstenaar met een ontroerende liefde voor de mens, niet een blinde liefde die opgeschroefd werd door esthetische of ethische, noch chauvinistische of godsdienstige idealen, maar een liefde die in haar quintessens haar volledigste bestaansreden vond. Ik zal niet ontkennen dat zijn intellectualisme niet remmend heeft gewerkt op de volledige ontplooiïng van zijn kunstenaarschap al zou het larie zijn Du Perron enkel maar als een superieure geest zonder hart te beschouwen.

Voor mij blijft Du Perron een hoogstaand mens die er in geslaagd is om op levendige wijze een interessant gesprek aan te gaan met de lezer, want Du Perron lezen zonder met de auteur innerlijk te discussiëren schijnt me een onmogelijkheid.

Er is meer, hij dwingt eerbied af door zijn verbluffende eerlijkheid, door zijn soepel uitdrukkingsvermogen en de gevatheid waarmede hij in dit lijvig werk zijn wereldbeschouwing heeft geopenbaard.

Daarom zou ik dit werk een spiegel voor de mens durven noemen, want kende Du Perron zichzelf, hij kende ongetwijfeld evengoed de mens en hij idealiseerde of verontschuldigde niet wanneer hij het over de menselijke zwak- en laagheden had.

Rik Lanckrock

W. Somerset Maugham: ‘Het donkere vuur’ (The Moon and Sixpence) - Vertaling: C.J. Kelk - Uitgeverij De Driehoek - 's Graveland - 1948 - 256 blz. - Bfrs. 99 - 130.

Somerset Maugham heeft zekere essentiële feiten uit Gauguin's leven genomen om een boek te schrijven over een zeer eigenaardig artistiek temperament.

Dit werk typeren schijnt me vrij moeilijk aangezien wij hier niet alleen te doen hebben met een bijzonder geslaagde psychologische roman, doch ook met een werk dat gerust bij de ideeënliteratuur kan gerekend worden. Inderdaad, door zijn overwegingen en beschouwingen heeft de auteur zijn roman boven het gewoon roman-genre verheven. Niet alleen verwondert S.M. ons door zijn mensenkennis en zijn levenservaring maar vooral door de ironische, vaak zelfs sarcastische wijze waarop hij ons deze onthult.

Doch staat dit werk door zekere substantiële elementen boven het normaal romangenre, het is daarom niet minder roman. S.M. is een hartstochtelijk kunstenaar, anders zou hij er niet in geslaagd zijn om op zo'n aangrijpende (en steeds zonder pathos) wijze de psychische evolutie van het demonisch hoofdpersonage te schetsen.

De auteur heeft een diep penetrerende visie in het gevoels- en geestesleven van de mens, daarenboven beschikt hij over de zeldzame gave van een verregaande oprechtheid, zodat elke zin belang heeft voor een lezer die zelf wil doordringen in het diepste wezen van de mens.

Rik Lanckrock

Norbert Loeser: ‘Verdi’ - Haarlem - Antwerpen, Gottmer - De Sleutel - Plantin Moretuslei, 20 - Antwerpen - Biographieën der grootste componisten V.

Alhoewel een heel wat minder legendarische en fantastische figuur als Paganini (Componistenreeks nr 4), zijn het leven en de opera's van de schrijver van ‘Falstaff’ en ‘Otello’ zeker rijk en verscheiden genoeg om in een serie als de Componistenreeks tot hun volle recht te komen. Verdi, die de ‘antithese “schoon” en “waar” wou overbruggen’, is een boek dat ge in één adem uitleest. Het geeft ons een prachtig beeld van de romantische 19de eeuw en wel in het bizonder van de opera gedurende deze periode. Schrijver tekent vooraf de jeugd en het milieu van Verdi, zijn leven en streven te Milaan, Busseto, zijn eerste successen, experimenten, tegenkantingen, taaie volharding en tenslotte de roem. De auteur heeft getracht de tegenstelling tussen een rijk uiterlijk bestaan en een innerlijk tragisch leven op te lossen.

Meer langs 's meesters scheppingen dan wel langs zijn leven om heeft hij de ontraadseling van Verdi's persoonlijkheid tot een goed en aanvaardbaar einde gebracht. Het boek is vlot geschreven en even verzorgd uitgegeven als de vorige werken, al zullen sommige geïnteresseerden het misschien betreuren dat een lijst der geraadpleegde werken ontbreekt. Niettemin een aanwinst voor de muziekliefhebber.

Ant. Braemscheute

[Nummer 2]

Inhoud

I. Poezie

Berkenman	Opstandig Lied
Haerens	Kwatrijn
Van Putte	Sonnet
Coopmans	Gelukzaligheid
Biliet	De oude Artiste
De Prins	'k Had in mijn Jeugd
De Doncker	De schoonste Verzen
Van der Plas	Griekse Legatie
Breuker	De Antiquair
Aerts	Gij zijt te rein voor mij

II. Proza

Breuker	De Echo

III. Essay

Van Ruysbeek	Jan Van Nylen
Walravens	Lode Matthys in zijn Werk
Van Ruysbeek	Uit mijn Dagboek

IV. Varia

Lanckrock	En toch Humanisme!
Haerens	Brandende Lucifers
Berkenman	Een eeuwig Probleem in een modern Decor Boekbesprekingen

Kroniek van de Poëzie
Jan Van Nijlen

Jan Van Nijlen: Verzamelde Gedichten. A.A.M. Stols - Uitg. 's Gravenhage 1948. 264 blz.

Het werk van Van Nijlen, dat thans in een nieuwe verzamelde uitgave voor ons ligt levert ons het beeld van hetgeen [een dichter] vermag te bereiken, die, zonder een genie te zijn, toch een diepvoelend mens is en met een zuivere kunstenaarsaanleg is begaafd.

Ieder bereikt de Parnassus met de wapens waarover hij beschikt. De ene kan afgrondelijke, huiveringwekkende dingen zeggen, de andere betovert u door de incantaties zijner taalmuziek, een derde slaakt kreten waarvan de hartstocht eeuwenlang blijft natrillen, een vierde hangt voor alle tijden een beeld op van volmaakte cosmische harmonie en evenwicht, en anderen moeten het met minder stellen: met één gevoel, met één herinnering, een leven lang werken ze aan deze kleine inhoud, oefenen ze met deze beperkte snaren, tot het wonder geschiedt dat ook dit weinige een glans verkrijgt van het eeuwig-schone en -aangrijpende. Het bizondere komt op een algemeen-menselijk plan te staan, het detail openbaart iets van de volledige mens.

Onder deze laatste soort zijn er ook kunstenaars die de Parnassus nooit geheel bestijgen omdat ze nooit het instrument vinden dat hen ligt, omdat ze het detail dat voor hen als voorbestemd is niet uit de omgeving kunnen ontwarren, en dit meestal, omdat ze te veel hooi op hun vork nemen.

Het is de verdienste van Van Nijlen, dat hij om zo te zeggen aanstonds zijn grenzen heeft aangevoeld, wijs genoeg geweest is, eens dat hij deze kende, niet verder meer te willen springen, en ten tweede, dat hij het eveneens beperkte taalinstrument waarover hij beschikte zodanig zuiver heeft leren bespelen, dat hij er enig-mooie klanken heeft aan ontrukt. Veel heeft hij nochtans niet geschreven. Zijn ganse werk, (t.t.z. tot zijn 65e jaar) maar een gans levenswerk toch, kan ik vasthouden in een kleine greep van mijn ene hand, een 250-tal blz. We zijn hier ver van Cats en Bilderdijk, doch waar men bij deze twee zich soms uren door de brei moet werken om af en toe iets te ontdekken dat er door kan, bevatten deze 250 blz. bijna geen gedichten waar we niet, kort of lang, kunnen blijven bij staan. Non multa, sed multum.

Hetgeen Van Nijlen ons nu te vertellen heeft, is onder het publiek algemeen bekend, en voor eenmaal strookt het met de werkelijkheid. Want meestal vormt het publliek zich van een schrijver een idee volgens een boek of enkele verzen die toevallig in de belangstelling hebben gestaan meestal in het begin zijner carrière, en hoe de auteur ook evolueert, de gemakzucht zorgt er voor dat het beeld niet meer verandert. Bij Van Njilen schijnt me dit niet het geval, misschien omdat hij eerst volledig in het centrum der belangstelling kwam met zijn rijpere bundels, die als zijn kembundels kunnen doorgaan. Zo zal iedereen u weten te spreken van de romantische inslag in het werk van Van Nijlen, van zijn heimwee naar de kinderjaren en van zijn liefde voor de natuur.

Het is inderdaad een feit dat de dubbele tegenstelling: stadland, rijper leven-kinderjaren een overwegend deel van zijn productie beheerst. Uit deze tegenstellingen groeit langzaam een levenswijsheid, of om het woord van Du Perron te gebruiken een berusting, die geleidelijk aan deze wereld met een weemoedige, zonneglans overstrijkt.

In het begin vooral houdt hij deze problemen angstvallig verborgen achter gestalten en verbeeldingen, in wier objectivering ze slechts doorschemeren. Vanaf ‘Het aangezicht der aarde’ (1923) en ‘De lokstem’ (1924) maar vooral in de ‘Zeven gedichten’ van hetzelfde jaar wordt de innerlijke wereld meer en meer direct uitgesproken. Van nu af komen meer en meer kerngedichten voor.

Kwamen er in Van Nijlens productie vanaf het begin goede en zeer goede gedichten voor, waaronder de eerste objectiveringssonnetten me bizonder toespreken, met hun hechte, goed uitgebalanceerde bouw, hun kloeke en terzelfdertijd gracieuse verwoording, hun soms reeds onaardse toets en hun verrukkelijke Pleiade-klank, toch bevatten deze verzamelingen nog enkele minder geslaagde werken. Het is opvallend dat het vooral, ja bijna uitsluitend de langere gedichten zijn die dit kenmerk vertonen. Er zou bv. een literatuur-historische studie te schrijven zijn over de nawerking, onbewust wellicht, van rhythme of liever deun, van klank en atmosfeer, van onze Van Droogenbroecks en Dautzenbergs, en van hun didactiek, hier nochtans vermengd met andere nieuwere elementen. Dit slechts in het voorbijgaan. Van het feit dat deze euvelen telkens in de langere verzen voorkomen onthou ik echter, ten titel van aanwijzing, dat Van Nijlen de man is van het korte, geconcentreerde gedicht.

Na ‘Zeven gedichten’ waarin een zeer uitgesproken versobering doorbreekt, en hij reeds naakt voor ons verschijnt, treedt hij, met ‘De vogel Phoenix’ (1928) de baan in die hem

in de volgende werken zal brengen tot het meesterschap. Nochtans verschijnt me het eerste gedeelte hiervan als een betrekkelijke verzwakking na de zuivere classiciteit van ‘Zeven gedichten’, doch het tweede deel komt de lichte inzinking te boven en stijgt zelfzeker de hoogte in. Voor de eerste maal breekt hier bij Van Nijlen de lichte schertsende toon door, de ironie met zichzelf, voorbode van de wijsheid. Hiermede gepaard ontstaat eveneens in zekere verzen de spreektoon van de mens die aan alle praal de brui heeft gegeven, en alleen nog de kern opzoekt, spreektoon die hier nog vaak poëtisch niet-geladen is, maar die weldra zijn poëtische bedding zal vinden. Ook God doet in deze bundel zijn intrede in Van Nijlens werk. ‘De vogel Phoenix’ is het boek van de veertigjarige, die tast naar verzoening en wijsheid midden het bewustzijn dat hij heeft van zijn volledige persoonlijkheid. Voor Van Nijlen zou de volle rijpheid onmiddellijk daarop volgen, rijpheid waarvan we reeds in het culminerende slotgedicht ‘Hondsdagen’ een voorsmaak te genieten krijgen.

‘Geheimschrift’ (1934) is dan, naar mijn smaak, Van Nijlens superieure boek. Hier geeft hij de volle maat van zijn kunnen. Later zal hij nog evenhoog stijgen, wellicht in afzonderlijke ogenblikken zelfs even hoger, maar hier zijn het alle pijlen die tot zijn zenith stijgen, hier is het hem gelukt het beperkt kamerorkest, waarover hij beschikt, zonder verzwakking, het ganse stuk door, diep, geschakeerd en zelfs aangrijpend te doen weerklinken. En al de problemen die hij sedert zijn jeugd in zich meedraagt en die hem tot het dichterschap noopten vinden we hier terug, verdiept, verhevigd en door de pracht van de taal met een blijvende luister omhangen. Dit zijn, om een woord van Adriaan Roland Holst te herhalen: verzen voor later. De eenzaamheid van de met leed erfelijk belaste mens, het besef dat het grootste geluk steeds in het verleden ligt, de wetenschap dat men, door lafhartige zwakheid, door te gaan dromen en dwalen, de bron die men zocht voor immer voorbij is gegaan, het gemis, dwaas maar onontkoombaar, omdat een vrucht nooit tweemaal dezelfde smaak heeft, omdat er te veel is dat men niet kan vergeten en men sindsdien nergens meer thuis is, geheel de tover van het onherroepelijk verlorene, gans de inwerking van een verbloemd verleden op het vervlietende heden, dat dit heden, waarvan men nochtans zou kunnen genieten, met de worm van spijt, droefenis en bitterheid aansteekt, de grote droefheid van al het bewust levende, dat ons doet verlangen naar vergetelheid of naar een voor-menselijk dierlijk, of liever nog plantaardig bestaan, dit alles doordesemt deze bundel en woelt op naar de oppervlakte of bloeit er open in een veelheid

van vormen, een intensiteit van klanken, een pracht van beelden, een huivering van levensmomenten en diepten-bevroeding, die niet nalaten op de lezer in te werken en hem de aanvoeling bijbrengen van hetgeen de mens op aarde feitelijk is. Overal aanwezig is bovendien de wil om dit levensbewustzijn te beheersen, de wil om, vermits 's levens tekortkomingen essentieel zijn, ze vanuit een oogpunt te benaderen dat er de droefheid weliswaar niet van opheft, hetgeen onmogelijk is en zou neerkomen op een loochenen van diepere overtuigingen en een beliegen van zichzelf, maar die de scherpe kanten van deze droefheid althans kan afronden en in staat is de mens tot een zekere berusting te brengen. Voorlopig blijft het echter meer bij willen dan kunnen. Het besef van de nuttloosheid van alles is nog te acuut, te onttoverende ontgoochelingen zijn nog de vers dan dat berusting reeds iets meer dan een inzicht zou kunnen zijn. Ter illustratie moge nu een sonnet volgen, vorm waarin Van Nijlen uitmunt, dat in zijn sobere lijnen en zuivere zegging van deze achtergrond de kristallisatie is. De titel luidt: De Tuinier.

Hij is voortaan alleen nog maar tuinier,
Vergat voorgoed de straten en de steden
En hij verzorgt, verlost van zijn verleden,
Den teeren phlox, de stralende anjelier.

Hij woont zo ver, wie achterhaalt hem hier?
Het kleine dorp ligt rustig daar beneden...
Zijn leven heeft voortaan geen andre reden,
Dan de berusting van het vreedzaam dier.

Maar soms in vroegen nacht, wanneer de maan
Oranje bloeit aan de bewaasde kimmen,
Voelt hij zijn hart heel even sneller slaan,

Als hij ziet rijzen in opalen gloor
Al de gedaanten uit het rijk der schimmen
Die hij bemind heeft en voorgoed verloor.

In de volgende bundel: ‘Het oude kind’ (1938) worden dezelfde lijnen verder doorgetrokken, enerzijds de bitterheid om de nutteloosheid van alles, afgewisseld anderzijds met ogenblikken van aanvaarding, van dank om de goede kanten van het leven: de zon, het voorjaar, een kermisdag. Meer en meer trekken zijn jeugd en het ouderhuis hem aan, maar er is niets te doen, er is iets gebroken, hij heeft ‘geen huis meer en geen

vaderland’. Alleen de dood, de uiteindelijke rust, staat aan 't einde van de wegen.

‘De Dauwtrapper’ (1947) brengt ons dan tot berusting en bijna tot rust. Deze bundel bevat opnieuw meer gestalten en beschrijvingen waarin een zachte weemoedsstemming geobjectiveerd wordt, vaak met een schuwheid die men sedert de eerste werken niet meer waargenomen had. Dit is een mijmeren over het leven, een gelijkmatige murmeling, een prevelen bijna, dat zichzelf herkent in de ‘correspondances’ in de natuur, met soms een heffing, met soms een sterkere gloed, met soms een verzet zelfs tegen dit verzoeningsvolle, doch steeds met de glimlach der wijsheid en de eenvoud van wie met simpele dingen omgaat en voor wie een reseda of een nachtorchis een gelegenheid tot bespiegeling is, meer dan de grote onderwerpen uit de letterkunde. Het is trouwens opvallend hoe meer en meer namen van bloemen en planten en onkruid door Van Nijlens pen worden opgeroepen. Ook de voorbije oorlog drukte haar stempel op ‘De Dauwtrapper’, vooral dan in twee verzen ‘in memoriam filii’, waaruit een aangrijpende onthechting en lotsbeheersing tot ons opklinkt.

Ten slotte volgen nog een achttal gedichten onder de titel: ‘De Slaapwandelaar’ (1948) Hierin wordt de objectivering nog verder doorgedreven. Vanuit oneindige kalme sferen ziet hij zichzelf en zijn leven, met hier en daar slechts een vermoeden van een gevoelstrilling. En, merkwaardig genoeg, gedichten als ‘Het venster’ en ‘In memoriam Arthur Van Schendel’ wekken bij mij de indruk dat hier een hernieuwing zou kunnen ingeleid zijn, dat de dichter op een voor hem nog braakliggend terrein kan doen belanden. Vooral in ‘Het venster’ is het opvallend hoe het hier de dingen zelf zijn, het leven zelf, die spreken en sprekend zich aan ons openbaren. Ik weet wel dat de persoonlijkheid van de dichter nooit uitgeschakeld kan worden, want hij is het tenslotte die de indrukken opvangt en de woorden kiest, maar voor zover het enigszins mogelijk is, wonen we hier een ontpersoonlijking bij en wordt de rol van de dichter herleid tot de rol van medium, door wie de natuur zelf, het leven, het zijnde zich uitdrukken. In deze verzen horen we een stille, gelouterde echo van datgene wat de eenzelvige murmeling van het zijnde moet zijn, van datgene dat sedert altijd ruist in de kern der dingen. Wijsheid van een mens die geen belijdenissen meer neerschrijft maar alleen nog uitdrukt wat is.

Te rap denkt men van een schrijver, wanneer hij een zekere ouderdom heeft bereikt, dat zijn levenswerk nu wel afgerond zal zijn en dat hij ons niets meer te verkondigen heeft. Of Van Nijlen nog zal evolueren weten we niet, hoe hij desgeval-

lend zou evolueren nog veel minder, doch de mogelijkheid voor hem tot het betreden van een geheel nieuw stadium in zijn dichterlijke ontwikkeling, ligt m.i. klaar in deze laatste, in ‘De Dauwtrapper’ trouwens reeds aangekondigde verzen, voor ons.

Erik van Ruysbeek

En toch Humanisme!

Aan dhr. Hubert Derboven, redacteur aan ‘Voorpost’

Niettegenstaande ik mij moeilijk tot een polemiek laat verleiden heb ik bij het lezen van uw critische marginalia in ‘Voorpost’ (nrs 6 en 7 - 1949 - blz. 57) op een door mij gepubliceerd artikel over ‘De Auteur en het Humanisme’ in ‘Vooruit’ d.d. 23-9-48 onmiddellijk gevoeld dat ik U antwoorden moest. Was daar enerzijds uw afwijzende doch openlijke stellingname de reden toe, anderzijds meen ik dat het vooral het onbegrip is dat U tegenover mijn opinie aan de dag legt dat de doorslag gaf om even een paar punten op enkele i's te zetten.

Ik ben overtuigd dat U, als waarachtig democraat, het principe huldigt van de vrijheid der gedachte en de eerbied voor iemands overtuiging. Daarom kan ik niet begrijpen dat iemand die uw wereld- of uw levensbeschouwing niet deelt per se dient beschouwd als een ruggegraatloze mens zonder een eigen persoonlijke visie. Om dit duidelijk te maken wil ik er nog aan toevoegen dat toen ik uw marginalia las, ik geen ogenblik verwonderd was over het feit dat U niet met mij accoord ging (ik aanvaard zulks omdat ik het normaal vind dat U in consequentie met uw levensbeschouwing handelt). Ik was enkel verbaasd over de wijze waarop U zulks meende te moeten demonstreren.

Ten eerste: door uw medelijdende toon; ten tweede: door de zeer gemakkelijke misprijzende stoplappen waarvan U zich bediend heeft; ten derde: door mij blind te verklaren voor sociale wantoestanden; ten vierde: door mij gelijk te schakelen met iemand die het zou verleerd hebben na te denken; enz...

Dit alles is te expliciet om U niet zelf te overtuigen dat uw fanatisme U parten heeft gespeeld. Immers fanatisme kan een afdoend middel zijn om door te drijven, respect kan het bij mij niet afdwingen. Wie vast in zijn schoenen staat heeft genoeg pijlen op zijn boog om niet zijn toevlucht te moeten nemen tot fanatisme.

Doch wat me voor alles hindert is dat U me niet begrijpen wil. Indien ik beweer dat ik voor de kunstenaar de meest volstrekte vrijheid opeis, dan verkondig ik een mening die zich gevormd heeft: enerzijds door ervaring, anderzijds door beschouwing van een aantal elementen. Dit betekent evenwel niet dat ik de willekeur predik bij de mens, d.i. dat de kunstenaar als mens, als sociaal wezen in een geordende of rotte maatschappij (zoals U verkiest) niet de plicht zou hebben als 'mens' te strijden voor de verbetering van de 'mensheid', van de samenleving.

Inderdaad, kunst is kunst en heeft als dusdanig te gehoorzamen aan de reacties op haar intiemste wetten. Ik ontken niet dat tendenzwerk groot werk KAN zijn, doch het is niet uiteraard groot.

Laat ons dus voorzichtig zijn, want er bestaat zoiets als een literatuurhistorie die U zou moeten bewijzen dat uw stelling zoniet onhoudbaar, dan toch vrij wankelbaar is.

Als U het verkieslijk acht dat de kunstenaar door zijn werk medehelpt aan de verwezenlijking van een rechtvaardiger maatschappij, dan kan ik zulks slechts beamen, doch ik zal blijven weigeren van de artist te eisen dat hij in zijn schepping zou gekortwiekt worden door enige verplichting.

Anders is het gesteld waar het gaat om zijn plichten als mens, als deel van de maatschappij. Hier heeft hij verplichtingen te aanvaarden omdat hij het aan zich zelf verschuldigd is de menselijke waardigheid te verdedigen, te verwerven of te handhaven. Deze ontdubbeling van het door ons behandelde probleem heeft U zich niet getroost. U heeft mij niet willen begrijpen. En dat is spijtig, want het komt er niet zozeer op aan elkaar te bekampen en te haten, de hoofdvereiste is dat we elkaar leren begrijpen en waarderen.

Als ik U dan toch, na dit misverstand, een tweetal vragen mag stellen, dan zijn het deze: Wat bedoelt U met uw zin: 'Het is niet de mens, die de samenleving vorm geeft, maar de samenleving tekent de mens'?

Gelooft U soms dat de samenleving zo maar ageert op de mens zonder voorafgaandelijk en bestendig door de mens te zijn gevormd en beïnvloed?

Tot slot dan uw opmerking over een strijd tussen onze tijdschriften. Hoe weinig belang zulks ook heeft meen ik U toch te moeten attent maken op het feit dat zo er bij ons aan één principe wordt vastgehouden het is om achting te hebben voor ieders overtuiging, zodat er m.i. geen sprake kan zijn om ons tegen U te keren. Voor ons heeft de mens, zelfs een tegenstander, te veel belang om ons TEGEN hem te kanten.

Rik Lanckrock

De Echo

Rue de Cheval Vert bleek reeds door zijn uiterlijk de plaats van mijn bestemming te zijn: een nauwe, bochtige steeg die omhoog klom, en waar de haveloze huizen de nachtelijke hemel schots en scheef poogden te kapen. Het had geregend, en een weinig maanlicht in de kille Januari-vochtigheid versterkte het lugubere van de eerste indruk. Het was zo'n echt eenzaam, vervuild straatje van het Zuiden, waar altijd een plat gereden rat of hoopje ingewanden van het een of ander gevogelte liggen te rotten. Er heerste de aanhoudende luchtverplaatsing van een tochtige kelder. Een enkele lamp, tegen een gevel geplaatst, moest de steeg in heel de lengte verlichten. Het resultaat was, dat die straatverlichting meer weg had van een reclame voor een gelegenheid tot prostitutie. Ik gaf het jongetje enkele franken. De maan, via een wat bredere straat in de steeg vallend, deed mij zelf het huisnummer vinden. Forestier's woning bevond zich trouwens niet diep in de steeg.

Mij bijlichtend met een sigaretten-aansteker, ging ik de stenen wenteltrap op, er zurgvuldig voor wakend de leuning niet aan te raken; stof is in de huizen van dergelijke steden gelijk bij ons in het Noorden het vuil op de vloermat. ‘Guy Forestier’, las ik van het keurige visite-kaartje, tegen de deurstijl geprikt met twee punaises. Het was met heel wat minder hoop op slagen, dat ik naar de klopper tastte. Ik vroeg mij eensklaps af, hoe hij op mijn komst zou reageren. Per slot van rekening was Forestier nooit een vriend van mij geweest. Op het college zonderde hij zich steeds af, en ik herinnerde mij hoe wij hem allen instinctief links lieten liggen. Forestier was een al te godvruchtige natuur. Wij meenden, door zijn teruggetrokkenheid, zijn geregelde kerkgang en bleek uiterlijk, dat hij de kat in het donker kneep. Na het eindexamen verloor ik hem volkomen uit het oog, en ontdekte hem jaren later weer in het rommelhandeltje van een Parijse bouqiniste: een nog niet open gescheurd dichtbundeltje, dat buiten zijn naam ook zijn portret droeg. Ik was getroffen door deze wat ongewone wijze van ontmoeten en kocht het deeltje. Naar de redactie lopend, van nieuwsgierigheid de vellen met mijn vinger open scheurend, maakte ik kennis met een geheel andere Guy Forestier dan de collège-herinneringen in mij hadden achtergelaten. De gedichten, meest sonnetten van een heel speciale muziek, waren de getuigenissen van een fijngevoelige, zuivere ziel, die zelfs een voor zijn leeftijd opmerkelijke zin naar het kinderlijke verraadde: een zeldzame

puberteit, bijna engelachtig, zodat ik moeite zou gehad hebben dit te waarderen, indien de muziek mij niet onweerstaanbaar over de regels voerde: moeilijke opgave als de dichter een journalist tot lezer heeft, wiens aesthetisch gevoel dagelijks door de rotatie-persen gewalst wordt. Na dit bundeltje hoorde ik weer lange tijd niets van hem, tot ik vanmiddag in het stadje X een kennis trof die Guy Forestier weer op mijn weg plaatste, nu als prooi voor mijn journalistieke jachtlust naar sensatie. Hij vertelde mij namelijk dat Forestier een dezer dagen onder geheimzinnige omstandigheden de plek had gevonden waar zijn vader, nu ongeveer een kwart eeuw geleden, tijdens de tweede wereldoorlog door de Miliciens werd vermoord. Er was van deze ontdekking geen ophef gemaakt en slechts het provincie-blad had er een bescheiden plaatsje in zijn kolommen voor open gehouden. ‘Hij woont dus hier, in dit stadje?’, vroeg ik verbaasd. Maar bien sûr, Forestier was getrouwd en wijdde zich in de rue de Cheval Vert reeds jaren volkomen aan de schone letteren. Toen begon ik mij ook flauw iets van die moord te herinneren, en daar ik zelf voor een Parijse Magazine naar het Zuiden was afgezakt om wat copy op te scharrelen, kwam mij dit seintje juist te pas; vooral daar ik Guy persoonlijk kende en hoopte daardoor gemakkelijk bijzondere details te krijgen. Eenmaal echter met mijn walmende aansteker voor zijn visitekaartje, begon ik aan het gemakkelijke daarvan te twijfelen. Het was maar de vraag of hij met het zien van mijn gezicht gediend zou zijn. Ik had reeds de klopper laten vallen, en dacht nog na hoe ik mij zou melden, als kennis of ronduit als journalist, toen ik snelle, lichte voetstappen hoorde naderen en een vrouw mij open deed. De vrouw was eerder een meisje. Donkere, rustige ogen keken mij aandachtig aan, en een zwak lampje in de gang zette haar als in een mist van dof licht. Ik zag dat zij zwanger was. Begrijpend dat dit zijn vrouw moest zijn, maakte ik mij, door een plotselinge ingeving die een einde maakte aan mijn tweestrijd, bekend als Jean Salabert, een oude vriend van zijn collège. De donkere ogen vingen onmiddellijk een blijde glans, en zij verzocht mij vriendelijk binnen te komen, de deur zacht achter mij sluitend. Daarna ging zij mij voor, als een hinde, ondanks haar toestand. Haar in de rug ziende, had dit ranke lichaam niets geleden. En voor de tweede maal moest ik Forestier's smaak bewonderen. Dit vrouwtje, geruisloos en snel, was als de muziek die ik in zijn sonnetten had beluisterd. De kamer waarin zij mij toeliet, kon heel nauw en heel ruim zijn. Ik zag namelijk slechts een kegel lamplicht waarin zich een man bevond aan een bureau, als zat hij in een tentje; een gedeelte van zijn rug stak er zelfs buiten. Naast hem, op de kale vloer, be-

vond zich een krukje met wat breiwerk er op; klaarblijkelijk had zijn vrouw het daar neergelegd toen de klopper viel. Antwoordend op haar zachte waarschuwing: ‘Guy, hier is een oude kennis van het collège voor je...’, keek hij op. Ik herkende hem onmiddellijk. Tien jaren hadden bijna niets aan zijn uiterlijk veranderd. Slechts het voorhoofd was hoger geworden door een wat schaarsere haargroei. Hij maakte een licht gebaar met de hand als weerde hij de inspanning af die hem nog verbond aan zijn werk, en knipte toen het grote licht aan. Ik stond in een ruim vertrek. Links bevond zich een laag bed en een hoekje voor de geimproviseerde keuken met een kacheltje. De pijp voerde door het gehele vertrek, vermoedelijk bijwijze van centrale verwarming, en verdween rechts in de muur waar Forestier aan zijn bureau zat, omgeven door zijn boeken. Het was of deze kamer zich had aangepast aan die twee stille mensen; het geluk had er zijn verblijfplaats genomen. Een bijzonder mooie tinnen vaas, enkele schilderijen, een echt burgerlijke bruidsfoto, en de vrouwelijke zorg die overal in opvallende properheid was uitgestald, deden de armoede niet slechts vergeten, maar aannemen als een onderdeel van hun geluk. Ook merkte ik onmiddellijk het kruisbeeld op dat boven hun bed hing. Forestier keek mij nadenkend aan, een smalle, bewegelijke hand langs zijn slaap voerend. Reeds verwenste ik mijn al te impulsieve aankondiging, toen ik eensklaps een herkenning over zijn gezicht zag trekken. Hij stond op met de snelheid van de vreugde en kwam met een uitgestoken hand op mij toe. ‘Maar dat is prettig, daar had ik nooit op gerekend, jij bent de eerste die ik na zoveel jaren zie...’ Tot mijn verbazing zag ik dat zijn ogen vochtig waren van ontroering. Het deed mij eensklaps ten volle begrijpen welk onrecht hem tijdens zijn schooljaren was aangedaan. Tevens vervloekte ik hardgrondig het doel van mijn bezoek; deze oprechte uiting van aangename verrassing zou ik dus moeten belonen met een kil interview. Forestier bood mij ondertussen een stoel aan, een sigaret, en ik zag reeds hoe zijn vrouw de glazen opwreef. Mijn besluit om recht door zee te gaan stond al vast. Ik verontschuldigde mij voor dit late uur, en vertelde ronduit dat niet mijn vriendschap maar een toevallig gesprek met een van mijn kennissen mij tot hem had gevoerd, dat ik op de hoogte was van zijn ontdekking, en dat wij journalisten het ergste kwaad waren, dat er maar te bedenken is: zielloos, indringerig, over lijken gaande... Guy glimlachte, tikte de as van zijn sigaret en wendde zijn blik af. De glazen stonden reeds sprankelend op zijn bureau. Nee, ik stoorde hem niet; integendeel, hij was bezig aan een vertaling en voelde behoefte zijn rug eens te strekken. ‘Elise, schenk ons wat van die droge,

witte wijn in...' Over het verleden zweeg hij. De fijne, kristallen tik der glazen was het enige antwoord. 'Ik houd van een goed glas'; zei hij, mijn bewonderende blik opmerkend: 'Daar heb ik geld voor over. Een goed glas is het sonnet waarin je het lied van zon en stenige aarde klokt...' Nauwkeurig nipte hij er aan. Elise hernam haar plaats op het krukje. De breinaalden gingen tikken, terwijl Guy zijn wijn handig in het glas deed rondspoelen, zwijgend. Maar voor de stilte pijnlijk kon worden, hernam hij weer het woord.

'Maak je geen zorgen dat een interview mij door zijn indringerigheid onaangenaam zou treffen. Wij kunstenaars zijn nu eenmaal de hardvochtige exploiteurs van onze innigste gevoelens. Integendeel, ik spreek graag over mijn ontdekking. Het uitzonderlijke daarvan heeft mij diep geschokt...' Hij keek mij aan. 'Heb jij wel eens waargenomen hoe de zintuigen, toevallig aangeraakt, gekwetst zou ik kunnen zeggen, de sleutel worden van een ondoorgrondelijk verleden? Ik bedoel dit: je loopt bijvoorbeeld op straat, je wilt brood halen en je denkt: als ik snel ontbijt kan ik nog net de trein pikken voor Parijs. En eensklaps, je geld uittellend bij de bakker, sta je in de klas van een bewaarschool. Die klas is ruim, je voelt hoe de buitenlucht naar binnenstoot door de open tuindeuren. Je handen zijn droog, stroef van het spelen in de zandbak, dat is een naar gevoel, je wil er in spugen om ze vochtig te maken. En dan weet je tegelijk bloemen gebracht te hebben voor die magere schooljuffrouw. Zehs zie je vader's zakmes en het hoekje van de tuin waar hij de bloemen sneed. Paarse bloemen waren het. En je weet ook precies waarom je je dit zo onverbiddelijk zeker herinnert. Het is de geur van een soort gom dat zich op de toonbank van de bakker bevindt. Toen jij kleurige rondjes plakte in schriften, had je ditzelfde rare geurtje in je kinderneus. Ken jij dat ook, die sensatie?'.

Ja zeker, iets dergelijks was ook mij overkomen. Vanmiddag nog, met die tikkende regen op mijn geleende paraplu. Ik lag toen in een tent, luisterend naar het eenzame, druipende bos, mijn eerste nacht in de buitenlucht doorgebracht als jongetje van een jaar of vijftien.

'Nu, dit is mijn hele verhaal, zo heb ik het graf van mijn vader kunnen vinden. Je moet weten dat ik ongeveer vier jaar was, toen mijn vader door de miliciens werd gearresteerd. Men heeft mij enkele dagen na zijn dood, dat wordt tenminste aangenomen, huilend in de een of andere straat gevonden, achtergelaten door de moordenaars. Ik jammerde van mannen met revolvers, en op de vraag of vader er bij was, antwoordde ik bevestigend. Moeder is kort daarop gestorven, en dit is dan al-

les wat ik kan mededelen omtrent deze gebeurtenis. Na de bevrijding van de Midi werden er wel hier en daar overblijfselen van gemartelden gevonden, maar van mijn vader geen spoor. Hoe mijn leven verder is verlopen, doet hier niets ter zake. Enkele jaren geleden heb ik Parijs voor goed verlaten en ben weer hier naar mijn geboorteplaats afgezakt. Ik leerde er Elise kennen. Wij zijn nu zes maanden getrouwd...'

De vrouw keek op. Zij glimlachte en liet haar hand even glijden over Guy's dijbeen. Daarna tikten de breinaalden weer.

'Hoe het komt', vervolgde Guy: 'Ik weet het niet, maar hier in de stad is een brug die ik schijnbaar nooit overgegaan ben. Je kent de stad niet, dus heeft het geen nut je die brug aan te duiden. Enkele dagen geleden, ik kwam van de kapper en wilde mij naar huis begeven, deed de mist of mijn gedachten mij verdwalen, of liever gezegd, een andere straat inslaan dan ik gewoon was. Ik bevond mij in een stille wijk. Het liep tegen achten, tijd voor het avondeten dus. Enkele onbelangrijkheden hielpen mijn hersenen bezig toen ik de brug opklom, tenminste, ik voelde aan een wat zwaardere gang dat de straat steeg. Aan een brug dacht ik toen nog niet. Links en rechts bevonden zich schijnwerpers. En toen gebeurde het. Ik liep door een klare vriesnacht, aan de hand van een grote man in grofharige winterjas. Voor mij bewoog zich een groepje andere mannen die ik in de rug zag. Wij zakten een brug af; links en rechts, in de diepte, vertoonden zich rangeerterreinen. De duur van deze sensatie was gelijk aan wat de grootte is van een punt in de meetkunde, maar toch ruim voldoende om een trein waar te nemen die aan kwam puffen, onder ons door donderend met een gil die ons in de stoom zette.

Toen stond ik weer in de mist, met links en rechts de schijnwerpers. Maar mijn hallucinatie vond een echo in een stoomfluit die ik werkelijk hoorde en die de schijnwerpers rangeerterreinen deed belichten. De hellende straat was een spoorbrug, het goederenstation overspannend, en een trein donderde onder mij door, mij in zijn stoom zettend. En ik wist onmiddellijk het waarom van dit alles, gelijk bij de bakker toen ik de bewaarschool beleefde. Het was een echo. Mijn stappen zo even, ik stond nu stil, hadden een rare, metaal-heldere echo veroorzaakt. Bij wijze van experiment zette ik mijn weg voort en weer hoorde ik de verre tikken, ergens opgevangen door een huizenwand en tot mij terug geworpen. En onverbiddelijk was mijn herinnering. Het groepje mannen voor mij voerde vader met zich mee. Die man in grofharige winterjas had een grote, warme en zweterige hand. Die sterren stonden boven een bijzondere dakenlijning en die echo tikte tegen het huis daarvan. Je kunt je mijn opwinding

voorstellen. Ik was op het spoor van een reeds lang vergeten moord. Snel liep ik naar de overkant van de brug. Daar hield de echo op. Ik moest dus het andere trottoir houden. Twijfel was uitgesloten. Die klare vriesnacht hadden wij gelopen tot daar waar de echo ophield tegen het huis zelf. Ik liep dus in die richting, de echo bewarend en stond stil toen de echo verdween. Het was het hoekhuis van een straat die in het verlengde liep van de rangeerterreinen, een grijs, streng gebouw. Een concierge, die ik met veel moeite van tafel klopte, kon mij niet verder helpen; de eigenares was reeds jaren dood, en de etages hadden sinds 1943 reeds meermalen van bewoners gewisseld. De identiteit uit te zoeken van de huurders die toentertijd het huis bevolkten, zou een graven worden in de paperassen. Dit wilde ik trouwens niet. De moordenaars, vermoedelijk reeds lang gestorven, lieten mij onverschillig. En mijn vader, om je de eerlijke waarheid te zeggen... Ach', hij liet zijn smalle vingers glijden over een opengeslagen boek: 'Het is zo moeilijk te houden van iemand die je niet kent...'

Ik keek op. Dit was voor mij. Dit was het enige dat doelde op zijn eenzame collège-jaren. Maar Guy wilde aan die opmerking geen tijd tot uitwerking overlaten, en vervolgde onmiddellijk: 'Wat ik slechts wilde was, zekerheid te hebben dat het fenomeen van zo even mij niet bedroog.

Ik rustte dus niet, voor ik de politie er bij had. Die zelfde avond nog stelden wij een onderzoek in. Het einde van mijn verhaal is erg geschikt voor jouw Magazine: een vieze binnenplaats en een droge put, waarin de geraamten van vier mensen, drie mannen en een vrouw. Het deed mij toen toch wel wat, te weten dat mijn vader zich onder hen bevond. Goddank was er geen enkel herkenningsteken aanwezig. Een verder onderzoek wees uit dat de vermoedelijke moordenaars reeds terecht gesteld waren geworden kort na de bevrijding, beschuldigd van landverraad.'

Guy zweeg. De breinaalden deden zich weer horen. Hij tastte naar de fles en klokte voorzichtig mijn glas vol. Zijn ogen bleven rusten op het breiwerk: een babyschoentje van witte wol in wording. 'Vandaag dacht ik het nog: wat is er gevoeliger dan een kind? Een kind dat eigenlijk nog slechts een diertje is. Zijn eerste jaren vormen een geheimzinnige opname-kamer. Naar mijn mening wordt daar elke seconde vastgelegd op de gramofoon plaat van zijn waarneming. De naalden voor het afdraaien zijn echter uiterst zeldzaam...'

Henk Breuker

Brandende Lucifers

Wijsheid is vooruitgang in kennis der onwetendheid.

Wijsbegeerte wijst buiten ons wat in ons is.

Alleen in het alledaagse is het goddelijke, niet in het miraculeuze.

Alleen door te dalen in het alledaagse stijgt men.

De dichter: een glimlachende alchimist, die illusies en desillusies dooreen mengt.

Het is belangrijker iemand te begrijpen dan met hem accoord te gaan.

Levenskunst is aanpassingsvermogen.

Levenswijsheid: een bitter mengsel van medelijden en onverschilligheid.

De manier van zwijgen van een vrouw is interessanter dan haar manier van spreken.

Karel Haerens

Opstandig Lied

Noem mij een ketter zo gij wilt, maar laat mij dolen
met al de trots van uw misprezen nageslacht.
Ik leef, mijn huis is warm, mijn vrouw is schoon en zacht
uw heiligen en helden lap ik aan mijn zolen.

Ik heb de mensen lief, de dieren en de bomen,
ik heb de aarde lief waarin ik zal vergaan.
En 'k vraag U slechts: laat mij met rust, ik kan bestaan
ook zonder vlaggen, V's of 't splitsen der atomen.

Ik laat U het plezier om met mijn leer te spotten.
Gij hoopt na dit bestaan nog op een nieuw festijn
- maar niet omdat gij 't hoopt zal er een hemel zijn
en geen geloof doet ooit uw lichaam minder rotten...

Paul Berkenman

Lode Matthys in zijn werk

Rede uitgesproken te Sint-Pieters-Leeuw op 6 November 1948 tijdens de hulde aan Lode Matthys.

De toekenning van de grote prijs voor schilderkunst 1948 van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België aan Lode Matthijs heeft velen, die de stille krachtsinspanning van de jonge kunstenaar sedert jaren volgden en zijn werk apprecieerden, in de gelegenheid gesteld hem eindelijk de hulde te brengen die hem toekomt. De ene heeft in Matthijs de rijkbegaafde inwoner van een der oudste gemeenten uit het Brabantse begroet en in de lof, die hij de schilder, toezwaaide, ook de ijver en de eerlijkheid van Sint-Pieters-Leeuw betrokken. De andere heeft in Lode Matthijs vooral de goede vriend gezien en hem tevens gelukgewenst als medelid in de grote broederschap der kunstenaars van ons land.

Wat mij betreft, ik wil over Lode Matthijs niet spreken als over een der meestbelovende inwoners van het mooie spiraaldorp, dat Sint-Pieters-Leeuw heet, spiraaldorp omdat het bestaat uit een groot aantal kleine, lommerrijke plaatsjes, die als het ware op zichzelf draaien, maar alle op hun beurt rond de mas-

sale stierenkop van de Sint Pieter en Pauluskerk wentelen. Evenmin wil ik gewagen over de jonge kunstschilder, die het werk van zijn confraters met zulke toegeeflijkheid beoordeelt, dat ik hem vaak, wanneer hij het werk van een Montald of een De Greef loofde, verstomd en ongelovig aangekeken heb. Neen, in de kunst van Matthijs wil ik op zoek gaan naar de mens Matthijs en daarvoor moet ik aanvangen met het landschap. Matthijs komt immers uit het landschap.

Hij komt er traagzaam uitgestapt, zijn kleine schilderdoos op de rug, de hoed over de oren tegen de druipregen, met een brede zwaai van het been, een voorwaartse beweging van de buik, een steunen van de linkerschouder op de glimmende stok. Hij glimlacht niet. Hij ondervraagt. Hij is al treurig. Heb ik het goed voor, dan is zijn eerste landschap - op veertienjarige leeftijd gemaakt - een donker en vuil iets. Vuil, maar aangrijpend. Zijn eerste werken, die tentoongesteld en gewaardeerd worden, zijn even ontroerend, niettegenstaande hun gemis aan originaliteit. Zij stellen hst herfstige Zoniënwoud voor: de regen druilt van de schrale takken, de grond is bezaaid met vertrapte roestbladeren, op het vijvervlak drijft het gele, slijmerige kroos. Ofwel stelt het doek een Februarimorgen vol motregen en grillige westenwind voor. Een boer rust naast zijn paard: moe en alleen in het land. De lucht is ongekuist en de vochtige aarde kleeft aan de klompen van de landman. Ofwel kijkt de broeder van de kunstenaar u aan. De jonge dichter is gezeten, zodat zijn bovenlichaam bijna de ganse ruimte van het doek vult. Die ruimte

is in zwarte en bruine tinten gezet. Het gelaat van de dichter is dit van een moede, al te gevoelige, dromerige, ietwat linkse jongen. De weemoedige dichter staart u aan en achter hem de weemoedige schilder.

Maar ik zei, dat Matthijs UIT het landschap kwam gestapt. O 't en is niet, omdat hij vreest voor de schilder van een verouderd ‘mal de siècle’ doodgeverfd te worden, dat Matthijs de druilerige landschappen van zijn twintiger jaren verlaat. De waarheid is, dat de demon van de stijl hem begint te berijden. Tot op dat ogenblik heeft hij slechts twee inspiratiebronnen voor zijn werk erkend: de natuur en het eigen hart. Nu leert hij inzien, dat het niet volstaat de natuur aan te vullen met zijn gevoel, om een kunstwerk te scheppen. Een schilderij is geen nabootsing van de werkelijkheid, maar het is ook geen rauwe weergave van de levensvreugde of de levensmoeheid van een mens. Het kunstwerk is geen foto, maar in laatste instantie is het ook geen biecht. Het schilderij wordt gekneed uit natuur en menselijkheid, maar precies om te ontgroeien aan die natuur en menselijkheid, en zelf een brok ‘natuur’ te worden. Het is een voorwerp onder de voorwerpen, een ding dat langzaam een eigen bestaan verovert onder de dingen die ons omringen... en dit dank zij de stijl. Door de stijl rukt het schilderij zich los van de natuur maar ook van het gemoed van de schilder.

Toen Lode Matthijs omstreeks zijn twintigste jaar een gans nieuwe richting insloeg, handelde hij aldus om aan de stijlloosheid van zijn vroegere, min of meer impressionistische werken te ontsnappen. Tevens meende hij de wankelmoed van zijn adolescentie voorbijgestreefd te hebben en wou hij terzelfder tijd dramatisch en stijlvol schilderen. Hij begon met de evocatie van stoere kerktorens in de rode gloed van de avondstond, waarop gehallucineerde sneeuwlandschappen en breedgeschilderde vergezichten volgden. De halfslachtige grijze en bruine tinten maakten plaats voor intense blauwe en rode kleuren, die zo zuiver mogelijk gebruikt werden. Door hun tegenstelling wou de kunstenaar in de eerste plaats strijd en tragiek uitdrukken. Daarna kon het landschap hem niet langer voldoen en greep hij opnieuw naar het menselijk gelaat. Zo kwam een reeks apostelkoppen tot stand, waarmee de kunstenaar het expressionisme tot zijn uiterste consequenties doordreef. Meteen ontstond de gehechtheid van Lode Matthijs aan de blauwe kleur.

Maar met het schilderen van deze gedurfde maar vaak grootsprakerige werken kwam de kunstenaar tot zeer pijnlijke vaststellingen. Hij zag algauw in, dat hij tevergeefs getracht had zijn grenzen te overschrijden en dat de impressionistische periode, niettegenstaande haar stijlloosheid, beter overeenstemde

met zijn innerlijke dan dit gewilde expressionisme. Matthijs begreep, dat de Permekiaanse grootheid hem niet lag, dat zijn gevoelig en iets-vrouwelijk karakter hem niet toeliet die visioenen van dood en hallucinatie te schilderen waarvan hij, precies in zijn reactie tegen de vroegere melancholie, gedroomd had. En inderdaad, die laat-expressionistische werken zijn niet goed. Ze zijn gevoelloos en zelfs hol. Zij hebben alleen deze waarde, dat zij de schilder de betekenis van de stijl in een kunstwerk geleerd hebben, betekenis die hij nooit meer uit het oog verloren heeft.

Na enkele jaren voer de ontevredenheid opnieuw in de zoekende schilder en weer werd een ander uiterste nagejaagd. De nieuwe omwenteling voltrok zich in naam van begrippen als verfijning en eenvoud.

Vreemd genoeg ging zij op verre na zo brusk niet in haar werk als de vorige. Eerst begon de harde, blauwe grondkleur te verzachten. Ofwel werd zij in heftige oppositie gezet met rood, ofwel verbleekte zij tot een teer azuur. Nadien ging Matthijs nog groter aandacht besteden aan de compositie van zijn schilderijen. Vroeger werden de voorwerpen ordeloos of beter nog, tamelijk brutaal op het doek uitgestald. Nu werden zij aan een weloverwogen perspectief onderworpen. Matthijs leerde inzien, dat de kunstenaar zijn troeven niet in één worp naar de toeschouwer mag slingeren. In een goed schilderij wandelt de toeschouwer als in een park, dat hem achtereenvolgens zijn verrassende hoekjes ontvouwt. Zo ontstonden die vreemde perspectieven van Lode Matthijs, waarin de hoofdzaken steeds naar de achtergrond verschoven en de details steeds naar het voorplan gebracht worden. Zo ontstonden ook die bolvormige sneeuwlandschappen en boomgaarden. Een heidewegel of een helling scheidde de schilder steeds van de afgelegen hoeve, zoals steeds een zeker bizar gevoelen te overwinnen was vooraleer men tot de eigenlijke innigheid van het werk doordrong.

Gedurende vier à vijf jaren viel de evolutie van Lode Matthijs niet meer af te bakenen tot vaste periodes. Het impressionisme had zich zonder meer laten verslaan. Het expressionisme bleek taaier te zijn. De Van de Woestijnsiaanse droom naar de weergave van de ‘ziel der dingen’ bleef de kunstenaar vervolgen. In die stemming schilderde hij zijn drieluik ‘Het Brood’, dat het markantste werk van die tijd is en waarin hij de idee van het voedsel op symbolische wijze wou uitbeelden. Met dit schilderij ontdekte de kunstenaar tevens, de expressiekracht van de blonde kleur. Deze zou welhaast evenwicht vormen met het blauw, zodat beide kleuren de hoekstenen zouden worden van zijn werk.

Inmiddels neemt het gevoel hoe langer hoe meer de bovenhand. Wij zijn op het einde van de duistere bezettingstijd. Het palet der schilders verheldert naargelang zij de toekomst met groter betrouwen tegemoet zien. Ook Lode Matthijs keert van vele reizen en grote wanhoop terug naar het eigen land, het land van droom en sentiment. Zeker, het expressionisme maakt een nieuwe stuiptrekking wanneer de kunstenaar zijn grote, in twee kleuren geschilderde portretten schept, en zich daarbij sterk onder de invloed van Felix De Boeck toont. Nadien zet de kunstenaar definitief zijn neo-romantische periode in. Eerst schildert hij uiterst-verfijnde bloemenkelken in een egaal, blauw licht. Dan neemt hij opnieuw zijn mystische sneeuwlandschappen ter hand en styliseert zijn boomgaarden nog strenger dan voorheen. De verre zwerftochten hebben de kunstenaar geleerd welke transfiguratie een onderwerp ondergaan kan wanneer het in een eigenaardig perspectief en een bijzonder kleurengamma gezet wordt. Vele stijlknepen heeft de schilder nu onder de knie. Misschien te veel, want het gebeurt hem met al te grote handigheid en al te weinig gevoel te schilderen. Lode Matthijs beweegt zich in de goede richting, maar aangekomen is hij nog niet. Daarvoor blijft zijn werk nog te doordacht en te gezocht. Zo zijn er uit die tijd ook geen markante werken te signaleren, maar blijft de kunstenaar tasten en zoeken, experimenteren en mislukken.

En weer wordt Lode Matthijs door de menselijke figuur geholpen. Hij denkt er niet meer aan gefolterde Christussen en venijnige Judassen te schilderen. Aanvankelijk heeft de menselijke figuur zelfs niet meer betekenis voor hem dan een kleurenvlek in het geheel. Later, wanneer deze figuren Onze Lieve Vrouw op vlucht naar Egypte of Sint Franciscus predikend voor de vogels worden, gaat iets van de wijding der personages op het landschap over. De wankelmoed van de impressionistische periode, de dramatiek van het expressionistisch tijdperk hebben plaats gemaakt voor de innigheid van dit neo-romantisme. Innigheid, wijding, poëzie, eenvoud: het zijn de vele termen die passen om de jongste en schoonste schilderijen van Lode Matthijs te omschrijven. Wat hij ons van dat ogenblik af wil meedelen, is de verbijsterende schoonheid van de avondstond, van hoge bloemen in een vaas, van een aandachtig vrouwenlichaam voor het klavier, van Sint Franciscus bij de vogels, van lage korenschoven op het stoppelveld.

Ik zei al, dat hij het vooral met de tegenstelling tussen blond en blauw doet. In feite wordt het blauw langzamerhand naar de achtergrond verschoven. Blond wordt nu tegenover bruin-rood en groen geplaatst. Alle kleuren worden echter meestal mat ge-

bruikt, hetgeen wel eens meebrengt, dat het schilderij een gemis aan relief vertoont. Zonder zijn vreemd en bekoorlijk kleurengamma op te geven moet de kunstenaar zijn palet beslist verrijken. De bouw der schilderijen blijft even vreemd en verrassend. De gewijde taferelen worden voorgesteld zoals in het werk der primitieven: klein en onachtzaam bewegen de heilige personen te midden van het grote, golvende landschap. Alhoewel alle mogelijke effecten gehaald worden uit de perspectievenleer, is van natuurmisvormingen geen sprake meer. Wel blijft de kunstenaar de werkelijkheid verdromen, maar haar diepe wezen tracht hij niet meer te peilen. Zo moet hij ook zijn toevlucht niet meer nemen tot fantastische of tragische omvormingen. Verder bestaat het schilderij uit vlakken, die op hun beurt gevormd zijn uit éne, vaak met blond gemengde kleur. De hemels van Matthijs bijvoorbeeld bestaan uit op elkander volgende lagen, die slechts met ene, effen-neergestreken tint gevuld zijn. Aldus is alles tot effen rust verstild in dit schone werk, hetwelk nog alleen van eenvoudige, dichterlijke realiteiten spreekt.

* * *

Tot daar de evolutie, die Lode Matthijs doorgemaakt heeft van zijn veertiende jaar, toen hij zijn eerste landschap schilderde, tot heden waarop de Koninklijke Academie van België hem haar hoogste onderscheiding heeft geschonken voor zijn poëtisch, simpel en gevoelig werk. De schilder zelf staat nog aan het einde van zijn evolutie niet. Hij heeft nog niet eens zijn ware maturiteit ingezet.

En reeds valt duidelijk op te merken, dat de kunstenaar alweer door nieuwe avonturen bekoord wordt. Reeds dringt een vreemde fantastiek in zijn werk binnen, fantastiek die de kunstenaar steeds dichter bij het symbolisme van voor 1914 brengt. Aldus dat oranjeblond gezicht op de kruisjes der graven rond de kerk, waarachter de kermis zijn jolijt uitstalt. Dodenakker en kermis worden hier in een vertrouwelijke, schijnbaar banale atmosfeer tegenover elkander geplaatst, zo dat het de eindelijke droom van Matthijs wel zal zijn neo-romantiek met expressionisme, levenspoëzie met levenstragiek te verzoenen in een werk, dat als de synthesis zou zijn van die twee polen.

Maar nu al mag hij terugblikken op een werk, dat voor ons van betekenis is, omdat het waarachtig en ontroerend is. Het onthult ons wellicht niets over het brein van de mens, zoals het ook geen nieuwe esthetische opvatting ontvouwt. Maar het is eerlijk en het stemt gelukkig. Het spreekt over het gevoelsleven van een mens, over zijn hunkering naar een paradijs, dat

als een verdroomde aarde zou zijn, over, zijn weemoed naar elders, over zijn eenzaamheid... Ja, ten slotte is dit werk misschien, niets meer dan een grote kreet van eenzaamheid, uitgestoten door een mens, die zich steeds als een vreemdeling, als een te gevoelige vreemdeling op aarde heeft gevoeld.

Jan Walravens

Kwatrijn

Heer, als ik geven moet
terug in U, wat Gij mij hebt gezonden,
laat mij dan schreien om dit Goed;
meer dan voor d'eigen zonden.

Karel Haerens

Sonnet

Weg uit 't verleden moet ik kunnen gaan
om aan mezelf en aan mijn hart te ontkomen,
want zie, God hing de zon uit in de bomen
en 't ware zonde stil te blijven staan.

Maar verder, laat mij mijlen verder gaan,
waar geen herinnering tot mij kan komen...
Heeft men mij veel illusies laf ontnomen,
't is toch niet alles ijdelheid en waan.

Zie, de aarde zegent met een geur van rozen
en zo 'k een engel was, licht en subtiel,
ik kon naar God gaan met een dronken ziel,

maar 'k werd helaas tot menszijn uitverkoren...
Des mank ik verder met doorschoten hiel...
Slechts als ik dood zal zijn, zal ik verpozen.

Tony van Putte

Uit mijn dagboek

18 - 7 - 1948

Onder de ‘De l'objectivité en art’ wijdt Armand Bernier in ‘Le Soir’ van gisteren enkele zeer pertinente beschouwingen aan de taak van de criticus en inz. aan die van de poëziecriticus. Volledige objectiviteit is onmogelijk, zegt hij doch wat van de criticus mag verwacht worden is verdraagzaamheid en goede trouw. Ik zet verder een paar passages over.

‘Men ziet critici, die, nadat ze noch het succes van een boek, noch het talent van hun auteur konden ontkennen, toch de behoefte voelen een zeker voorbehoud te maken omdat de schrijver wijsgerige meningen of sociale strekkingen laat onderkennen die niet de hunne zijn. Ik vind zoiets ellendig. Iedereen is vrij te voelen en te denken zoals hij verkiest, onder voorbehoud wel te verstaan dat die vrijheid geen bedreiging in zich houdt voor de vrijheid van anderen.’

Op een polemist of een propagandist mag men natuurlijk scherp antwoorden. Wie klappen uitdeelt moet zich aan klappen verwachten. Doch hierover heeft Bernier het niet.

‘Het is op het gebied der eigenlijke schepping en bizonder op het gebied der poëzie, waar het onderwerp slechts het voorwendsel is tot de boodschap, dat ik een oproep zou willen doen tot de grootste objectiviteit. Inderdaad, in de poëzie komt het er meer op aan het schone en wonderbare te bereiken dan de lezers voor een stelling, een mening of een gezichtspunt te winnen. Welnu, zijn er geen godsdienstig ingestelde critici die niet in staat zijn een pantheïstisch werk te waarderen en atheïstische critici die een misprijzend of medelijdend lachje niet kunnen weerhouden vôôr een talentvol werk dat zich in absolute overeenstemming met de dogma's bevindt? Men moet opkomen tegen zulke enggeestigheid. Er zijn er trouwens die nog verder gaan in het egotisme. Ze zijn verwonderd en ze nemen het zelfs kwalijk op als ze bij anderen hun eigen optimisme of pessimisme niet kunnen terugvinden. Dit komt er op neer de auteur zijn oprechtheid te verwijten, hetgeen werkelijk onzinnig is. Eens op zulke helling, zal men er toe komen van de anderen zoniet te eisen, dan toch te vragen, zich in een bepaalde poëtische richting te bewegen, wanneer poëzie toch een ontkiemingsmirakel is dat op de meest verscheiden terreinen kan gebeuren.’

De onverdraagzaamheid vindt men vooral bij de jeugd, gaat Bernier voort, doch dit is niet erg, want het verbetert vanzelf.

'Maar men ontmoet ze bij mensen van elke leeftijd, vooral bij diegenen die zichzelf als de bewaarders beschouwen van de enige filosofische of sociale waarheid, en die daarom menen dat ze aan de bekeringszucht moeten toegeven. Het is van hunnentwege nogal zeer ijdel, indien men zich herinnert dat hetgeen op één continent als waarheid doorgaat, vergissing heet op een ander en omgekeerd, en dat doorheen de eeuwen, mythen en afgoden van éénzelfde land dikwijls werden vervangen.'

Ik zie dat het niet alleen Vlaanderen is waar zulke woorden nodig zijn. En ik veronderstel dat ze ook in alle andere landen van toepassing zouden zijn. Maar ze drukken de zuivere waarheid uit en kunnen niet genoeg herhaald worden.

5 - 8 - 1948

Een der hoofdgedachten van Alain in zijn 'PROPOS SUR L'ESTHETIQUE' is de volgende. Het is al schrijvende dat de gedachten moeten komen, en vooral dat men de vorm vindt die voor deze gedachten past. De echte dichter, zegt Alain, is diegene die de gedachte vindt terwijl hij het vers smeedt. Men mag niet de pen in de hand nemen met het vooropgezette doel: nu ga ik eens een groots opgezet gedicht schrijven over mijn houding tegenover de natuur bv., de vorm die ik er ga aan geven zal die zijn van de klassieke stanza, ik zal er de eenzaamheid in uitdrukken van de mens die hard door het leven werd getroffen en in haar, benevens een spiegelbeeld van zijn levenswee, toch ook een kostbare troost weet te vinden. Zulk werk zou maakwerk zijn. Het komt overeen met werken volgens een schema, dat men dan met meer of minder kundigheid aan vult, doch waaruit alle levensechtheid gebannen is. Want het leven is verrassing en onverwachte wending en vraagteken. Men mag niet EERST een gedachte hebben en er daarna de juiste uitdrukkingsvorm voor ZOEKEN; want de stijl zal in dit geval onvermijdelijk GEZOCHT zijn, en gezochtheid in de stijl is slecht. Het komt er niet op aan te zoeken; het komt er op aan te VINDEN en de stijl zal maar goed zijn wanneer tegelijkertijd met de inhoud, de schrijver de vorm vindt. Die twee moeten samen ontstaan, uit één enkele geut. Voor iedereens gedachte bestaat er een vorm en het komt er alleen op aan, niet deze vorm te zoeken doch deze vorm te vinden.

Alain gaat nog verder. In een gedicht moet men kunnen voelen dat het rijm bv. de dichter heeft beïnvloed. Dat hij dat

schitterend beeld niet zou gevonden hebben had het rijm hem niet op de gedachte gebracht. Men moet voelen dat hij in proza anders zou geschreven hebben. Ook de woorden vertonen verwantschappen. Een enkel woord heeft verschillende betekenissen. Deze betekenissen staan in een nauw verband met mekaar en werden sedert eeuwen door de volkswijsheid geboetseerd. Zo is het mogelijk dat, door de affiniteit der woorden, soms diepe waarheden aan de schrijver geopenbaard worden, inzichten en onvermoede vergezichten waarin zijn geest zich plots, kan vooruitstorten. En dit is weer een reden waarom het al schrijvende is dat de gedachten, samen met hun uitdrukking het natuurlijkst zullen ontstaan. Aristoteles, wanneer hij met zijn diepzinnigste ideeën bezig was, merkte op, als het neerschrijven niet vlotte: 'Dat klinkt niet goed.' Zoveel vertrouwen stelde hij in de aloude wetenschap die in de woorden vervat ligt.

Het is bekend dat Alain zelf schitterende voorbeelden gaf van deze werkmethode. Hetgeen hij gewoonlijk in zijn bekende korte prozastukjes doet is niets anders dan wat hijzelf noemt: nadenken zonder vooropgezet doel, door middel van het schrijven. Het is het beste middel, zegt hij, om de stijl te overwinnen. Hijzelf schreef zijn chronieken in één stuk door, zonder één overschrijving, zonder een enkele maal te schrappen.

Deze methode aanziet hij als de enig veilige om gevrijwaard te blijven van onechtheid, om aan het opzettelijke geen enkele kans te laten. In heel het boekje trouwens drukt hij herhaaldelijk op de vakmanschappelijke kant van de schrijversfunctie en van de kunstenaarsfunctie in het algemeen. Herman Teirlinck heeft onlangs in het N.V.T. eveneens naar aanleiding van Alain in een superieur opstel op dit vakmanschappelijk aspect van de zaak de aandacht gevestigd. Zulk werk kan niet genoeg verricht worden. Vooral in Vlaanderen, en niet alleen in litteraire tijdschriften zou dit moeten gebeuren doch ook meer en meer in het middelbaar en normaalonderwijs, waar nog veel te veel de stijl naar oude recepten wordt aangeleerd. Men maakt er 'stijloefeningen', men laat rare vergelijkingen opzoeken, men leert er een conventioneel, opgeschroefd gefraas dat men dan schoonheid betitelt, de leerlingen kunnen wat men noemt 'stijlfiguren' als daar zijn: zeugma, hypalage, polysyndethon e.a. in een tekst ontdekken, doch een eigen gedachte op eigen wijze uiten, daartoe zijn ze niet in staat. Zulke methodes doden trouwens alle oorspronkelijkheid.

Doch keren we na deze parenthese terug tot Alain. Zoals ik reeds zei, hecht hij veel belang aan stielkennis. Als voor-

beeld van de man die zijn stiel kende en hem steeds beter trachtte te kennen, voert hij meer dan eens Shakespeare aan. ‘Ik veronderstel dat Shakespeare in zijn theater was zoals een schrijnwerker in zijn werkhuis, die in zijn voorraad hout een passende plank zoekt, die tafels ineensteekt, kasten en koffers, volgens de smaak van het publiek, en zelfs op bestelling, en die al deze dingen vrij versiert volgens zijn oorspronkelijk genie, zonder er zelfs aan te denken.’ Falstaff zag het licht omdat in het gezelschap een grote en dikke speler aanwezig was. Had de speler een goede stem: Shakespeare laste voor hem een paar liederen in het stuk, enz. Met een woord: Shakespeare dacht er niet aan ‘eeuwige kunst’ voort te brengen, zoals men dat vandaag verstaat, hij dacht er alleen aan een goed stuk te maken. Hoe komt het dan dat zijn werk boven dat zijner tijdgenoten uitsteekt? Alain legt ons uit dat hiertoe zeer weinig nodig is. Het is zoals met een mooi meubel. Het gelijkt op alle meubels, maar het is mooi. Het is gesculpteerd zoals alle andere, doch door het genie: de lijn is als naar gewoonte, doch hier en daar een weinig meer gebogen, een tikje meer in 't licht gesteld. Dat volstaat. ‘Er is heel weinig verschil tussen een mooi voorwerp en een voorwerp dat zelfs de aandacht niet verdient; zo ziet men dikwijls een gelaat dat op een mooi gelaat gelijkt en dat lelijk is. De wonderbaarste werken staan dicht bij de werkelijkheid en het gewone en het is slechts de ambachtsman zonder genie die het verschil doet opmerken’.

De les uit dit alles? Tracht zo goed mogelijk uw stiel te kennen en bekommer u niet om de eeuwigheid. Het is het veiligste middel om er te komen. Want zo alleen zult ge terzelfdertijd én degelijk werk leveren én echt zijn. De gedurige gedachte aan die eeuwigheid die als een dreigement steeds op de achtergrond zit te spoken, brengt in het werk iets gewilds dat een hypotheek betekent op zijn waarde. Ge zult onvermijdelijk iets in uw werk, al is het maar een klemtoon, forceren en ge zult het lot ondergaan van de kikvors die zo dik wou worden als de os. Ter illustratie hiervan kan men vele voorbeelden aanhalen. Fouqué schreef vele groots-opgezette stukken waarvan hij de onsterfelijkheid verwachtte. Alle zijn vergeten. Doch eens schreef hij een sprookje: ‘Undine’, simpel als tijdverdrijf, zonder er zelf belang aan te hechten. En het olijk lot heeft gewild dat ‘Undine’ het enige werk was dat zijn naam zou maken. ‘Warenar’ van Hooft is een analoog geval. ‘Max Havelaar’ hetzelfde. Of om bij Alain te blijven: de stukken van Shakespeare. Zovele ‘groten’ zijn daar nog om dit aan te tonen als bv. Cervantes, Molière, Villan e.a. dat het

wel de moeite zou lonen het onderwerp wat nader te onderzoeken.

De conclusie die Alain uit dit alles trekt verdient aangehaald te worden. Ze is heel kort. ‘Wanneer ik de kronkelingen van onze artisten zie om iets nieuws en ongehoords te vinden, veroorloof ik me te lachen’.

Tot daar Alain. Moest ik nu het ministerie zijn, ik schonk aan alle kunstenaars uit het land een exemplaar van dit kleine boekje. (Voor een gebeurlijke vertaling in het Nederlands houd ik me steeds aanbevolen!) Niet opdat ze hieruit klakkeloos alles zouden overnemen, al zouden ze aan de logica van vele dezer gedachten niet ontkomen, doch om ze eens de gelegenheid te geven over hun vak na te denken, hetgeen niets anders dan goede gevolgen kan hebben. Ik heb me hier beperkt tot het aanraken van een paar hoofdmotieven uit het werkje. Doch de tekst is zo gecondenseerd en rijk en afwisselend dat gelijk welke kunstenaar uit gelijk welk vak er zijn volle gading in vindt. Ik beveel bv. zeer warm de passussen aan waar gesproken wordt over al de voordelen die de kunstenaar geboden worden door het werken op bestelling, iets dat velen onzer mensen met verontwaardiging zal doen opspringen. Het is echter een feit dat een geweldig groot aantal; van de grootste kunstwerken juist op bestelling zijn gemaakt. Hierover zou nog veel kunnen gezegd worden, doch leest Alain, gij allen die u kunstenaars noemt, er zijn er weinigen die u over uw kunst zulke klare en verstandige dingen zeggen als hij.

13 - 8 - 1948

Over de roman.

Van Schopenhauer: ‘De kunst bestaat hierin, dat men met het kleinst mogelijk vertoon van uiterlijk leven, het innerlijke in de sterkste beweging brengt: want het innerlijke is eigenlijk het voorwerp van onze belangsetlling. De taak van de romanschrijver is niet, grote gebeurtenissen te vertellen, maar wel kleine interessant te maken.’ (Uit: ‘Zur Metaphysik des Schönen und Aesthetik’.)

Van Goethe: ‘En zo zouden de huidige schrijvers het ook moeten doen, en niet altijd vragen of een onderwerp al behandeld werd of niet. Zo zoeken ze steeds in Zuid en Noord naar ongehoorde gebeurtenissen, die vaak barbaars genoeg zijn, en die dan ook alleen als gebeurtenissen een uitwerking hebben. Maar voorwaar, een eenvoudig onderwerp door een meesterlijke behandeling tot iets te maken, eist geest en groot talent, en daar mangelt het aan.’ (Tot Eckermann op 31-1-1827)

13 - 9 - 1948

Ik heb eens de beschouwingen van Jan Greshoff: ‘Over het lezen’, een onbelangrijke aangelegenheid, zoals hij zelf zegt, in het N.V.T. van Juli l.l. herlezen. Greshoff beweert dat het verdwijnen van het analfabetisme geen vooruitgang betekent in het verloop van onze geschiedenis, dat er ‘een onherstelbare verwarring gesticht (werd) door het wanbegrip, dat levensgeluk, welstand, mensenwaarde, en weet ik wat al, afhankelijk zouden zijn van het vermogen tot lezen en schrijven.’ En hij haalt de voor de hand liggende voorbeelden aan van de Gouden Eeuw in Holland, waar een hoogtepunt van welstand en cultuur gepaard ging met een sterk analfabetisme, en van de Middeleeuwen waar in een schier totaal analfabetische gemeenschap, de hoogste kunstuitingen tot bloei konden gedijen. Thans wil men een massa mensen met de macht cultuur bijbrengen, die er niet toe voorbestemd zijn. Zo blijven ze hun leven lang halfslachtigen en het ‘argeloos’ geluk dat hun deel behoorde te zijn gaat aldus verloren. Ten andere: verbreiding van cultuur betekent altijd verdunning ervan (zie de radio en de Amerikaanse commerciële film). Cultuur zou moeten voorbestemd blijven voor diegenen die er krachtens hun aanleg in aanmerking voor komen. Daarom betreurt Greshoff het algemeen verplicht onderwijs, zonder het echter te willen afschaffen, want hij ziet wel in dat het onzinnig is het verleden te willen terug roepen. En de lezer zet hij aan zich zo maar niet critiekloos bij de godheid van deze tijd: het Voldongen Feit, neer te leggen, alleen maar omdat er nu eenmaal niets meer aan te veranderen valt. Ware er geen verplicht onderwijs gekomen, we zouden de hopeloze geestesverwarring van vandaag niet gekend hebben, (of bedoelt hij: niet in zulke mate gekend hebben? Uit de tekst is het moeilijk op te maken.)

Ik neem aan dat cultuur niet afhankelijk is van het vermogen om ‘drukwerk te ontcijferen’. De geschiedenis toont het ten overvloede en we hebben maar een vluchtige blik over de eigen tijd te laten gaan om gesticht te zijn. Doch heeft het anderzijds ook wel iets te maken met de achteruitgang der cultuur, zoals Greshoff ervan overtuigd is? De huidige chaotische verwildering, is die te wijten aan het feit dat het analfabetisme in de ‘beschaafde’ landen grotendeels verdwenen is? Ik dacht in mijn analfabetische argelooshei dat die misschien wel te wijten was aan economische factoren bv., of sociale, aan de aangroei van ons gezegend ras op deze aardbodem enz. Hierover zou heel veel te zeggen zijn dunkt me. Dat de halfslachtige groei van massa's semi-alfabeten er als bijkomstig element van verwarring, (maar dan toch zeer bijkomstig naar mijn me-

ning) er wel voor iets tussen is, kan ik aannemen. Doch deze beschouwing brengt me regelrecht op een volgende, en die Greshoff blijkbaar uit het oog verloren heeft. Men mag nl. niet vergeten dat het verdwijnen van het analfabetisme in de wereld, in zijn geheel genomen en vanuit een ruim historisch perspectief beschouwd, een nieuw verschijnsel is, waarvan we slechts het beginstadium beleven. We zijn nog verre van de volmaaktheid en het zal wellicht nog vele hervormingen en koersveranderingen vergen eer we min of meer tot stevige, duurzame uitslagen en de stabilisering ervan geraken, d.w.z. eer we, binnen 'x' eeuwen tot laten we zeggen het cultuurtijdperk van het alfabetisme zijn gekomen. En het ware zeer onbillijk, zoals Greshoff doet, een kind van zes maanden te verwijten dat het nog maar lallen kan.

En zou het dan helemaal onmogelijk zijn dat, wanneer de economische e.a. conflicten weer gaan liggen en zo de materiële basis geschapen wordt voor een nieuw tijdperk van welvaart, indien de vestiging van het 'alfabetisme' met dit tijdperk samenvalt, zou het dan helemaal onmogelijk zijn in zulke omstandigheden tot een ongehoorde culturele bloei te geraken? Ik denk bv. alleen maar aan het feit dat, waar vroeger slechts de geestelijke, de edelman, de rijke, de machtige of de bastaard tot meer ontwikkeling kon komen, nu iedereen de kans zou krijgen, ook de Heer Greshoff indien hij bv. als zoon van een fabrieksarbeider moest herboren worden. Ik zeg niet dat zulk hoogtepunt van culturele bloei onvermijdelijk uit zulke premissen moet volgen, (wie kan zoiets ooit voorspellen!) ik wil alleen maar aantonen dat het 'alfabetisme' eens evenveel kansen bieden kan als gelijk welk ander systeem.

Greshoff betreurt ook het af schaffen van de slavernij. (Bedoeld wordt de Amerikaanse neger) Het spijt me dat ik op dit punt niet genoeg van de zaak afweet om er op dit ogenblik een gefundeerde mening over uit te spreken

Greshoff betreurt nog vele andere innovaties der moderne tijden. Hij betreurt over het algemeen de 'goede oude tijd', en al het nieuwe boezemt hem slechts afschuw in. De geesteshouding waarop hij zulke houding grondvest is volledig gerechtvaardigd: hij is niet wars van vernieuwing, indien ze hem iets beters brengt dan hetgeen hij reeds bezat, doch het nieuwe aanbidden, omdat het nieuw is, is onzinnig. En hij merkt op dat hij in de loop van zijn leven veel goeds door iets slechts heeft zien vervangen en zelden omgekeerd. Hier raken we iets aan dat iedereen die werkelijk leeft zal tot nadenken stemmen: de problemen van het ouder worden en het teloorgaan van het aanpassingsvermogen. Ik zal nooit de woorden van Heinrich Heine

vergeten aan het slot van een Woord vooraf tot een uitgave van het ‘Buch der Lieder’. Ik heb ze lang van buiten gekend en ken ze nog ongeveer van buiten, ze hebben me altijd diep aangegrepen ik heb ze steeds tot mijn eigen gebed gemaakt: ‘O, gij Goden, ik bid u niet me de jeugd te laten, maar laat me de deugden van de jeugd, de onbaatzuchtige wrok, de onbaatzuchtige tranen! Laat me geen ouwe lawaaimaker worden, die uit nijd de jongere geesten aanblaft, of een lamme jammerkous, die over de goede oude tijd gedurig grient... Laat me een grijsaard worden, die de jeugd liefheeft en ondanks de zwakheid van de ouderdom nog altijd deelneemt aan hun spelen en gevaren! Al mag het zijn dat mijn stem siddert en beeft, als de zin mijner woorden maar onverschrokken en fris blijft!’ Dit wensen we allen, doch het hangt helaas niet uitsluitend van onze wilskracht af, maar ook van onze fysische gesteldheid waarin aanleg en erfelijkheid een allergrootste rol spelen, om zulke droom te verwezenlijken. De mens wordt gevormd in zijn jeugd en daarna treedt een langzame verstarring in. Mijn ouders kunnen zich met moeite aanpassen aan het veranderde leven. Ze hebben de eerste auto's, vliegmachines, radiotoestellen, fototoestellen, telefoonapparaten, toepassingen der electriciteit, enz. enz. zien opkomen, zij hebben de hedendaagse poliepstad zien ontstaan, om van atoombommen en ander oorlogsuitvindingen niet te gewagen, en dat alles in een tijdperk van hun leven toen ze reeds grotendeels of geheel geestelijk volgroeid waren. Doch voor mijn zoontje zal deze achtergrond het gewone geworden zijn. Op twee en half jarige ouderdom stapt hij in tram of trein, ziet hij de ganse dag vliegers in de lucht, doet hij de electrolux van zijn grootmoeder marcheren en telefoneert hij naar het bureel van zijn grootvader. Greshoff betreurt, (in een andere bijdrage) de vervanging van goede persoonlijk-geschakeerde, met de hand gemaakte houten voorwerpen door karakterloze van bakeliet e.a. synthetische producten: de kinderen van vandaag zullen deze producten normaal vinden en er zoveel liefde en fantasie aan schenken als Greshoff aan de deugden van zijn geliefkoosde hout. En evenzeer als Greshoff thans de houten voorwerpen, is het mogelijk dat zij eens het bakeliet betreuren. Er is alleen een verschuiving gebeurd, doch het is het spijtige lot van bijna alle mensen vanaf een zekere leeftijd (die trouwens van persoon tot persoon verschilt) niet meer te kunnen mee schuiven. Ik heb de indruk dat niet het hout noch ook het bakeliet de hun toegeschreven deugden bezitten, doch dat het uitsluitend de jeugd van de mens is die ze hun schenkt. En jeugdig blijven bestaat juist hierin dat men ze aan gewijzigde voorwerpen in onverminderde mate kan blijven schenken. Dan wordt men telkens als nieuw her-

boren. Stirb und werde. Zoniet komt men ras tot stagnatie. En stagnatie betekent: dood.

Greshoff voelt dit aan want hij verdedigt zich tegen het verwijt dat men hem van deze zijde zou kunnen maken. Zijn geanticipeerde verdediging toont ons dat hij tegenspartelt, doch het feit dat hij tegenspartelt toont dat hij het gevaar ziet naderen, want anders zou hij er zelf niet aan denken tegen te spartelen. Deze strijd van een onzer friste geesten, die men tussen de regels van deze bijdrage gedurig kan aanvoelen schenkt haar als het ware een tragische noot. We kunnen er ons allen in vooruitspiegelen, met de hoop, doch alleen met de hoop, dat we tot de weinige uitverkorenen zouden behoren die, zoals een Goethe, tot onze laatste ademtocht de jeugd van de geest mogen behouden.

Erik van Ruysbeek

Gelukzaligheid

Ik wekte vaak op mijn bewogen wegen
Liefde en haat, geen onverschilligheid,
Ik kwam verzoening en vergelding tegen
En loop gebogen onder beider strijd.

Nochtans zocht ik geen onheil te verwekken,
Ach, ieder meent het steeds met ieder goed!
Alleen kan men de duivel niet ontdekken
Die alle goed in kwaad verkeren doet.

De duivel Zelfzucht in ons zelf gevaren,
De duivel Hoogmoed in ons hoofd geprent,
De engel Zachtheid kan ze niet bedaren,
De engel Goedheid heeft ze niet geveld.

Het is ons lot het leven te doorzwerven
Op randgebieden van rampzaligheid
Tot we bij God in eeuwigheid verwerven
Geen haat maar liefde: gelukzaligheid.

Valère Coopmans

Een eeuwig probleem in een modern decor

Sinds wij, ongeveer een jaar geleden, in Arsenaal de aandacht vestigden op ‘LES MORTS SANS SEPULTURE’ en ‘LA PUTAIN RESPECTUEUSE’ hebben wij ook met het andere toneelwerk van Sartre kennis gemaakt.

Zijn eerste drama ‘LES MOUCHES’ toonde ons een durvende en vaardige dramaturg, die er niet voor terugschrikte de meest verhevene onderwerpen op de planken te brengen.

‘HUIS CLOS’ bevestigde de grote toneelvaardigheid en nogmaals de ideeënrijkdom van zijn auteur.

‘MORTS SANS SEPULTURE’ en ‘LA PUTAIN RESPECTUEUSE’ bewezen dat Sartre steeds meer vooruitgang maakte. Hier immers staan wij - in tegenstelling met zijn eerste twee werken - voor zuiver realistische stukken. Sartre heeft voortaan aan het reële genoeg om alle drijfveren van de menselijke ziel bloot te leggen.

Het kon ook niet anders of de opvoering van zijn vijfde werk zagen wij met grote spanning tegemoet.

Wij schrijven wel: met spanning, want wij vreesden dat Sartre, bouwend op het succes van zijn voorgaand oeuvre, het zich deze keer te gemakkelijk zou maken, dat ‘LES MAINS SALES’ een extract zou worden uit zijn voorgaande drama's, dat... Ja, wij twijfelden maar hoopten meteen: je kunt nooit weten, het kon ook HET werk van Sartre worden...

Nu wij aan de opvoering terugdenken zouden wij ons oordeel als volgt willen formuleren: In ‘Les mains sales’ bereikt Sartre een meesterlijke hoogte, het werk is nog alleen met zeer grote drama's te vergelijken, het is niet zonder fouten doch bezit kwaliteiten die het verheffen hoog boven de degelijke middelmaat.

De inhoud? Hoederer, één der leiders van de communistische partij houdt er politieke opvattingen op na die indruisen tegen de standpunten van de partijraad. Men besluit hem te likwideren en stuurt, hem daarom een jonge secretaris Hugo. Na een lange innerlijke strijd en om andere dan politieke redenen komt Hugo er toe zijn lugubere opdracht te volbrengen. Na twee jaar gevangenschap keert Hugo bij zijn partijgenoten terug. Deze besloten hem op zijn beurt te likwideren: de raad volgt thans immers de politiek van Hoederer en ziet aldus in Hugo een tegenstrever. De ‘kameraad’ Olga tracht hem te redden. Zij stelt hem voor het werk van Hoederer (die hij nog altijd bewondert)

te voltooien. Hugo weigert zich de handen te bevuilen en geeft zich aan de moordenaars.

Oppervlakkig beschouwd staan wij hier voor een zeer actueel onderwerp, toch dat alles is slechts het decor waarbinnen Sartre eeuwige thema's ontwikkelde, onvergetelijke figuren tekende.

Hugo, de intellectueel, de idealist die hunkert naar een daad, die twijfelt eer hij handelt (‘Faut-il se salir les mains pour être efficace, faut-il refuser d'agir pour rester pur?’) groeit tot een moderne Hamlet.

Hoederer, de man van de daad, de evenwichtige, maar ook de grote eenzame, wordt het idool van de dwepende Hugo. Wanneer hij faalt voor een vrouw stort hij meteen van zijn voetstuk in Hugo's geest.

Olga, de ‘kameraad’, stug en gesloten, blind gehoorzamend aan de onderrichtingen der partij, sympathiek door haar uiterste pogingen om Hugo te redden. Soms twijfelt men of ze nog wel vrouw is, zij zelf immers poogt zoveel mogelijk elk sentiment het zwijgen op te leggen, maar zij blijft wat zij is.

Jessica, Hugo's vrouw, veel eenvoudiger dan men bij het eerste zicht denken zou. Zij voelt meer dan zij denkt. Haar man werd met een opdracht belast, zij zal hem helpen, het is immers haar man. Hoederer moet worden vermoord, zij heeft medelijden. Een bijna moederlijk instinct drijft haar om hem te beschermen. Tenslotte verraad zij haar man bij Hoederer, het medelijden heeft het gewonnen op de volgzaamheid, op de zucht naar sensatie.

Naast de vier hoofdpersonages bewegen zich andere, niet minder levende figuren: Slick en Georges, twee waarachtige volksjongens, Karsky en de prins, de eerste een rondborstige maar opvliegende kerel, de tweede een geslepen, veinzende diplomaat.

De vertolking door de groep van de ‘Théatre Antoine’ zorgde voor een zeer homogene uitvoering. Sommige tonelen groeiden tot werkelijke meesterstukjes van dramatiek. Zo is bijvoorbeeld de scène tussen Hugo en Hoederer, na dat de tweede weet dat Hugo opdracht kreeg hem uit de weg te ruimen, onvergetelijk.

De Vlaamse pers (op een paar bladen na) bezorgde ‘Les mains sales’ eerder een koel onthaal. Dat verwondert ons niet: wij weten wat wij aan onze kronijkers hebben. ‘Tot de intellectuelen behoren’ wil hier ten lande nog altijd zeggen ‘vertegenwoordigers zijn van een geestelijke middenstand’.

Paul Berkenman

De Oude Artiste

Ik zag haar gister weer, na meer dan vijftien jaren:
haar ogen stonden strak, de moeheid om haar mond
heeft ze verborgen door aanminnige gebaren
en een cliché-lach die ze in de parterres zond.

Ze zong een smachtend lied van heimwee en van dromen
met een versleten stem en nonchalant gebaar:
de tijd van gaan is lang en kort de tijd van komen:
ze was eens jong en fris met rozen in heur haar...

En toen ik nog een kind met 't hart vol idealen,
tot op haar schaduw misschien onbewust verliefd.
Wat kwam in al die tijd haar schoonheid nederhalen?
Wat heeft me al die tijd gewond, gekwetst, gegriefd?

Ze kreeg haast geen applaus maar dankte toch met kussen,
verliet dan traag 't toneel met oude, moede gang.
Ik wist in mij een weemoed niet te sussen:
wat is het leven kort, wat is het leven lang!...

Willy Biliet

'k Had in mijn jeugd...

'k Had in mijn jeugd veel idealen,
die 'k predikte tot iedre daad bereid,
maar 'k moest er vele met mijn moed betalen,
zodat er van mijn droom niet veel meer overblijft.

En toch... Ik weet dat ik nog veel moet leren
voor ieder schoon gebaar zijn waarde krijgt
en dat ik leven moet in traag begeren
van 't verre woord dat om verlossing hijgt.

Zal ooit mijn rauwe stem dat lied verwekken
waarvan de pure toon het hart beroert?
Of zal 'k mezelve slechts met woorden dekken
terwijl mijn hand zich in de modder roert?

P. De Prins

De Schoonste Verzen

De schoonste verzen die we nimmer schreven
vormen het leitmotiv in 't eeuwig lied
dat in onze aadren golft wanneer we 't leven
beamen met ons bloed en anders niet.

Zo is er veel nog ongezegd gebleven
want ook het woord heeft een beperkt gebied
en biedt niet steeds het middel voor ons streven
naar uitdrukking van dromen en verdriet.

De schoonste verzen worden slechts beleefd,
niet uitgezongen, maar wel ondervonden,
ofschoon hun rhythme op onze lippen beeft.

De schoonste verzen sterven ongeboren.
Het woord ontbreekt dat hun het aanschijn geeft.
Zij zijn voor eeuwig en altijd verloren.

M. De Doncker

Griekse Legatie

Het helle wit der oude colonnaden
vergrijsde blijkbaar aan dit arm gebouw,
of komt het, daar de hemel hier zijn blauw
zo rijk niet uitstalt achter de facade?

- Terwijl ik wacht tot donkere Hellenen,
Ilias-reciterend en voornaam
verschijnen in de poort, zie ik door 't raam
zonder bevreesd te zijn voor de Sirenen.

De mijmering breekt op gewone dingen.
Geen leest Homerus, niemand hoor ik zingen
hier staan alleen de dorre requisieten
aan mij te vragen wat de tijden lieten,
alsof ze wijzen dat naast vele dingen
een reproductie hangt van Aphrodite.

Michel van der Plas

De Antiquair

In het obscure winkel-huis vertrek,
waar bijna nooit een klant de bel doet schrikken,
waar argwaan woont, en eeuwig grendel-klikken,
veegt hij de kromme schaduw van een vrek.

Ver van de straat en onbescheiden blikken,
vrijwillig bleek van kommer en gebrek,
verplaatst en overtelt hij, rek na rek,
de schat van zijn in goud-gevatte snikken.

En 's avonds, als door vensterruit de pret
van kroeg en film hem zachtrood schijnt te wachten
sluit hij de zaak maar blijft in huis en zet
voorzichtig voor de eeuwen en geslachten
in de kristallen schrijn van het sonnet
de Sèvre beeldengroep van zijn gedachten.

Henk Breuker

Gij zijt te rein voor mij

Aan F.H.

Gij zijt te rein voor mij. Ik mag u niet genaken,
want elke streling, elke zoen, waarnaar gij vraagt,
kan niet voldoen omdat mijn zoenen bitter smaken,
omdat mijn hart onrustig is en pijnen draagt.

Hoe zal mijn mond ooit zacht genoeg uw lippen laven
vermits ik slechts mijn eigen ruwe liefde ken?
Hoe zal ik ooit een dankwoord spreken voor uw gaven?
Want ik sta vreemd naast u omdat ik zondaar ben.

Hoe zal ik ooit uw liefde in uw blikken meten,
vermits ik steeds beschaamd afwezig naast u schrijd?
Mijn hoofd buigt dieper en mijn hart tracht te vergeten
wanneer uw hand over mijn moede ogen glijdt.

Pieter Aerts

Boekbesprekingen:

André Gide: ‘De valse munters’ - vertaling J.A. Sandfort - Uitgeverij ‘De Driehoek’ ('s Graveland) - 1948 - 323 blz. - Ing. 118 Fr. - Geb. 149 Fr.

Onlangs beweerde Jan Greshoff nog zeer terecht dat het woord ‘meesterwerk’ veel van zijn betekenis heeft ingeboet sinds men er op uit is meer te zeggen dan men meent. Hieruit volgt dat het steeds moeilijker wordt door een korte typering de juiste waarde van een boek weer te geven.

Met bovengenoemd werk zit ik echter zo verlegen dat ik beroep moet doen op de meest intrensieke waarde van het woord ‘meesterwerk’ om deze roman in te leiden.

Aan dit boek is alles meesterlijk: zo de constructie waarin Gide brak met de gangbare methode; evenzo de combinatie van onderwerp en inhoud, evenals de steeds aangepaste stijl; in grotere mate nog de versmelting van ideeën- en psychologische roman die Gide hier bereikt heeft.

Er is meer, hoe verheven de ideële substantie van dit boek ook is, nooit wordt het dor of abstract. Mensenlevens werden hier door elkaar gemengd door een artist die uit het in-elkaar-grijpen het waarachtige leven heeft geboetseerd in de drie dimensies. Als hij hierin geslaagd is kan zulks enkel toegeschreven worden aan het feit dat een superieur auteur enkel met levensessentialia begaan is en zich nooit in secundaire elementen verliest. Deze roman lezen is deelgenoot worden aan het hoogste geestelijke avontuur. Gide grijpt U letterlijk naar het hart en de geest en ent hierin zijn indrukken en beschouwingen die U dagenlang dwingen stil te staan bij de levensproblematiek die U op zo'n eigenaardige wijze werd opgedrongen.

Moest men mij evenwel vragen wat de inhoud is van dit boek dan zou ik er hoogstens in slagen om te zeggen dat het de roman is van de wording van een roman en toch op zichzelf of uiteraard een roman van de hoogste graad. Dit komt omdat Gide, naast al de reeds vernoemde kwaliteiten, evenzeer beschikt over een ongemeen sterke suggestiekracht die U aanzet om via enkele beschouwingen van de auteur zelf door te dringen tot de diepste kernen van het leven.

Het is mij onmogelijk om binnen het bestek van deze recensie in te gaan op de vele facetten van deze roman, al hoop ik dat ik door een zeer korte omschrijving van de essentie van dit werk de lezers zal hebben aangespoord om dit meesterwerk zelf te lezen.

Rik Lanckrock.

E. Du Perron: ‘Parlando’ (verzamelde gedichten) - Uitgeverij Contact - Amsterdam-Antwerpen - 167 blz. - 5,90 F.

Al kan de poëzie van Du Perron bezwaarlijk een vergelijking doorstaan met zijn proza en critisch werk, toch getuigt zijn dichtwerk evenzeer voor zijn sterke persoonlijkheid.

Vol bitterheid en cynisme weerspiegelen zijn verzen een geest van verzet tegen traditie, conventie en berusting.

Via het anecdotische slaat zijn geladen woord vaak gensters die de manezangers beslist moeten doen blozen.

Zijn ongemeen scherpe opmerkingsgeest, zijn zin voor het ridicuul detail, mede met zijn vinnige woordkeuze en zijn striemende spot leidden vaak tot onthutsende gedichten, zoals zijn intussen klassiek geworden ‘Gebed bij de harde Dood’ en ‘Hubertus bij Zon en Schaduw’, al dient hier vermeld dat het laatste gedicht m.i. merkelijk te hoog wordt geschat.

Deze bundel ‘Parlando’ bevat natuurlijk evenveel vliegwerk dat wel eventjes bekoort maar niet na blijft werken.

Zo is deze verzameling een bonte mengeling van goed en slecht, van gedegen en waardeloze gedichten, die een herdruk verdienden al ware het slechts om de Nederlandse lezer in staat te stellen het volledig kunstenaarschap van Du Perron te peilen.

Rik Lanckrock.

Jef Last: ‘In de zevende hemel’ - Bayard Reeks 1949 - Uitgeverij F.G. Kroonder - Bussum - 47 blz.

In deze korte novelle verhaalt Last ons een episode uit de kindertijd van twee mensen die elkaar op een zeer zonderlinge wijze ontmoeten.

Door een analogie van zekere feiten uit hun levensverhaal verkrijgt deze novelle vaak een symbolische en algemeen-menselijke betekenis. Deze symboliek is de diepste kern van dit werkje: het verlangen van de mens naar een niet te typeren ‘iets’, de zevende Hemel. Beiden verlangen naar dit onbestemde en beiden werden door hun jeugd tot dit onwezenlijk verzuchten als het ware gepredestineerd.

Het was een aardig opzet van Last en gewis dient achter de spanning van het eigenlijk verhaal heel wat meer gezocht dan de schrijver expliciet heeft neergeschreven.

Niet alleen een intense levenstragiek doch een even sterke sociale stuwing leidden tot deze novelle die op handige wijze werd uitgewerkt.

Rik Lanckrock.

Albert Camus: 'De pest' (La peste) - vertaling: Willy Corsari - Uitgeverij De Bezige Bij - Amsterdam - 1948 - 333 blz. F. 6.50.

'De Pest' is een philosophische roman waarin de auteur een pestepidemie heeft gebruikt als middel om de isolering van een groot aantal mensen aanvaardbaar voor te stellen. Door deze techniek is het hem mogelijk geweest alle essentiële levensproblemen zo naakt als objectief te behandelen zonder het verhaal enig geweld aan te doen of te vervallen in de euvelen van de intellectualistische roman.

Men heeft beweerd dat deze pest eigenlijk het symbool is van de laatste wereldoorlog en dat de volledige problematiek deze is die wij tijdens de bezetting hebben gekend. Dit alles is aanvaardbaar, doch waar het m.i. in hoofdzaak op aankomt is de grote dualiteit in deze roman: enerzijds de gesel die de mensheid bedreigt (dit kan evengoed dictatuur, oorlog, als cholera, enz. betekenen) en anderzijds de verinnerlijking bij de mensen, het zich concentreren op levensessentiële feiten die het gevolg zijn van een isolement dat de gesel heeft opgelegd.

In een stad aan de Algierse kust breekt een pestepidemie uit. De stad wordt gesloten en de bewoners zijn gescheiden van de omringende wereld. Er dienen maatregelen genomen en alzo worden vele gezinnen uiteengerukt en leeft ieder inwoner in voortdurende angst voor de dood. Dit isolement doet tevens nevenproblemen oprijzen die weliswaar zeer belangrijk zijn doch de centrale idee niet kunnen benaderen. En nu worden door de auteur met een vaak benauwende objectiviteit enkele personages in hun levenswandel gevolgd. Alle daden en gedachten van deze mensen worden met pijnlijke nauwkeurigheid geregistreerd. Het spreekt vanzelf dat alle problemen en alle individuele soluties die Camus in deze roman heeft uitgewerkt niet kunnen behandeld worden, al dient het toch vermeld dat hij er op humanistische wijze naar gestreefd heeft om een verklaring te vinden voor het kwaad, dat volgens hem bijna altijd ontstaat uit onwetendheid.

Een groot werk dat zeer verzorgd werd uitgegeven. Van de vertaling van Willy Corsari werd niet veel goeds gezegd. Ik bezit de Franse editie niet en kan dus niet vergelijken al dien ik hier, waarheidshalve, te bekennen dat ik mij dikwijls heb geërgerd aan zekere stijltournures.

Rik Lanckrock.

S. Vestdijk: 'De redding van Fre Bolderhey' - Uitgeverij: 'De Bezige Bij' - Amsterdam - 249 blz. - F. 6.20

Aangezien we hier te doen hebben met een uitermate belangrijke roman zal het m.i. nodig zijn de gewone recensie-trant terzijde te laten om vooral aandacht te besteden aan de psychologische en symbolische waarde van dit boek.

Kenmerkend voor de auteur is de psychologische kracht waarmede

hij doordringt in de zieke ziel van een adolescent en de fantastische uitbeelding van de hallucinaties van een zenuwzieke.

Het verhaal kan als volgt geresumeerd: Eddie Wesseling verneemt tijdens zijn vacantie die hij met zijn ouders bij zijn grootmoeder doorbrengt enkele feiten uit het leven van zijn neef, Fré Bolderhey, die aan schizophrenie lijdt en in een gesticht diende opgenomen. Zijn medelijden wordt gewekt, des te meer daar hij eveneens werd ingelicht over enkele tragische voorvallen die typisch zijn voor de liefdeloosheid van Fré's omgeving. Zijn medelijden wordt zo intens dat het hem volledig beheerst en hij steeds meer gerevolteerd wordt door de blijken van onbegrip en haat van de mensheid. Elk detail krijgt tenslotte in zijn geest een groteske afmeting en hij verlies, zich in gruwelijke hallucinaties waarin hij zich steeds gedraagt als de held die Fré wil redden uit de greep van zijn belagers. Zulks leidt tot een volledige vereenzelviging met Fré's ziekte zodat een bijgeroepen psychiater enkel kan vaststellen dat Eddie's waanzin hopeloos is.

Zoals reeds gezegd domineren in deze roman twee plans: het ene zou ik het esthetische willen noemen omdat Vestdijk gepoogd heeft om de visionnaire wereld van de schizophreen uit te beelden. Het is normaal dat bij het lezen van deze beklemmende bladzijden de scheppingen van de surrealistische schilders opgeroepen worden. Vestdijk heeft immers evenzeer getracht om door te dringen in het domein van het bovenredelijke, zij het dan de sfeer van een op hol geslagen geest. Evenals Max Ernst, Salvador Dali, Ivan Le Lorraine Albright. Paul Delvaux, e.a. er op plastisch gebied in gelukten om uit de surreële uitbeelding symbolische flitsen te slaan is Vestdijk er in geslaagd het gebrek aan liefde, medelijden en mede-voelen van de mensen op aangrijpende wijze te schetsen.

Het andere plan, het psychologische, is weliswaar minder spectaculair doch even, zoniet grootser dan het esthetische. Elke gedraging, elke gedachte van de zenuwzieke werd immers tot in het kleinste onderdeel verantwoord door zeer precieze antecedenten. Het geheel is als een kluwen van obsessies, associaties, complexen, dromen, dwanggedachten, enz... die op een eigenaardige, harmonieuze wijze in elkaar grijpen en de lezer een dieper inzicht bijbrengen van het wezen van de menselijke geest.

Ongetwijfeld staan we hier voor een machtig kunstwerk dat weliswaar geschraagd door een zuiver cerebrale conceptie in evenwicht wordt gehouden door een vormgeving die de rasechte artist in Vestdijk verraadt.

Het is een roman, wonderlijk schoon en tevens afgrijselijk tragisch, die beslist tot de hoogtepunten van het Nederlands proza mag gerekend worden al dient hier voorzichtigheidshalve aan toegevoegd dat hij geen verkwikkelijke lectuur is voor zenuwzwakke lezers.

Rik Lanckrock.

Mr. A. Roothaert: ‘Chinese handwassing’ - Nr 9 uit de ‘Atlas-Reeks’ (Brigittenstraat, 7, Utrecht) - 239 blz. - 35 Fr.

‘Chinese Handwassing’ is een knappe detective-roman die in de goede richting afwijkt van het klassiek geworden genre.

In dit werk heeft de auteur een ingewikkelde intrigue ontleed die qua conceptie en qua ontwikkeling ver boven de weliswaar geheimzinnige doch steeds banale inhoud staat van de gemiddelde detectiveroman. Daarenboven laat Roothaert door een vernuftige techniek toe alle handelingen te volgen zo van de politie als van de opgespoorde bende die op haar beurt wordt achtervolgd door enkele allesbehalve orthodoxe speurders die op eigen hand het geheim ontsluieren.

Het boek is spannend en doorlopend humoristisch. Het is terzelfdertijd een aanklacht (Roothaert is immers de auteur!) van de ontoereikende macht van de politie die, aan handen en voeten gebonden door administratieve nonsens, niet in staat is het hoofd te bieden aan sterk ingerichte internationale benden.

Roothaert beging evenwel één technische fout. Zekere personages voeren nu en dan fluistergesprekken waarover aan de lezer niets wordt medegedeeld. Zulks moest vermeden worden want het verraadt een zekere onmacht van de schrijver die een concessie moest doen om de spanning te behouden en deze luxe mag een goed detective-auteur zich niet veroorloven.

Een speciaal lofwoord verdienen de vijf Nederlandse uitgeverijen die gezamenlijk de goedkope Atlas-reeks ontwierpen waarin tot hiertoe reeds een tiental interessante en keurig verzorgde werken werden gepubliceerd.

Rik Lanckrock.

Achilles Mussche: ‘De broeder van Hamlet’ (Drie nieuwe Monologen) - Uitgeverij Ontwikkeling S.M. - Antwerpen - 1949 - 63 blz. - 20 Fr.

Ik weet eigenlijk niet goed hoe ik mijn bewondering voor dit schitterend boekje moet motiveren. Een samenvatting geven van deze drie monologen lijkt me onbegonnen werk in die zin dat deze beschouwingen over de essentie van vrijwel alle belangrijke levensproblemen moeilijk essentiëler kunnen uitgedrukt worden dan de auteur het deed.

Mussche is een groot mens: sociaal voelend en vol begrip voor het menselijke. Derhalve moeten zijn consideraties uiteraard voor ieder mens belangrijk zijn.

Om dan toch, ten behoeve van de lezer, iets over deze monologen te zeggen zal ik hierna de voornaamste punten van de afzonderlijke delen vernoemen:

1. bezinning op een jeugd die misvormd werd door de brutaliteit van het oorlogsgeweld - de mens werd tot onverschilligheid geleid en tot geweld gedwongen - het heroïsme van ‘leef fel en snel’ voerde

tot het afslachten van de geest, doch wij, humanisten, moeten terug gaan tot een dienst aan de humanitas.

2. het ‘panta rei’ (alles vloeit) beheerst het leven - in dit licht handelt Mussche over liefde en wellust, over de vrouw, over de eenzaamheid, over leven en dood.

3. bevat in hoofdzaak een brief van een pacifist die niets meer overbleef dan zelf de wapens op te nemen tot verdediging van de democratie. Hierin handelt de auteur over mannelijkheid en idealisme, over de essentiële elementen van de mens, over geest en dogma, over twijfel en dictatuur en vooral over de edelste zin van het waarachtig humanisme.

Ik besef maar al te goed hoe men door een poging tot omschrijving van de beschouwingen het werk van Mussche verminkt.

Waar evenwel nog iets kan medegedeeld worden over de inhoud is het volmaakt uitgesloten de taalvirtuositeit van de auteur te typeren, zodat mijn taak zich ten slotte moet beperken tot een warm aanbevelen van de lectuur van dit miniatuur-meesterwerkje.

Rik Lanckrock.

D. Inghelram. - ‘Angelique’ - Uitg. ‘Contact’, Amsterdam, Antwerpen. (Voor België, Schildersstraat, 21, Antwerpen) - Geb. 126 blz. Fl. 2,9

De Westvlaamse romanschrijver en novellist Daan Inghelram blijkt bij voorkeur zijn stof te putten uit onze geschiedenis en meer bepaald uit de gebeurtenissen, die zich na de Franse revolutie in ons land afspeelden. Benevens zijn romans ‘Walrave's IJde’ en ‘De Boskanter’ en zijn novelle ‘De Zonderling’ - er dient slechts uitzondering gemaakt voor zijn verhaal ‘De Stroom’ - is Inghelram's jongste novelle ‘Angélique’ eveneens in een historisch kader gesitueerd. In een naschrift deelt de schrijver mede, dat de geschiedenis van Angélique op historische gronden berust. Volgens prof. dr. P. De Keyser stierf in 1850 te Gent een meisje, wiens lijk gebalsemd werd en verscheidene jaren door tussenkomst van de moeder in de muziekkamer was opgebaard. Inghelram heeft slechts het voorspel van deze zonderlinge gebeurtenis beschreven, doch zijn verhaal derwijze ingekleed en gemotiveerd, dat een eenvoudig naschrift volstond om de novelle af te ronden en er een aanvaardbaar slot aan te geven.

Een oude patriciërswoning aan de Scheldeoever te Gent, die bewoond werd door mevr. Malcaemp (la cousine Isabelle), wordt na de dood van de eigenares verkocht aan de Franse commissaire national Tailleu. Hij komt er zich met zijn vrouw vestigen en enige tijd nadien wordt Angélique er geboren. De geest van mevr. Maelcaemp blijkt evenwel nog in de woning aanwezig te zijn. De herinnering aan de voorgaande eigenares wordt vooral opgeroepen door een portret van haar, dat in een van de kamers is blijven hangen en door de handelwijze van de knecht Simon, die een blijvende verering voor zijn vroegere meesteres heeft opgevat. De dienstbode vertelt de tragische liefdesgeschiedenis van Isabelle en

Zingarelli, een Italiaans muzikant, die in de patriciërswoning kwam musiceren. Angélique vertoont niet alleen treffende physionomische gelijkenissen met Isabelle, maar ondergaat tevens dezelfde passies en hetzelfde lot als de vroegere eigenares van het spookhuis.

Inghelram heeft dit romantisch motief op kleurrijke, impressionistische wijze beschreven. Hij heeft de atmosfeer van het spookhuis ongemeen suggestief opgeroepen en er effecten mede bereikt alsof wij vôôr een tableau uit de 19de eeuw - een mengsel van romantisme en impressionisme - komen te staan. ‘Angélique’ is weker dan ‘Walrave's Ijde’ en ‘De Boskanter’. Inghelram's jongste novelle heeft meer verwantschap met ‘De Zonderling’ en ‘De Stroom’. Ofschoon wij meer van het natuurgeweld in Inghelram's romans houden, vooral van de open lucht die er uit opwaait en de bonkige figuren, die de natuurelementen trachten te trotseren, moeten wij ook Inghelram's andere zijde van zijn talent waarderen, want ook dit genre - het schilderen van stillere, romantischer figuren in een interieur - weet de auteur van ‘De Boskanter’ vaardig te beoefenen.

Remi Boeckaert.

Charles Morgan: ‘De reis begint’ - Vertaling Beatrice Willing. - 464 blz. Uitgeverij ‘De Driehoek’, ‘Wilgenhof’, 's Graveland.

Indien het gewaagd is een boek te bespreken nadat men het pas heeft gelezen, dan is zulks stellig het geval voor Charles Morgan's ‘The Voyage’ (De Reis begint).

Immers, er zijn werken, waarbij men zich tijdens de lectuur ervan en ook nog wel enkele tijd nadien laat meeslepen, maar achteraf moet men bekennen, dat men zich enigszins heeft vergaloppeerd. Anderdeels zijn er boeken, die men slechts volledig naar waarde leert schatten, nadat men ze geruime tijd geleden, soms met een zekere onverschilligheid, heeft gelezen. ‘De Reis begint’ is voor dit laatste geval bizonder kenschetsend.

De figuren, die tijdens de lectuur eerder als schimmen voorkomen dan als levende wezens, krijgen mettertijd vastere vorm en oefenen een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit. Ook het milieu, waarin de personages gesitueerd werden, vooral de streek van Charente, begint langzamerhand meer kleur en reliëf aan te nemen. Morgan weet mensen en dingen als in een brok poëzie om te toveren en het ensemble te belichten met het zuiderlicht, dat hij in het landschap, waarin de gebeurtenissen afgeschilderd worden, waargenomen heeft.

Niettemin vinden wij het jammer, dat de auteur niet een paar hoofdstukken in zijn roman, die meer dan 460 compacte blz. in beslag neemt, heeft gesnoeid; want af en toe bezondigde hij zich aan herhalingen en het rapporteren van al te wijdlopende dialogen. Vaak schemert het ook door, dat Morgan in naam van zijn personages heeft willen spreken. Wij dienen er nochtans aan toe te voegen, dat in ‘De Reis begint’ ver-

scheidene opmerkingen over algemeen menselijke problemen onze aandacht weerhouden om het diepgaand inzicht van de auteur, die alles behalve een tekort aan filosofische vorming kan aangewreven worden en dank zij de spiritualiteit, waarmede hij de meer geestelijk dan lichamelijk levende figuren op een hoger plan heeft gesteld.

In dit verband gezien blijkt er verwantschap te bestaan tussen Morgan en Daisne. Ook bij Morgan, zoals bij Daisne, speelt het ethisch standpunt van Plato een aanzienlijke rol. Bij Morgan en Daisne treffen wij een wisselwerking aan tussen droom en werkelijkheid, en stellen wij vast dat beiden ook meer de nadruk weten te leggen op metaphysische dan op realistische elementen. Tussen de hoofdfiguren uit 'De Reis begint', Barbet en Thérèse, die er in slagen zichzelf te worden en vrij te zijn, bestaat er eveneens een bovenzinnelijke liefdesverhouding. Zonder afbreuk te willen doen aan de verdiensten van Morgan, wiens plaats in de wereldliteratuur zeker niet valt te betwisten, moeten wij het evenwel betreuren, dat een auteur als Daisne, die niet in de schaduw van Morgan moet staan, in eigen land op verre na niet voldoende geapprecieerd wordt.

Remi Boeckaert.

Graham Greene.: 'Het geschonden geweten' - Vertaald door H.W.J. Schaap. Ingeleid door Max Schuchart. Geb. 240 blz. 125 Fr. Uitgeverij 'Contact', Amsterdam, Antwerpen. Voor België, Schildersstraat, 21, Antwerpen.

In de reeks 'Moderne Meesterwerken', bezorgd door de uitgeverij 'Contact', verscheen van de hand van H.W.J. Schaap een schitterende vertaling van Graham Greene's 'The Power and the Glory', boeiend en grondig ingeleid door de jonge Noordnederlandse dichter Max Schuchart. De Britse katholieke schrijver Graham Greene maakte de jongste jaren zoveel ophef, dat het overbodig blijkt hem nogmaals voor te stellen, zodat wij liever de aandacht willen vestigen op de uitzonderlijke verdiensten van zijn zo pas in het Nederlands vertaalde roman 'Het geschonden Geweten.'

Greene heeft een gewaagd psychologisch thema aangedurfd. Tijdens de kerkvervolging in Mexico wordt er de laatste priester opgespoord, zodat deze zich dient te vermommen en zijn toevlucht moet zoeken in de bossen of in de dorpen, waar men hem uit schrik liever geen onderdak verleent. Dit is evenwel de uiterlijke zijde van de roman, die ruim aan betekenis wint door de heldere weerspiegeling van het getormenteerde zieleleven van de priester. Niet alleen achtervolgd door de rode luitenant van de politie, maar niet minder opgejaagd door de stem van het geweten, wordt de priester, die een kind heeft en verslaafd is aan sterke drank, een menselijk wrak. Na heel wat avonturen, waarbij de krachtsinspanningen van de priester - die gedreven wordt door het instinct - aan het bovenmenselijke grenzen, wordt de geestelijke ten slotte gevangen genomen en gefusilleerd.

Greene heeft van zijn hoofdpersonage geen heilige gemaakt, maar

een priester genomen, die vooral mens is. Daarom is Greene's figuur zo sympathiek en heeft hij er resultaten mede bereikt, waarvoor wij onze bewondering niet kunnen onderdrukken. Hij heeft de ellende van de mens uitgebeeld, waarvan hij de lichamelijke en geestelijke ontberingen tot in de fijnste gevoelsschakeringen op meesterlijke wijze, zonder ergens aan literatuur te doen, wist te beschrijven.

Ook de andere figuren, de luitenant, de verrader en de laffe Vader José, heeft Greene raak en levensecht getypeerd, alsmede de eenvoudige dorpsbewoners, die aan de rand van de wouden als primitieven leven. Tevens besteedde Greene buitengewone zorg aan het schilderen van de verwilderde, kleurrijke omgeving, waarin hij zijn hoofdpersonage situeerde en onvergetelijk zijn de fragmenten, waarin de priester en de luitenant, als mens tot mens, hun wijduiteenlopende levensopvattingen belijden.

Wij kunnen het enkel betreuren, dat de auteur aan zijn overigens meesterlijke roman een symbolisch slot heeft gevoegd. Na de terechtstelling van de zgn. laatste priester duikt er opnieuw een priester op, die de taak van de terechtgestelde zal voortzetten. Misschien voelde Greene zich als katholiek hiertoe verplicht, doch zijn roman ware op een indrukwekkende toon geëindigd indien hij dit happy-end had geëlimineerd.

Remi Boeckaert.

Voorpost. - Tijdschrift voor Kunst en Cultuur; Nr 4-5.

Een dubbelnummer, dat gedeeltelijk veel beter is dan de drie vorige. Op te merken valt een prozastuk van L.P. Boon ‘De twee Zusters’, een tekening zoals alleen de schrijver van ‘Mijn kleine Oorlog’ kan schetsen en een merkwaardige studie, alhoewel meer van politiek - ideologisch dan van literair standpunt, van Daniël Dewulf over ‘China-Literatuur en de Ontwikkeling van de Chinese Revolutie.’ - Verder bevat dit nummer de toespraken gehouden tijdens het Congres te Heide, toespraken die verreweg een herhaling zijn van wat we lazen in vorige nummers.

De kinderkruistocht door M.E. 'T Hart. - 2e druk - Neerbosch' Uitg. - 1948 - 250 blz.

In 1212 werd de zogenaamde Kinderkruistocht ondernomen. Meer dan 30.000 kinderen trokken te voet, zingend, en getooid met bloemen en banieren, om het Heilig Graf te bevrijden. De meeste kinderen kwamen om door honger, ziekte of uitputting. Alleen een 8.000 bereikten de Middellandse zee, alwaar zij door een paar bedriegers werden ingescheept naar het Heilig Land, alwaar zij als slaven werden verkocht.

Van dit roemloos Middeleeuws gebeuren zag schrijver alleen maar de godsdienstige zijde. Hij gaat zelfs betogend tewerk: de Kinderkruistocht was iets fataals, iets onvermijdelijks, want ‘de dingen geschieden zoals ze geschieden moeten, onverbiddelijk en naar vaste wetten, volgens welke hele volken hun noodlot reeds sedert de oudste tijden tegemoet zijn gegaan en tegemoet zullen blijven gaan omdat ze er niet aan kunnen ontkomen, hoezeer ze dat ook willen’.

Literair, zowel artistiek als psychologisch, is dit boek niet het lezen waard. De vele langdradigheden, de overtollige en nutteloze natuurbeschrijvingen, de talrijke herhalingen, de lange, hoogdravende en nietszeggende zinnen, de voortdurende preektoon en vooral de on-opgeklaarde massa- en kinderpsychologie maken het boek vervelend of stemmen ons wrevelig. Met leedwezen dachten we hoe een Paul Kenis dit zou beschreven of een... Hans dit alles zou verteld hebben.

K. Haerens.

Dr. A. Stubbe: ‘J. Jordaens en de barok’ - Uitgeversmaatschappij Standaard. - Ing. 118 Fr. - Geb. 140 Fr.

Met het bovengenoemd boek verschijnt het derde deel van Dr. Stubbe's trilogie (‘Van Eyck en de Gothiek’ en ‘Breughel en de Renaissance’).

Het is interessant na de twee voornoemde werken doorgemaakt te hebben dit derde deel in handen te krijgen.

Jordaens is een zeer omstreden figuur in de Vlaamse schilderkunst. Stammende uit een gegoede burgersfamilie ging hij als leerling bij schilder Van Noort in leer, met wiens dochter hij later huwde. Van zijn leermeester neemt hij de burgerlijke deugden over. Hij voelt zich niet aangetrokken tot de strijd die zijn tijdgenoten voeren voor de stijlproblemen. Van Rubens miste hij het humanisme, van Van Dijck de verfijnde aristocratie; waar beiden hun bestellingen merendeels aan de aristocratie te danken hadden, bleef Jordaens de schilder der burgerlui en op enkele uitzonderingen na kon hij een bestelling bekomen van koningin Christina van Zweden.

De godsdiensttwisten tussen Noord en Zuid gingen aan Jordaens niet onopgemerkt voorbij, hij ging over tot de hervormde leer. Het viel hem zwaar in de schaduw van de grootmeester Rubens te leven maar door zijn overgang tot het protestantisme sloot hij zich nauwer aan bij de Hollands burgerlijke schilderschool.

Barok, kind der Renaissance, stempelt volledig het werk van Jordaens. Zijn kunst is een uitbazuinen van het levensgenot.

Wij hopen spoedig nog ander werk van de zeer begaafde kunstkenner Dr. Stubbe te zien verschijnen.

K.V.E.

Confusius: ‘De grote leer’ - Vertaald en toegelicht door E.J. Welz. - Uitgave F.G. Kroonder Bussum - 64 blz. - f. 2.90.

Het zullen wel witte raven zijn die van Confusius, meer kennen dan zijn naam en nationaliteit.

Wij leerden op de schoolbanken dat hij de grondlegger was van de eeuwenoude Chinese levenswijze, maar van zijn leer weten wij, Westerlingen, maar bitter weinig af.

Daarom is het goed dat er geleerden gevonden worden die de bijzonderste werken van deze grote denker in onze taal omzetten.

Het werk van Confusius is een vertaling overwaard. Zijn leer vormde immers gedurende 25 eeuwen de grondslag van het geestelijk leven van één der grootste volkeren van deze wereld, daarbij komt nog dat er in de schrifturen van de werkelijk groten altijd fragmenten te vinden zijn die klinken alsof zij gisteren geschreven werden.

De vertaling die E.J. Welz ons van de TA HIO bracht schijnt vooral op duidelijkheid berekend te zijn. Dat is maar goed ook: de afstand tussen Confusius en de 20e eeuw is reeds een obstacle genoeg zonder dat een vertaler met zijn fantasie er nog een paar onduidelijkheden tussen schuift.

Langs de andere kant wist Welz ook te vermijden dat zijn werk een dor wetenschappelijk uitzicht kreeg. Het geheel lijkt eerder een gezellige causerie dan een geleerde uiteenzetting.

Wie de Ta Hio leest moet een potlood bij hebben want talrijk zijn de zinnen die het aantekenen waard zijn. Ten behoeve van de lezers van Arsenaal schrijf ik er hier een paar over.

‘De voorname let alleen op de stille stem in zijn binnenste’ verder:

‘Hij die ten prooi is aan hartstochten of vervuld van vrees, liefde of ellende, handelt onredelijk en onzuiver.’

Paul Berkenman.

Herman Van Snick: ‘Balladen van hier beneen’ - Uitgave De Sikkel - Antwerpen - 40 blz.

Wie mij naar de essentie van Van Snick's dichterschap zou vragen zou ik zonder aarzelen antwoorden: de verwoording van de menselijke schamelheid. En dat is het inderdaad wat het hoofdmotief uitmaakt van de meeste verzen van de dichter: het tekort aan geluk in deze wereld.

Van hier-uit de vele gemeenschapsverzen waarin Van Snick alles veroordeelt wat het streven naar geluk in de weg kan staan: de werkloosheid, de oorlog, de dictatuur, enz. (Ik denk hier o.m. aan de schone gedichten uit REPORTAGE). Van hieruit ook het uitbeelden van vele sjofele ‘typen’ (cfr. HET MONSTER, MOORDENAAR - beiden uit DE DROMEN VAN DE WERKELIJKHEID - X uit ABECEDARIUM) Ook - schreef bijna ‘vooral’ - in zijn laatste bundel BALLADEN VAN HIER BENEEN treedt deze karaktertrek naar voren.

Er steekt veel schoonheid en niet minder diepte in deze BALLADEN, die weerom een vooruitgang betekenen op het voorgaande oeuvre van de auteur. De thema's zijn nog algemener, de uitdrukkingsvorm pregnanter.

Als hetgeen het geluk in de weg staat ziet de dichter niet langer iets van buitenuit maar de gevolgen van ons mens-zijn zelf. (Mens-zijn betekent immers sterfelijk zijn en onderworpen aan het lijden).

Dat wil niet zeggen dat Van Snick het sociale element uit zijn verzen weerde, maar wel dat het er werd in opgelost, zo in het zeer mooie

De zeeldraaier

Gij, man,, die koorden draait
met achterwaartse schreden,
uw leven gaat voorbij
in onveranderd heden.

En morgen zijt ge misschien dood.
En anders zult ge koorden draaien
voor 't karig zwarte brood.
En koorden, koorden immer koorden,
die traag uw geest en hart vermoorden.

En over vijftien jaar dan zijt ge misschien dood.
Of zult ge weerom koorden draaien
van morgendauw tot avondrood?

En leeft ge nog na dertig jaar,
dan zult ge koorden draaien.
Uw handen zullen wegen, zwaar.

Doch heb geen nood,
want over vijftig jaar dan zijt ge zeker dood.
Maar blijft uw zoon, die zal dan verder draaien.
Zal draaien aan de koord,
de lange, eindloos, eindloos voort.

En is uw zoon ook dood,
toch zal nog d'aarde draaien.
En wordt het wee te groot
dan blijft het slotrefrein
van alle liefdezangen:

‘Er zullen immer koorden zijn
om zich mee te verhangen.’

Opmerkenswaardig hierin is hoe Van Snick ook hier het directe gevoel verschuilt achter een bitter sarcasme.

De dualiteit tussen gevoel en nuchtere rede, tussen hart en geest, een thema dat ook in vroeger werk door de dichter behandeld werd, komt terug in het tweede gedeelte van de bundel getiteld ‘Zangen tussen de snaren’. De vorm blijft zoals vroeger heel persoonlijk. Wie Van Snick kent zal weten dat dit beduidt: uiterst zuiver en sober, zangerig, maar zonder tierelantijnen.

Voor wie er nog aan twijfelde bewees de dichter tot de beste poëten van zijn generatie te behoren.

Paul Berkenman.

H.J.M. Muller: Brahms. - Haarlem-Antwerpen, Gottmer, - De Sleutel. Componistenreeks.

Deze laatste aanwinst der Componistenreeks zal, vrezen we, de muziekliefhebber op één punt een kleine ontgoocheling bezorgen. Alhoewel schrijver ontegensprekelijk degelijk werk leverde, heeft hij niet genoeg de klemtoon gelegd op de redenen waarom deze componist bij de romantici wordt ondergebracht.

Brahms werd nu eenmaal buiten zijn tijd geboren. Deze meester der sonate en symphonie wijdde een bizondere aandacht aan de vorm en uitdrukking zijner werken en bereikte aldus een wonderlijke evenredigheid, die men tevergeefs zoekt bij de andere romantici. Dit schitterend evenwicht belette hem trouwens programma-muziek te schrijven. Enerzijds werd hij echter sterk beïnvloed door Beethoven, anderzijds ontsnapte hij niet altijd aan de Schumann-atmosfeer, doch niettemin is hij zichzelf gebleven en verloochende hij nooit zijn puriteinse ernst, die hem aanvankelijk door velen werd kwalijk genomen.

Als beste blz. noteren we ‘Ein Deutsches Requiem’. Uitstekend getekend is ook de echt menselijke natuur van Brahms: langs de ene zijde brutaal en satiriek, anderzijds de man die natuur beminde, alle publiciteit verafschuwde en eenzaamheid en afzondering verkoos boven het drukke, ijdele salonleven.

De muziek van Brahms slaat niet onmiddellijk iedereen met verbazing. Ze vergt een zekere dosis kennis en ontwikkeling en dan begint men langzamerhand onverwachte ontdekkingen te doen.

Als aanhangsel een nuttig register van in het werk voorkomende namen. Bibliotechnisch even verzorgd als de vorige uitgaven.

Ant. Braemscheute.

[Nummer 3]

Inhoud

I. Poezie

De Wilde	Op de Avondpartij
Biliet	De Kreupele
Aerts	Spot en Pijn
Van Ruysbeek	Klein Leerdicht
Berkenman	Kreet
Coopmans	Dood van de Dichter
Deprins	De Idealisten
Van der Plas	Huiskamer

II. Proza

de Metze	Drie Schetsen over de Dood

III. Essay

Lanckrock	Daisne's Vredesboodschap
Van Ruysbeek	Kroniek van de Poëzie: Gorter - A.R. Holst

IV. Varia

Lanckrock	Dagboekflitsen
	Boekbesprekingen

Daisne's Vredesboodschap

Op gevaar af dat men mij gevoelerigheid zal aanwrijven wil ik in de inleiding tot deze beschouwingen dan toch neerschrijven dat elk werk van Daisne mij steeds op de meest zonderlinge wijze heeft ontroerd. Dit komt m.i. vooral omdat elk boek van deze auteur, die ik gelukkig mijn vriend noemen mag, voor mij steeds vol betekenis is geweest. Elke beschouwing, elke symboliek sloot dusdanig dicht aan bij mijn intiemste wezen, ontbolsterde als het ware de essentie van mijn diepste 'zijn' dat ik vaak - en ik schaam mij niet zulks te bekennen - Daisne de goochelaar heb genoemd die vele van mijn onbewuste eigenheden tot het plan van het welbewuste en vaak van het doelbewuste heeft gestuwd. Ik weet niet of ik zulks reeds aan Daisne mondeling heb bekend doch dan moet deze korte verklaring maar een laattijdig herstel van een grove tekortkoming zijn. Ik weet evenzeer dat mijn geval en mijn bewondering niet individueel, dus uitzonderlijk zijn.

Ik ken vele mensen voor wie Daisne een openbaring is geweest. Er is meer, aan meer dan één mens wees hij de weg tot schoner en intenser belevenis van dit wonderbaarlijke leven en dat mag voor een auteur dan zeker wel de meest verheven bekroning van zijn kunstenaarschap zijn.

Daisne is een duivelskunstenaar, velen hebben zulks reeds op hun persoonlijke manier uitgelegd, doch voor mij is hij meer. Hij is de mens die uit en voor het leven schrijft, niet een in-elkaar-geschrompeld, doch het volle leven: esthetisch en ethisch, moralistisch en philosophisch, sociaal-economisch en politiek, doch steeds menselijk en oprecht. Voor Daisne is precieze oriëntering en periodieke verkenning en herziening van eigen standpunt even noodzakelijk als het afreageren van gevoelens en herinneringen, even dringend als het ontwerpen van een idealistisch levensdecorum of een magische sublimatie van de levensessentialia.

Oprechtheid dwingt tot oprechtheid en Daisne's durf om voor eigen, steeds terdege gemotiveerde ideeën uit te komen dwingt tot meer dan wederzijdse oprechtheid, hij dwingt tot eerbied voor zijn nietsontziende realiteitszin en tot ontzag voor het gefundeerde en de brede visie van zijn opinie. Daisne heeft nooit geaarzeld zijn mening kenbaar te maken, hij heeft evenmin geaarzeld ongelijk te bekennen als het nodig was. Hij deed het steeds op innige wijze en nooit met de bedoeling tegenstrevers te kwetsen. Hij is nooit fanatiek en dus nooit bekrompen geweest en ik ben overtuigd dat hij door de grootheid van zijn geest en door de

warmte van zijn gevoel nooit zal overhellen tot dit gevaarlijk soort mensen die menen het monopolium van de zaligmakende waarheid te bezitten.

In zijn zopas verschenen werk ‘De Vrede van Wroclaw of een Proeve van Spijkerschrift op het ijzeren Gordijn’[1] brengt Daisne ons een uitvoerig relaas van het Congres dat op 25 Augustus 1948 te Wroclaw (het voormalige Breslau) werd gehouden en waaraan Daisne, als lid van de Belgische delegatie, heeft deelgenomen. Op dit Congres, dat georganiseerd werd door een Pools Comité, waren 45 landen vertegenwoordigd door hun meest vooraanstaande (doch veelal uiterst links georiënteerde) intellectuelen, zoals Poedovkin, Bedel, Fadiëiëv, Huxley, Ehrenburg, Taylor, Benda, Picasso, Irène Joliot-Curie, Martin Andersen Nexö, Eluard, Sjolochov, enz...

Vooraleer evenwel over te gaan tot zijn eigenlijke beschouwingen trof het mij reeds dat Daisne op vrij vinnige wijze de volstrekte vrijheid verdedigde van de kunstenaar omdat hij overtuigd is dat deze de noodzakelijke voedingsbodem is waarop de begaafde zijn talent kan ontplooien.

Na deze vaststelling verdedigde hij de stelling dat de schrijver daarnaast, als maatschappelijk wezen dus, zijn plichten dient op te nemen waar het gaat om het verdedigen van de vrede in het algemeen. Het was vooral de uitzonderlijke toon, waarin men een stellingname duidelijk kon horen, die mij deed vermoeden dat Daisne in dit werk openlijk zou overgaan tot een belijdenis van zijn levensbeschouwing. Ik heb mij niet vergist, in die zin dat Daisne in vele gevallen door zijn replieken en consideraties zijn huidige levensbeschouwing heeft gesynthetiseerd. Uitgaande van de thesis dat hij als mens enkel verantwoording verschuldigd is aan de onbekende Meester van het Heelal en aan zichzelf, heeft hij op vrij sterke wijze zijn objecties t.o.v. voornoemd congres geformuleerd. Hij heeft de wijze van vergaderen gegispt, evenals het gebrek aan bespiegelend denken. Hij heeft evenzeer de drogredenen en de omhaal in formuleringen over de hekel gehaald, evenals de camouflage en de eenzijdige keuze van de leden voor een wereldcongres.

Na een korte typering van de meest vooraanstaande deelnemers van het Congres en een schetsen van het milieu - dit alles op zijn typisch rake wijze - ging hij over tot de behandeling van alle referaten. Scherp replikeert Daisne op alle uitspraken die grotesk werden door hun fanatieke, onredelijke en dus onmenselijke ondergrond. Vaak klinkt de stem van Daisne als de stem van de socialist die langs de weg van de vrijheid, het federalisme en de parlementaire strijd tot hetzelfde resultaat wil komen als de progressist die minder gewetensbezwaren tegen de mid-

delen schijnt te hebben dan de socialist waar het gaat om het vestigen van een regime dat recht laat geschieden aan de enige gerechtigden. Zijn relaas blijft evenwel steeds objectief. Zowel het ‘voor’ als het ‘tegen’ houdt hij op dezelfde hoogte al werden bij het tegen minder opmerkingen gemaakt, zodat alles er op wijst dat Daisne terdege rekening heeft gehouden met argumenten die onbetwistbaar zekere tegenstrijdigheden in de huidige progressistische politiek aanwijzen. Nooit heeft hij evenwel een lofzang gehouden, noch pro noch contra, wat zeker bewijst dat hij misschien één der weinigen was die volledig doordrongen was van de principiële bedoeling van een congres voor de vrede: verzoenen van Oost en West, overbruggen van de kloof tussen tegenstrijdigheden die mogelijks in hun diepste wezen minder tegenstrijdig zijn dan de schijn het vermoeden laat.

Daisne's replieken deden mij steeds denken aan een veiligheidsklep, een klep die vele enthousiaste en dus verhitte geesten, laat het dan ook zeer verheven geesten zijn, misten. Te veel wordt immers vergeten dat er in de stelling van iemand waarmede men niet accoord gaan kan ook iets goed kan steken. En zolang deze appreciatie geen voldongen feit wordt zal de mensheid steeds dieper afgronden graven die een uiteindelijke verzoening en vereniging onmogelijk zullen maken.

Het kon niet anders of Daisne moest beschuldigd worden voor zijn stoute bewoordingen. Hetgeen voor de hand lag is gebeurd: in het tijdschrift ‘Voorpost’ werd Daisne's zienswijze door Georges Van Acker toegeschreven aan schrik (‘Maar daar is een wereld in opmars die het zonder dit zwakke intellect zal kunnen stellen, een wereld, waarvan de Zon oprijst in het Oosten, de Rode Zon, waar Johan Daisne, zoals de smeltende sneeuw, schrik voor heeft...’. Meinummer 1949 blz. 101)[(2)].

Schrik! Ik zie niet goed in waarom dit woord per se verachterlijk moet klinken. Schrik duidt immers op het besef van gevaar en het is voorzeker niet de domste die zich bewust kan worden van de gevaren die momenteel schuilen in de politieke broeinesten. Daarenboven kan ik evenmin snappen waarom schrik als iets decadents dient beschouwd.

Was het soms verdorven schrik te hebben tijdens een bombardement en zou dan de huidige schrik van iemand die zich bewust is van de vernietigende bedreiging die verscholen ligt in de hoogspanning tussen Oost en West, in het roekeloos en nietsontziend fanatisme van zekere ideologieën moeten beschouwd worden als een mikunt voor spot. Dit alles is te ernstig om op woorden te vitten en ik hoop slechts dat Daisne voor zichzelf de vereiste konsekwenties zal trekken uit zijn ‘schrik’. Een mens als Daisne is te grootmenselijk om zich te binden aan el-

ke laag demagogische actie zo van Oost als van West. Een auteur als Daisne moet in opstand komen tegen elke besnoeiïng en verminking van de vrijheid. Een kunstenaar als Daisne is te menselijk om onmenselijke en mensonterende practijken om zg. het 'heil' der mensen te vestigen toe te juichen. En weerom houd ik hier niet de blik gevestigd op extreem West of extreem Oost doch wel op het extreem fanatisme van de politiekers van gelijk welke kleur. Wij mogen immers evenmin blind zijn voor de demagogie van onze Windstreek.

Na deze parenthesis zou ik evenwel bondig de verschillende facetten van Daisne's overtuiging en zienswijze willen vermelden zoals ze gebleken zijn uit zijn commentaar op de spreekbeurten van de congresleden.

Eerst en vooral is hij overtuigd dat de vele huidige moeilijkheden te wijten zijn aan de complexiteit van het maatschappelijk leven en de gebrekkige beheersing die de mens er over heeft. Via redelijkheid en zin voor hogere en dus niet altijd materialistische beginselen zou hij de verzoening tussen Oost en West voorstaan, ongeveer lijk William Olaf Stapledon deze heeft uitgedrukt: 'there is much precious on both sides' (USSR en USA) - 'marriage of true minds'. Daarenboven dient elk chauvinisme bekampt en een gezond internationalisme aangekweekt. Elke vorm van enggeestig nationalisme dient bestreden, terwijl evenzeer het imperialisme, zo het communistische als het kapitalistische, dient gebrandmerkt. Daarom dienen fanatisme en demagogie aan de kaak gesteld, en dient er doorgedrongen tot de essentie van alle gevoelens, ideeën en principes. Er is meer dan één weg naar de waarheid en wij moeten zulks durven erkenken. Oprechte menslievendheid en begrip voor ieders overtuiging dienen geëerbiedigd al zal men langs die weg geen mirakels bereiken, doch zij zullen leiden tot geleidelijke verbetering die alleszins te verkiezen is boven een coup de foudre voor het vestigen van een nieuwe wereld waarvan het sublieme vooralsnog problematisch is. Voor alle geesteshoudingen die aanvangen met 'anti' dient gewaarschuwd. Ze leiden tot dwangvoorstellingen die tenslotte een eigen bestaan veroveren (cfr. het antisemitisme van Hitler). Volstrekte vrijheid dient voor de kunstenaar opgeëist. Waarom moet de kunst in se sociaal gericht zijn? Men verlangt toch immers niet van de literatuur dat ze ook 'geneeskundige of ingenieursproblemen zou ontraadselen'. Druk op en beperking van de vrije ontplooiïng van de menselijke persoonlijkheid zijn zonder meer dwaasheid. Gelet op het wezen van de kunst en van de politiek is het onmogelijk beide aan elkaar te koppelen. Binnen de perken van een vergelijking zou ik willen aanvoeren dat men immers van een geneesheer

moeilijk kan verlangen dat hij om politieke redenen anders zou ingrijpen dan zijn wetenschap het hem gebiedt. Hoe zou men dan gerechtigd zijn van de kunstenaar prestaties te eisen die lijnrecht in strijd zijn met het wezen van de kunst zelf.

Daisne is er zich van bewust dat zekeren van de auteur van 'Van Nitsjevo tot Chorosjo' misschien een andere stellingname zullen verwacht hebben. Zulks had evenwel drie fundamentele oorzaken:

1. in 'Van Nitsjevo tot Chorosjo' ging het om literatuur. In dit werk om politiek;
2. wanneer stelsels en toestanden zich mogen veroorloven te evolueren heeft men het recht en de plicht een zienswijze te herzien en te wijzigen;
3. aangezien het democratisch kamp te Wroclaw in de minderheid was moest ten bate van eerlijkheid en objectiviteit dit kamp bijgesprongen worden.

Daisne aarzelt nochtans niet een conclusie te maken. Volgens hem betrachten beide kampen een prijzenswaardig ideaal: het progressistische kamp de sociaal-economische rechtvaardigheid, het democratische de geestelijke vrijheid. Het is enkel spijtig dat elk kamp de betrachting van het andere negeert. Dit zal dan ook de grootste reden zijn waarom zo weinig intellectuelen partij kiezen. Daisne orakelt niet want hijzelf ziet momenteel geen bevredigende theoretische of practische oplossing voor het dilemma. Het is evenwel nodig, meer dan ooit de vrede te bewaren: 'Omdat elk van beide kampen die de wereld verdelen, een andere waarde voorstelt derzelfde ene en ondeelbare cultuur. Rechtvaardigheid en vrijheid - die het ene zou willen opofferen om het andere te behouden of te verwezenlijken, verminkt in elk geval, uit naam der cultuur, diezelfde cultuur'. (blz. 140) Ik moet er evenwel op wijzen dat Daisne het wereldprobleem vrij simplistisch heeft herleid al is het onbetwistbaar waar dat deze herleiding gericht was op het essentiële. Nochtans is er te veel discussie rond deze essentialia zelf mogelijk om zonder meer deze equatie aan te nemen als basis voor het vestigen van de vrede. Immers, moest deze voorstelling integraal juist zijn dan zou het evenzeer waar zijn dat beide kampen volledig verstoken zijn van een ontzaglijke cultuurwaarde: volksdemocratie zonder vrijheid en democratie zonder rechtvaardigheid. En bij deze te scherpe voorstelling kan ik mij, niettegenstaande de waarachtige ondergrond van Daisne's thesis, niet neerleggen.

Daisne zal zulks zeker zelf beseffen. Wij moeten dan ook zijn voorstelling eerder als een stylering beschouwen en ze aldus interpreteren om accoord te gaan met zijn besluit: naast elkaar be-

staan van Rusland en Amerika waarvan de taak is de ene de andere te corrigeren.

Doch voor mij rijst een meer beklemmende vraag op: Wat is het gevolg van deze vergadering van intellectuelen? Een vraag waarop ik vooralsnog het antwoord schuldig blijf en toch moest juist in dergelijke middens (evenwel meer evenredig verdeeld) de vlam vonken om een vredesvuur aan te stoken. Weliswaar is elke personaliteit een gloei op zich zelf, te veel op zichzelf, want een werkelijke bundeling werd en wordt nooit bereikt. Hoe zouden zij dan de mensheid kunnen doorgloeien van een wezenlijk verlangen naar eensgezindheid en wederzijds begrijpen en waarderen, hoe zouden zij dan de prikkel zijn tot een gemeenschappelijke daad voor het vestigen van een rechtvaardiger maatschappij?

Hier, zoals overal elders, is het fanatisme en de geestelijke onverdraagzaamheid de struikelblok. Iedereen verlangt dat concessies gedaan worden doch als het er op aankomt schijnt niemand geneigd één enkele toegeving te doen. Men blijft ronddraaien in het enge kringetje en is dan op de koop toe verwonderd dat er geen uitwisseling, laat staan een contact ontstaat. In plaats van overal tegenstrijdigheden en punten van onenigheid en meningsverschil uit te pluizen deed men best slechts aandacht te besteden aan de punten waar men het wel over eens is en en deze zijn zoals het Van Bouwel nog onlangs bewees, lang niet gering. Aldus zou men positief werk verrichten, positiever dan elk palaver waaruit langzaam maar zeker een psychose groeit die elke samenwerking zal uitsluiten.

Er kan nochtans iets bereikt worden want tenslotte steekt er in de mogelijks wel te omlijnde formulering van Daisne een grote dosis waarheid waarvoor de politici niet blind mogen zijn: ‘Rusland kan Amerika leren dat, om de maatschappelijke rechtvaardigheid - eerste culturele daad - te verzekeren, een bepaalde sociaal-economische tucht nodig is; en Rusland kan van Amerika leren dat, boven het sociaal-economische uit (hetwelk trouwens in genen dele gebaat is bij artistieke of wijsgerige kleingeestigheden en plagerijen) de hoogste culturele waarden tenslotte de vrijheid des geestes is.’ (blz. 154).

Ik wil evenwel deze beschouwing niet besluiten zonder de ontroerende en veel betekende versregels van Henri Cornélus aan te halen die, als het schoonste der epitheta, geplaatst werden naast de inleiding van het hierboven besproken boek:

Il a fallu des jours, des mois, des ans;
Il a fallu vingt ans,
Il a fallu vingt ans d'amour, vingt ans d'efforts,
Avant que cet enfant ne fût un soldat mort.

Rik Lanckrock

Eindnoten:

(1) Uitgegeven bij de Uitgeverij Electa te Brussel - 146 blz.
(2) Terloops gezegd plagieert G. Van Acker in zekere zin de eigen woorden van deze auteur. Immers, de laatste zin van Daisne's 'Van Nitsjevo tot Chorosjo'' (Tien eeuwen Russische Literatuur), verschenen in de Zomer 1948, eindigde aldus: '(dat) er steeds een schone, krachtige zon opgaat in het Oosten'!!!

Op de Avondpartij

'Onze politie heeft geen cultuur'
Sprak driftig de referendaris.
'Die er heeft wordt geen politieman'
Zei koeltjes de adjunkt-commissaris.

Uit 'Korte Kommentaren'.
Frans de Wilde

De Kreupele

'k Las in zijn blik een fiere vlam
terwijl hij, moeizaam en gebogen
daar vlak voor mij de berg opkwam.
Ik keek hem na, toen sloot ik d'ogen...

Waarom 't gebeurde weet ik niet,
ik volgde hem met trage schreden,
hij floot zo voor zich uit een lied
en heeft in de kapel gebeden.

Ik sprak hem aan: hij lachte blij:
mijn hand gleed in mijn zak tot geven,
maar 'k voelde schaamte diep in mij:
had ik wel meer dan hij in 't leven?

Ik met mijn weemoed en mijn pijn
en hij, verminkt en toch tevreden...
Mijn ziel moest als de zijne zijn,
heb ik in de kapel gebeden.

Willy Biliet

Kroniek van de Poëzie
Verzamelde Werken

I. Herman Gorter

Wanneer de acht delen van deze uitgave van Gorters verzamelde werken zullen verschenen zijn, zal hun inhoud er als volgt uitzien: I. Mei. II. De School der Poëzie. III. Kritiek op Tachtig. IV. en V. Een klein heldendicht en de twee versies van Pan VI Postume Verzen en Liederen. VII. De Grote Dichters. VIII. In Memoriam, De Arbeidersraad en Sonnetten.

Thans zijn de eerste twee delen verschenen in hetgeen men zonder aarzeling een modeluitgave mag noemen, onder leiding en met aantekeningen van Dr. Garmt Stuiveling.

Deel I brengt ons een herdruk van Mei naar de eerste editie van 1889, behoudens een aantal afwijkingen inzake leestekens, spelling en woordkeus grotendeels ontleed aan latere door Gorter zelf gecorrigeerde uitgaven.

Deel II is voor de Gorter-studie van bizonder belang. In dit lijvig boekdeel werden alle verzen bijeengebracht uit de jaren 1888-1906, dus alle, schier onvindbare, verzen die in de verschillende edities van ‘Verzen’ en ‘De School der Poëzie’ werden gepubliceerd, plus de nietgebundelde gedichten uit die tijd en onuitgegeven jeugdwerk van vôôr Mei. (Ook deel VI en VII zullen onuitgegeven werk bevatten.) Alle verzen werden bovendien chronologisch gerangschikt. Ook de verzen die Gorter, zoals men weet tijdens zijn leven te licht bevonden had en in de uitgaven van 1916 en 1925 geweerd had, verzen waarvan hij herhaaldelijk en uitdrukkelijk verlangd had dat ze nooit meer zouden voorkomen in gelijk welke uitgave zijner werken, ook deze verzen werden hier toch herdrukt, aangezien ze in studies en essays gebruikt worden met literair-historische doeleinden, en ze in oude tijdschriften en antiquarisch nog kunnen geraadpleegd worden. Dit geschiedt echter met de uitdrukkelijke vermelding dat ze nergens anders buiten deze uitgave mogen gebruikt worden.

Mei is genoeg bekend en ik hoef er dus niet lang over uit te weiden. Het heeft in onze letterkunde zijn plaats ingenomen en de tijd zal wellicht nog niet zo nabij zijn, die het van zijn voetstuk zal trachten te halen. De grootse levende symboliek van het geheel, de impressionistische frisheid en direktheid van het detail verlenen het nog steeds een fascinerende kracht, die niet afneemt.

Maar het is vooral ‘De School der Poëzie’ die voor mij in zekere zin een openbaring is geweest.

Men kent het liedje over Gorter, dat door alle handboeken herhaald wordt, (wie er schuld aan heeft wil ik hier niet onderzoeken), en dat daardoor tenslotte ingang vindt. Schematisch komt het hierop neer: Gorter heeft een goddelijke jeugdperiode gekend, in die jeugdperiode heeft hij ons de even goddelijke Mei geschonken. Doch vanaf dat ogenblik, was het uit innerlijke verdorring van de ‘dichtersader’ of uit andere oorzaken, komt er een scheur in zijn talent en kiest hij een verkeerde richting. De experimenten uit de tijd der sensitivistische verzen brachten hem in een slop ‘aan de grens van het waanzinnige’, waaruit hij zich trachtte te redden door in het tegenovergestelde uiterste te vervallen: de socialistische verzen, op kunstgebied zijn grootste vergissing, des te treuriger daar hij deze nooit meer te boven zou komen. Vanaf dit ogenblik was hij voor de kunst zoveel als verloren. Al licht, ook in later werk, uit deze amorfe massa af en toe nog wel eens flits van vroeger kunnen op, het blijft bij slechts enkele flitsen, die ons gevoel van treurnis om wat mis schien had kunnen zijn alleen kunnen vergroten. Tragische ver gissing, zegt men. Men staaft dit alles met aanhalingen, die, uit een zo volumineus werk als dat van Gorter noodzakelijk uit hun verband getrokken, uiteraard niets bewijzen, maar de goedgelovige lezer nochtans overtuigen omdat hij bij gebrek aan volledige teksten niet in de gelegenheid gesteld wordt door persoonlijke lectuur te controleren.

De laatste tijd kwam hiertegen reactie los; ik denk aan de studies van Achilles Mussche en aan de bloemlezing van J.C. Brandt Corstius, die beiden pogingen in het werk stelden om Gorter in ere te herstellen. Corstius was hierbij overtuigender dan Mussche, niet omdat zijn argumenten beter zouden geweest zijn, maar omdat hij teksten gaf. Hij was echter niet overtuigend genoeg omdat een bloemlezing uiteraard een subjectieve keuze vertegenwoordigt waartegen het altijd mogelijk kan zijn een andere te stellen die het tegenovergestelde tracht te bewijzen.

Doch nu ik voor het eerst een volledige tekst voor mij heb liggen, en ik in staat ben, niet alleen een overzichtelijke kijk te nemen maar ook stap voor stap de groei en de ontwikkeling van Gorters dichterlijke persoonlijkheid te volgen, beken ik dat ik mijn standpunt, althans tegenover deze periode van Gorters kunstschepping, heb moeten wijzigen. Niet zonder een gevoel van diepe vreugde en voldoening.

Wat op mij de meeste indruk heeft gemaakt, wat me om zo te zeggen physisch op het lijf is gevallen op elk dezer blad zijden, is de onthutsende, primitieve waarachtigheid van Gorter,

de noodzakelijkheid van absoluut alles wat hij schrijft. Waar het ook over gaat, welke technische middelen hij ook aanwendt, welke experimenten hij ook op touw zet, niets daarvan dat niet honderd procent beleefd is.

Het is waar dat de sensitivistische verzen in de ontbinding te ver gaan, dat ze een soort hysterische laltaal worden, het is waar dat de Spinozistische verzen (een deel ervan tenminste) meer filosofie zijn dan poëzie, het is waar dat de socialistische verzen vol onbeholpenheden zitten, stoplappen, naiefheden, prozaïsche gedeelten en louter propagandistische meeting-passages, maar het is de werkelijkheid schromelijk te kort doen, indien men, na dit aangestipt te hebben, het daarbij laat. Ten eerste kan men voor elke slechte passage op zijn minst twee goe de aanhalen, prachtige brokstukken of ganse gedichten die hier doorlopend (niet sporadisch zoals men beweerde) aanwezig zijn en waarin Gorter niets van zijn grote 'einmalige' kwaliteiten heeft verloren, en ten tweede al wat hier gedrukt staat, ook het minder goede, wordt opgetild op zulk een stroom van waarachtigheid, wordt omgeven en bevrucht door zulk een climaat van grootheid en zieleadel, en wordt uitgedrukt met zulk een ongelooflijke overtuigingskracht, dat het voor een waarachtig levend mens niet mogelijk is dit alles met de maten van de poëzie-in-het-klein te meten.

En kan men aan de sensitivistische verzen vooral strenge verwijten sturen, ondanks de flitsen die ook hier overal het landschap verlichten, wat dan te zeggen van de 'Kenteringssonnetten'? Aan taaldissecatie voor zichzelf wordt hier niet meer gedaan, en het leven aan zee met al zijn stemmingen, momenten en kleine details groeit er uit tot een kleine wereld op zichzelf, een 'stillere dag' zo men wil, waarin de bezinning groeit en de miniemste details soms tot een totaal levensaanvoelen opengaan. Wat dan te zeggen van het episch fragment 'Balder' waar Gorter weer een grootsere vlucht neemt en onuitputtelijk van vergelijkingen is? Wat zeggen van het tweede deel der Spinozistische verzen, waar het niet zozeer meer Spinoza's leer is die uiteengezet wordt, dan wel de gevoelens en stemmingen, zekerheden en twijfels uit die periode, en waaruit weer klanken als uit de kenteringssonnetten opklinken? En wat zeggen ook van de feilloosheid waarmee hij, na de radicale ommekeer die de Socialistische verzen betekenen, de juiste toon en de juiste maat voor zijn nieuwe vorm vindt? En ook in deze zo zeer gewraakte socialistische gedichten, fascineert hij ons ondanks alle feilen, die werkelijk bestaan en waarvoor men allerminst blind hoeft te zijn. Steeds groots van opzet en visie, vaak visionnair, vol pracht van plastische beelden en ganse machtige brokken, be-

zeten door dorst naar schoonheid, onuitputtelijk (het enige woord dat past) van scheppingskracht, is ook dit gedeelte, alhoewel meer zwarte plekken bevattend, in zijn geheel gezien het tegenovergestelde van hetgeen men er heeft willen van maken.

Wat Gorter in de hachelijkste momenten redt, is vooral zijn fantastische taalscheppende macht. Nu eens harmonieus, vol onvergetelijke regels (let op de beginregels bv.) dan luchtig en nonchalant, taalontledend, vormenscheppend in overvloed, superieur constructie-niet-mee-inzittend en hierin steeds overtuigend-noodzakelijk, bespeelt deze virtuoos heel de gamma der taalvaardigheid niet om haarzelfs wille, doch als middel, (behalve dan in de sensitivistische verzen) om ons zijn ongeëvenaarde impressiewereld uit te drukken. Steeds heeft men bij hem het Shakespeariaans gevoel van physische waarheid, tastbaarheid, onmiddellijkheid. Hij is in essentie een scheppend mens. Hem lezen maakt gelukkig.

Samenvattend en terugkomend tot de traditionele Gorter-bespreking kan men zeggen dat er na Mei, de wezenlijke tekortkomingen van ‘De School der Poëzie’ in acht nemende, wel een dalende curve in Gorters productie vanuit kunstopzicht te bespeuren valt. Doch deze curve is oneindig zwakker dan men het lang heeft voorgehouden.

Anderzijds is reeds in deze eerste twee bundels gebleken welke onschatbare waarde Gorters werk voor de ontwikkeling der Nederlandse poëzie, niet alleen geweest is, maar blijft. Zijn vormkracht en taalscheppend vermogen zijn een voorbeeld en een ferment in ons midden, waarvan de gistingskrachten nog lang niet zijn uitgestorven.

II. Adriaan Roland Holst

De drie reeds verschenen delen van A.R. Holsts verzamelde werken (die er in het geheel vier zullen beslaan) omvatten alle gedichten en het tweede gedeelte van het proza.

De volledige gedichten, die twee boekdelen beslaan bestaan uit: ‘Verzen’ (1911), ‘De Belijdenis van de Stilte’ (1913), ‘Voorbij de Wegen’ (1920), ‘De Wilde Kim’ (1925), ‘Een Winter aan Zee’ (1937), ‘Onderweg’ (1937), de hier minder bekende verzetsverzen tot 1945: ‘Tegen de Wereld’, en ten slotte het gedicht ‘In Ballingschap’ in een afzonderlijke laatste afdeling.

Adriaan Roland Holst is een bij uitstek romantische figuur en zijn werk illustreert ten duidelijkste het goede en het slechte der romantiek.

Zijn houding tegenover het leven wordt in grote trekken gekarakteriseerd door een grootse poging tot ontvluchten uit de

werkelijkheid. Waar men dit werk ook openslaat, overal ontmoet men deze ontvluchtingspogingen: zwerversliederen, gekneusdheid onder het contact met de werkelijkheid, droomver beeldingen, opwekking van verloren paradijzen, verzuchtingen naar kustgebieden en Eldorado's, troostgedichten, oneindig melancholische liefdegedichten, teruggrijpen naar het verleden, behagen scheppen in doodsvisioenen en ondergangsbeelden, vervuld zijn van een fantastische sagenwereld vol Keltische reminiscenties, verijlen en uiteenvloeien in een wereld van nevel, regen, schemering, wind en zee. Deze laatste twee groepen van elementen vooral zijn kenschetsend voor de kunst van A. Roland Holst en schenken haar het kan niet duidelijker haar eigen eenzaam gelaat, haar eigen onnavolgbaar climaat en haar eigen duidelijk onderscheiden plaats in onze letterkunde. Hij is kind van de mist en van de Noordzee en voelt in zich oude herinneringen opkomen aan vroeger bestaan in een vergane (in casu Keltische) wereld.

Deze gevoelswereld poëtisch te laden, deze voorstellingswereld voor ons op te roepen is de taak geweest van een gans mensenleven. De mens van ‘In Ballingschap’ is daarbij in wezen niet veranderd van degene die de eerste ‘Verzen’ schreef. Met dezelfde ernst als jaren her spant hij zich voor dezelfde taak, buigt hij zich over dezelfde inhoud en slijpt hij een nieuw facet aan het oude nooit voltooide prisma. Slechts in de vorm die hij nu voor het gedicht vindt is een lichte wijziging ingetreden

A. Roland Holst heeft niet alleen de levenshouding van de romantieker hij heeft er ook het plechtige gebaar van. Alles wat hij hier publiceert is zonder inzinking vreselijk ernstig bedoeld. Hij had een skald kunnen zijn die in plechtige houding profetische hoog-klinkende zangen door de koningszaal laat weerklinken. Of hij doet denken aan een plechtige harpenaar die met nobel gebaar bezwerende rhythmen optovert. Vooral in het eerste gedeelte van zijn productie, tot aan ‘Een Winter aan Zee’, is dit het geval. Wat in dit gedeelte eveneens opvalt, en wat trouwens de plechtstatigheid sterk verhoogt, is de subtiele en vaak virtuoos-doorgedreven orchestratie waarmee hij zijn gegeven een prachtige resonans weet te geven. Hiertoe gebruikt hij een ontelbaar aantal samenstellingen en samenstellende afleidingen (vb.: slaapdoorweven duur, 't wolkdoorschuimde waaien, glansdoorvloten, snikdoorschokte pijn, glanzenwemelend, zonombrand, zuchtontheven, sterdoorklaard, enz. enz.) Men kan in de eerste bundels schier geen gedicht lezen of men ontmoet ze, kwistig uitgestrooid. Plechtige wendingen, oude genitieven gebruikt hij eveneens met zulke vrijgevigheid dat ze overal voor het grijpen liggen. Doch dit alles verbleekt bij het gebruik dat

hij maakt van zekere geliefkoosde woorden en woordgroepen. Ik heb maar te lezen, elke blz. staat er vol van, en ik citeer de bizonderste: schemer, schemering, schemeren met alle mogelijke afleidingen, verdient zonder de minste twijfel de ereplaats, dan volgen: mijmeren, dromen, wemelen, vlieten, bedwelmen, waaien en omwaaien, doven, glanzen, weemoed, eenzaamheid omzweven, ritselen, ritselingen, neevlen, schemergouden dromenschat, eenzaamheid's schemerende landen, wemelende luisters, dovende avonlanden, scheemring's weemoedsvolle weelde, zalig als mijmerende schemeringen, 't waaien der schemering en der zeeën breken, duizelende zwevingen, ritselende huiveringen, eeuwen waaien, ritselende schemeringen, enz. De lezer heeft gewis de indruk dat ik overdrijf, er is nochtans niets van, al deze woorden krioelen er in talloze combinaties. Hierbij zijn nog personificaties te rekenen (met en zonder hoofdletters) en lang aangehouden vergelijkingen. Dit alles tezamen schept wat ik de orchestratie noemde. Deze schept het specifiek climaat dezer verzen. Het gelukkige is nu dat al deze middelen niet alleen maar als middelen gebruikt worden, dat deze orchestratie er niet zo maar bovenop ligt noch enkel begeleidt, ze is een onmisbaar bestanddeel in deze poëzie. Meer nog, ze behoort tot de kern ervan, ze vormt de enig-mogelijke uitdrukkingswijze voor de inhoud, ze is er de meest adekwate vorm van. Haar somptueuse grijze fonkeling dankt deze poëzie aan haar: ze IS deze poëzie zelf.

Een andere, logische, eigenaardigheid van deze verzen, is dat, hoewel ze overal prachtige regels en passages bevatten, toch zeer weinig in het geheugen blijven hangen. De algemene schemer-atmosfeer der orchestratie blijft echter onuitwisbaar bij. Deze poëzie is zozeer mist geworden, hetgeen ze wou uitdrukken, dat ze als de mist ongrijpbaar blijft. Eveneens vergt ze een langzame lectuur, een herhaalde lectuur en heeft ze een langzame werking. Wat echter langzaam geassimileerd wordt heeft het meeste kans om te blijven.

Doch A. Roland Holst wist niet altijd te ontsnappen aan de gevaren die hieraan verbonden zijn. Zulke plechtige harpenaars bezweringen vergen een feilloze uitvoering en een nooit-afnemende bezieling. In zijn grote ogenblikken, bv. in de werkelijk grootse Voorzang op ‘Belijdenis van de Stilte’, o.a. in ‘Aan de Schemering’ en ‘Aan de Eenzaamheid’ schept hij aldus groot werk, doch wanneer de bezieling afneemt en hij op zijn technisch kunnen vertrouwend toch groots bedoelde liederen op touw zet, dan vervalt hij licht in literatuurtaal vol hiëratische stijfheid, bewust aestheticisme, formule-achtige, verstarde rhetoriek. Gedichten als ‘De Hoge Dag’, ‘Aan de Zon’, ‘Aan de

muziek' bv. laten ons ondanks hun adem en formele eigen schappen volkomen onberoerd. In zulke ogenblikken komt hij tot een dode formulering als:

> Liefde's Verlangen ontweek tijd, en gaat
> nu buiten heden's schaduwloze wanden,
> ver over eenzaamheid's schemerende landen
> waar hij door Mijmering zich leiden laat.
> (Gedichten I blz. 78)

In de latere gedichten is het orchest in aanzienlijke mate gedund. A. Roland Holst schijnt dan ook een hele reeks vroeger geliefkoosde woorden angstvallig te vermijden: de schemeringen zijn spoorloos verdwenen en alleen de ritselingen blijven nog aan de vroegere liefde herinneren.

De grote versoberingskuur die Roland Holst zijn vers deed ondergaan greep plaats in de jaren rond 1935, toen hij werkte aan 'Een Winter aan Zee'. Dit gedicht dat misschien wel zijn bekendste is, bestaat uit tien afdelingen van in totaal drie en zestig strofen (ongelijk verdeeld) van elk acht regels met rijmschema abacbdcd. Alle ornamenten werden hier onverbiddelijk geweerd, het zijn naakte notities, een aantal kernen slechts, minieme diamanten, neerslag van een winter doorgebracht in een oud huis, met de zee, de duinen, de wind en de herinneringen. Innige, innerlijke peilingen en confrontaties, ijzig scherp gesteld en in hun eenzaamheid fascinerend als zovele minuscule ijsprisma's:

> Wie werd ik in de dagen
> toen zij hier was? wie streek
> uit welke heldere sagen
> toen in mij neer? en wie
> vloog in haar vleesch en keek
> uit haar betooverde oogen
> naar mij? Wie zijn het, die
> uit ons weer zijn ontvlogen?

De bundel die hierop volgt 'Onderweg' toont duidelijk de sporen van deze algemene versobering van de vorm. Roland Holst haalt nog eens al zijn motieven te voorschijn en ontlokt e[r] nu naaktere, directere klanken aan.

Lang voor de oorlog reageerde A. Roland Holst reeds tegen de gevaren die in aantocht waren, zo werd het nu alom bekende 'Voor West-Europa' het gedicht van de 'brallende onderkaak' geschreven in Maart-April 1939, en ook tijdens de ver schrikking ontstonden enkele nieuwe verzetsverzen. Ze werden hier verzameld onder de veelzeggende titel 'Tegen de Wereld' Hier toont hij zich als een cultuurpessimist die op een redding van de wereld niet de minste hoop meer behoudt en die deze

wereld, romantische trek bij uitstek, onherroepelijk veroordeelt. Het laatste gedicht: ‘In Ballingschap’, dat trouwens een groot gedicht is en de verscheurende kreet laat opklinken:

> O, verre zee - o, angst, ver van mijzelf te sterven...

is dan als het symbool van het uitkomstloze waarin de dichter ondergaat.

Nopen de verzen van A. Roland Holst tot langzame lectuur, nog veel meer is dat voor het hier samengebracht proza het geval. Het is bijna niet te geloven hoe ingewikkeld hij het zichzelf kan maken om zeer eenvoudige dingen te zeggen. Natuurlijk, hiermee is niets gezegd, want ‘le style, c'est l'homme’. Maar alhoewel ingewikkeld, loont het steeds de moeite zich in deze doolhof in te werken, want men stoot er voortdurend op vergezichten, onvermoede diepten en ook zuivere plastische juwelen.

Naast een bijna vijftigtal kortere stukken, door de tijdsom standigheden ingegeven en samengebracht onder de titel: ‘Uit Zelfbehoud’, naast een groots opgevat, superieur geschreven en georchestreerd opstel over de dichter Leopold, wiens stem te horen hij nimmer zal kunnen derven, zoals hij zich uitdrukt, bevat dit tweede deel proza korte studies over Dirk Coster's ‘Marginalia’, J.W.F. Werumeus Buning: ‘In Memoriam’, Herman Gorter, wiens helderheid en ineensheid hij beklemtoont, Shelley, Totius, Keuls, zichzelf e.a.

Ook hier is A. Roland Holst de hooggestemde romanticus die zijn droom, zijn hogere ideële waarden kost wat kost ‘tegen de wereld’ beveiligen wil en alles van zich afstoot wat niet zonder voorbehoud zich in deze ijle, tijdeloze, onstoffelijke sfeer beweegt. Ten bewijze zijn afscheid van Shelley, omdat Shelley voor hem nog te aards bleef, ondanks de grote liefde waarin hij hem had gekoesterd. Ten bewijze anderzijds zijn in de ziel gewortelde liefde voor Leopold. Zo komt hij er ten slotte toe een wereld te veroordelen die hij op geen enkele manier wil kennen.

Zijn betekenis ligt echter, niet in hetgeen hij feitelijk over bepaalde toestanden denkt, dat heeft trouwens overal maar een tijdelijk en zeer ijdel belang, maar wel in de strekking zijner persoonlijkheid, in het geestelijk climaat dat hij om zijn dromen heeft geweven, in de Geestelijke Schoonheid (Shelley's Intellectual Beauty) waartoe hij zich tracht op te heffen en waardoor hij ons iets van wat eeuwig in de mens is openbaart.

Erik van Ruysbeek

Herman Gorter - Verzamelde Werken.
Deel I: Mei, deel II: De School der Poëzie. 1948 C.A.J. Van Dishoek - Bussum en Em. Querido - Amsterdam. 160 en 576 blz. Prijs compleet in 8 delen gebonden: f. 96.-

Afzonderlijke delen niet verkrijgbaar.
Adriaan Roland Holst - Verzamelde Werken.
I Verzamelde Gedichten deel I, II Verzamelde Gedichten deel II, IV Verzameld Proza deel II. - C.A.J. Van Dishoek Bussum en A.A.M. Stols - 's-Gravenhage 1948 - 264, 232 en 280 blz. - Prijs der 4 delen in heel linnen: f. 30,- Afzonderlijke delen niet verkrijgbaar.
Verder, in half perkament f. 25. -en in heel perkament f. 37,50 p. deel. - Losse delen niet verkrijgbaar.

Spot en Pijn

En dat ik 't kwaad niet scheid van 't goed:
het is ook goed soms bij de zwijnen.
Ik ben lijk gij en ook mijn bloed
is rood maar groter zijn mijn pijnen.

En dat ik op de aarde bots:
ik heb ocharm Icarusvleugels.
En wijl gij springt van rots tot rots
men ik vermoeid de slappe teugels.

En dat gij mij de dichter noemt
al is mijn woord gevoed met vloeken
en is 't gedicht steeds onverbloemd:
ik kan daarin de zon soms zoeken.

Ik drink mijn water, eet mijn brood
dat in mijn kelder is bedorven.
Ik zoek een andre vrouw uit nood:
het oude lief is weer gestorven.

Gij mint de geest, ik min de leest,
gij bouwt steeds op en ik wil breken.
Zo noemt gij mij dan weer het beest
maar kijk niet in mij als 'k ga spreken.

En dat ik hard ben, zonder hart
dat moet gij mij niet meer herhalen.
Maar gij weet niet dat gij kunt falen:
gij ziet mijn spot en niet mijn smart.

Pieter Aerts

Dagboekflitsen

Bij de mens bestaat er m.i. slechts één alles overweldigende impuls: het egoïsme, hoe eigenaardig dit zich ook kan voordoen. Eigenaardig in die zin dat wij soms jaren nodig hebben om het onder de dichte pantserlaag van de menselijke camouflage (lees schijnheiligheid) te ontdekken.

Nietzsche had gelijk: Der Wille zur Macht. Deze wil tot heersen, het verlangen naar de suprematie van het eigen 'ik' is minstens even groot, zoniet groter dan het sexueel instinct dat de mens beheerst.

Doch vormen beide tenslotte niet een zeer zonderlinge combinatie die het totaal der menselijke gedragingen beheerst?

* * *

Lezen moet ons leren peilen, d.i. kieskeurig worden en niet zo maar dadelijk een personage slikken. We moeten leren nagaan of het personage beantwoordt aan een realiteit, of het levensecht is. Vooral ons niet laten overbluffen door intellectueel vuurwerk of knappe hersenconstructie.

* * *

Eén van de merkwaardigste facetten van de muziek is dat een bepaald stuk u telkens aan een zelfde persoon of aan een zelfde gevoel herinnert. Anderzijds kan een bepaald werk steeds hetzelfde irreële beeld oproepen.

* * *

In vele gevallen determineert een sexueel element onze houding, onze gedragingen tegenover bepaalde mensen.

* * *

Wij beseffen dat het geluk eindig is, dat het slechts een fragment is. Daardoor kan men het eerst ondergaan, omschrijven, oppositair aan een andere toestand. Moest het oneindig, onbeperkt zijn, wij zouden ons noch van geluk, noch van ongeluk bewust zijn. Het geluk bestaat slechts in functie van ongeluk. Zo wordt een doem (de beperktheid, het tijdelijke) ten slotte een genade.

* * *

Een groot boek is een boek dat in u gedachten wekt, u tot stellingname en tot beschouwing dwingt. Voor mij criterium: als ik schrijvend een boek lees draagt dit werk doorgaans mijn bewondering weg. Vb. Van Suchtelen, Wilde, Daisne, Gide, Maugham, Du Perron, Dostojevski, Latzko, e.a.

Van dergelijke boeken ben ik vaak dusdanig vervuld dat de substantie herhaaldelijk terugkeert in mijn gesprekken. Wat meer is, de substantie bepaalt soms mijn temperament en een

tijdelijke levenshouding. Kortom: totaal in- en uitleven in de sfeer, in de geest van het werk.

* * *

Zij die voortdurend hetzelfde menen kan ik slechts stumperds heten. Hun zg. rotsvastheid is veeleer het bewijs van armoede, terwijl de innerlijk rijke voortdurend zichzelf en zijn ideeën uit absolute noodzakelijkheid wijzigt en herziet.

* * *

Het is niet alleen pijnlijk, vaak zelfs is het onverdraaglijk te weten dat vrienden, aan wier oordeel ge zeer veel belang hecht, over u verkeerde gedachten hebben. Erger is het wanneer ge voelt dat ze u voor zekere feiten misprijzen en ge u, om velerlei redenen, niet rechtvaardigen kunt.

* * *

Nemen we als centraal gevoel het medelijden. Dan ligt er links, als negatief gevoel, de onverschilligheid, en rechts, als positief gevoel, de hardheid (niet uit onverschilligheid, maar gegroeid via het medelijden tot een superieur gevoel, een gevoel dat vol begrijpen is en vertrouwen wekt).

Mijn vriend was evenwel niet accoord met dit schema. Volgens hem moest er een vierde type bestaan. Een type dat via onverschilligheid en medelijden er in geslaagd is noch onverschillig te zijn, noch medelijden te hebben.

En eigenlijk: is medelijden in zijn intrensieke betekenis mogelijk?

Het is, strict genomen, uitgesloten, zodat we hoogstens kunnen gewagen van een gevoelvol begrijpen, een meevoelen. Al de rest zijn woorden! Lief en teder, maar ZINloos.

* * *

De wereld is een rotzooi en de dichter droomt van zuiverheid. Opzettelijk vergeet ik te schrijven onaardse zuiverheid, want dit adjectief verklaart te veel en maakt mij te bitter. Waarom zou het niet mogelijk zijn het ‘aardse’ aan ‘zuiverheid’ te koppelen?

* * *

De schoonste rust geniet men ongetwijfeld als men zich kan losmaken van alle pijnigende gedachten.

Hoe schijnbaar gemakkelijk zulks ook is toch is de practische proef onzegbaar moeilijk. Inderdaad, zich losmaken van pijnigende gedachten betekent zich bevrijden van een aantal knellen waarin de geest met al zijn tentakels vastzit. Derhalve moet men zich concentreren op een nevengedachte die geen uitstaans heeft met alle ideeën die ons kunnen benauwen en die terzelfdertijd weer dusdanig dient gekozen dat ze ons niet op haar beurt tot de onrust leidt. In vele gevallen komt zulks

hierop neer dat de geest wordt toegespitst op hetgeen ik zou willen noemen: een nihilistische gedachte die verkwikkend wordt alleen reeds door de vrijheid die er van uit straalt.

* * *

Gevestigde macht is bijna steeds gesteund op arrivisme dat op zijn beurt geschraagd wordt door een kleinzielig egocentrisme. Zodat gerust mag beweerd worden dat gevestigde macht de adel van het kleinsteedse en van de bekrompenheid is.

* * *

M.i. moet een bevoegd psychiater iemand zijn die zelf zenuwziek geweest is en deze ziekte te boven kwam doch niet aan een meerderwaardigheidscomplex of liever aan een uitgesproken subjectivisme lijdt dat hem na zijn genezing zou beletten de ziekte van een minder gelukkige te begrijpen en te doorgronden

* * *

Mijn God wat kan een mens melancholiek zijn! Enkel mijn pijp redt me soms uit dit ongezellig gevoel. Gelukkig dat ik niet enkel rook om het genot van de tabak, doch, ook om de sfeer, de gezelligheid, ja de romantiek van het pijproken. Anders zou ik ook nog verstoken zijn van dit middel, al dien ik hier eerlijkheidshalve aan toe te voegen dat ik vaak prikkels nodig heb van even verwoede, laat ik maar zeggen ‘pijp-romantici’ om mijn eigen romantiek leefbaar te houden.

* * *

Zij die niet in staat zijn tot heftige anti- of sympathieën vind ik slechts lauwhartige mensen. Het bewijst dat hun menselijke inzet tegenover een ander mens futiel is want anders zouden ze zich niet kunnen onthouden van juichen of schelden.

* * *

De mensen geven te gemakkelijk en te graag een romantische verklaring van hun daden en principes, daar waar ze beter de moed zouden betrachten om te blikken tot op het skelet van hun gedragingen en ideeën. Ze zouden daar onveranderlijk het verraderlijk duiveltje van het egoïsme ontdekken.

* * *

Het grootste verwijt dat ik de dramaturgen meen te mogen aanwrijven is het feit dat ze menen van alles een drama te moeten maken.

* * *

O die declamators! Ze menen dat het woord er enkel is om te brullen, dat de poëzie enkel bestaat om de kracht van hun stembanden te beproeven of de weerstand van hun opblazingsvermogen te testen.

Men heeft de rederijkers aangeklaagd en men is overtuigd dat ze tot het verleden behoren doch men vergeet dat in onze

20° eeuw pathetiek en rhetoriek in scholen en academies worden aangeleerd en uitgebazuind als zouden zij het nec plus ultra van de poëzie zijn. Als ik aan declamators en leraars, en misschien ook aan dichters een raad mocht geven, dan zou ik aan vier woorden genoeg hebben: menselijkheid, soberheid, eenvoud en oprechtheid.

* * *

Het meest tragische is dat de mens zo dikwijls onwetend staat tegenover het waarom van zijn gevoel, van zijn humeur van zijn denken.

Laat de impulsen dan gekend zijn, het grootste mysterie blijft de vraag waarom men juist zô MOET voelen of denken en waarom niet anders. Afschuwelijke gedachten heeft men, monsterachtige ideeën en men zou zich vaak schamen ze openbaar te maken. Doch hoe komen ze in onze geest en in ons hart? Waarom schijnen ze ongerijmd en in strijd met ons zedelijk gevoel, het 'beste' (!) in ons. De psychologie heeft tothiertoe veel verklaard doch tegenover dit raadsel, dat eigenlijk het diepste wezen van de mens raakt, staat ze evenzeer onwetend.

Rik Lanckrock

Drie schetsen over de dood

Ik weet niet waarom ik zo gaarne over de dood spreek, nadat er al zovelen over geschreven hebben... vôôr ze wisten wat het eigenlijk was. En zijn ze het ooit te weten gekomen? Er zijn er die zeggen, dat het is omdat ik zo dicht bij het kerkhof woon Maar dat geloof ik niet. Ik denk eerder, dat het is omdat de dood zoiets opwindends is, zoiets schoons, zou ik bijna durven zeggen, en dat door de mensen toch zo gemakkelijk lelijk wordt gemaakt.

I

Neem daar bijvoorbeeld dat geval met mijn grootmoeder. Mijn grootmoeder had een kistje, dat ze altijd toehield. Een sterk kistje. En toen ze op sterven lag spraken mijn vader en mijn moeder en al mijn nonkels en tantes en nog veel, véél ander mensen, lang en stil over dat kistje. En ze spraken over geld en over juwelen (bijoux). Dat was goed. Ik was op de duur nog blij, dat het met mijn grootmoeder zover was.

Het mens had nog maar één oog toe, of mijn oudste nonkel had de kist al vast. Maar hij kreeg ze niet open. Ik kon het niet

verdragen, dat de mens zijn eigen zo in 't zweet werkte en ik ging meetrekken. Maar de anderen hadden het nog maar pas gezien, of daar waren ze... en trekken! Ze duwden me opzij, want ik was nog maar een kleine petotter. En ik werd kwaad, omdat ze me opzij geduwd hadden. Maar toen kreeg ik opeens een idee.

Ik ging naar het bed van mijn grootmoeder en riep dicht bij haar oor: ‘Bomma! Bomma! de sleutel! de sleu-tel!!!’ Zo dicht, dat ik de kilte van haar wit oorlelleke tegen mijn lip voelde. Maar ze verroerde niet en het was precies of ze wees met haar stijve, witte vinger naar de lievenheer boven het bed. En ze zag altijd maar met haar één groot rechteroog in mijn linkeroog. Het was precies een kwaad oog. En ik vroeg: ‘Bomma, waar is de sleutel nu?’ Maar ze zei niets, en ik begon te geloven, dat ik nu voor 't eerst de dood gezien had. En ik was niet bang. Ik zei: ‘Bomma, zij-de gij kwaad op mij?’

Doch toen hoorde ik uit de kamer daarnevens maar ‘Ohhh!’ en ‘Aaaah!’ en ‘Bah!’ en ik ging eens zien, en ik zag mijn vader met een breekijzer in zijn hand, en nonkel Joppe met een hamer, en nonkel So met de kapotte kist, en mijn jongste nonkel met twee briefjes van 50 fr, een portret van grootva, twee oorbellekes van de voddenmarkt en een klein Delfts vaasje, met onder op de bodem, in natgemaakt aniline-potlood: ‘Van Uwe kinderen, die zoveel van U houden, ter gelegenheid van Uw 75ste verjaardag. Proficiat!’ En toen vroeg ik me af, of een mens gelijk mijn Bomma dààrvoor nu 75 jaar moest worden om een vaasje in Delft te krijgen, met vanonder in plakkerig aniline: ‘Van Uwe kinderen... etc... Proficiat!’ En ik had grote goesting om te vragen of mijn Bomma haar ziel niet in dat vaasje zat, en dat ik het dan wel gaarne zou hebben. Maar mijn jongste nonkel liet het per abuus op de gloeiende plaat van de stoof kapotvallen, en Bomma haar ziel zal dan wel verbrand geweest zijn, als ze er in zat.

Het portret van grootva moest niemand hebben, want ze hadden er allemaal nog een, (zegden ze). Daarom zouden ze he maar mee met Bomma in de kist leggen, want het zijn fijngevoelige mensen in mijn familie, dat zult ge allang begrepen hebben. De oorbellekes moest ook niemand hebben, want ze hadden er allemaal véél beter. De tantes haalden er de neus voor op en de nonkels wilden ze natuurlijk ook niet hebben. Daarom gaven ze de oorbellekes aan Lisetteke, de jongste kleindochter van Bomma.

‘Twee keer vijftig is honderd frank’, zei mijn oudste nonkel met luider stemme. En ze zwegen terstond allemaal en luisterden met aandacht. ‘We zijn met zeven’, zei hij nog. En

toen spraken ze van 100 te delen door 7 en dat dat niet ging. En toen kreeg ik weer een idee, want ik was geen ezel, bijlange niet. En ik zei: ‘Hierzie, ik heb nog juist vijf frank van mijne Zondag, ik zal die bijleggen’. En toen waren ze gelukkig en deelden 105 in zeven gelijke delen, en zo was 't goed. Toen ze lang gewisseld en gepast hadden staken ze het geld in hun zak, maar als ge in al hun zakken gezien kondt hebben zoudt g[e] verstomd gestaan hebben, want er was NIETS in.

En toen ze naar huis wilden gaan, kwam Lisetteke aangelopen en zei: ‘Ik ben een oorbelleke verloren’. En ze schreide, och arme. En alleman begon te zoeken en te zoeken en nonkel So riep opeens: ‘Wel zie dààr nu eens aan, in de slaapkamer!’ En we zagen eens aan in de slaapkamer, en we zagen dat Bom ma in haar oorlelleke, dat daarstraks nog zo koud op mijn lip geweest was, dat Bomma in dat oorlelleke EEN OORBELLEKE HAD.

II

Maar over sterven gesproken schiet me daar ineens dat ge val met mijn nonkel So te binnen. Nee, mijne nonkel So is nog niet dood, dat moet ge niet denken, daar heeft hij alle zijn leven te veel spek-mee-eiren voor gegeten; maar 't zit zo in de haak.

Een maand of twee geleden dacht ik zo bij mezelf: ‘'t Is al zolang geleden, dat ik de vent nog eens gezien heb, en hij mij, en hij wordt ook al een dagske ouder, (met een beetje seffens, gelijk hij zelf altijd zegt en dan zal 't wel waar zijn, want hij kan 't weten) en hij zit daar toch maar alle avonden bij tante Sil zijn gazet en hààr zaligheid te lezen en een pijp te stoppen en om halftien liggen ze er al in’. Dat dacht ik.

Ik zou de laatste zijn om te beweren, dat tante Sil geen proper mens is, de allerlaatste, maar als ik in hun huis binnenkom, dan treft er me altijd een speciale reuk. Ik heb niet voor niet een grote neus. Het is geen vuile-arme-mensengeur, bijlange niet. Hoe zal ik het zeggen: het is de speciale reuk van een groot huis, met veel traplopers, olieverfmuren en clivia's, clivia's, clivia's. Het is vooral de reuk van een huis met grote ramen, die nooit opengaan. Hij bedwelmt me. Het is altijd precies of ze willen me daar in slaap doen. Ik ben er nooit zeker van of wat ik er zie en hoor, er ook wel echt en waar te zien en te horen is.

Wat ik in elk geval zeker weet is, dat nonkel So die keer zelf kwam opendoen, omdat tante Sil met de griep in bed lag. Nonkel So zegde, zoals gewoonlijk: ‘Ha, zij-de gij het manneke?’ en ik antwoordde natuurlijk, ook zoals gewoonlijk, zo precies ofdat hij het nog niet wist: ‘Ja, Nonkel So, 'k ben-e-k-ik het.’ - ‘En hoe is 't er mee?’ - ‘Goed, nonkel So, goed.’ - ‘Ah, allee dan, als 't maar goed is.’

Nonkel So bezit een kostbare eetkamer en een rijkelijk salon, daarom slijt hij heel zijn leven in zijn donkergroen-geolieverfd keukentje met vleesrood gebloem-schabloneerde fries. ‘En wat nieuws?’ vroeg hij, terwijl hij achter de tafel in zijn donkerrood-pluchen armstoel dook en zijn handen op het donker rode trijpen tafeltapijtje in mekaar sloeg. ‘Niks bezonders, nonkel So, ik kwam zomaar eens af.’

En hij begon te praten. Met mij, omdat ik wat ‘geleerd’ ben, spreekt hij meestal over boeken, liefst over oude boeken. Oude boeken hebben voor hem een speciaal charme: hij leest ze en besnuffelt ze tegelijkertijd en leest meer met zijn neus, dan met zijn ogen. Och, hij is maar een smid, mijn nonkel So, maar als ze hem zijn kans gegeven hadden, dan was hij gemakkelijk een groot filosoof geworden. Hij heeft veel gelezen, veel te veel, want zoveel goeds is er niet te lezen.

Nonkel So is dik en rond en bovenop glimt zijn blinkendkale biljartknikker. Het licht van de donkerrode, laaghangende lampekap, spiegelt er in als een waterzon in een stille vijver... En hij schrijft ook zijn EIGEN boeken! D.w.z.: hij ZOU ze schrijven, als hij wat beter met de pen overweg moest kunnen. En hij heeft al zo dikwijls gezegd, dat IK zijn boeken moest schrijven, want hij denkt, dat IK wat beter met de pen overweg kan. Maar ik voel er niet veel voor. MIJN boeken zouden teveel van ZIJN gedachten verschillen. Ik zou altijd het gevoel hebben mijn eigen nonkel zijn ziel de nek omgedraaid te hebben.

Zijn verhalen gaan altijd over zijn (zogezegde) vriend, dragende de zonderlinge naam van ‘Senico’. Het is een avonturier, die in allerlei Jules Verne-, Tarzan-, Münchhausen- en Stormer Gordon-achtige situaties gewikkeld geraakt. Het verhaal eindigt nooit. Ge kent dat wel: ‘vervolg morgen.’

Nonkel So is met zijn kop over de tafel komen hangen, om fluisterend zijn geschiedenis te kunnen vertellen. De donkerrood-omkapte lamp hangt bijna vlak boven zijn biljart-knikker. De traplopers, olieverfmuren en de clivia's, clivia's... slaan weer in mijn neusgaten. De lucht in het keukentje is drukkend. ‘Waarom zetten ze hier verdorie geen venster open?’. Het elektrische licht trilt vaagjes en vermoeit de ogen. Het gloeilampje is klein. Het mag niet teveel verstoken, of denkt gij misschien dat hij goesting heeft om al zijn geld uit te geven aan die rijke dieven van ‘den ellentrik’? en tante Sil nog minder. Dicht bij me glimt de knikker onder het lampje. De oogholten vallen in de schaduw... een lange schaduw valt onder de neus en de onderlip en onder de kin. Hij vertelt verder: van Senico en de drie-en-tachtig-koppige, vuurspuwende en naar ammoniak en spiritus-van-zout stinkende slijkzeeslang. Maar nu is zijn kletskop toch precies

een biljartbal. Precies been. En zijn ogen? Waar zijn zijn ogen?

Gelukkig Senico doodt de slijkzeeslang, door haar in een wip en een gauw in haar tweemaal 83 ofte 166 dreigende ogen een scheut speeksel te spuiten. (Senico sjiekt). Jaja, maar waar zijn nonkel So zijn ogen? 't Zijn twee eendere donkere gaten onder zijn benig voorhoofd. En zijn mond? Waar is zijn mond?

Senico is juist bij de Arabieren aangekomen. Salaâm! En neemt deel aan het vlooienspel. Maar de mond van nonkel So? Eén zwart gat, met enkele donkerbruine tanden rond! Geen lippen! Geen vlees!

Senico heeft, meegesleept door de opwindendheid van het spel, een Arabier doodgeslagen. Twee gewapende wachten in blauwe boernoes, met rode kogelriem in de ledenen brengen hem geboeid weg. Onderwijl zoekt Senico's sluw brein naar een ontsnappingsmogelijkheid... Geen oren! Geen hals! Geen veston aan, geen gilet, geen hemd!!! Nonkel So! Geen vlees aan zijn ribbenkas, ook al niet! Alles been! been! ribben! knokkels!

Senico heeft bemerkt, dat één van de schakels van zijn handboeien zo goed als doorgesleten is. Daar is zijn kans. Hij zegt tot zijn bewakers, dat er een groot onheil zal komen over hun domme hoofden, als ze hem niet ogenblikkelijk vrij laten. De bewakers lachen hem vierkant uit en geven hem en por in de ribben. Senico beweert Addullah al Dzjeddah te zijn, met goedvinden van Allah en Mohamed, zijn profeet, afgevaardigd van Nobaboeroddor, plaatsvervangend Boeddhistisch hoofdgod, speciaal van Achter-Indië naar Arabië gezonden om de Arabieren de enige en ware godsdienst te komen prediken: die van Boeddha. En dat hij mirakelen kan doen. De blauwe boernoes op de witte hengsten lachen dat ze schokken en geven hem nu twéé porren (elk één). Maar nonkel So, vent toch, wat is er met u gebeurd?

Met een Popeye-achtige geste verbreekt Senico de keten, (denk aan de versleten schakel, en aan het feit, dat Senico vroeger smids-gast is geweest). De Arabieren slaken een rauwe kreet: ‘O, machtige Allah, een mirakel!’ Ze werpen zich in het stof vôôr Senico's voeten en smeken hem zijn slaven en trouwe vol gelingen te mogen worden. Senico, die weet hoe zich onder dergelijke omstandigheden te gedragen, spuwt vôôr hen op de grond, stampt hen vervolgens met de hiel tegen de achterhoofden en krijt met een roffelende zeemansvloek: ‘Volg me, god vergeten schurftige hyena's’. Hij springt op één van de hengsten... Ik omklem de tafelrand van alteratie, niet van schrik, nee, want ik heb me voorgenomen niet te schrikken van de dood... De DOOD? Want dàt is toch de DOOD, niet? Mijn nagels dringen diep in het donkerrode trijp. Mijn keel is droog. Een geraam-

te vôôr me! Ik probeer me los te rukken uit mijn hallucinatie, want ik hoop, dat het er een is. Maar ik word gehandicapt: de clivia's (bis), het trillende licht, de olieverfmuren, de gesloten ramen, de geur van het apothekersflesje voor tante Sil haar griep, Senico, de dode Arabier, Boeddha, al Dzjeddah, Nobaboeroddor...

'Nonkel So!!!' Ai, was dat mijn stem? 'Zwijg nu toch eens! Nonkel So, zij-de gij PITJE DE DOOD?' Nonkel So schiet in een schaterlach en werpt zijn dikkop achterover. Het volle licht valt er op: ik zie zijn ogen, zijn oren, zijn neus, zijn lippen, zijn veston, zijn hals, zijn col... 'Wat vraag-de gij daar nu, manneke?' - 'Of dat gij Pitje de Dood zijt?' Het klonk me nu toch zelf ook heel belachelijk toe. Ik moest er bijkans zelf mee lachen Maar het antwoord van Nonkel So is wel heel onverwacht: 'Natuurlijk ben ik Pitje de Dood! WE ZIJN WIJ ALLEMAAL PITJE DE DOOD, MEE EEN FRAKSKEN AAN!' - 'Maar hoe wil-de dat zeggen, Nonkel So?' - 'Wel, manneke, als we geboren worden zijn we al meer dood, dan levend. Soms geloof ik wel, dat dood zijn, of levend zijn rats hetzelfde is. Een glaaske bier?'

III

En het bier van nonkel So moet zwaar op mijn maag gelegen hebben, want ik kon mordicus niet in slaap geraken. Maar ineens schiet ik recht in mijn bed. 'Awel, daar?' Mijn hart klopt gelijk een pershamer. Wat was dat? Bijkans vlak bij mijn oor heb ik een trompet gehoord: 'Rettettettee-re, rettettettee-re, rettettetteeee-re!' Ik verschiet mijn eigen een floeren aap. Ik durf bijkans mijn kop niet draaien naar de kant van waar het lawijt kwam. En licht aansteken zeker niet! Voorzichtig, langs de hoekskes van mijn ogen, gluur ik opzij: 'Ah! Je vois bien quelquechose, mais je ne distingue pas très bien, disait le singe, qui montrait la lanterne magique...' Daar stond precies een mens. Een plafonneursgast of zo, want hij was helemaal wit bestoven.

'Ontsteek de lampe! Rettettetteeeee!' Amaisj! Was me dat verschieten! Het sloeg gelijk in mijn buik. Dat was precies de stem van een jongen van 11, een meisje van 21 of van een kastraat. 'W-w-w-wie is daar?' riep ik, gelijk een mens roept, als hij denkt 's nachts een inbreker op de trap te horen.

'W-w-wie is daar?'

'Een afgezant Gods. Ontsteek de lampe, opdat ge me zoudet ontwaren.'

'Allee begot!??'

‘Ik ben de engel Godeliva XIV, attachée aan de troon van de H. Drievuldigheid.’

Ik voelde me niets op mijn gemak. Een ketter gelijk ik, die bezoek krijgt van een engel, ik zeg u maar dat. Dat voorspelt nooit wat goeds. Ik probeerde me te herinneren hoe ik vanzeleven eens een kruiske had zien maken en hoe of wel een vader-ons mocht beginnen.

‘Eh, eh... meneer de... eh, engel. Waaraan heb ik de eer..’

‘Ik kom u halen.’

Ten derde male verschoot ik mijn eigen een breuk. ‘Mij... halen!? Ja, maar nee, zulle!’

‘Ik ben de engel Godeliva (XIV). Ik MOET u komen halen om u naar de Almachtige te voeren.’

‘Geen kwestie van. Wat denkt ge wel! En mijn radio en mijn boeken en mijn schrijfmachine achterlaten, zeker?’

‘Treuzel niet. Sta op en volg me. Ik ben reeds vermoeid genoeg.’

Ik werd korzelig, misschien omdat ik niet in slaap kon geraken: ‘Gene flauwe kul! Ga maar op een ander mee uw farcekes! Ik ben niet DOOD!! Ik zou toch wel de eerste zijn om het te weten als het zo was, zeker?’

‘Denk aan wat uw nonkel So daarstraks gezegd heeft!’

Ik begon te zweten en krabde in mijn halsharen: ‘Nondedzju, dat ziet er lief uit. En ik had nog zoveel te doen!’

‘Ontsteek de lampe!’

Met een zucht trok ik aan de koord van de bedschakelaar. Eerst knipperde ik even met de ogen tegen het felle licht. Dan zag ik hem - of beter haar - staan. De engel was gekleed in een grauwwollen soort bloeze met korte mouwen. Daarover een vormloos kleed, zonder mouwen noch kraag. Gelijk die meisjes van de Congregatie van het H. Hart of wat het ook mag zijn dragen. Op het hoofd droeg ze een potsje in de vorm van een halve holle bol, verdeeld in acht sectoren. Het was in geel vilt en in de acht sectoren prijkten tweemaal achter elkaar de zeven azen van het kaartspel. In het midden van het pronkstuk, dat met een ijzeren haarspeldje aan haar donkerbruine krullen vastgespeld was, stond een 2 cm hoog groenvilten steeltje. Het geheel gaf de indruk van een halve, versierde en onrijpe pompoen. Haar voeten staken in zware wandelschoenen. Onder de twee spierwitte vleugels, die ik achter haar armen zag uitsteken, hing een rugzak van ros konijnevel, met links daaraan een reserve-vleugel en rechts een roodkoperen bazuin. Gelijk bloemsuiker over een smoutebol, was over dit alles een wit-glinsterend

poeder gestrooid, als waarmee de kerst-etalages opgesierd worden.

‘Kom, volg me.’

‘Ik denk er niet aan!’

‘Ik ben vermoeid en koud.’

‘Geef me de tijd om iets aan te trekken en ik steek het vuur aan en haal u een fles Porto. Er is niets zo goed als Porto.’

‘Alcoholische dranken zijn me verboden.’ Een trek van innig medelijden moet over mijn gelaat gevlogen zijn, want de engel wierp het hoofd in de nek en zei fier: ‘En ik geef er TOCH niet om!’

‘Geen wijn in de hemel? Ook geen Pastoorswijn?’

Ze schudde het hoofd.

‘Alleen rijstpap?’

‘Alleen rijstpap, zonder saffraan.’

‘Zilveren lepels?’

‘Wit metaal.’

‘Wit metaal?’

‘Sedert de oorlog, ja.’

‘Is er dan oorlog in de hemel geweest ook?’

‘De import-moeilijkheden, die er uit voortvloeien.’ Ze zuchtte diep.

‘Zal ik een glas wijn halen?’

‘Nee.’

‘Ga dan toch minstens mee naar de woonkamer. Ik zal het vuur wat oppoken.’

‘Dat wordt niet van me verlangd. Ik moet u naar Boven brengen, meer niet.’

‘Is dat uw werk?’

‘Ja.’

‘De zielen van de doden naar boven brengen?’

‘Ja.’

‘Is dat niet een wat bar vervelende job?’

‘Er is IEMAND die het doen moet.’

‘Dus ge wilt u niet aan de kachel gaan warmen?’

‘Liever niet.’

‘Wat gebeurt er als ik niet meega?’

‘Ge zult blij zijn mee te MOGEN.’

‘Dat is geen antwoord. Kunt ge een dode zijn ziel tegen zijn wil meenemen?’

Geen antwoord. Ik herhaalde mijn vraag: ‘Kunt ge een dode zijn ziel tegen zijn wil meenemen?’

‘Nee.’

‘Aha!... Wat gebeurt er dan met me als ik weiger?’

‘Ge zult niet weigeren als Hij u roept!’

‘Ik ben nooit te communie geweest.’

‘Speelt geen rol.’

‘Ik ben niet gedoopt!’

‘Schuld van uw ouders. Kan straks nog gebeuren.’

‘Ik geloof niet in God.’

‘Komt in orde, zodra ge voor Hem staat.’

‘Ik heb zwaar gezondigd...’

Er kwam een schittering in de engelenogen, die ofwel afgunst, ofwel nieuwsgierigheid betekende en misschien wel beide tegelijk: ‘WAT hebt ge gezondigd?’

Ik moest even nadenken.

‘Eh... gevloekt.’

‘Kleinigheid.’

‘Leugens ...eh... uit eigenbelang.’

‘Biechten!... Drank?’

‘Niet erg.’ Ik wachtte.

‘Wat nog?’

‘Eh... godslasterende taal.’

‘Bidden.’

‘Heel erg godslasterende taal.’

‘Heel erg veel bidden.’

Ik slikte, maar de engel hield niet af: ‘Nog ander zonden?’

‘... ... Vrouwen.’

Weer schoot er een vlam in haar ogen. Ze antwoordde niet en ik keek haar verwachtend aan. Dan schokschouderde ze; haar vleugels ritselden: ‘We zullen wel zien.’

‘Maar ge hebt nog steeds niet geantwoord op mijn vraag: Wat gebeurt er als ik weiger?’

‘Dan komt de Duivel u halen.’

‘Als ik het goed versta komt gij propaganda maken voor Boven, en als ge weg zijt komt er een ander voor Beneden?’

Ze knikte.

‘Zo... Dus als ik u niet volg...’

‘... de hel.’

‘Waarom is de hemel beter dan de hel?’

‘Dat weet ik niet.’

‘IS de hemel beter dan de hel?’

‘Ik beantwoord veel te veel van uw vragen. Dat wordt al evenmin van me verlangd.’ De engel raakte in de war.

‘Maar zit toch tenminste wat op de rand van het bed en leg die zware rugzak af.’

Zeer tot mijn verwondering nam ze zonder één woord plaats op de rand van mijn doodsledikant.

‘Hoelang hebt ge tijd om te beproeven me te bepraten?’

‘Zolang, tot ik zeker weet, dat het onbegonnen werk is.’

‘Leun dan maar wat achterover en laat die zware schoenen uitvallen... 't kan duren!’

De engel schudde zwakjes het hoofd, doch liet vermoeid de schoenen vôôr mijn bed op de grond ploffen en leunde achterover. Ze zei mat:

‘Ik weet niet of het wel goed is voor een engel dit te doen.’

‘Wat te doen?’

‘Wat ik doe.’

‘Is het verboden?’

‘Er werd me nooit wat van gezegd.’

‘Wat niet verboden is, is toegelaten.’

Nu ze ver achterovergebogen in de dekens leunde, schoot er plots vorm in haar kleed.

‘Mag ik de dekens wat toehalen’, vroeg ik, ‘mijn zoveelste verkoudheid is pas van eergisteren genezen.’

‘Mmmmm.’ De ogen van de engel waren gesloten, maar ik hoorde haar hart bonzen.

‘Eh... Om verder te gaan. Wat gebeurt er eigenlijk met me, als ik met de duivel ook niet mee wil?’

Omdat ze niet antwoordde keek ik even bezijden me op het hoofdkussen. Haar pompoentje was afgevallen en haar mond lag open. Ik dacht eindelijk eens serieus na:

‘Nu vraag ik me werkelijk af wat eigenlijk best is: de hemel of de hel. Daar is ook nog Shaw's “Man and Superman”. Het is verdorie toch wel straf, dat een fatsoenlijk mens zomaar op een goeie dag bezoek krijgt van...’

De engel, naast me, zuchtte weer. Een hete, lichte, trillende zucht.

Opeens schoot er iets door mijn verstand: ‘LA REVOLTE DES ANGES’ van Anatole France, chap. XI!

‘Oui, Gilberte, répondit Arcade, les anges sont capables d'aimer les mortelles. L'écriture l'enseigne. Il est dit, au septième livre de la Genèse (doch dit moet zijn: Gen. 6: 1-2): ‘En het geschiedde toen de mensen op de aardbodem begonnen te vermenigvuldigen en aan hen dochters geboren werden, dat Gods zonen de dochters der mensen aanzagen dat zij schoon waren; en zij namen zich vrouwen uit allen, die zij verkoren hadden.’

Zou het omgekeerde ook mogelijk zijn? Zou een vrouwelijke engel... ...Ik begon te beven van alteratie... En dat zou allemaal niets zijn, maar ik wist, dat dit pompoentje, dit onnozel pompoentje met klaveren-ruiten-schuppen-hartenaas (bis) me alle goesting zou benemen. Nee! Het kon niet gebeuren!

En o! haar armen kwamen van onder de dekens tevoorschijn en werden om mijn hals geslagen. Haar mond, die naar honig

rook, kwam steeds dichterbij, doch haar ogen bleven gesloten.
God-van-hier-en-ginder! Ik MOEST iets doen!

En dan, op één-twee-drie sloeg ik het deksel naar achter, sprong uit bed, trok het raam open (brrr... een koude windvlaag stortte binnen). Ik tilde de engel op in beide armen - weer sloeg ze de armen om mijn hals en nog steeds bleven haar ogen toe. Ik ging met haar in 't open raam staan, wiegde haar een paar keer op en neer, gelijk een timmermansgast op een wagen, die planken lost, en lanceerde haar dan het luchtruim in. Ik zag haar de vleugels uitslaan en in een schreeuw wegschieten.

‘Onverstandige!!’ gilde ze nog.

‘Adieu!’ riep ik haar na, en sloot vlug het raam. ‘Tiens... Inderdaad: à dieu...’

Ik kroop terug in het nog warme bed, knipte het licht uit draaide me behaaglijk koesterend rond tot ik op het warmste plekje lag... ... EN TOEN WERD ER OP DE DEUR GEKLOPT!!

Ik was niets op mijn gemak, want ik dacht, dat die plakkerige honig-engel daar weeral terug zou zijn. Ik riep, zeer bitsig, zonder aanstalten te maken om uit mijn bed te komen:

‘Wat zal 't nu weer zijn?’

Een droog lachje: ‘Hèhè... Hèhè! ... Satan!’

‘Nondedzju! Nu al? Kan een mens nu eens geen vijf minuten gerust zijn? zelfs niet als hij dood is? Allee, gij klopt tenminste voor ge binnenkomt. Kom er in en doe de deur toe.’

Renaat de Metze

De Idealisten

Wij zijn de dansers op het wereldlied,
de clowns die voor één cent hun energie verspillen.
Wij zijn degenen, die ze levend villen
en moeten slikken wat het lot ons biedt.

Wij zijn de dronken venters van de dood,
de fijne proevers van bedorven waren,
die vredig naar hun lege navel staren,
maar vechten voor ons daaglijks stukje brood.

Wij zijn de blinden in het zomerlicht,
die tastend gaan en om wat goedheid vragen
en die, ronddolend, van géén klacht gewagen,
want onze blik is in ons-zelf gericht.

P. Deprins

Klein Leerdicht

Verlangen naar de sterren als een dromer,
romantisch doen en voor driekwart verrukt,
week worden bij een domme prentkaartzomer,
van wanhoop sterven als een flirt mislukt,
in een taveerne naar de paren gluren
de dansers volgen in hun slank bedrijf
en uit de pariagroep van die niet duren
er zelf een grijpen met een kronklend lijf,
en spuwen op de grond en ruzie maken
en glarieogen met gezwollen krop
en op zijn tong het zilt van alle bieren smaken
met rond zijn oog het lood van een steriele kop,
en buitengaan en braken maar de nacht aanbidden
en rispend wenen om zichzelf mat schorre hik,
maar uit de roes de rare beeltnis redden
van Beatrice met de hemelblik;
of zwerven gaan om elke dorst te lessen
aan bergen, wouden, zee, vergetelheid,
verdwazen in de gloed der minnaressen
op eilanden van onverdorvenheid,
van zee tot zee langs alle kusten zeilen
en door de havens sleuren als een hond,
des avonds op het voordek 't duister peilen
als niemand ziet 't vertrekken van een mond;
of slimmer zijn en lange boeken schrijven
of kreuple verzen die geen mens ooit leest,
de macht bespringen en groots handel drijven
in mensenbloed bevlekt met slavengeest,
een god aanbidden en een tempel bouwen
zijn vlees kastijden in een geile cel
en vol visioenen die men niet mag schouwen
steeds beven voor de poort: de hemel of de hel:

Dat alles is gelijk en kan uw ziel niet redden,
gelijke uitkomst voor gelijke angst,
verloren gaan of op de hemel wedden
wat smaakt het bitterst, wat het wrangst?
Ons leven lang is een uitzinnig vluchten
in woestenijen, in de zwartste stad,
bij vrouw, bij vriend, in drama's en in kluchten,
wat sinds de aanvang in ons bloed al zat,
wat men ons inspoot bij onze verwekking

diep in de plooien van een jachtge vrouw:
sla op de vlucht, o mens, en zoek maar dekking
d'oneindigheid is mee en drijft u in het nauw.
Is het u lief of leed, eens moet ge met haar spreken,
en meer de duimen leggen dan het u belieft,
leg het maar slim aan boord, eens moet gij breken:
zij onverschillig, gij dodelijk verliefd.

Gelukkig hij, die haar weet te doorgronden
en haar ontleden kan met koele geest,
hem stroomt de vrede tot in de afgronden
die steeds des levens bedding zijn geweest.
Want hij die kent aanvaardt. Slechts de geheimen,
de spookgestalten en het bijgeloof
beknellen ons en doen van angst bezwijmen
de goddelijke geest, en slaan hem blind en doof.

Erik van Ruysbeek

Kreet

Nacht over mij, waarin 'k geen slaap kan vinden
en waar ik ook geen sterren in ontwaar,
eens zal mijn wezen zich in u ontbinden
en in uw blinde Niet genaak ik haar.

Wij waren, nacht, twee vonken in uw duister
dat eeuwig duurt en geen herin'ring laat
aan ons verdriet en onze korte luister
dan bij een mens die ook in u vergaat.

En onontneembaar blijft alleen het leven,
een sprankel eeuwigheid te vlug voorbij,
wat simple daden met wat droom doorweven,
geluk en leed in wisselend getij.

En reeds is zij door alles heengevaren
en slaapt in 't Niet waarin ik slapen zal.
Ik lig wanhopig in de nacht te staren...
Wat blijft van ons beminnen in dit dal
dan dit verganklijk vers, die kreet: wij waren.

Paul Berkenman

Dood van de dichter

Hij stierf te midden van herinneringen:
Zijn moeder en zijn vader en zijn vrouw,
Zijn kinderen, zijn kunst en zijn berouw
En wilde dit bezit nog eens bezingen.

Zijn moeder was een milde, mooie vrouw,
Te zacht wellicht om lang te mogen leven,
Drie jaren maar was ze bij hem gebleven -
Ach nooit wordt alles licht na zulke rouw!

Zijn vader was de strengheid van zijn jeugd,
De goedheid van zijn rijpe levensdagen,
Zijn vrouw was hart en hulp en heimwee samen,
Zijn kinderen waren zijn reinste vreugd.

Dat dichten rook was had hij steeds geweten
Want alle kunst vergaat na deze tijd,
Alleen de deugd leeft voort in eeuwigheid,
Helaas de deugd was hij zo vaak vergeten!

Berouw belaadde hem. Hij wist zich loom,
Oud en vermoeid, hoewel pas acht en twintig.
Hij sloot de ogen en hij steunde: Vind ik
Nu God of is ook 't ander leven droom?

Toen kwam zijn vrouw in tranen naast hem staan,
Zijn vrouw: het broze hulsel van zijn vruchten,
Hij kuste haar een laatste maal en zuchtte:
Ach kind, je hebt me zoveel goed gedaan!

En hij viel neer. Hij stierf. Zijn taak was af.
Zo werd hij plots een deel van het verleden.
Hij had de meeste mensen steeds gemeden
En zijn gedichten nam hij mee in 't graf.

Valère Coopmans

De Huiskamer

Voor F.v.d.B

Omdat de klok tikt en het water zingt
behoeven zij de stilte niet te vullen
totdat de letters van het boek weer zullen
gaan dansen en de nacht tot spreken dwingt.

Op het buffet weten de grijze pullen
waarom de moeder nog dit al bemint,
want zij zijn ouder dan het oudste kind,
maar zwijgen ook en zullen niets onthullen.

Zij is de laatste die naar boven gaat,
nog even op de trap te luisteren staat,
afwezig strijkt langs een vergeten lok.

Steeds is het haar een afscheid dat niet baat[:]
er zijn vier muren die zij nooit verlaat,
al zucht zij, ‘moeder’ roept de koekoeksklok.

Michel van der Plas

Boekbesprekingen

Anna Blaman: 'Vrouw en vriend' - Uitgeverij J.M. Meulenhoff - Amsterdam - 187 blz. - 111 fr.

Ik heb dit werk met zeer gemengde gevoelens gelezen: het lag me niet. Voorzichtigheidshalve wou ik echter niet dadelijk mijn mening formuleren, ik wou mijn indrukken laten bezinken. Dit alles heeft evenwel niet veel verandering gebracht aan mijn oordeel.

Is daar enerzijds het confuse van het verhaal de grootste oorzaak van, anderzijds meen ik dat het vooral de opgeschroefde taal is die me ergerde. Anna Blaman heeft een voorliefde voor beeldspraak en vergelijking. Zij heeft een zwak voor overdadig karakteriseren en de mens te toetsen aan allerlei dieren. Daardoor verwaterde haar psychologische voorstelling die nochtans geschraagd werd door een vrij diepe penetratie in haar personages. Daarenboven schijnt me haar procédé om beurtelings in de 'ik'-vorm en de derde persoon te schrijven weinig gelukt.

Ik vind het spijtig dat deze roman geen succes werd want er steekt nochtans psychologische stof genoeg in om er een flinke karakterstudie van te maken.

Eén zwaluw maakt geen lente en één of twee flink voorgestelde personages is nog geen succes voor een roman die als opzet de ontleding en typering van minstens zes mensen beoogde.

Rik Lanckrock.

C.J. Kelk: 'De Nederlandse poezie van haar oorsprong tot 1880' - Moussault's Uitgeverij - Amsterdam - 1948 416 blz. - F. 15.

In het September-October-nummer 1948 was ik, bij het verschijnen van het tweede deel van het standaardwerk over de Nederlandse Poëzie door C.J. Kelk, reeds in de gelegenheid uw aandacht te vragen voor deze degelijke studie.

Nu kwam ook het eerste deel (Nederlandse poëzie van haar oorsprong tot 1880) van de pers. Even verzorgd als het vorig deel is dit boek een flinke aanwinst voor ieder literatuurliefhebber.

Het is natuurlijk niet mogelijk in detail te treden over de indeling en de conceptie van deze poëzie-geschiedenis, doch zeker is het dat Kelk hier niet alleen met eerbied doch met liefde en overgave een ontzaglijk wetenschappelijk en litterair-historisch materiaal heeft verwerkt.

Minder actueel dan deel II was het te vrezen dat Kelk in deel I een wetenschappelijke toon zou aangeslagen hebben om zijn ten dele historische stof in te kleden. Wij kwamen bedrogen uit: de toon is even warm en de non-conformistische opvatting van de auteur heeft het boek gered voor de zo kenmerkende saaiheid van litterair-historische werken.

Vaak waagde de auteur het zelfs met een humoristische tournure en een anecdotische kwinkslag die allesbehalve misstaan in deze van een zeer persoonlijke visie getuigende en wetenschappelijk verantwoorde studie.

Ik betuig hier dan ook mijn oprechte bewondering voor de werkkracht en de moed van Kelk die vier levensjaren aan het uitwerken van dit standaardwerk heeft besteed. Het was geen verloren tijd want zijn werk zal onbetwistbaar voor een paar decennia een leidraad zijn bij litteraire studie terwijl zijn opvatting over het kunstenaarschap van enkele merkwaardige dichters zeker de huidige generatie en, naar Ik hoop, latere generaties zal overleven.

Rik Lanckrock.

J.B. Priestley: 'De toverkring' (Bright Day) - Vertaling: Max Visser - Uitgeverij: N.V. De Arbeiderspers - Amsterdam - 1949 - 269 blz. - F. 7.90.

De titel van de Nederlandse vertaling van dit boek is bepaald een vondst in die zin dat de grootste verdienste van deze roman zijn betoverende kracht is.

In dit werk trof mij evenzeer de mensenkennis van de auteur (dat is ten slotte altijd iets waarmede een rasecht schrijver uw aandacht wekt) en een paar verbluffende waarheden die alleen reeds door hun formulering verrassen.

Priestley is bekend om zijn handigheid. Zo weet hij door een fijne techniek (laat steeds gebeurtenissen doorschemeren die zich later zullen voordoen, doch weidt er nooit over uit) een eigenaardige spanning te bereiken. Zijn handigheid is evenwel soms te opvallend en moet de ervaren lezer vaak hinderen, doch veel wordt goedgemaakt door de betovering die van dit werk uitstraalt. Priestley betovert zijn lezers door het schetsen van gezellige interieurs en knusse vriendenverhoudingen, e.d. Hij betovert U evenzeer door zijn rake karaktertypering en de fijne analyse van het menselijk gemoed. Hij moge ons dan ook waarschuwen dat deze bezinning op een jeugd en de evolutie van een mensenleven, evenals zijn beschrijving van de zielloosheid in de filmindustrie louter fantasie zijn, toch meen ik dat de schrijver in deze roman heeft afgerekend met zijn eigen verleden en met zijn vroeger oeuvre. En dit zal ongetwijfeld de standing van zijn werk ten goede komen.

Rik Lanckrock.

Piet Schepens: 'Zweden' - In eigen Beheer (Prof. Kluyskensstraat, 7, Gent) - 311 blz. - 68, Fr.

De onvermoeibare gezant van het Scandinaafs cultuurleven, Piet Schepens, die ik in dit tijdschrift reeds terecht mocht loven voor zijn

omvangrijk oeuvre, heeft terug een deel aan zijn Scandinavische Bibliotheek toegevoegd.

Zoals in zijn andere werken heeft de auteur een uitvoerig documentair materiaal verwerkt en het is steeds uitermate moeilijk om na een bewondering voor de vlijt en de geestdrift van een auteur te hebben uitgesproken minder heuse dingen te moeten schrijven. Inderdaad ook hier zou ik moeten schrijven dat Schepens grootste gebrek schuilt in een ‘défaut de ses qualités’. Hij wil ons teveel ineens mededelen en mist de geniale greep om deze zo uitvoerige stof op een aangename, kunstige wijze toe te dienen.

Nochtans wil ik hierop niet dieper ingaan en het boek enkel beschouwen als een zeer volledige studie die in deze hoedanigheid moeilijk ontsnappen kon aan de narigheden, verbonden aan het wetenschappelijk geschrijf. In dit licht beschouwd kan ik Piet Schepens' jongste werk terecht een succes noemen. Het is een schoon en interessant boek waarin geen enkel facet van het Zweeds cultuur-, sociaal- en economisch leven verborgen bleef. Daarenboven werden alle details van het Zweedse landschap en stedenschoon evenals de bekoorlijke folkloristische gebruiken op innige wijze beschreven. Bovendien werd dit boek met 40 foto's verlucht en voorzien van een uitvoerige bibliographie. Kortom een werk dat ik om zijn degelijkheid met warmte wil aanbevelen. De lezers die zich willen documenteren zullen in Schepens een gedroomde gids vinden.

Rik Lanckrock.

Walther v. Hollander: ‘Levensgezellen’ (Een Huwelijksboek) - Vertaling A.H. Methorst-Van Ketwich Verschuur - Uitgeverij De Driehoek 's Graveland - 349 blz. - Geb. 92 Fr.

Ik heb, eerlijk gezegd, nooit veel gevoeld voor boeken waarin op schoolmeesterachtige wijze werd geleerd hoe het hoorde, dat men zo en niet zus handelen moest, enz... te meer als het ging om onze gedragingen als mens en dan nog in het huwelijksleven. Elk leven is m.i. zo op zichzelf ingesteld dat elke algemene norm niet opgedrongen mag, noch kan worden. Elk mens, elk huwelijk heeft speciale wetten waaraan nu eenmaal niet te tornen valt, zo men althans het intiemste niet uitroeien wil.

Ik zal dan ook niet ontkennen dat ik de lezing van dit werk met leedvermaak aanving. Nochtans ben ik bedrogen uitgekomen en moest ik voor eenmaal de slagzin op het stofomslag van het boek - die dan toch steeds van publicitaire aard is - volmondig bijtreden ‘een onconventioneel, warm menselijk boek!’

In voornoemd werk behandelde de auteur de grootste en meest kiese problemen uit het huwelijksleven. Uiteraard werden vele aangelegenheden onderzocht die van weinig betekenis zullen zijn voor de lezers die er een gefundeerde levensbeschouwing op nahouden, maar toch wist de schrijver vaak - vaker dan het tothiertoe in soortgelijke boeken het

geval was - nagels met koppen te slaan, de aandacht helemaal op te eisen en tot ernstige overweging te dwingen. Laat het dan zijn dat dit werk aan ruimdenkende lezers niet zo heel veel nieuwigheden zal bijbrengen, het blijft toch altijd versterkend bij een ervaren auteur de bevestiging te vinden van eigen inzichten en opvattingen.

Rik Lanckrock.

D.H. Lawrence: 'Lady Chatterley' - vertaling Jo Boer Uitgeverij De Driehoek - 's Gravenland - 1948 - 266 blz. - 148 Fr.

Vele schijnheiligaards waren oorzaak dat rond deze warmmenselijke en oprechte roman een prikkelend wufte sfeer werd verwekt. Het is immers voldoende dat iemand de moed heeft om onbevangen over de meest natuurlijke menselijke impulsen en instincten te schrijven of hij wordt in het openbaar verketterd en stiekum gelezen.

Het hoeft voorzeker geen uitvoerig commentaar dat deze roman, waarin Lawrence handelde over de problemen van een vrouw (Lady Chatterley) die met een sexueel impotent man (Sir Clifford) gehuwd is, door alle zeloten van een valse moraal als een heiligschennis werd beschouwd. Ik zal deze hypocrieten niet weerleggen, ze zijn het niet waard.

Van deze roman heeft de auteur drie versies geschreven wat wel degelijk de ernst van zijn opzet bewijst. Bovengenoemd werk is de eerste versie, die Lawrence nooit heeft willen publiceren, doch die na [z]ijn dood door zijn echtgenote werd uitgegeven.

In vele opzichten wijkt ze af van de versie die ik vroeger in een Franse vertaling heb gelezen. Ik zou niet durven beweren dat deze laatste beter was - het is immers jaren geleden dat ik dit werk las - al meen ik mij nochtans enkele veelbetekende details te herinneren die ik in de hier besproken roman niet terugvond. Zo zijn beschrijving van het avontuur van Lady Chatterley met een Griek waarin Lawrence op [v]innige wijze handelde over het egoïsme van de man tijdens de coïtus, [e]venzo de perverse verhouding die ontstaat tussen Sir Clifford en zijn verpleegster die kenmerkend was voor het diepste wezen van eerstgenoemde, evenals de typering van enkele personages die totaal verschilt van deze van de besproken versie. Dit alles heeft m.i. het boek enigszins verminkt al is het even waar dat de sociale conflicten van de eerste interpretatie meer reliëf hebben en aldus een tegenwicht vormen voor het teloorgaan van enkele substantiële delen.

Doch voor mij is dit boek nog meer dan een ontleding van de sexualiteit en de sociale wantoestanden, het is de roman waarin op beklemmende wijze gehandeld wordt over de problemen van de mannelijke trots, van de belachelijke zucht naar onsterfelijkheid door het verwerven van tijdelijk prestige, van de hartstocht en van de geest, van het huwelijk, e.d.

Mijn bewondering maakt mij nochtans niet blind voor zekere tekortkomingen van de schrijver. Het is immers onvergeeflijk dat een temperamentvol auteur als Lawrence zijn boek heeft ontsierd door te vaak een beredeneerde toon aan te slaan en te vervallen in langdradigheden en overbodige herhalingen.

Daarenboven kan ik niet instemmen met de psychologische motivering van het Clifford personage. De antipathie van de auteur heeft hem belet ook deze mens objectief te ontleden. Hier heeft hij zijn psychologie opzettelijk averechts gekeerd en aldus te kort gedaan aan een personage dat hij meer menselijk hoefde te benaderen.

Deze roman werd op voortreffelijke wijze vertaald en uitgegeven al betreur ik het gebruik van dialect dat weliswaar verantwoord (scheppen van atmosfeer) toch te storend werkt om het een geslaagde vondst te noemen.

Rik Lanckrock.

Adria Locke Langley: 'Een leeuw is op de straten' - Uitg. A.J.G. Strengholt, Leidsegracht, 11, Amsterdam. Geb. 357 blz. Nr. 8 in de Roosevelt-Reeks.

Er bestaat in Amerika een neiging om het leven van beroemdheden in romanvorm te behandelen. Dat dergelijke onderwerpen, die misschien uit commerciële drijfveren aangesneden werden, tot schitterende resultaten kunnen leiden werd bewezen door de publicatie van Upton Sinclair's 'Ford', die wij enkele maanden geleden met ongemeen enthousiasme hebben besproken. Hoofdzaak is, dat het onderwerp uitverkoren wordt door een schrijver, die over de gave beschikt om alles wat hij aanroert als het ware in een brok goud te veranderen.

Een voor ons nog onbekende schrijfster Adria Locke Langley beschreef het bewogen leven van Huey Long, dictatoriaal gouverneur van de Amerikaanse staat Louisiana, die door een politieke tegenstander uit de weg werd geruimd omdat hij er fascistische ideëen op nahield.

Deze roman, waarin de hoofdfiguur Hans Martin onderkend wordt als de Amerikaanse dictator Huey Long, die het van marktganger tot gouverneur bracht en het presidentschap der Verenigde Staten op het oog had, biedt een merkwaardig overzicht van de sociale en politieke toestanden in de Verenigde Staten. Schrijfster slaagde er bovendien in haar held, een wilskrachtig en heerszuchtig man, die het voor de onderhorigen van de grote grondbezitters opnam, onpartijdig en levensgetrouw uit te beelden. Ook de ondergeschikte personages, Martin's vrienden en de verdrukten, werden op kleurrijke en sappige wijze beschreven.

Zonder van een meesterwerk te gewagen, daar deze roman op enkele plaatsen uitgesponnen werd en iets te mechanisch blijkt opgebouwd, kunnen wij evenwel van een merkwaardig document spreken, dat vooral van belang is voor een nadere kennismaking met Amerika.

Remi Boeckaert

A. Marja: 'Snippers op de rivier' - F.C. Kroonder, Uitgever, Bussum, 184 blz., Fl. 3,75.

Acht jaar geleden verscheen de eerste druk van ‘Snippers op de Rivier’. Marja was toen amper 23 jaar. Niet zonder reden mocht men van een veelbelovend talent spreken, want velen, die een generatie ouder

waren, hadden nog niet bereikt wat Marja met zijn roman-debuut had weten te verwezenlijken. Het leek uitzonderlijk dat Marja zo beheerst kon schrijven over feiten, die hem nog zeer nabij lagen. Er bestond immers geen twijfel, dat Marja zijn stof uit zijn onmiddellijke omgeving en uit eigen ervaringen had geput. Met zijn sobere rapporterende stijl bereikte hij tevens enkele verrassende effecten.

Aanvankelijk vreesden wij er thans voor, dat een herlezing van Marja's ‘Snippers op de Rivier’ ons enigszins zou ontgoochelen. En toch is een vernieuwde kennismaking met de hoofdfiguur, Willy ter Veer, een meevaller geworden. De auteur heeft op doordringende wijze de puberteitscrisis van zijn hoofdpersonage belicht en ons meteen levendige schetsen van een stel jonge lui bezorgd. In deze roman, waarin de uiteenlopende karakters van een groepje lyceumjongens en meisjes werden getypeerd, klinkt alles spontaan en oprecht. Er steekt leven in, dynamisme en reliëf. Iets minder geslaagd lijkt ons echter het avontuur van ter Veer met een meisje uit de Ardennen. Deze verhouding tussen beiden werd minder overtuigend verwoord dan ter Veer's houding tegenover zijn vader en zijn makkers. De figuur van ter Veer, een dromerige student, die verzen schrijft en ten slotte, na een lang en verbitterd gevecht met zichzelf, er in slaagt met zijn jeugdgevoelens af te rekenen, werd niettemin ongemeen raak gekarakteriseerd.

‘Snippers op de Rivier’ is een boek van en voor de jongeren’, schreef W.L.M.E. van Leeuwen. Wij vinden er inderdaad enkele van onze jeugdervaringen treffend in terug, zoals wij deze in het toneel van de fijnzinnige Roger Ferdinand weerspiegeld zien. Er ligt trouwens een parallele lijn tussen ‘Snippers op de Rivier’ en het toneelwerk van Ferdinand. De Fransman is evenwel spiritueler en heeft meer zin voor humor dan de Hollander Marja, maar beiden weten met eenvoudige, suggestieve middelen de innerlijke conflicten van adolescenten op onbevangen en levendige wijze uit te beelden.

Remi Boeckaert

Mr. J.J. Wijnstroom: ‘Maskers’ - U.M.C.A.J. Van Dishoek C.V. Bussum, 1946 - 46 blz.

Deze mooie, verzorgde uitgave verdiende werkelijk betere gedichten. Wijnstroom, die, als ik me niet vergis aan zijn zoveelste bundel is, is geen dichter en zal dat wel nooit worden. Er staan in deze bundel een paar min of meer acceptabele stukken, en het overige is brave huisvlijt van een brave liefhebber. Tant pis.

Erik van Ruysbeek

Lieven Rens: ‘Het schrikkeljaar’ - Uitgeversfirma Vyncke, Savaanstraat, 4, te Gent - 1948 - 56 blz.

Veel verklarend proza op rijm. Ondanks krampachtige inspanningen geraakt Rens hier zelden boven uit. Meestal rhetorisch en theatraal, verknoeit hij zijn onderwerpen en toont ons blz. na blz. voorbeelden van verkeken kansen. Maar het ligt zeer ver van mijn bedoeling dit debuut te veroordelen. Rens heeft ritme, weet af en toe door een beeld te treffen bereikt ook wel een hoger peil dan het hierboven beschreven, een peil dat ons laat aanvoelen dat in hem wèl stof zit om er eens te komen. ‘Simeon Stylites’, ‘Serenade’ zijn daar voorbeelden van. Vooral in het laatste heeft hij alle krampachtigheid laten varen en weet hij in eenvoud iets te zeggen dat reeds een zekere poëtische straling uitzendt. Daarom moet men hem crediet schenken.

Erik van Ruysbeek

Ed. Hoornik: ‘Ex tenebris’ - A.A.M. Stols-Uitg 's Gravenhage - 1948. - 30 blz. - Prijs: f. 3,50

Verleden jaar, te Merendree, maakten een tiental dezer gedichten (meestal sonnetten) door Hoornik zelf voorgedragen, op mij een diepe indruk. Na herhaalde lectuur is thans deze indruk weinig verminderd. Deze verzen behandelen de wederaanpassing aan het normale leven van de dichter, die, zoals men weet, te Dachau een Kultuurkuur[t]je heeft mogen meemaken. Hun grootste verdienste is, dat ze ons toelaten, ver boven het geval uit, de afgronden der menselijke natuur aan te voelen. Romantisch van grondinstelling; maar geheel ontdaan van de romantische mise-en-scène zegt hij sober diep beroerende dingen waaraan hij vaak iets huiveringswekkends weet te verlenen. Het enige dat aan mise-en-scène herinnert, of aan procédé zo men wil, is het leitmotiefachtige weerkeren van de spiegelsymboliek, dat ook reeds Hoorniks vooroorlogse verzen kenmerkte. De romantische instelling op het leven, dat in normale omstandigheden reeds alle levensaanvaarding bemoeilijkt en een harmonische inschakeling in het leven schier onmogelijk maakt, leidt hier zoveel te zekerder tot een zoveelste vlucht uit de werkelijkheid, die voor Hoorniks verdere ontwikkeling tal van vraagtekens doet oprijzen.

Erik van Ruysbeek

M. Uyldert: ‘Het park der poezie’. Causerieën over het schrijven, voordragen en lezen van gedichten. - Uitg. F.G. Kroonder te Bussum. - 160 blz. - Prijs: f. 3,90 gebonden.

Deze leerling van Verwey, dichter, essayist en romancier, heeft in dit boekje een aantal causerieën verwerkt die het ‘park der poëzie’ vanuit verschillende standpunten benaderen en binnendringen. Schrijvers be-

doeling was niet zozeer de dichters iets over hun vak bij te brengen (behalve misschien de beginnelingen), dan wel een groter publiek te bereiken en in te leiden in de arkanen van de dichtkunst. De bizonderste problemen die in verband met de poëzie kunnen oprijzen, raakt hij aldus aan, allerlei vragen die door de leek kunnen gesteld worden beantwoordt hij, waarbij een rijke hoeveelheid schakeringen tot hun recht komen; de onervaren lezer krijgt een menigte wenken, telkens met hun waarom, hoe hij tot de poëzie moet naderen en hoe niet, een hele kleine cursus in de interpretering van gedichten werd ten voordele van de voordracht-kunstenaar ingelast, kortom, dit pretentieloos boekje is uitgegroeid tot een kleine poëtica, waarin de essentiële poëtische problemen op zeer klare en bevattelijke wijze, met de nodige takt en de onontbeerlijke schakeringen voor het ontwikkelde publiek worden behandeld. Uylderts bezadigde stem is de stem van het gezond verstand, en niet zelden spreekt ze zeer pertinente dingen uit. Over het probleem der vormgeving bv. zegt ze waarheden die moeilijk beter gezegd kunnen worden Enkele herhalingen en lengten staan volledig in de schaduw bij al deze hoedanigheden.

Erik van Ruysbeek

F.W. van Heerikhuizen: ‘In het kielzog van de romantiek. Studies over Nieuwe Nederlandse Poëzie. - Uitg. F.G. Kroonder. Bussum - 1948 - 232 blz. - Prijs geb. f. 6,90.

Deze kritikus, die onlangs een Rilke-biografie publiceerde, treedt hier naar voren met een reeks studies over de jongste Noord-Nederlandse poëzie, die door al wie met de toekomst van onze poëzie begaan is, met gespannen aandacht zullen gelezen worden. Dit boek zal velen nopen tot nadenken en het is van aard om in vele standpunten nieuwe schakeringen aan te brengen.

Van Heerikhuizen onderzoekt de Hollandse poëzie der laatste jaren niet naar haar intrensieke schoonheidsgehalte, al zal hij hierover terloops ook wel een woordje reppen, wat hem vooral interesseert is de ontwikkelingsgang van de poëzie en wanneer hij een gedicht ontleedt vraagt hij zich vooral af of het een vooruitgang betekent, of het een nieuw element voegt bij de reeds bestaande, of het rijk aan mogelijkheden is voor de toekomst, of het voor deze toekomst mede, en in welke mate, de basis helpt vormen.

Leven dat verstart, dat niet meer ontwikkelt heeft meteen opgehouden ‘leven’ te zijn, een kunstperiode die teert op de veroveringen der voorgangers, waarvan de kunstenaars ter plaatse blijven trappelen, heeft opgehouden tot de levende kunst te behoren, het beperkt er zich toe te herhalen wat anderen reeds, en vaak beter, hebben gezegd. Het dient tot niets of men hierbij feilloos de vorm weet te hanteren: de ware scheppende krachten zijn zoek.

Naar deze scheppende krachten speurt de schrijver met onverdroten ijver en nooit-afnemende aandacht, slechts in de mate dat een dichter

het zijne bijdraagt tot het optrekken van het nooit-afgewerkte gebouw der Nederlandse poëzie, d.i. nieuwe elementen aanbrengt die voor de toekomst bruikbaar zijn, die nodig zijn voor een verdere opbouw, stelt Van Heerikhuizen in hem volledig belang.

In onderhavige verzameling studies behandelt hij Noord-Nederlandse dichters, in hoofdzaak jongeren, die tijdens en na de oorlog aan het woord kwamen. Zijn bevindingen zijn niet bijster verheugend.

Sedert de Romantiek ziet van Heerikhuizen geen wezenlijke verandering. Zelfs de 'Nieuwe Zakelijkheid' is een handige camouflage van in de grond eenzelfde levensingesteldheid. De Romantiek kan vele kenmerken hebben en een ingewikkeld verschijnsel zijn, doch indien men ze in een paar woorden moest resumeren zou men kunnen zeggen dat ze vooral gekenmerkt wordt door de vlucht uit de werkelijkheid. Alle zogezegde bewegingen die op de romantiek volgen moduleren dit thema op eigen wijze, voegen er schakeringen aan toe, verbreden, verdiepen, verwateren het, maar geen enkele kan uit de ban losgeraken, en tenslotte zijn we in een slop geraakt waar we ons alleen door een totaal omwenden van de boeg kunnen uit bevrijden. Een nieuw 'stirb und werde' is noodzakelijk willen we niet met have en goed verzanden. De romantische levenshouding is trouwens in deze tijd van kernsplitsing hoe langer hoe minder houdbaar, en is allang verstard tot een levensvreemde 'houding', in de poëzie geworden tot een nieuwe rhetoriek, een nieuwe conventionele 'literatuurstijl'. Dit is ook het beeld dat schrijver aanschouwt in 95 % van de huidige Hollandse poëzie. Het enige licht dat hij er in ontwaart komt van de M. Nijhoff van 'Het Uur U' (eerste lezing: Groot Nederland 1937) en verder, maar minder duidelijk van W.A.P. Smit en J. Van Wageningen. Zelfs Achterberg, die hij nochtans van belang acht voor de wereldletterkunde, heeft zich tot nutoe uit de banden van de romantiek niet weten los te maken.

Hoe de redding moet geschieden is natuurlijk veel moeilijker te zeggen. Het enige wat men, overeenkomstig de lessen van de geschiedenis kan beweren, en Van Heerikhuizen dan ook doet, is dat we langs de verworvenheden van de romantiek om, maar boven de romantiek uit onze weg zullen moeten zoeken.

De lezer ziet dat over al deze punten zeer veel te zeggen valt. In deze regelen was het er mij alleen om te doen de hoofdstrekking van dit werk, dat verder nog rijk aan allerlei inzichten is, weer te geven. Eén enkel verwijt zou ik Van Heerikhuizen nochtans willen toesturen. Hij wil de poëzie in de door hem bepaalde richting zien bewegen. Naar die norm interpreteert en beoordeelt hij alles. Hij mag verketteren zoveel hij wil, en zoals hij trouwens doet, met de beste inzichten, de poëzie zal glimlachend haar eigen nieuwe bedding vinden en zich aan geen banbliksems storen. Ik zeg dit maar omdat de mogelijkheid niet uitgesloten is dat ook Van Heerikhuizen eens halsstarrig aan zijn inzicht zou vasthouden, de dag dat de poëzie een andere dan de door hem geprobeerde richting mocht uitgaan. Het zou jammer zijn moest hij op dat ogenblik zijn soepelheid verloren hebben. Want hij is ontegensprekelijk een man die eens klaarheid kan helpen scheppen.

Erik van Ruysbeek

Willem van Peel: ‘Naar Engeland in mei 1940’ - Uitgave: E. De Kezel, Bagattenstraat, 52 - Gent - ing. 65 fr. - geb. 95 fr.

Over dit boek valt weinig of niets te schrijven. Het verhaalt de lotgevallen van de mensen die om een of andere reden, - meer dan eens blijkbaar ook zonder gegronde reden, - in 1940 werden gearresteerd en naar Frankrijk gedeporteerd. Na al hetgeen wij vernomen en gelezen hebben over concentratiekampen en dodenmarschen brengt dit werk over soortgelijke belevenissen niet veel nieuws meer, tenzij wellicht de wetenschap dat er in elk mens, en dus niet alleen in de Duitser, een brutaal dier schuilt, wanneer hij met zijn eigen angst geen weg meer weet. Op een andere manier zijn de terreurdaden van de Franse militairen, waarover hier gesproken wordt, inderdaad niet te verklaren.

Literair heeft het boek geen pretenties en trouwens ook niet de minste verdiensten. Het is zelfs vrij zwak van uitbeelding, zodat het gelezene bij de meesten zeker geen onuitwisbare indruk zal nalaten.

Laat mij nog zeggen, dat de zogezegde politieke passages mij vrij verward voorkomen. De schrijver, die vôôr '40 blijkbaar bij het Dinaso aangesloten was, heeft alle moeite om ons het verschil tussen een Vlaamsgezind fascist en een nazi duidelijk te maken. Nu is het waar, dat de auteur zich hier op een glad terrein waagt, maar zonder diepgaande voorstudie over dit onderwerp had hij ons beter elk commentaar kunnen besparen en had hij zich liefst gehouden bij het verhaal van zijn belevenissen zonder meer.

Frans Cools.

Remarque: ‘Drie kameraden’ - Atlas-Reeks Nr 8 - 370 blz. - 35 fr.

Het was te verwachten, dat Remarque na de jongste oorlog terug in de mode zou komen. Zijn nihilistische theorie over de leegheid en de doelloosheid van het leven, - theorie die in al zijn romans tot een clichématig procédé verstard is, - heeft opnieuw talrijke aanhangers gevonden wat tenslotte, na de chaos waarin wij geleefd hebben, niet zozeer verwonderlijk dan wel verwerpelijk is. Er volgen herdrukken van zijn meest bekende werken, terwijl hij daarenboven van de gunstige gelegenheid gebruik heeft gemaakt om een nieuwe roman ‘Arc de Triomphe’ te lanceren. Over dit boek werd bij zijn verschijnen reeds genoeg in ‘Arsenaal’ gedebatteerd, o.a. door Geert Grub en onze betreurde medewerker Adriaenssens, zodat het niet nodig is er op terug te komen, al had ik mij destijds gaarne in het debat gemengd en al heb ik het ten slotte alleen maar gelaten omdat het sop de kool niet waard was.

Ik kan mij indenken, dat de uitgevers van de Atlas-reeks in een herdruk van ‘Drie Kameraden’ een goed zaakje hebben gezien. Zo'n vooruitzicht alleen kon inderdaad die editie wettigen, want op literair

gebied heeft deze roman, net zo min als de overige werken van Remarque. geen kwaliteiten die het nodig zouden maken het boek aan de vergetelheid te ontrukken.

De inhoud wordt verondersteld algemeen bekend te zijn. De roman geeft een beeld van de kameraadschap tussen drie mannen, die samen de oorlog als soldaat hebben meegemaakt en die door hetgeen zij in die oorlog hebben beleefd met een onverbreekbare band aan elkaar verbonden blijven.

Juist zoals in de andere romans van Remarque is de inhoud het sterkste deel van zijn vakmanschap. Het gegeven op zichzelf is boeiend, aantrekkelijk en van een zodanige algemene menselijkheid, dat wij ons afvragen om welke reden deze roman dan toch niet bij de ware literatuur kan gerekend worden.

Er is slechts één antwoord op deze vraag. De uitbeelding van dit interessante gegeven is te vlak en te koel. Er ontbreekt een onderstroom van passie en warmte, die in staat zou zijn de inhoud een waarachtig leven in te blazen. Zonder het talent van Remarque en zijn vaardige techniek zou de lectuur zelfs eentonig worden. Nu lezen wij verder, geboeid om te weten waarheen de auteur zijn verhaal ten slotte zal voeren, maar nergens getroffen of geschokt. Het is alles koud en zielloos, het is Kitsch en het blijft Kitsch.

Vroeger kenden wij alleen kunstenaars en prutselaars en het onderscheid tussen de twee te trekken was geen lastige taak. Tegenwoordig echter bestaat er een tussensoort, die moeilijker te definiëren is, maar die alleszins te goed is voor de tweede en niet goed genoeg voor de eerste kategorie. Bij deze reeks kunnen wij Remarque indelen.

En na deze indeling hebben wij over deze roman niets meer te zeggen. Iedereen met een beetje onderscheidingsvermogen zal dan weten waaraan zich te houden.

Frans Cools.

Dr Jan L. Broeckx: ‘Begrip en schoonheid van de muziek’ - N.V. Standaard Boekhandel - Geb. fr. 155.

Een zeer lezenswaardig werk handelend over enkele vraagstukken van de gecompliceerde muziekphilosophie en -aesthetica.

Doordringing van de muziek tot de luisteraar is langs dubbele weg mogelijk: artistieke intuïtie of een volledig bewust genieten en begrijpen, voortvloeiend uit een helder, ondubbelzinnig inzicht, een direct aanvoelen en bewust beleven.

Schrijver is een kategoriek voorstander van de tweede vorm doch lijkt ons inziens het gevaar te onderschatten dat een positieve, redenerende geest het aesthetisch genieten in grote mate kan beïnvloeden. In onze jachtige twintigste eeuw is dit gevaar zeker niet denkbeeldig maar aktuëler dan ooit. ‘Gemeenzaamheid tussen mens en muziek’ (blz. 12) klinkt wel zeer mooi doch het staat vast dat die gemeenzaamheid slechts aan weinigen is gegeven. Om tot deze benijdenswaardige

kategorie te behoren kan dit werk zeker bijdragen of toch tenminste enige richtlijnen geven die het overwegen overwaard zijn. Deze zijn samengevat in enkele hoofdstukken en alhoewel men misschien zal opwerpen dat heel wat hypothetische gezegden nogal bevestigend zijn uitgedrukt, kan men dit schrijver geenszins aanwrijven als een tekortkoming. Een werk handelend over aesthetische problemen kan moeilijk anders geschreven worden en tenslotte is niemand verplicht schrijver's persoonlijke zienswijze als evangelie te aanvaarden. Bovendien heeft hij er aan gehouden in zijn 'Inleiding' op de toon van het werk te wijzen.

Een volledig overzicht geven van de behandelde punten zou ons te ver voeren. Opdat de geïnteresseerde zich niettemin enigszins zou kunnen oriënteren, citeren we bondig de besproken vraagstukken.

'Wat is muziek?' m.a.w. het geboorteproces van de muziek, haar eigenschappen, bronnen, enz. Zeer flink behandelde blz. zijn deze waar schrijver de muziek toetst aan de Plastische Kunsten en Literatuur.

In 'Het ontstaan van het muzikale werk' (blz. 45) wordt overwegend de nadruk gelegd op het geestelijk denken van de componist wat tenslotte van meer belang is dan de technische kant van dit vraagstuk. De technicus zal zijn volle gading vinden in 'Vormen in de muziek' (blz. 135). Het eigenlijk beluisteren van de muziek wordt in het derde vraagstuk 'Hoe wordt de muziek ontvangen?' aangepakt. Critisch een mooi, algemeen gewaardeerd muziekstuk beluisteren vergt soms veel inspanning. Schrijver bespreekt daarom verschillende types van luisteraars in hun diverse milieu's.

'De aesthetica in de muziek' (blz. 92) brengt ons een zeer verscheiden en grondig verantwoord onderzoek over de aard en het ontstaan van het aesthetisch proces. Persoonlijk kwoteren we deze blz. als de beste van het ganse werk.

De betekenis van stijl en vorm in de muziek neemt de laatste twee hoofdstukken in beslag. Gezien de menigvuldigheid en verscheidenheid van periodes en types van componisten stond schrijver zeker voor geen gemakkelijke taak om dit probleem met goed resultaat op te lossen. Wanneer een muziekliefhebber zich afvraagt waarom een componist een bepaalde vorm heeft gekozen voor een bepaalde compositie, dat hij dan eventjes hier het boek openslaat. En als hij dan deze blz. heeft gelezen, dan zal hij van het hele werk, in een vlotte, aangename taal geschreven, genieten. Om de knappe behandeling en zeer degelijke indeling dient schrijver voor zijn pogen gelukgewenst. De N.V. Standaard Boekhandel zorgde voor een mooie uitgave.

Ant. Braemscheute.

G. Heuy: 'De dierenwereld in een notedop' - Uitgeverij en Drukkerij Hollandia - Baarn.

In nr 1 - 1949 van dit tijdschrift hadden wij reeds het genoegen twee werken van hetzelfde genre te bespreken: over wereldgeschiedenis en over de geschiedenis van ons vaderland.

Ook in voornoemd boek werd dezelfde, reeds vroeger geprezen vulgarisatiemethode gebruikt. Paedagogisch gezien knap werk: geïllustreerd, met aantrekkelijke voorbeelden toegelicht en steeds terdege wetenschappelijk verantwoord.

Zoals de twee voorgaande werken wordt ook dit interessante en heerlijke jeugdboek, waarin de auteur blijk gaf van een diepgaand psychologisch inzicht, ten zeerste aanbevolen.

K.V.E.

Pliet van Lishout: 'De vete' - Nieuw Vlaams Tijdschrift - Uitgeverij Ontwikkeling - Antwerpen.

In het Aprilnummer van 'N.V.T.' verscheen een verrassend verhaal van Pliet Van Lishout. Het neemt slechts een tiental blz. in beslag, maar het bevat voldoende stof en essentie om er een roman mee op te bouwen. Indien de kern van dit verhaal niet zo wrang was, zou men volgens de wijze waarop het ingekleed werd van een sprookje kunnen gewagen. De uitwerking van Van Lishout's verhaal blijkt enigszins verwant met de geheimzinnige Chinese volksvertelsels van Lin Tsin Sen, ofschoon de auteur van 'De Zaak dr. Jaminez' Italiaanse namen en een ander klimaat verkoos voor zijn helden, die eerder als gestalten uit zijn verbeelding dan als naar het leven getekende modellen voorkomen.

Peter Severius zou volgens de wens van zijn vader met zijn buurmeisje Marina moeten trouwen. Ook Marina's vader is het hiermede eens, want dit huwelijk zou aanleiding geven tot het combineren van twee aanzienlijke fortuinen, zodat Peter nog rijker en machtiger zou worden dan zijn vader en toekomstige schoonvader, die een beduidende invloed op het sociale en politieke leven van hun land uitoefenen. Maar Peter en Marina houden niet van elkaar. Ze weigeren in het huwelijk toe te stemmen. Hierdoor ontstaat er een openlijke vijandschap tussen hun ouders. Intussen is Peter voor een reis om de wereld vertrokken. Onverwachts ontmoet hij Marina. Beiden worden verliefd op elkaar. Ze trouwen en keren terug naar hun land, waar inmiddels revolutie is uitgebroken. Beide families verzoenen zich, maar Peter en Marina voelen heimwee naar het land, waar zij elkaar leerden liefhebben. Ze reizen er opnieuw heen, maar als ze er aankomen blijkt het dat er ook daar revolutie heerst. 'En toen zij weer recht voor zich heen staarden, lag er, voor het eerst, wanhoop in hun ogen.'

Misschien lag het enkel in Van Lishout's bedoeling een boeiende en verrassende vertelling te schrijven. Wat er ook van zij - indien hij dit verhaal als een verpozing tussen zwaarder werk in heeft opgevat of indien hij er een vooropgezette idee heeft in willen verwerken - er ligt een tendenz in, die men vooral in een allegorie aantreft. Zonder een moraliserende toon aan te slaan, die slechts het verhaal zou schaden, spreken de feiten uit zichzelf. Men kan er een heldere visie op sociale, politieke en morele toestanden, die actueel en tevens van alle tijden zijn, in onderkennen. Van Lishout heeft daarenboven op suggestieve wijze

de mentaliteit van de oproerlingen beschreven en blijk gegeven van een objectieve kijk op de massapsychologie. Men voelt onmiddellijk de reacties van iemand, die de kortzichtigheid van de mens heeft ingezien. Het feit, dat Van Lishout de bittere kern van zijn verhaal in een vrij romantisch kader heeft gesitueerd, doet des te scherper het contrast uitschijnen tussen het vreedzaam leven dat zijn hoofdpersonages zouden willen leiden en de troebelen, die het verwezenlijken van hun verzuchtingen verhinderen.

Deze allegorie, welke op een verrassende noot eindigt, is knap en boeiend geschreven. Een zin valt echter uit de toon: ‘Hun verbazing was naderhand heel wat groter dan de uwe (want u hebt natuurlijk vermoedens, o lezer!). Deze tussenkomst van de auteur, waaraan zelfs Dostojewski zich vaak bezondigde, werkt storend op de ontwikkeling van het verhaal. Van Lishout heeft niettemin het bewijs geleverd, dat hij de knepen van het vak vast heeft om aan een kort verhaal de nodige spankracht te bezorgen.

Remi Boeckaert.

[Nummer 4]

Inhoud

I. Poezie

Aerts	De Zondaar en het Kind
Van der Plas	De Jacht
Van der Plas	Sneeuw
Aerts	Daar is...

II. Proza

Metzemaekers	Blauwe Regen

III. Essay

Lanckrock	Een oproep tot de Elite mag niet in de Woestijn klinken
Walravens	Marc Mendelson
Van Ruysbeek	Uit mijn Dagboek

IV. Varia

De Wilde

Het Oordeel van Salomo

Boekbesprekingen

Een Oproep tot de Elite mag niet in de Woestijn klinken.

U zult met mij accoord gaan wanneer ik beweer dat het een zeer moeilijke en uiterst ondankbare taak is in algemene zin te handelen over de zo ruime begrippen als cultuur, humanisme, personalisme, wereldbeschouwing, e.d.

Vooral in een tijd als die waarin wij leven, een tijd waarin men om velerlei geknoei deze begrippen stelselmatig heeft misbruikt, vervormd en, laat ik het woord gebruiken, geprostitueerd.

Onder de dekmantel van cultuur werden afschuwelijke moorden bedreven, om zg. humanistische idealen te dienen vliegt men elkaar te lijf of konkelt men in de verdacht riekende straatjes van de parlementaire achterbuurt, om personalistische politiek te voeren worden de economisch zwakkeren uitgezogen en om een wereldbeschouwing aan iemand op te dringen aarzelt men zelfs niet om over te gaan tot broodroof.

Indien U hierin met mij accoord gaat zult U grif toegeven dat wij bij beschouwing van theoretische begrippen en practische omzetting van dezelfde voor één der meest onzinnige contradictio's in terminis staan.

Doch dit alles belet niet dat er een objectiviteit bestaat, een objectiviteit die ons als mens toelaat deze begrippen in abstracto te beschouwen, los van de valse interpretaties die men hieraan heeft gegeven.

Er is cultuur, dat is één.

Humanisme en personalisme zijn mogelijk, dat is twee.

En een gefundeerde wereldbeschouwing hebben blijft nog steeds het voorrecht van de mens die geen dier wil zijn, dat is drie.

Als ik hier deze vrij eigenaardige aanloop neem is het enkel met de bedoeling U te overtuigen dat het voor een rechtgeaard mens nog altijd mogelijk is te strijden in dienst van de objectieve zin, van de inhaerente betekenis van deze begrippen.

Doch er is meer: het is niet alleen mogelijk, het is meer dan ooit een plicht.

Zojuist gewaagde ik van de methodische begripsvervorming. Er is een tweede, mogelijks gevaarlijker vijand: de onverschilligheid tegenover de zin van deze begrippen, de onverschilligheid van het volk tegenover de verspreiders van deze begrippen en last but not least de onverschilligheid van cultuurdragers, van humanisten en personalisten tegenover het volk dat zij tot de

hoogte van het door hen gedragen ideaal zouden moeten verheffen.

Het kan niet ontkend dat de cultuurschepper ver en in vele gevallen vervreemd staat van het volk. Het kan evenmin ontkend dat die cultuurschepper voor het volk een vreemde, een zonderlinge, ja een asociaal wezen is.

Die kloof heeft gevaarlijke en kan noodlottige gevolgen hebben. Vooral nu er meer dan ooit behoefte is aan bundeling van alle potenties die in een volk schuilen.

Het is, het mag niet normaal zijn dat een dichter door het volk als een onbruikbare dromer wordt versleten, dat een kunstschilder synoniem is van leegloper, dat een geleerde enkel als een suffe verstrooide wordt aangezien. Doch evenmin kan en mag het normaal zijn dat door deze cultuurmensen het volk als een ondoordringbare massa wordt beschouwd, als een massa die niet ontvankelijk zou zijn voor hogere en diepere belevenis van dit leven.

Ik geef toe dat er steeds gradaties zullen zijn, doch kon men slechts komen tot het overbruggen van de kloof die nu zo ontzaglijk breed is, kon men slechts de vervreemding uit de weg ruimen, een vervreemding die gevaarlijk zal worden voor de mensheid zelf, omdat ze een schitterend wapen is in handen van hen die het proletariaat naar de afgrond voeren. Hoe vreemd het misschien moge klinken, doch de élite, die ten slotte ook tot het proletariaat behoort, bewerkt aldus haar eigen ondergang.

Er is nog een groter gevaar verbonden aan die vervreemding: de absolute kloof tussen élite en volk maakt elke personalistische politiek onmogelijk omdat de eerbied voor de menselijke persoonlijkheid moet verworven worden voor ieder mens en niet voor een handvol levensvreemde cultuurbeoefenaars.

Doch ik zal niet verder zelf ingaan op dit zo complex probleem dat de laatste tijd opgeld doet in alle intellectuele middens. Er is ten slotte iets waarover wij ons te verheugen hebben, n.l. dat het probleem dat fragmentair teruggevonden wordt in gesprekken, artikels, debatten, essays, enz. op een buitengewoon synthetische wijze werd voorgesteld in een schitterend essay van een Vlaams schrijver, met name Marcel Van Bouwel, over wie ik reeds mocht handelen in nummer 1 - jg. 1948.

Dit boek dat in zijn genre veruit het grootste is dat sinds jaren in ons land verscheen is dusdanig praegnant geschreven dat het ons tot reactie en tot stellingname noopt.

Ik aarzel dan ook niet het mij tot plicht te rekenen U dit boek voor te stellen, niet om hier gezellig te keuvelen over een interessant probleem doch om U aan te zetten in uw eigen kring

dit boek te verspreiden opdat het in ons land de resonantie zou verwekken die het verdient. Van Bouwel's werk moet onze mensen tot kiezen of delen aanzetten.

Het was schrijvers opzet en we zouden aan onze plicht te kort schieten moesten we geen gehoor verlenen aan de opdracht die deze knappe essayïst ons, in naam van het waarachtige humanisme, heeft opgelegd.

In zijn essay, dat hij de zeer suggestieve titel van ‘Met de Rug tegen de Muur’ gaf, heeft Van Bouwel op een grootse en verrassende wijze de diagnose gesteld van de tijdskwalen.

Als ik evenwel gewaag van een diagnose dan druk ik me zeer voorzichtig en uiterst tam uit, want een mens als VB kan zich niet beperken bij het stellen van een diagnose die wij zouden kunnen samenvatten met volgende allesbehalve vleiende typeringen: een tijd van gewetenloosheid, cultuurloosheid, ziekelijkheid, radeloosheid en modern barbarisme. Zeker niet. Hij stelde niet alleen de diagnose, hij schreef een aanklacht.

Doch weer doe ik de auteur te kort want zijn synthetische geest is te positief om het bij een aanklacht te laten. Als mens die het niet ontziet zijn verantwoordelijkheid als dusdanig op te nemen heeft hij na elke onttroning de middelen tot herstel bestudeerd en een heropbouw voorgesteld.

Aldus is Van Bouwel's werk één der volledigste studies die op dit gebied mogelijk zijn: naast een grondige studie van de oorzaken volgt een diepzinnige analyse van de gevolgen en daar waar het noodzakelijk is worden de mogelijkheden aangegeven om een gevolg te wijzigen of een oorzaak weg te nemen.

Bij de eerste regels van de inleiding tot dit essay heeft de auteur reeds onze sympathie gewonnen door zijn eenvoud en zijn zin voor redelijkheid. Hij wil niet per se een schrijver genoemd worden. Dat alles, zegt hij, heeft minder belang. Alleen werkelijke talenten dienen aan het woord te komen, want het is onbetwistbaar een ‘groter cultuurdaad, te zwijgen en te luisteren, wanneer men niet veel belangrijks in zijn mars heeft en men alleen maar in staat is het gedaas en gezwets te vermeerderen.’ (blz. 7).

Het dient ons dan ook niet te verwonderen dat wij bovenaan het inleidend artikel het schitterend aforisme van Barbey d' Aurevilly vinden: ‘Het is niet zo'n groot ongeluk geen talent te hebben wanneer men het talent van anderen kan waarderen.’

Als Van Bouwel dan toch naar de pen grijpt is het omdat hij meent enige uiterst belangrijke en essentiële dingen te zeggen te hebben. VB is zeer bescheiden, ik herhaal het. Die zg. essentiële dingen zijn inderdaad essentieel, d.i. levensbelangrijk.

In elf hoofdstukken zet hij ons zijn zienswijze en zijn we-

reldbeschouwing uiteen die zo helder en zo gefundeerd is, die dusdanig sprankelt van pretentieloze eruditie en verbazende belezenheid, dat we onthutst zijn over de synthetische visie van VB.

Ik meen niet dat het nodig is VB hier voor te stellen als één onzer knapste en oprechtste humanisten. Trouwens deze bewieroking heeft minder belang én voor U én voor de auteur.

Laat ik dus liever stilhouden bij het betekenisvol boek, want uit deze analyse zal noodzakelijkerwijze de lof reiken die deze Vlaamse essayïst ten volle verdient.

Voor VB was het schrijven van deze bladzijden een gewetenszaak. Niets meer, niets minder, doch het blijkt ten slotte versterkend te werken in deze gewetenloze tijd eindelijk iemand te horen spreken over geweten.

Niet het geweten zoals het karikaturaal teruggevonden wordt in bekrompen en levensvreemde parochieverhandelingen, maar het menselijk geweten zoals het gelukkig nog in ieder mens, zij het dan vaak in latente toestand, aanwezig is. Het geweten zoals de humanist het ziet, als een kracht die U langs de tere, steeds mysterieuze draden van het zielsleven met aandrang blijft aanwijzen wat goed en wat slecht, wat verheven en wat gewetenloos is.

Doch ik zou bij het boek blijven, dat opent met de rake vaststelling dat de mensheid terugviel in onbewustheid, m.a w. dat de mens uit het verschrikkelijk lijden van de voorbije jaren geen sprankel wijsheid heeft geput. De mens vergeet snel, te snel en in het gemak waarmede de mensheid zich aan horreurs schijnt aan te passen ziet VB het meest onrustwekkend element van de huidige malaise, want het leert ons dat de massa nog steeds niet in staat is haar lot in eigen handen te nemen.

Doch een positief mens als VB doet zulke vaststelling zeker niet zonder zich de vraag te stellen: Wat kan de mensheid wakker schudden? en hoe kan ze gered worden?

Op de beantwoording dezer vragen is het ganse essay afgestemd.

Er is evenwel een tweede verontrustend element: de mens besteedt zijn volle aandacht aan de meest dwaze futiliteiten, terwijl hem de levensbelangrijke problemen ontgaan.

Wezenlijk belangrijke vraagstukken zoals deze van het herstel van de maatschappij, chaos of beschaving vrede of oorlog boeien slechts een klein aantal mensen. Niemand bezint zich op de wankele principes van onze beschaving en als er gevit wordt is het hoogstens voor een aangelegenheid van culinaire aard of van confort.

Na deze nuchtere vaststellingen slingert VB de massa horde waarheden in het aangezicht.

Ik zou hier enkele nagels met koppen kunnen aanhalen, doch het zou ons te ver leiden en ons doen afwijken van de strakke lijn die door dit boek loopt, een lijn die ik in deze beschouwingen tot het uiterste wil volgen.

Doch één vaststelling moet ik terloops nog maken: de massa zal dit boek niet lezen, zal er noch uit eigen beweging, noch uit dwang naar grijpen. Blijft aan ons de taak dit werk voor te houden aan hen waarvoor het geschreven werd: voor de mens tout court, d.i. zowel voor de arbeider uit de achterbuurt als voor de mondaine geldmagnaat, want op elke sport van de maatschappelijke ladder is geestelijke onmondigheid en verstandelijk- en gevoelsenfantilisme mogelijk en niet het minst bij hen die zg. gearriveerd zijn.

Het tweede hoofdstuk werd door VB 'De nog altijd dreigende Catastrophe' getiteld. Hiermede bedoelt de auteur vooral dat door het winnen van de oorlog het voornaamste probleem niet van de baan is. Integendeel! Steeds rijzen nieuwe en ernstiger vraagstukken op die de volledige aandacht van de mens zouden moeten weerhouden, want eens dat de mens niet meer bereid is om in de bres te staan voor cultuur en beschaving is het ogenblik van de ondergang van het avondland aangebroken.

Doch is er nog een oplossing mogelijk van de levensbelangrijke problemen van onze tijd?

VB meent van wel: 'De mensheid' zegt hij 'heeft toch altijd tussen grote gevaren geleefd. Die catastrophe kan afgewend worden. Een hersenloos optimisme, dat alles roos verft maar de hand niet aan de ploeg slaat, volstaat daartoe echter niet. Wij kunnen de chaos vermijden, maar dan moeten wij ons aan onze apathie ontworstelen en de bedreiging recht in de ogen zien. Het gevaar erkennen, niet wanhopen en handelen, dat is de enige vorm van optimisme die thans toegelaten is. De andere is niets dan huichelarij.' (blz. 16).

Volgens VB staan wij bij de laatste tweesprong, bij de weg naar de vreselijkste chaos die men zich indenken kan en de weg naar een werkelijk betere wereld. Want, verklaart hij verder, indien het duizendste deel van de energie die ontworpen werd door de menselijke geest zich maar eens op vredesdoeleinden had gericht, dan hadden wij reeds wonderen gezien.

VB stelt dergelijke malaise niet enkel vast. Neen, hij boort tevens naar de essentie van deze malaise en deze vond hij niet in de ons omringende wereld, d.i. in het maatschappelijk leven, maar wel in de mens zelf.

‘Het grootste gevaar komt uit ons zelf, uit onze laksheid en onze inertie, uit ons optimistisch fatalisme en uit de ziekelijke neiging onze hartstochten nu eenmaal de vrije teugel te laten.’ (blz. 19).

In het 3e hfdst., ‘De Verzwakking van het Geloof in de Mens’, schrijdt VB reeds naar de kern van zijn betoog.

Indien wij de balans van onze eeuw maken dan vinden wij geen reden tot optimisme. Onmiddellijk vergelijkt hij de strijd van de geestelijke élite der 18e eeuw, zoals Voltaire, Diderot, Rousseau, Montesquieu, met deze van de huidige. Niets kon de voorlopers van de nieuwe tijd weerhouden om een schoner maatschappij te vestigen.

Onze élite integendeel blijft met onverantwoordelijke onverschilligheid de ontreddering beschouwen. Niettegenstaande de uitspraken van de geniale zieners die de apocalyptische ondergang hadden voorspeld, zoals Nietzsche en Dostojewski, blijft de mens daadloos en afkerig om zijn eigen lot in handen te nemen.

VB drukt zich kernachtig uit: ‘Hele massa's leven zonder na te denken, in een toestand van doffe berusting’ (blz. 31), waarna hij even synoptisch de mogelijkheid suggereert om een derde conflict, dat beslissend kan zijn voor het bestaan van de mensheid, te vermijden: ‘Maar daarvoor moeten wij dat Oosters fatalisme dat ons overrompeld heeft afschudden, het geloof in de mens herstellen en terug een zekere unanimiteit tussen volken en klassen opbouwen. Wie gelooft in de vrijheid, gelooft niet in het mechanisme van de fataliteit, dat de gebeurtenissen van de toekomst als onherroepelijk voorbestemd en beslissend aanziet en weet dat, spijts alles, een nieuw begin nog mogelijk is. Alleen moeten we de fouten van het verleden vermijden. In deze phase moeten wij er in gelukken opnieuw een ethisch optimisme te scheppen zo wij niet willen ondergaan met al wat wij bezitten.’ (blz. 32).

Het hoeft zeker geen betoog, en VB besteedt er ten anderen niet veel woorden aan, dat er onder de volkeren altijd verdeeldheid is geweest.

Doch nu is de uiteenlopendheid der gedachte haast hopeloos. Het is bijna onvermijdelijk dat we ons onbewust de vraag stellen: Is dit niet eerder gelukkig? VB is ons echter voor met zijn antwoord: ‘Men zou zich over zulke rijke diversiteit kunnen verheugen, indien al deze idealen en opvattingen in vrede en vriendschap naast mekaar leefden. Maar meestal hebben zij een graad van spanning en giftige nijdigheid gekregen, die hun het vreedzaam samenwonen onmogelijk maakt.’ (blz. 34)

Met evenveel klem deelt hij de wereldbevolking in in twee helften: de ene helft bestaat uit onverschillige, vegeterende en onnadenkende individuen, terwijl de andere helft gevaarlijk gepolitiseerd en gefanatiseerd is.

De auteur meent dat de grootste oorzaak van deze scheuring onder de mensen het streven naar de waarheid is. Dit klinkt alleszins paradoxaal en Vb tracht deze uitspraak dan ook terdege te verantwoorden.

Het zou me evenwel te ver voeren ook op deze omschrijving in te gaan al wil ik hier graag het slot van zijn mise-au-point vermelden: ‘Zij ontsnappen er namelijk nooit aan zodanig overtuigd te raken van de uitgelezenheid en de zekerheid van hun geloof of systeem, dat zij bereid zijn het desnoods met geweld aan andersdenkenden (natuurlijk om dezer bestwil) op te leggen. Dit is het noodlot van de ontaarding van het geloof of van de politieke overtuiging tot fanatisme. Honderden jaren van smeulende brandstapels, bloedige folteringen en vervolgingen kunnen nadenkende geesten niet anders dan zeer terughoudend stemmen tegen de zelfverzekerde bezitters van de waarheid.’ (blz. 37)

Als eerste hoofdvereiste tot herstel citeert VB het streven naar samenwerking tussen de partijen om de punten uit te werken waarover zij het wel eens zijn (en er zijn er vele). Ik zal niet ontkennen dat deze voorstelling van een programmapunt een tikje naïef klinkt, al zal de grootste oorzaak ook hier weer dienen gezocht in onze eigen lankmoedigheid en onze vertrouwdheid om nu eenmaal een gevestigde (maar uiteraard valse) traditie te erkennen.

In dit licht gezien is VB's suggestie allesbehalve naïef, maar werkelijk beslissend voor een kentering ten goede. Hier dienen we ons vooral te hoeden voor de gevaarlijke gemeenplaats: het is altijd zo geweest, het zal altijd zo blijven; waardoor we in feite niets anders doen dan openlijk de stagnatie huldigen en onszelf kleineren in de erkenning van een volslagen machteloosheid.

De oorzaken van de ondergang heeft volgens schrijver drie fundamentele oorzaken: godsdiensten, nationalisme en het imperialisme, omdat zij elk op hun terrein geleid hebben tot fanatisme en tot het met geweld verdedigen van ideeën.

Wat heeft de mens daar tegenover gesteld: cynisme, grof materialisme en glimlachende onbewustheid.

Na al deze vaststellingen moeten we ten slotte komen tot de beangstigende vraag die VB heeft gesteld: Kan er nog eenstemmigheid bereikt worden over de grondvraagstukkn die de twee milliard mensen op de aardbol aanbelangen?

Nu komt het er op aan diversiteit en unanimiteit tot verzoening te brengen.

‘In wat ons scheidt, zegt VB, moeten wij alleen afstand doen van wat ons vernietigt.’ (blz. 46).

Dit is voorzeker één der sterkste aforismen die ik in de laatste jaren las, want het omvat de quintessens van to be or not to be. ‘In ieder systeem zitten elementen die het algemeen cultuurpatrimonium verrijken.’ (blz. 46)

Als tweede grondstelling richt VB tot de mensheid het verwijt dat er te veel aan politiek en aan doctrinaire discussie gedaan wordt terwijl de allereenvoudigste materiële en geestelijke behoeften van het gros der aardbewoners onbevredigd blijven.

Dit is onaanvaardbaar. En nu komt de overtuigde humanist VB aan het woord: ‘Er zijn zeker tegenstellingen, maar gaan die wel over de grondzaken? Waarom niet liever onder de oppervlakkige uiteenlopendheid der gedachten de gemeenschappelijke bodem gezocht waarop wij allen, 't zij Rus, Engelsman of Amerikaan, als mensen staan. Er moet eenstemmigheid te bereiken zijn over de grondbelangen, die alle mensen krachtens hun natuur van mens zelve, verbindt. Er moet een band te vinden zijn om de mensheid, die nu bloedig uiteengerukt ligt, saam te snoeren, omdat heel de mensheid, en in deze tijd der techniek meer dan ooit, in de greep zit ener zelfde en dramatische lotsverbondenheid.’ (blz. 47)

Dit is ontegensprekelijk duidelijke taal. In zijn andere beschouwingen rond dit vraagstuk verkondigt hij waarheden die goed doen ze eindelijk eens zwart op wit te zien. Vooral als hij handelt over de verhouding van Rusland tot de Angelsaksische landen en over communisme tot kapitalisme. ‘Het is waar, verklaart hij verder, dat het veel gemakkelijker is de tegenstander te haten, dan zich de moeite te getroosten, om zijn meningen en opvattingen duidelijk te leren kennen.’ (blz. 50).

Doch het zal de taak zijn der élite om dit grootse werk aan te vatten.

In het zesde hoofdstuk ‘Staatsmoraal en Wereldgeweten’ zoekt hij de oorzaken van het falen van de volkenbond op, terwijl hij tevens onderzoekt of de O.V.V. in wezen verschilt van de vroegere volkenbond.

VB meent van niet: het is de vogel feniks die uit zijn as verrezen is. ‘Want wat kan men inderdaad verwachten van de in essentie immorele machten, die de moderne grootstaten nu eenmaal zijn.’ (blz. 54).

VB stelt terecht vast dat geen enkele natie een hoger rechtsbeginsel huldigt. Integendeel, alle landen blijven besloten in

hun enge dominatie- en expansie-politiek. Daarom ziet hij, voor de redding, boven en naast de OW ‘de geestelijke actie van een kleine groep absoluut vrije, niet gepolitiseerde en gefanatiseerde geesten, die door geen belangen gebonden, in volle onafhankelijkheid voor de rechten van de mens en de cultuur zouden kunnen opkomen.’ (blz. 56-57).

Deze mensen zouden moreel en geestelijk het hoogste gezag vertegenwoordigen. Als personen die voor dergelijk parlement van de geest zouden in aanmerking komen vernoemt de auteur: Einstein, Thom. Mann, Ghandi, Huizinga, J. Romains, O.Y. Gasset, H.R. Holst, M. de Unanumo, A. Huxley, dominee Niemöller, Leonard Ragaz, N. Berdiaef, J. Benda, B. Croce.

Indien de élite zich niet hervat gaan wij naar een decadentie. Zij moet met haar geestelijke energie optreden tegen de nieuwe idolen die tot slavernij voeren, d.i. geld, winst, almachtige staat, kapitalisme, nationalisme, militarisme en hedonisme.

VB geeft toe dat er aan politiek mag en moet gedaan worden. Het is trouwens de basis voor een gezonde democratie. Nochtans moeten zekere mensen zich aan de politiek onttrekken om te waken op de hoogste belangen van de geest en van de mens. Deze mensen vormen de geestelijke élite en VB zoekt ze bij de romanciers, de dichters en de geleerden.

Hoe ver staan wij hier van Plato die de dichters uit de georganiseerde staat zou gebannen hebben. En in feite is VB niet in contradictie met de grote Griekse filosoof, want in het volgende hoofdstuk stelt hij de letterkundigen voor een zware verantwoordelijkheid en wijst hen op hun plichten waaraan ze in de voorbije jaren deerlijk tekortkwamen, zodat het ons tenslotte niet moet verwonderen dat een radicalist als Plato de korte pijn verkoos en de dichters van zijn lijst heeft geschrapt.

Nochtans mag de élite-mens niet afkerig staan tegenover de politiek - als bewijs verwijst de auteur naar de figuren als Dante, Erasmus, Voltaire, - doch zijn kenmerken moeten zijn: complex- en belangenvrij denken, afwezigheid van fanatisme en verantwoordelijkheid tegenover de cultuur.

De taak van de élite-mens is bruggen te bouwen en harmonieën tot stand te brengen.

VB is echter niet blind voor het feit dat zijn wekroep geen gehoor zal vinden en daarom waarschuwt hij voor het groot gevaar, een gevaar waarvoor ook Alexis Carrel in ‘L'Homme, cet inconnu’ en Julien Benda in ‘La Trahison des Clercs’ hebben gewaarschuwd.

Als de élite deserteert dan zal de techniek, die nu in handen is van de moderne barbaren, niet meer in toom gehouden wor-

den door evenredige geesteskrachten. De gevolgen hiervan zijn niet te overzien.

Reeds hebben de intellectuelen verraad gepleegd. Een groot deel werd fatalist, het ander deel estheticist.

Het is een gemakkelijke houding die evenwel niet voor hun superioriteit getuigt en VB stelt ze dan ook scherp aan de kaak: ‘De cultus voor de schoonheid, juist zoals het extreem individualisme, is vaak niets anders dan een mom voor een mateloos egoïsme, een luxe-activiteit, waarmee men zichzelf een brevet van fijnbesnaardheid wil toekennen en waarmee men zich van het “lage” en “gemene” volk wil onderscheiden. Die eredienst is vaak een zeer laffe hypocrisie, in die zin, dat de, o zo gevoelige estheten, de afschuwelijke lelijkheid, die van sloppen, achterbuurten en verproletariseerde massa's rustig rond zich kunnen laten bestaan.’ (blz. 76-77).

VB is evenwel zelf nooit fanatiek, hij is er te evenwichtig voor en is op deze wijze wellicht waarachtiger kunstenaar dan vele suikerestheten.

In zijn diagnose van de verwarring, van de stuur-, cultuur- en radeloosheid, van de ziekelijkheid en barbaarsheid van onze tijd stelt hij zich terecht de vraag: Zouden wij dan werkelijk te dom zijn om het geluk te verwerven?

Doch naast deze, stelt hij een tweede, even belangrijke vraag: Kan iemand verantwoordelijk gesteld worden voor de rampzalige toestand waarin de wereld thans verkeert?

Aangezien er van een geschiedkundig automatisme geen sprake kan zijn en er dus moet besloten worden dat steeds persoonlijkheden ingrijpen, dient de verantwoordelijkheid bij de mens gezocht.

VB onderzoekt dan de verantwoordelijkheden bij de verschillende klassen.

Deze van de bezittende klasse is onbetwistbaar het grootst want zij heeft een direct belang bij de oorlog. Dit geldt dus onrechtstreeks evenzeer voor alle klassen van handelaars en industriëlen, want zij houden een uitbuitingssysteem in stand dat even onchristelijk als onmenselijk is.

Het volk wordt door het geld onderdrukt en voornoemde klasse wendt het kapitaal zonder menselijk verantwoordelijkheidsgevoel voortdurend aan om de massa in slavernij te houden.

De verantwoordelijkheid van het kleine volk is gering en in vele gevallen is een tekort schieten aan de verantwoordelijkheid het gevolg van onmondigheid, aangezien het steeds ten prooi valt aan uitbuiters of geslepen volksmenners.

Da wetenschapsmensen integendeel treft één der grootste verwijten want zij hebben zich nooit bekommerd om de doeleinden van hun uitvindingen en aldus de breuk tussen moraal en wetenschap veroorzaakt.

Ook de verantwoordelijkheid van de literator is groot. Hij immers geniet een prestige dat men niet mag onderschatten. In dit verband treedt VB de opmerking bij van Van Duinkerken waar deze beweert dat de geestesleiders van het hedendaagse leven niet meer de priesters van een of andere godsdienst zijn, maar wel de verkondigers van een litteraire richting.

Literatuur is immers het werkkrachtigste element voor de opvoeding van da volwassenen.

Ze onthult de mens aan zich zelf, ontheft hem uit het dagelijkse, voedt en verfijnt zijn gemoedsleven en verwijdt zijn belangstellings-horizont.

VB handelt natuurlijk steeds over de wezenlijk grote literatuur. Hij waarschuwt dan ook voor het vele onechte, voor de woordkramerij en het levenloos verzinsel.

Doch nu heeft de literator een grote taak: ‘Er is thans geen tijd meer voor spel of litteraire tornooien. Romannetjes of gedichten schrijven is op dit moment zeker niet het voornaamste. De cultuurtaak bestaat er thans in, de chaos te vermijden, die chaos, waarin van literatuur waarschijnlijk helemaal geen sprake meer zou zijn. Het gaat er nu in de eerste plaats om een mystiek van de vrede te scheppen en in dit werk zou de schrijverselite zeker haar aandeel moeten leveren. Dit betekent helemaal niet, dat de vrijheid van de literator aan banden moet gelegd worden of dat hem bepaalde taken moeten opgedragen worden. Ieder mens moet nochtans een deel van zijn aandacht en zijn bekwaamheden beschikbaar houden, om zich een oordeel te vormen over de grote vitale kwesties van zijn tijd en ook de literator zou zich aan die plicht niet mogen onttrekken. Hij zeker niet, omdat hij bij uitstek de anti-specialist is, omdat hij kan denken en de gave van de uitdrukking door het woord gekregen heeft.’ (blz. 90)

Weerom staaft VB zijn bewering met voorbeelden. Ieder groot kunstenaar was nooit een wereldvreemde en hij citeert: Aischulos, Cervantes, Michel-Angelo, Morus, Erasmus, Dickens, Hugo, Zola, France.

Doch vele literatoren gaven toe aan wansmaak van publiek en verlaagden zichzelf en verziekelijkten daardoor de lezers.

Voor literatuur dienen hoge maatstaven aangelegd en ik houd er dan ook aan VB's credo voor de literatuur aan te halen:

‘Ik erken de vitale, onmisbare en onvervangbare cultuurfunctie der literatuur, maar dan moet zij groot en stoer zijn. Het geestelijk verval dat onze tijd aanvreet, heeft ook in haar gestalte gekregen, in het zielloze estheticisme, in het hooghartig “l'art pour l'art”, in de literatuur “du dépaysement et de l'évasion”, in de ophemeling van het erotisme of in de eindeloze ontrafeling van de morbiede aspecten der menselijke ziel.

Wanneer de schrijvers zo verstandig zullen zijn, de pen maar op het papier te zetten, wanneer zij zeker zijn niet uit de ijdelheid van de “homme des lettres” te handelen, maar omdat zij een onbedwingbare boodschap van brandend belang, of een unieke levenservaring hebben mee te delen, dan eerst zullen in het rijk der letteren de maatstaven en de orde hersteld zijn en zal zij haar ware functie kunnen vervullen.’ (blz. 93).

De verwijten die men de literator kan aanwrijven dienen nog vertienvoudigd voor de film. De film is het instrument bij uitstek om het gemoedsleven in beroering te brengen, zij is in essentie een leermeester voor schoonheid, rhythme en harmonie, zij is daarenboven een paedagogisch hulpmiddel dat zelfs het verste publiek bereikt.

En wat werd zij: een nijverheid die de massa heeft gebanaliseerd.

Zij bedierf de goede smaak, de critische zin, de denkkracht en de leesfunctie van de mens.

VB stelt zich dan ook terecht de vraag waarom er hier geen wet wordt gestemd. Inderdaad, zou de vergiftiging van de geest door de film soms van minder belang zijn dan de vergiftiging van maag en nieren door de alcohol?

VB's essay zou niet volledig zijn moest hij ook de verantwoordelijkheid der Christenen niet onderzoeken.

De auteur predikt in zijn boek nooit tegen de godsdienst, want hij is zelfs overtuigd dat het in toepassing brengen van de beginselen uit de bergrede de wereld kan redden.

Wat hij aan de kaak stelt is de schijnheiligheid der christenen.

Het zijn de christelijke schrijvers zelf die hebben vastgesteld dat de Christelijke wereld in verval verkeert: Léon Bloy, Maritain, Gustave Thibon, Leonard Ragas, Bernanos en Berdiaef.

Beseffen de christenen wel goed dat de oorlog steeds werd ontketend door christelijke volkeren. Gaan de christenen wel diep genoeg op deze problemen in?

De kerk schoot steeds tekort aan haar plicht.

Het is dan ook betekenisvol even te wijzen op twee data: in 1848 verscheen het Communistisch Manifest, terwijl eerst in 1891 de encycliek Rerum Novarum kwam.

Verliest men niet uit het oog dat de kerk samenwerkte met Mussolini en het Franco-régime?

Het christendom liet zich daarenboven volledig schaakmat zetten door het kapitalisme en reikte de hand aan het nationalisme. Het is dan ook niet overdreven als VB beweert dat de christenen verraad pleegden tegenover hun christendom.

En hij waarschuwt: 'Wanneer de hervorming van de wereld thans ter hand genomen wordt, door krachten die zij als demonisch en materialistisch brandmerken, dat zij dan niet vergeten, dat dit maar gebeurt, omdat zij hun plicht niet vervuld hebben op een ogenblik dat zij er de macht en de gelegenheid toe hadden.' (blz. 103).

In hoofdstuk 10 stelt hij zeer kort de diagnose: het falen ligt niet in de productie maar wel in de distributie der goederen.

'Het vraagstuk van de productie heeft onze tijd prachtig opgelost, maar in dit der distributie heeft hij ellendig gefaald. De reden daarvan is, dat de productie een technisch, maar de distributie een moreel probleem is, en dat onze tijdgenoten, technisch gesproken, virtuozen, maar ethisch beschouwd, armzalige mislukkelingen zijn.' (blz. 106).

Het grote gevaar is dan ook dat juist op het ogenblik dat de techniek de mens de verschrikkelijkste wapens in de hand heeft geduwd de gemoeds- en geesteskrachten bij de mens dodelijk verlamd schijnen.

Ook de oorzaken van deze morele ontwrichting spoort VB op. Het zou me te ver voeren punt voor punt nader te ontleden al houd ik er toch aan de punten die de auteur behandelt te vermelden. Deze zijn: de vervlakking der persoonlijkheid, het onderdrukken van de persoonlijkheid en de originaliteit bij de mens door massavorming, de verwoesting van de ziel door het milieu, gigantisme (hiermede bedoelt hij vooral het ten onder gaan van de mens in het massale, in enormiteiten), de ontaarding van de vrijheidsidee en de groei van de staatsalmacht

Alvorens de morele reconstructie van mens en samenleving te behandelen vat VB nog even samen: 'Men vraagt van hem (d.i. de mens) nog slechts diensten, vaak tot aan de grens van zijn uithoudingsvermogen toe, maar zijn ziel en zijn gemoed, zijn eigenlijkste menszijn dus, worden niet meer erkend.' (blz. 129).

Het grootste gevaar is dus het vernietigen en het verval van de menselijke persoonlijkheid.

Noch veiligheidsraad, noch godsdiensten, noch regeringen zullen volgens VB de mens redden aangezien er z.i. slechts één veiligheidsraad is, n.l. het menselijk geweten.

Zo komt hij stilaan tot zijn conclusie.

De ondragelijkheid en de onzedelijkheid van de verdruk-

king van het individueel door het staatsgeweten kunnen evenwel slechts aangevoeld worden door sterke en vrije persoonlijkheden, die de gewetensfunctie in hun eigen ziel niet lieten afsterven of hersteld hebben.

Niet de instellingen dienen a priori verbeterd maar vooral de mens.

De enige redding ziet VB in het personalisme dat volgens De Rougemont altijd 'engagement' betekent, in tegenstelling met het individualisme dat in de meeste gevallen 'échappement' en 'évasion' beduidde.

Het is mij uiteraard onmogelijk nader in te gaan op het wezen van het personalisme al wens ik toch te resumeren wat VB hiermede in hoofdzaak bedoelt.

Uitgaande van de stelling dat de menselijke persoon in zijn volle waardigheid en in zijn primordiale rechten dient hersteld eist de personalist de vrijheid op om zich te verbinden.

In tegenstelling met de individualist is hij in staat aan zijn eigen egoïsme te ontsnappen om zich in dienst van iets of iemand te stellen.

Een personalist verliest zich niet in dromen, hij moet zijn leven in dienst stellen van een ideaal.

Als typisch voorbeeld van de personalist citeert hij Multatuli:

'In de mens Multatuli, die zeker zijn fouten en tekortkomingen heeft gehad, zien wij de personalistische dynamiek in volle actie, in de verontwaardiging over het onrecht die geen kreuking van de mensenwaarde duldt. Multatuli behoorde tot dit geweten der wereld, waarover ik hiervoor sprak, behoudt daardoor iets eeuwigs en tijdloos en blijkt tevens een aansporing en een verwittiging voor de intellectuelen van nu.' (blz. 133).

De basis van het personalisme ziet VB in de Helleens-Christelijke-Humanistische wijsheid.

'De personalistische revolutie veronderstelt dus een enorme opvoedingsarbeid, vooral bij de volwassenen, die niet zal mogen gericht zijn op het vermeerderen van blote kennis en op het verwerven van diploma's, wat helaas het enig doel van al de scholen schijnt te zijn, maar op het vormen van mensen en karakters.' (blz. 135).

Ik meen dat het voor mij overbodig is na deze uiteenzetting nog nadere beschouwingen te wijden aan deze oproep tot de élite.

Trouwens als slotbeschouwing zou ik mijn inleiding dienen te herhalen zodat ik mijn taak, d.i. U dit boek zo uitvoerig mogelijk veer te stellen, als geëindigd mag beschouwen, al zou ik U toch nog even willen verzoeken met de inzet van uw volledige

persoonlijkheid te ijveren voor de verspreiding van dit boek of liever voor de verspreiding van de geest van dit werk om aldus binnen het kader van uw persoonlijke mogelijkheden de personalistische revolutie te bevorderen.

Rik Lanckrock

De Zondaar en het Kind

Ik heb van alle vlees gegeten
van alle vrouwenbloed geproefd
en telkens kon ik 't hart vergeten
dat om mijn heengaan was bedroefd.

Ik zocht in elke vrouw het wonder,
ontkleedde schaamtloos onder 't licht
ze wentelden zich kreunend onder
mijn drift, droom op hun nat gezicht.

En steeds werd het een nieuw begeren,
een ruwe drang om nieuw bezit,
een vlam kwam in mijn ogenlid
bij zang van zijden vrouwenkleren.

Ik heb zoveel bemind, genomen,
maar toen gij naakt in 't duister laagt
ben ik beschaamd tot u gekomen.
Ik was het kind dat gunsten vraagt.

Pieter Aerts

Het Oordeel van Salomo

Koning Salomo was rijk, machtig en wijs. Hij bezat ongeveer 900 vrouwen, wat wel koninklijk was, maar misschien minder wijs. Zijn oordeel over ons bestaan hier op aarde, vatte hij saam in volgende lapidaire zin: ‘Het beste voor de mens is, NIET geboren te worden’, uitspraak die ons niet moet verwonderen vanwege een man die alle dagen (en nachten) 900 vrouwen om zich heen had. Want er zijn vele grote en kleine mannen, die maar ene vrouw hadden, tot dezelfde bevinding gekomen als de wijze Salomo.

Frans De Wilde.

Blauwe Regen

Er hing een sombere dreiging in de zware wolkenmassa, toen ik het zwarte gebouw van het buurtstationnetje achter de iepen zag opdoemen. Het was een van die zomerdagen geweest, waarvan de verschroeiende hitte zich nog lang na zonsondergang rekt en men, tevergeefs, de avondkoelte afwacht. Was het verbeelding, of had ik boven de westerkim een vaag schijnsel, als van bliksem gezien?

Ik was in de namiddag een vriend gaan bezoeken, die zijn dagen sleet in het 'Herstellingsoord Emile Sardou'. Op het briefpapier stond onder deze hoopgevende naam in zeer klein cursief, de alleszeggende ondertitel: **'Rusthuis voor Zenuwlijders'.** Ik was ditmaal per trein moeten gaan, daar mijn wagentje met een gebroken achteras in de garage stond.

Ik had er mijn oud-medestudent en jeugdvriend in de meest meelijwekkende toestand weergevonden. Hij was nog steeds de athletische verschijning van om en bij de één meter negentig, met een borstomvang van ik weet niet hoeveel centimeter. Wel herinner ik me, dat hij steeds zegde, slechts door onze hospita daarin geklopt te worden. En dat kan hem dan bezwaarlijk als een kleinering aangewreven worden. Ik zie haar nog met de avondkoffie binnenkomen en één voor één de twee enorme boezems door het smalle deuropeningetje van onze mansardekamer persen!

Bart had al de forse levenskracht weten te bewaren en slechts zijn koortsig-brandende ogen verraadden zijn ziekte. Hij sprak met me, zoals we vroeger koekalfden op onze mansarde. Hij sprak me zelfs over zijn ziekte en slechts dan klonk er een vleugje wanhoop in zijn stem, wanneer hij zei:

'Hoe kàn het bestaan, dat men plots, van 't ene ogenblik in 't ander, volledig alle controle over zijn hersenen kwijtraakt! En dat je op zo'n ogenblik weet, maar positief wéét, dat je dingen doet die verkeerd zijn, en dat je toch je handeling en je uitlatingen, zelfs met de grootste inspanning niet in de rechte banen houden kan! Net of je dronken bent. Het is om gek van te worden!'

Hij begreep het paradoxale van deze laatste woorden en rukte haastig een sigaret uit zijn koker. Terwijl ik hem vlammetje

g[a]f, keek hij me diep in de ogen, als verwachtte hij een oplossing, een uitkomst, van mij.

Ik trachtte vergeefs hem ervan te overtuigen, dat hij tot de verstandigen van deze wereld behoorde, en dat zijn rede wel over de daemon zou zegevieren. Als hij maar wilde meewerken.

'Je uitlating van daarnet bewijst dat je je verstand niet verloren bent, Bart,' zei ik. 'Maar ze bewijst tevens, dat je veel te veel piekert, en dat je jezelf meer in de put helpt dan eruit.'

Zijn donkerbruine ogen boorden diep in de mijne, alsof hij in hen wilde lezen of me die woorden wel uit het hart kwamen. Ik trachtte zo overtuigd mogelijk te kijken. Doch terwijl hij zijn blik in een wanhopige beweging neersloeg, speelde een spottend-wrang glimlachje om zijn lippen. Zijn nerveus trillende vingers doofden de pas aangestoken sigaret.

Ik stond op en wandelde met hem het spreekkamertje uit. Hij vergezelde me tot bij de oprijweg van witte kiezelsteen, die rozerood onder de bloedvlek van de ondergaande zon lag. We hebben daar nog lang gepraat.

Eindelijk gaf hij me dan een lange handdruk. Telkens wanneer ik daar aan de poort afscheid van hem neem, vraag ik me af, of de vreugden van een bezoek in hospitaal of sana wel de bitterheid van het afscheid waard zijn.

En toen ik hem daar de hand drukte, beging ik de stommiteit, die ik me nog lang daarna zou berouwen. Ik zei, nog immer met de bedoeling hem uit de put te helpen:

'Kop op, Bart! Volgende maand ben je misschien weer thuis... bij Betty.'

Hij zei niets meer, doch werd wit als een doek. Zijn handdruk vernauwde tot een nijdige kneep, dan liet hij me plots los en ik ging heen. Doch zijn laatste blik was me veel duidelijker dan de meest bijtende woordenvloed. Hij zegde me: 'Ja, bij Betty, van wie **jij** nog steeds houdt. Ik hoor het aan de toon waarop je haar naam uitspreekt.'

En toch was ik zijn **vriend....**

* * *

De ingang van het stationnetje lag aan de overzij van de spoorbaan. Toen ik die overstak viel het me op, dat de twee perronlampen niet opgestoken waren. Doch ik besefte mijn

pech eerst, toen ik de verkleurde ingangsdeur van de witgekalkte wachtkamer gesloten vond.

Op deze spoorbaan loopt een internationale sneltrein, die driemaal per dag in beide richtingen voorbij raast. In de tweemaal vier uur tussentijd rijden er vier boemeltjes, die hier stoppen. Een half uur vóór de aankomst van elk boemeltje wordt de wachtkamer geopend, en na het vertrek weer dadelijk gesloten. Te vroeg kon ik onmogelijk zijn. Er bleef dus maar één mogelijkheid: te laat!

Ik liep op het verlichte raam van het huisje toe, waar de baanwachter woont en keek op mijn polshorloge, Twaalf minuten vóór het aankomstuur van mijn trein... doch... de rode secondenwijzer bleef onbeweeglijk. Een grote ongerustheid kwam over me. Ik klopte luid op het raam en de wachter verscheen dadelijk daarop in de deuropening. Hij wachtte niet eens mijn vraag af:

'Te laat, vriend!' zei hij, en scheen er een heimelijk plezier in te hebben. 'De boemel is al tien minuten weg.' Hij keek even naar de zwarte wolken en sloot de deur. Op dit ogenblik rommelde de donder in de verte.

Hoe kón het mogelijk zijn? Had ik dan langzamer gewandeld dan ik gemeend had? Misschien in gedachten over het gesprek met Bart? Of was mijn uurwerk reeds vóór het stilviel, achter gaan lopen?

Een tweede donderslag, ditmaal dichterbij, deed me opschrikken. Ik kon die nacht mijn woning niet meer bereiken, dat was duidelijk. Bovendien voelde ik er niets voor om als een vagebond ergens om onderdak te gaan kloppen in dit kleine dorpje, zonder hotel, en waar blijkbaar iedereen reeds ter ruste was.

Ik nam een vlug besluit: ik zou teruglopen naar het herstellingsoord, waar ik ongetwijfeld zou kunnen overnachten. Ik zette het op een lopen en sprong over de slagbomen, die reeds voor het passeren van de nachttrein neergelaten waren.

Het instituut Emile Sardou lag op een goed half uur gaans van het dorp, doch met het oog op het dreigende onweer zou ik het, mits extra-inspanning, wel op een kwartier kunnen halen. In het thans bijna aanhoudende licht van de bliksem, zag ik makkelijk het beste deel van de baan: een hobbelige kasseiweg, met aan weerszijden heesters en uitgestrekte weiden en hier en daar een groepje bomen.

Het was pas toen ik even mijn draf vertraagde, omdat ik gewaar werd onmogelijk de hele weg te kunnen afrennen, dat ik merkte dat het onweer me gevolgd was. Krakende donderslagen volgden bijna onmiddellijk op felle bliksemschichten. Ik voelde me plots dood-op en onbehaaglijk. Ik klemde de tanden opeen en zocht al mijn krachten bij mekaar om terug aan 't hollen te gaan. Doch op dit ogenblik gutste een lauwe regen naar beneden. Een stortbui, een werkelijke wolkbreuk, die het gras op de weiden in een oogwenk platlegde. Geen twee minuten zou ik hierin kunnen lopen zonder tot op de huid doorweekt te zijn. Ik rende op een groepje hoge bomen toe en drukte me tegen de stam van een zware beuk aan. Hier kon ik even op adem komen en van de gelegenheid gebruik maken om mijn nat gelaat met mijn zakdoek af te drogen. Er was geen wind en in loodrechte stralen stroomde de warme regen naar beneden. Ik besloot hier te wachten tot de bui over dreef.

Net toen het dichte gebladerte van de beuk het water begon door te laten, verminderde de stortvloed. Daarom zou ik nog even wachten tot het weer helemaal droog werd.

* * *

Hoelang ik daar met de rug tegen de boomstam geleund gestaan heb, weet ik niet meer.

De bui dreef niét over. Bliksem en donder bleken van steeds verder te komen, doch de hemel bleef zwart en gesloten voor zover ik zien kon. Alhoewel de regen ietwat geminderd was, bleef het onmogelijk de vlakte in te gaan. Ik werd nu onder de beuk ook flink nat en beproefde achteruit te gaan om een droge schuilplaats te zoeken, die meer beschutting zou bieden.

Onder de bomen was het vrijwel geheel donker en ik schrok ervan, toen ik plots bijna geen druppel meer voelde. Dit kon beslist geen boom zijn waaronder ik stond. Ik kreeg mijn aansteker uit mijn jaszak en knipte hem aan. Tot mijn grote verbazing zag ik dat ik in de opening van een stenen omheiningspoort stond. Het was een zandstenen poort met enkele barokmotieven en ze was ongeveer een halve meter diep. Achter de poort veronderstelde ik een verwilderde tuin. Aan haar beide zijden zag ik vaag de overblijfsels van ijzeren hekwerk. In een

der stijlen, boven de plek waar eens een roestige schelring moest hebben gezeten, stond gebeiteld: ‘Les Glycines’.

Mijn verbazing sloeg om in een werkelijke vreugde, wanneer ik in het gele schijnsel van een bliksemflits, ver achter de kim, en waarop geen donderroffel meer volgde, de silhouet van een oud landhuis op enkele tientallen meter van me af, zag opdoemen.

Ik haastte me de met onkruid doorgroeide oprijlaan in, die met stenen en resten van het hekwerk bezaaid lag en vond de voordeur slechts met een dikke kromgeslagen spijker toegehouden. Ik draaide de omgebogen kant van de spijker voor de deurstijl weg en stapte in wat eens een luxueuze hall moest geweest zijn. De trap was ingestort en in de grote zitkamer regende het door. Een klein vertrekje, dat in die zitkamer uitgaf, en dat ogenschijnlijk als bibliotheek moet gediend hebben, bleek het enige droge vertrek op de benedenverdieping te zijn. In een hoek stonden enkele totaal versleten en gebroken meubels: een schommelstoel, een rooktafeltje en de vier poten van een zware eiken tafel of biljart. Er was een lage open haard in het vertrek en ik aarzelde geen oogenblik om met de stukken van het losgescheurde leerpapieren behang en de wormstekige resten van schommelstoel en rooktafeltje, de harde, urnvormige tafelpoten aan 't branden te brengen. Het was warm genoeg in de kamer, doch het vuur zou mijn natte kleren sneller doen drogen. Ik trok mijn colbertje en mijn overhemd uit. De jas hing ik aan een hoek van de schoorsteen.

Na enkele minuten was mijn hemd zover gedroogd, dat ik het weer kon aantrekken. Toen ik me op het muffe vloertapijt wilde uitstrekken om wat uit te rusten, bemerkte ik een boek, dat op de zijkant van het marmeren schoorsteenblad bedolven lag onder een dikke stoflaag. Ik nam het op en las de titelpagina:

Gedichte
von
Gottfried August Bürger

De blaren met lichtbruine randen waren vergeeld en vol okerkleurige schimmelvlekken.

Daar ik me wel zeer vermoeid, doch geenszins slaperig gevoelde - in zoverre ik nog op mijn polshorloge kon betrouwen. moest het ongeveer elf uur zijn - wierp ik nog twee van de eiken urnen op het vuur en ging dan met de rug tegen de

schoorsteenmantel geleund op de grond zitten. Schuin achter me knetterde de haard en de vlammen wierpen een rossige flakkergloed op het boek dat ik doorbladerde. Buiten bleef de regen verder stromen.

* * *

Allengs begonnen de eenvoudige, luchtige verzen mijn gespannen zenuwen tot kalmte te brengen en beletten me te piekeren over de hachelijke situatie, waarin ik verzeild geraakt was.

Ik was aan een reeks epigrammen toe. Eén ervan heette **Amors Pfeil:**

> Amors Pfeil hat Widerspitzen
> Wen er traf, der lass' ihn sitzen
> Und erduld' ein wenig Schmerz!
> Wer geprüften Rath verachtet
> Und ihn auszureissen trachtet,
> Der zerfleischet ganz sein Herz.

Ik hoorde iemand in de tuin... Geritsel van blaren en gekraak van takken, als van iemand die een doorgang zocht... Een hijgende ademhaling... Enkele naderende voetstappen, die over de oprijlaan op het landhuis toekwamen... Een paar sprongen op de treden voor de deur... Een korte aarzeling van verbazing, omdat ze op een kier stond... Dan een behoedzaam naar binnen sluipen... Een stilte: even rondkijken in de hall, een paar stappen links... een paar stappen rechts, overal doorgeregend.... Krakende plankenvloer in de zitkamer... Nog drie passen...

De nachtelijke bezoeker moest nu op de drempel van de bibliotheekdeur staan, zich verwonderd over het brandende vuur. De deur was in de wand waar de schoorsteen tegenaangebouwd was. Als ik me vooroverboog zou ik, ook al was de gloed van het flikkerende vuur tussen ons, kunnen zien wie daar stond. Ik voelde angst in me komen opzetten. Tussen het gekraak van de houtblokken in de haard door, hoorde ik vele druppels van uit zijn doornatte kleren op de grond lekken.

Nog één stap... Bart!

‘Bart, kerel...!’ De woorden wilden me niet over de lippen, zo verbaasd was ik. ‘Wat doe je hier in 's hemelsnaam?’

Ik liep op hem toe, doch hij sprak geen woord. Zijn koort-

sig-brandende ogen boorden in de mijne. Zijn lippen trilden.

Ik dacht dat ik droomde. Niemand wist dat ik hier was, in dit eenzame landhuis, te midden van de plassende regen. Geen mens **kon** het weten. En daar verschijnt plots mijn vriend Bart, druipend, terwijl ik hem veilig en wel op zijn kamertje in het tehuis voor zenuwlijders waande. Het was een onmogelijke situatie!

'Zeg dan toch wat, kerel!' riep ik uit. Ik legde mijn arm om zijn middel en schudde hem zachtjes heen en weer om hem uit zijn gepeinzen los te maken.

'Jij...!' stamelde hij dan, '**jij!** Dat ik juist **jou** hier moest ontmoeten!' Zijn laatste woorden braken in snikken uit elkaar. Ik voelde hem in mijn arm ineenzakken. Ik sleepte hem met de rug tegen de muur, op de plaats waar ik gezeten had, en trok zijn jas, das en hemd uit en hing dit alles te drogen.

Intussen snikte hij voort, het gelaat in de handen verborgen. Ik vreesde dat hij plots een hevige aanval moest gekregen hebben en het herstellingsoord ontvlucht was. Het stond in elk geval vast, dat hij er geen vermoeden van had dat ik hier was. Dat had ik reeds kunnen opmaken uit de weinige woorden die hij had gesproken.

Ze zouden al wel reeds op weg zijn om hem te zoeken.... Ik duwde een luik voor het glasloze raam open om stemmen, lichtschijnsels of motorgeronk van Bart's achtervolgers te kunnen zien en horen. Daar hij zonder twijfel ontsnapt was, zou hij zich echter niet vrijwillig terug laten vatten. Hij zou trachten te ontkomen en ik zou dit moeten verhinderen.

Ik werd er me van bewust, dat ik een kwade nacht voor de boeg had. Bart was driemaal sterker dan ik en in onze studentenjaren had hij, terwijl ik klavier studeerde, bokslessen genomen. Toch was ik niet bang voor hem. Ik wist dat ik wezenlijk zijn vriend was en dat hij geen haar op mijn hoofd zou krenken... als ik niet kost wat kost handgemeen **zocht.** Maar zou het mogelijk zijn dat te vermijden, zonder hem te laten ontsnappen?

Ik wierp de laatste blok eik op het vuur en ging naast hem zitten. Ik stak een sigaret op en duwde ze hem tussen de lippen. Hij was nu weer kalm geworden en ik zei, zo luchtig mogelijk:

'En... vertel me nu eens wat er aan 't handje is. Of heb je tegenwoordig geheimen voor me?.... Je bent uitgeknepen, wat? Dat is dom van je! Je moest verstandiger zijn en wat geduld

hebben. Laten we wachten tot de regen ophoudt en dan zullen we samen terugkeren. We praten het wel weer goed! Je hebt je zeker weer opgewonden over een futiliteit en bent er dan van door gegaan, niet?'

'Ik ben er van door gegaan,' zei hij schor, 'maar ik had me niet opgewonden. Ik was zeer kalm. Kalmer dan ik al ooit in mijn leven geweest ben... Ja, inderdaad, zo was het, nu ik er over nadenk: kalmer dan ooit.'

'Was je dan al eerder van plan de plaat te poetsen?'

'Nee. Slechts sedert vanavond. Maar ik werd door het onweer verrast en vluchtte hier binnen om onderdak.'

'En dat ik net mijn trein miste en hier ook binnen liep om voor het noodweer te schuilen! Ik was op weg naar jou... Dacht dat ik wel bij je had kunnen overnachten.'

'Een toeval is dat niet. Het is ons Noodlot. Het **moest** zo zijn. Nu begrijp ik het pas! Daarom staat er ook langs heel de baan maar één huis, en dat is dit hier. Het uiteindelijke kruispunt van onze wegen. Aan deze ontmoeting konden we niet ontsnappen. Het was als van lang tevoren uitgestippeld.'

Ik dacht dat hij wartaal uitkraamde en beproefde hem te overreden om straks met me terug te keren, doch hij weigerde beslist. Ik had er toen nog niet het minste vermoeden van welke dramatische wending het gesprek weldra zou nemen.

* * *

Het regende almaardoor.

Ik hoopte op de komst van de verplegers, doch er verscheen niemand. Daarom hield ik Bart aan de praat, zorgvuldig alles in het gesprek vermijdend wat hem opnieuw van streek zou kunnen brengen. Doch terwijl ik praatte, begon ik te proberen de gebeurtenissen van deze nacht in een logisch verband met elkaar te brengen.

Hij had beweerd in volstrekte kalmte van gemoed vertrokken te zijn. Nochtans was hij zeer overstuur toen hij mij hier aantrof. Bovendien vond ik nu dat zijn woorden: 'dat ik juist **jou** hier moest ontmoeten', een diepere betekenis dienden te hebben dan die van eenvoudige verrassing of verbazing. Ik begreep dat ikzelf een grotere rol in de ontsnapping gespeeld had, dan ik op dit ogenblik besefte. Daarenboven had hij gezegd eerst diezelfde avond een plan tot ontvluchting beraamd te

hebben. Dat moet dus kort na mijn vertrek geweest zijn... kort na ons gesprek aan de inrijpoort.. Tenslotte zei ik hem dit alles.

Hij veerde recht en schreeuwde: ‘Ja! Om jou ben ik ontvlucht! **Om jou**!’

‘Waarom wind je je nu in 's hemelsnaam alweer zo op? Ik begrijp er geen steek van!’ Maar dat was niet helemaal waar. Ik begon te vermoeden...

Zijn stem brak, terwijl hij zei:

‘Het is onze laatste avond samen. Hoe jammer dat een vriendschap als de onze moet eindigen... hier moet eindigen... omwille van een vrouw... Ja, ik zeg: “omwille van een vrouw”, al is het dan ook de mijne! (De zijne! Betty!). Maar zo gaat het niet langer.’

Terwijl hij op me toetrad, stond ik ook langzaam op. Hij legde een hand op mijn schouder en zei:

‘Je weet niet wat het me zal kosten, mijn vriend, afscheid van je te moeten nemen. Want wij wisten beiden wat een werkelijk onbaatzuchtige vriendschap was...’

‘Bart, kerel, je gaat toch geen stommiteiten uithalen?’

‘Onze vriendschap voor altijd - voor **altijd,** versta-je me? - verzekeren... is dat een stommiteit?’

Ik dacht uit zijn woorden te verstaan, dat hij met zelfmoordplannen rondliep, doch hoe deerlijk vergiste ik me! Hij hield zich met de ene hand aan de schoorsteenmantel vast en boog het hoofd voorover. Het zweet liep in vele straaltjes langs zijn brede borst.

‘Toen ik ontvluchtte, wilde ik je naar de stad volgen om jullie beiden... uit de weg te ruimen...’

Ik schrok hevig en kon een kreet van afgrijzen niet onderdrukken. Hij drukte zijn vrijgebleven hand op mijn mond en duwde me neer op de grond.

‘Laat me uitspreken..... ik was amper op weg toen het begon te regenen en ik vluchtte hier binnen... Juist hier! **“Les Glycines”...** weet je nog?... Ze was een schoolvriendinnetje, waarmee we beiden dikwijls uit wandelen gingen toen we amper veertien waren... Wanneer we naar de universiteit gegaan waren zagen we haar in geen jaren meer. Toen kwam het uitstapje naar de Vogezen... We waren ongeveer een uur in het studentenpension gearriveerd. Ik was mijn koffers nog aan 't uitpakken, terwijl jij een wandelingetje in de tuin ging maken. Een half uur later kwam ik je zoeken. Je zat in het prieeltje...

het prieeltje van rood latwerk, onder een berg van blauwe regen. Zware, lange trossen glycines, die van het dak schenen te lekken. Zij lag in jouw armen en je kuste haar... Maar toen begreep ik nog niet, dat jij haar al die jaren moest hebben liefgehad, net als ik... Betty, ons jeugdvriendinnetje, dat we hier door een ondoordachte speling van het toeval weer ontmoet hadden, een schone, jonge vrouw nu. Een jaar later ben ik met haar getrouwd... en jij, mijn **àl** te ridderlijke vriend... jij hebt gezwegen. Tenminste: je mond heeft al die tijd gezwegen, maar niet je blikken en de bijna onmerkbare trilling in je stem, als we het over haar hadden.'

Hij wachtte even en ik voelde de angst... de wèrkelijke angst ditmaal, in me opstijgen. Een verlammend gevoel, dat ik nog nooit eerder gekend had.

'Een van ons beiden is teveel... En ik ben te laf om de hand aan mezelf te slaan. Bovendien ben ik met haar gehuwd en ik betwijfel het of Betty van jou meer houdt dan van mij...' Hij bekeek zijn grote handen.

Waarom kwamen de verplegers nu niet opdagen? Bart leek me, nu hij zo kalm alles vertelde, nog gevaarlijker dan tijdens zijn ergste aanval.

'Nee, mijn vriend,... Ik weet wat jij denkt. Ze zullen me niet zoeken. Niemand weet dat ik er van door gegaan ben. Vóór morgenacht zal niemand weten dat ik ontsnapt ben. Ik had wel meer de gewoonte mezelf op mijn kamer een tijdlang, op te sluiten. Ze zijn dat zo van mij gewend en ze hebben er nooit wat van gezegd, omdat ik voor het overige, wat je noemt een rustig en berekenbaar.... patiënt was. Zo zal ik jullie beiden makkelijk kunnen..... en weer terugkeren, morgen na zonsondergang, zonder dat er ooit wat van uitlekt, met zuivere handen. Maar dat zal hard vallen.... zeer hard....'

Hij trok me overeind. Dicht met mijn aangezicht bij het zijne zag ik, dat zijn gelaat niet alleen nat was van de zweetdroppels, doch dat ook zijn ogen vol tranen stonden.

De angst week niet van me, en greep me bij de keel. Mijn hersenen schenen in mijn hoofd rond te tollen. Ik zou niet ontsnappen. Uit Bart's sterke klauwen zou ik nooit losraken. Vechten zou niet baten. Ik zou niet sterk genoeg zijn, zélfs niet al vocht ik voor mijn leven. Hij zou me worgen, met zijn grote, bonkige handen.

Het werd plots donker in het vertrek, en stil. Het laatste vlammetje in de haard moest uitgegaan zijn. Er bleef nog een donkerrood schijnsel van smeulende houtblokken en ik hoorde nog slechts mijn hijgende ademhaling en een zacht gekraak en gesis van het krimpend houtskool. Het doffe getik van de regen op de grote blaren van de kastanjeboom bij het raam, was nauwelijks hoorbaar.

Zijn handen gleden in mijn hals...

'Vaarwel, mijn vriend...' zei hij schor...

'Bart!' schreeuwde ik door mijn bijna toegeschroefde keel, 'Bart!! Je vergist je! Je hebt weer een van je aanvallen! Bedaar in 's hemelsnaam! Je bent bezig je vriend te vermoorden! Bart, ik verzeker je, ik zweer je, dat er tussen mij en Betty nooit meer geweest is dan een lang vergeten flirt, een spelerijtje.... Ik heb haar niet lief. Geloof me, Bart, geloof me, omwille van onze vriendschap. Je zal toch niet je vrouw en je vriend ombrengen, om een waanvoorstelling, een dwaling... Een vrouw en een vriend.... de ruggegraat van je bestaan! Ik weet, dat ik je niet kan tegenhouden. Bart, maar bedenk dit goed: als je ons vermoordt... is het om niets geweest. **Ik heb haar niet lief en ik ben er zeker van dat ik haar onverschillige laat.'**

'Herhaal dat!' siste hij, maar zijn greep loste niet. 'Herhaal!'

Ik herhaalde mijn laatste woorden met nadruk.

'O, kón ik je geloven...! **kón** ik je geloven...'

Die ultieme wanhoopskreet had mijn leven gered. Hij liet me los, wankelde en klampte zich weer aan de schoorsteenmantel vast, met schokkende schouders.

'Zweer het me,' snikte hij.

Ik zwoer het hem.

Hij viel voor mij op de knieën en smeekte om vergiffenis. Toen ik de reus daar met gebogen rug snikkend voor me geknield zag liggen, schoten ook mijn ogen vol tranen. Zoiets meelijwekkends had ik nooit gezien.

Ik trok hem recht en beproefde een grapje te maken. Doch mijn hoofd stond er niet naar en het werd dan ook een misselijk grapje:

'Luister,' zei ik, 'de regen heeft opgehouden, droog nu ook jouw tranen...'

Hij bleef onbeweeglijk staan, het hoofd afgewend.

'Kom, ik help je weer aankleden en dan gaan we samen

naar het Instituut Sardou. Je klautert weer in je kamer en doet net of er is niks gebeurd. Komaan, kop omhoog, ouwe jongen.'

Hij keek me aan, glimlachte flauwtjes en liet zich aankleden, onbehulpzaam, als een kind. We rookten onze laatste sigaretten, terwijl we het landhuis verlieten.

Aan de poort keerde hij zich nog even om en zei, op het opschrift wijzend:

'Les Glycines... Geen afscheid, maar een terugkeer, mijn vriend....'

Zonder veel woorden bracht ik hem terug tot aan de inrijpoort van het tehuis, waar ik wachtte, tot hij veilig en wel weer op zijn kamer zijn moest. Dan keerde ik alleen terug naar 'Les Glycines'. Toen ik weer in de bibliotheek kwam, was ik zo moe en uitgeput, dat ik me op de grond heb uitgestrekt en dadelijk in een droomloze slaap ben gevallen.

* * *

Toen ik de volgende dag ontwaakte, scheen de zon door de ramen. Ik vroeg me af, of het gebeurde van die nacht, dat ik me nog in al zijn bizonderheden herinnerde, geen verwarde droom geweest was. Hoe langer ik er over dacht, hoe onwaarschijnlijker het me begon te lijken, en zelfs de vier vochtige vegen in het stof op de schoorsteenmantel, op de plaats waar Bart zich moet vastgeklampt hebben, konden me niet geheel overtuigen.

Ik keek op mijn polshorloge. Als ze me weer geen parten speelde, kon ik de eerste trein naar de stad nog halen. Ik sloeg het stof van mijn pak en schoof mijn das op, terwijl ik me het vertrek uitspoedde.

Ik stootte met de voet tegen iets aan en keek naar de grond. In een streep zonnelicht, dat door de scheefgezakte blinden viel, las ik:

> Amor's Pfeil had widerspitzen.
> Wen er traf, der lass' ihn sitzen...

Ik haaste me het huis uit een keek niet eens om naar de poort, doch een fijne geur van laat-bloeiende blauwe regen achterhaalde me.

Buiten zongen de vogels het lied van de zomermorgen.

* * *

Ongeveer een maand later is Bart uit het instituut Emile Sardou teruggekeerd. Ik ga hem vaak opzoeken, doch nooit wordt er nog met één woord gerept over zijn verblijf op het land. En zo zal ik ook nooit met zekerheid weten, of ik geen kwade zomernachtsdroom heb gehad.

Zo zal ik ook nooit weten, of ik tot mijn enige vriend **niet één keer heb gelogen...**

Sakker niet, wanneer je soms je trein mist... vaak **moet** je hem missen.

René Metzemaekers.

De jacht

De feestelijke stoten der bazuinen
doen haar ontwaken zonder tegenstand:
zij staat reeds aan het venster, heft haar hand
en wuift. De jachtstoet trekt weer langs de tuinen.

De meute snelt al langs de padenkant;
banieren paren met het groen der kruinen,
en wapens flikkeren zilver voor het bruine
eikendécor met bloemen aan de rand.

Hoe zou zij willen rennen met de honden
of speuren met de jagers naar het wild,
hoe zou zij juichen als ze 't treffen konden
en lachend toezien als het werd gevild,
en, als het jachtrumoer weer was verstild,
hoe zou zij slapen tot haar ridders vonden.

Michel van der Plas

Marc Mendelson

Hoewel ik August Vermeylen vaak ontmoet heb te Brussel, waar zijn gebogen, ernstige gestalte als het ware vergroeid was met het leven der tentoonstellingszaaltjes, vernissages en openbare veilingen, heb ik slechts éénmaal de gelegenheid gehad met hem te spreken. Het was op de opening van de tentoonstelling, die jaarlijks in de zaal 'Appollo' het werk van de beste onzer jongeren voorstelt onder de titel 'Apport'. Dit was 'Apport 44'. En ik hoor de schrijver van 'De wandelende Jood' nog lachend zeggen:

- Of ik nog werk heb? Nog voor tien jaar werk heb ik [...]

Wij stonden voor een schilderij van Marc Mendelson e[n hij] zei:

- Die Mendelson is iemand, nietwaar?

En na een korte overweging voegde hij er aan toe:

- Het wordt een der voornaamste schilders van zijn ge[n]eratie.

Tijdens de talrijke tentoonstellingen, die Marc Mendelson nadien in groep of afzonderlijk gehouden heeft, heb ik nog vaak aan de zekerheid van de oude Van Nu en Strakser gedacht. Hoe langer hoe duidelijker heb ik ingezien, dat de gaven van de kunstschilder zo zuiver en zo waarachtig waren, dat zij hem wel onder de voornaamste schilders van de lichting '40 moesten rangschikken. En ik ben ervan overtuigd, dat August Vermeylen met dezelfde goedkeuring de verdere ontwikkeling van Mendelson zou gevolgd hebben als hij zijn debuut beoordeelde.

In 1944 had Marc Mendelson, die in 1915 te Londen van een Engelse moeder en een Belgische vader geboren werd, reeds een post-expressionistische periode achter de rug, die enerzijds beïnvloed werd door de nauwgezette werkwijze van Gustaaf van de Woestijne, zijn professor aan het Hoger Instituut voor Schone Kunsten te Antwerpen, en anderzijds door de kleurenverfijning en de stevige bouw van het Frans cubisme. Dit werk schonk Mendelson de eer door de Duitsers als een schadelijke vertegenwoordiger van de ontaarde kunst beschouwd te worden. Hij werd in 1943 aangehouden, maar bijna onmiddellijk weer vrijgelaten.

Tijdens de laatste maanden van de bezetting zette Marc Mendelson zijn tweede periode in, een periode die hoofdzakelijk een magisch-realistische strekking had. Op het gebied van de plastische kunsten is deze stroming vooral van Italiaanse oorsprong. Zij dook rond de jaren 1917-1920 op in Italië met het experimentele werk van de Chirico, Morandi en Carra. Zoals

deze Italianen zoekt Marc Mendelson de vreemde eenheid vast te leggen, die er bstaat tussen de voorwerpen die wij zien in de werkelijkheid en deze die wij in de droom ontwaren. Zeker, de stoel waarop wij plaats nemen, bestaat; deze die in de droom onder ons wegschuift, bestaat niet. Maar het zal wellicht iedereen gebeurd zijn in het leven plots een beeld uit een verre, vergeten droom terug te zien. Deze droomtoestanden, waarin de banaalste voorwerpen met raadsels omhangen zijn en die Marcel Proust zo geniaal beschreven heeft, zoekt de magisch-realistische kunstenaar weer te geven. Hij gelooft in het bestaan van een hogere realiteit, waarin droom en werkelijkheid versmelten. Marc Mendelson heeft het omstreeks 1945 gedaan met een volmaakte zin voor het vreemde, het ‘unheimliche’, het bovennatuurlijke. Wit en geheimzinnig zijn de oude kasten, de roerloze ballen, de gekalkte muren, waartussen de schilder zijn rose naakten met blauwe tulbanden plaatst. Het magisch-realisme stelt Marc Mendelson tevens voor de eerste maal in de gelegenheid zijn liefde voor de witte kleur bekend te maken. De witte kleur is voor hem als de essentie van alle bestaande kleuren. Zij verdrijft het oorlogsbruin en roept, spoedig haar corresponderende tint op: blauw.

De eerste naoorlogse tentoonstelling te Brussel van het werk der jonge Franse schilders als Pignon, Marchand, Tal Coat, Gischia, brengt de ommekeer. Deze ommekeer, die in Frankrijk geschiedde onder de invloed van Picasso en Matisse, omvatte enerzijds een reactie op de realiteit, terwijl zij anderzijds een bijzondere houding veronderstelde tegenover onze tijd. Van de Renaissance af is de realiteit voor de West-Europese schilders als een onveranderlijke godheid geweest. Het voorkomen van de schepping was zo harmonieus, dat het slechts kon nagebootst worden. Met Vincent Van Gogh treedt echter voor de eerste maal in de moderne schilderkunst een kunstenaar naar voren, die zowel de kleuren als de lijnen en de volumen intensifieert, verscheurt en wijzigt om er de uitdrukkingsmiddelen van zijn innerlijk drama van te maken. Met zijn werk begint het proces, dat de moderne kunst de realiteit aandoet. De realiteit vervalt, verbrokkelt, om ten slotte volledig te verdwijnen in de jongste non-figuratieve kunst. Voor altijd? Ik geloof het niet, maar dat is een andere geschiedenis.

Inmiddels had zich ook het gevoel van de mens tegenover het leven gewijzigd. De brieven van Vincent Van Gogh tonen aan, dat de Nederlandse meester nog met hart en ziel in de komst van een gezuiverde, collectivistische maatschappij kon geloven. Tevens was het geloof in een Opperste Almacht immer levendig gebleven in hem, al had hij het geloof van zijn vaderen

opgegeven. De moderne tijd heeft echter de geloofsovertuiging van de meesten gedood en alleen wanhoop en wankelmoed achter gelaten. Zo is bij talrijke moderne kunstenaars - ik zeg niet bij allen, ik zeg niet bestendig - de waarheidsgetrouwe weergave van de realiteit verdwenen met het geloof in het Goede en het Schone.

Deze ondermijnde zielstoestand, die geleid heeft tot het visioen van de moderne, gebroken wereld, werd door Marc Mendelson in twee op elkaar volgende periodes uitgedrukt. De eerste periode ziet die onrustige, naakte vrouwen ontstaan, waarvan het slanke lichaam als het ware aan repen gesneden wordt door de kleur; die afgebrokkelde, treurige heiligenbeelden, die achter een waas naar de wereld kijken; die misvormde stillevens: citroenen, schotels, tabourets, waarover een duister, hoekig Grieks beeld waakt.

Stylistisch beleeft deze periode de volle strijd tussen blauw en wit. Hoewel steeds zuiver gebruikt en in grote vlakken uitgesneden, is het blauw van Marc Mendelson van een schone nuancering. Toch ligt er iets hards in al zijn kleuren en die hardheid vindt men terug in gans zijn werk. Het is de hardheid van de aristocraat, die nooit zijn ontroering zal uitstallen, meer uit schroom dan uit hoogmoed. Tijdens deze periode leert de kunstenaar zijn doek ook oordeelkundig verdelen in plannen, hetgeen minder mogelijk was tijdens de voorgaande, meer waarheidsgetrouwe periodes. Het schilderij verkrijgt een geometrisch aspect en zoekt door de verfijnde ordening van kleuren en vlak ken aan de onrust van het onderwerp te ontkomen.

Tijdens de daaropvolgende periode, waarvan de inhoud niet gewijzigd is, krijgen we een terugkeer naar de bruine kleur, terwijl het schilderij opnieuw vervalt tot onooglijke vlakjes. De schilder verliest de kostbare eenvoud uit het oog en doet geen enkele nieuwe ontdekking op het gebied van de plastiek.

Dit tijdperk duurt trouwens niet lang. Zoals een man die zich bezint, zijn mogelijkheden afmeet, zijn verleden ondervraagt, zo maakt Mendelson een periode van stilte door, waarin hij definitief naar zelfstandige en persoonlijke wegen uitkijkt. En hij ontdekt, dat zjin kracht voornamelijk in de decoratieve schoonheid van zijn schilderijen ligt. Mendelson aanvaardt die kenmerken en meet al zijn verdere werken met de maatstaf van het decoratieve. Hier hoeft echter onmiddellijk aan toegevoegd te worden, dat deze decoratieve schoonheid geen afbreuk doet aan de menselijkheid van de kunstenaar noch aan de stoutmoedigheid van zijn werk.

In de jongste schilderijen van Marc Mendelson - en dan vooral in een van zijn schoonste doeken ‘Mia’, waarin hij zijn

echtgenote, de toneel- en filmspeelster Mia Mendelson, uitgebeeld heeft - treft ons aanvankelijk de harmonieuze ordening van de azuurblauwe, zilverwitte en groenig-gele tinten; de evenwichtige bouw, die naar een strenge eenvoud streeft; de geheimzinnige bekoring ACHTER de stylistische schoonheid - dat hier een mens aan het woord is, die zowel het beangstigend mysterie van het leven heeft aangevoeld als hij de nood van de hedendaagse mens kent. Wat alles overheerst is echter het zoeken naar een stijl, waaruit het menselijk leed niet afwezig zou zijn, maar die vooral uiting zou geven aan een intens gevoel van rust en evenwicht.

Zo laat Marc Mendelson eens te meer de antieke roep naar het schone weerklinken, roep die eenmaal zo ontroerend gedicht werd door Charles Baudelaire:

'... là tout n'est qu'ordre, luxe et volupté'.

Wat mij betreft, de kreet van de opstandeling die niet rusten en niet dromen wil, is mij wellicht liever... maar kom, niettegenstaande alles doet het goed aan het hart het verlangen naar het harmonieuze nog eens met zulke zuiverheid te horen weerklinken in onze tijd van concentratiekampen en atoom bommen.

Jan Walravens

Sneeuw

Toen heeft de sneeuw zich langer niet bedacht
en zich maar aan haar vensterbank gevlijd
zó hoog, dat zij vertellen kon hoe zacht,
hoe rein en mild zij was, hoe toegewijd,

en dat haar vlokken waren als een vacht
tegen vergetelheid en eenzaamheid:
talloze wintervrienden uit de nacht
voor dagen dat zij anders had geschreid.

Enfin, denkt ge, dat zijn zo de symptomen,
maar ge zoudt haast vergeten, dat er zijn
voor wie het bed werd als een onderkomen,
maar voor het groot verlangen nog te klein,
zeker als men er nooit meer uit zal komen
en slechts een raam ziet, en nog steeds wil dromen.

Michel van der Plas

Uit mijn Dagboek

12-5-1949

De verzamelde gedichten van GRESHOFF gelezen. Ze vertonen een duidelijke lijn: ze verbeteren naarmate Greshoff ouder wordt. Zo is 'De Keuze', (1946) van allereerste gehalte. Greshoff is wel zoals hij me steeds heeft toegeschenen: een moralist en zelfs een pamfletaire moralist meer dan een lyricus. In werken als 'Ikaros bekeerd', 'Janus Bifrons' en ook bij andere gelegenheden, waarin hij het voor en tegen van de 'condition humaine', van de maatschappij afweegt, valt het op hoe hij veel sterker is, geïnspireerder, overtuigender in de afbraak dan in de opbouw, in de critiek dan in de lof. Slechts wanneer hij de goedheid van een natuurlijk eenvoudig leven en de goedheid van een aanhankelijke vrouw verheerlijkt wordt hij ook in deze laatste richting overtuigend. Deze twee onderwerpen, samen met de doodsgedachte stemmen hem dan ook lyrisch en ontrukken hem zeer ontroerende dingen. Daar geeft hij zijn weke kern bloot, kern die hij elders goed weet te camoufleren onder een nijdassig uiterlijk. Zie het in zijn genre prachtige 'Pro Domo': Greshoff op zijn nijdassigst, alhoewel ook hier op het einde de aap uit de mouw komt. Deze gesplitste ingesteldheid op het leven, dit vloeken deels uit overtuiging maar deels ook om er de tere kernen achter weg te moffelen, vormt een der hoofdbekoringen zijner gedichten. Een andere is de kloekheid van zijn vers. Wenigen in onze hedendaagse letteren schrijven zo sterk.

14-5-1949

Hoe meer ik GOETHE lees, hoe meer ik er van overtuigd ben dat er maar één verwijt is dat ik hem zou kunnen maken, indien men van verwijt mag spreken. Eén enkele tekortkoming, iets dat hij te weinig heeft, nl. lichtheid, speelsheid, de gratie van Hamlet. Hij is me doorgaans iets te degelijk, te deftig, te ernstig, zoals zijn vader, vaak is hij een tikje plechtstatig, en hij neemt zichzelf te veel au sérieux. Het is een indruk, die alhoewel vluchtig, toch steeds terugkeert. Wanneer Goethe de mond opent, ook om te schertsen en zelfs om te badineren, dan doet hij dat nog in het volle bewustzijn van het gewicht van zijn persoonlijkheid, dan moet het steeds een zin hebben. Ik vraag me af of hij op een W-C zittend en zichzelf - de grote Goethe - zo ziende zitten, plots in een lach kon schieten. Ik kan het moeilijk geloven. Hij is te degelijk-germaans.

Daarentegen staat een Shakespeare bv., die ik hier trouwens absoluut met Goethe niet wil vergelijken en die ik ook

tegen hem niet wil afwegen, een Shakespeare zei ik, die aan alle zwaartekracht ontsnapt. Al spelend. En juist omdat hij speelt. Een Hamlet is ongenaakbaar superieur daardoor, heeft letterlijk vleugels, is lichtheid, is aërisch, is geest, niets dan geest:

> Veilig bevleugeld, toebehorend aan
> 't onmeetlijk, onuitputtelijk azuur.

Ik begrijp dat Goethe dit in Hamlet niet aangevoeld heeft. Hij zocht iets vatbaars, iets stevigs, iets waar men kan op bouwen. Ik heb zo de indruk dat Goethe niet KELTISCH genoeg is. En hij mist, wat de Fransen met een trouwens onvertaalbaar woord ‘désinvolture’ noemen. Hij is een tikje te weinig los, ongedwongen, onbevangen.

21-5-1949

WILLEM ELSSCHOT wordt binnen enkele dagen gevierd. De beste manier schijnt het, om een gevierde schrijver te eren, is zijn werk te lezen of te herlezen. Zo heb ik dan eergisteren het mij nog onbekende ‘HET TANKSCHIP’ gelezen. Na de lectuur had ik een hele boel aan te merken, zodat ik me afvroeg of het wel werkelijk een gevierde schrijver vereren was, wanneer men zijn minder goed werk las. Om me niets te verwijten te hebben zal ik deze week nog het bekroonde ‘Dwaallicht’ eens herlezen. Wat ondertussen ‘Het Tankschip’ betreft, het is wel werkelijk, zoals algemeen aangenomen wordt, meen ik, een ‘opus minor’. Niet omdat het minder lang is, maar omdat het minder uitsteekt. De schrijver steekt nochtans goed van wal. Heel de passage, van De Panne tot Bastenaken is zeer goede, typische Elsschot. Dit zegt genoeg. Maar van het ogenblik af dat het tankschip zijn intrede doet zijn we er niet meer. Zoveel blz. waren er werkelijk niet nodig om het geval uiteen te zetten. De ‘truc’ om de fisc te ontlopen interesseert ons wel even, maar niet meer dan dàt, hetgeen ons interesseert zijn de menselijke reacties van Jacky en de andere personages, vooral nog van de verteller zelf. De zakenman Elsschot heeft aan de technische uiteenzetting een te groot genoegen beleefd, hij heeft deze uiteenzetting als doel van zijn novelle genomen, wanneer de schrijver Elsschot nochtans wist dat ze alleen als middel dienst kon doen. Maar de schrijver heeft zich laten verschalken. Ook het zeer goede begin maakt dat men die uiteenzetting gauw zou willen voorbij zijn om verder te genieten. Als noodzakelijke schakel in het verhaal wordt ze zonder tegenkanting aanvaard en vindt men ze ook wel fijn, doch wanneer men dan ervaart dat ze in lengte van dagen uitgesponnen wordt, en dat zij het is die de kosten van de novelle moet doen, dan is men licht ontgoocheld.

Nog iets anders is niet geheel in de haak. Weer eens ziet men hier hoe gevaarlijk het is een personage een verhaal te laten doen, vooral wanneer dat verhaal de eigenlijke novelle uitmaakt. Jacky, die hier vertelt, is, om het rechtuit te zeggen, een persoon van het allerlaagst geestelijk allooi. Een schurk in gladde kleren. Die mens is niet in staat het genuanceerd verhaal te doen dat Elsschot hem in de mond legt. En ten tweede zelfs indien hij dat kon: hij heeft het karakter van Laarmans-Elsschot, en in de verste verte niet het karakter van de rijke profiteur Jacky. Deze zou zichzelf de grote rol toekennen en niet op subtiele wijze, (zoals bv. in 'Kaas' gebeurt) eigen tekortkomingen en ontoereikendheid doen uitkomen. Ik weet wel dat Elsschot zijn waar karakter heeft willen tonen, maar dan mocht hij Jacky niet aan het woord laten. Daarvoor moet men iets van een Balzac in zich hebben, van een Tolstoi of van een Shakespeare.

Ik zie met ontzetting dat ik, om Elsschot te 'eren' hem een afkamming in regel aan het toedienen ben. De beste stuurlui staan natuurlijk steeds aan wal. Dit alles wil niet zeggen dat men aan 'Het Tankschip' niets heeft. Aan Elsschot heeft men altijd iets. Het begin, de sociale strekking van het geheel, die ook aan het slot nog eens suggestief naar voren treedt, menige typisch Elsschotsiaanse ironische opmerking langs de neus weg, en dit gedurende heel het verloop van het verhaal, dat alles maakt dat men dit werk niet mag overslaan. De Elsschotsiaanse atmosfeer, zijn onnavolgbaar reëelmaken en averechtse ironie zijn ook hier in al hun aspecten. Eigenlijk, als ik het allemaal nog eens wel beschouw: zoveel mankeert er aan dit tankschip niet om een pronte, kloeke eenheid te zijn. Had hij alleen maar die uiteenzetting zolang niet getrokken... Ziet ge, dit brengt me weer Alain in herinnering: zoveel verschil is er niet tussen een goed werk en een werk dat er alleen maar door kan, ergens een lichte buiging, een kortere uiteenzetting, meer is er niet nodig. Het is zo weinig, soms maar een niet, maar in de kunst komt het op zulk een niet juist aan.

1-6-1949

Gisteren hoorde ik Beethovens Mondscheinsonate. Vandaag hoorde ik ze opnieuw. Het adagio werd de eerste maal zeer traag gespeeld, de tweede maal sneller. Daarmee stond ik weer voor het probleem van de INTERPRETATIE VAN EEN KUNSTWERK. Men zou eens de proef moeten nemen: alle interpretaties van dit adagio door bekende pianisten na mekaar beluisteren, en misschien ook van dezelfde pianist op verschillende momenten van zijn loopbaan. Nog concluderender zou de proef misschien zijn met J.S. Bach, vanaf de strenge, schier onbewo-

gen vertolking van de fijne Bach-kenner tot de Wagneriaanse beroezing door een Stokowsky.

Hoe moet een kunstwerk vertolkt worden? De meest voor de hand liggende oplossing is, volgens logica en gezond verstand: zoals de kunstenaar het bedoeld heeft, zo trouw mogelijk alsof hij zelf het was die zijn werk speelde. Schijnbaar is dit zo evident dat er geen speld tussen te krijgen is.

En toch: zou dit radicaal puriteins standpunt niet vatbaar zijn voor een vermildering, een verruiming?

Hoe staat het bv. in dit verband met de andere kunsten? Twintig duizend mensen bewonderen 'Het Lam Gods'. Geen twee op dezelfde manier. Waarschijnlijk geen enkele meer op de manier waarop de gebroeders Van Eyck het bedoelden. Zijn al deze bewonderaars nu mensen die moeten buiten gegooid worden, snobs of Beotiërs?

Neem de dichtkunst. Honderden mensen bewonderen de sonnetten van Shakespeare. Waarschijnlijk geen twee op dezelfde manier en misschien wel geen één op de juiste manier waarop Shakespeare het bedoelde. Zijn al die mensen daarom heiligschenders, niet waard Shakespeares schoenriemen los te binden?

Neen, het kunstwerk is veel rijker en veelzijdig genoeg, dan dat het om te herleven zou afhangen van de enig mogelijke juiste interpretatie. Zelf is het ontstaan uit duistere gebieden van de mens, en voor een groot deel dank zij de intuïtie. Weet de kunstenaar dan altijd zelf zo goed en nauwkeurig tot in de puntjes wat hij bedoelde? In grote lijnen weet hij het natuurlijk, of meent hij het te weten, maar tot in de puntjes? Hij ook is onderhevig aan machten die hij onmogelijk kan controleren en die zich van hem kunnen bedienen veel meer dan dat hij ze dwingt. Naast hetgene hij bewust uitdrukt drukt hij, willen of niet, een hele boel onderbewuste elementen uit en imponderabilia die wel in het waarnemingsveld van de vertolker kunnen vallen.

Zo geeft elke periode, volgens eigen complexen, steeds weer verschillende interpretaties van alle kunstwerken, zo raken werken in de vergeethoek om later weer op te duiken. De interpretaties veranderen maar het werk blijft. Dat het tot vele interpretaties aanleiding kan geven is een bewijs van vitaliteit en veelzijdigheid. De kunstenaar maakt zijn werk met de meeste nauwkeurigheid mogelijk, in zijn geest mag het slechts geschreven zijn met een zeer bepaalde bedoeling, eens dat het af is en hij er afstand van heeft gedaan kan het hem alleen maar verheugen dat iedereen het zijne er in vindt. Het behoort hem bovendien niet meer toe. Ja, het is zelfs de vraag, wanneer men denkt aan alle gekende, weinig gekende en nog niet gekende

invloeden en machten die op de mens inwerken, of zijn werk hem wel ooit geheel heeft toebehoord.

Dit gezegd zijnde, is het goed dat iedereen zijn geliefkoosde interpretaties verdedigt. Anders ware het voor hem beter dat hij nooit geboren werd. Want dan komt hij hier toch niets doen.

17-6-1949

In Museum Boeymans te Rotterdam, lees ik, werden uit een grote VAN DONGEN-RETROSTECTIEVE een twaalftal naakten verwijderd. Het officiële communiqué van het gemeentebestuur (in casu de dader) zegt dat het noodzakelijk was wegens 'ongezonde belangstelling enerzijds en ernstige bezwaren uit kringen van de burgerij anderzijds.'

Men waant zich in Vlaanderen.

20-6-1949

STENDHAL 'LE ROUGE ET LE NOIR' gelezen. Het zou onrechtvaardig zijn onze eigen letterkundige werken van die tijd (1831) hiermee te vergelijken, en ik spreek zowel van Holland als van Vlaanderen, doch sedert we Europeeërs geworden zijn en de mond vol hebben van Europees peil, zou het aan te bevelen zijn dat we elk jaar, of laten we zeggen elk seizoen, verplicht waren een werk als dit te lezen. Want men vergeet al te snel de harde noten die men te kraken kreeg om weer in eigen voortreffelijkheid te gaan geloven. En ook wat 'more brains' betreft, zou hier een aardig woordje kunnen gesproken worden. Negen en negentig procent van onze effectieven zit nog op de schoolbanken, en leert daar met inspanning verhandelingen schrijven, verhaaltjes en beschrijvingen. Dit is een vaststelling, geen verwijt. Men doet wat men kan. En van mensen voor wie Vondel nog altijd het nec plus ultra der kunst is, valt er trouwens niet veel te verwachten.

29-6-1949

Hoe meer ik over HERMAN GORTER nadenk, hoe duidelijker het me wordt, niet alleen welk een groot kunstenaar hij was - men mag hier gerust spreken van een geniale aanleg - niet alleen, zoals ik reeds in 'Arsenaal' schreef, welk gistend ferment hij voor onze poëzie vormt, maar vooral welke grote betekenis hij zal blijken gehad te hebben voor de ontwikkelingsgang der Nederlandse poëzie. En de invloed die hij hierop zal hebben zie ik vooral in de toekomst, want m.i. is hij een voorloper geweest, van wie, zoals van de meeste voorlopers, op het ogenblik dat ze werkten, de wezenlijke betekenis voor de toekomst niet werd gezien.

Het wordt inderdaad met de dag duidelijker dat heel onze poëzie hoe langer hoe meer in het Romantische slop verstrikt geraakt. Een boek als ‘In het Kielzog van de Romantiek’ van VAN HEERIKHUIZEN is in dit opzicht van grote waarde. Alhoewel Van Heerikhuizen veel te exclusief is en zijn boek een groot aantal slakken bevat, is zijn grondstelling toch juist. De vlucht uit de werkelijkheid, rond 1800 begonnen is nog steeds de levenshouding van schier al onze dichters. Al bereikt ze bij een Achterberg uiterste nog onontgonnen gebieden, over het algemeen heerst er een malaise en draaien we zonder uitkomst rond de paal die ons gebonden houdt. Bij Gorter is dit niet zo. Hij vlucht de werkelijkheid niet, integendeel: hij wil er zich in verwezenlijken. Hij bekijkt haar zoals een kind zonder verleden, en dit dankt hij aan zijn onbevangenheid. Indien ooit in onze poëzie, dan is het hier de plaats om te zeggen: hij bekijkt de wereld zoals de eerste mens ze moet bekeken hebben. Gorter is een natuurverschijnsel dat reageert op een ander natuurverschijnsel. Vooral hier ligt zijn grote oorspronkelijkheid, zijn geniale scheppende eigenschappen. Indien ook hij treurt en al eens de werkelijkheid wil ontvluchten, dan zijn dit slechts momenten, facetten van het onuitputtelijke leven, NAAST zovele andere, geen grondinstelling tegenover het leven. Terwijl hij aldus in eenzaamheid ver boven Tachtig uitgroeide, valt het niet te verwonderen dat Tachtig en zijn nasleep in hem alleen waardeerde wat met de eigen traditionele wereld overeenstemde. Dat hij de weg wees naar de toekomst kon in die tijd moeilijk gezien worden. Het is zeer de vraag of hijzelf hiervan het bewustzijn in zich droeg. De toekomst, die hij bewust nastreefde was die der socialistische kunst. Maar zo gaat het gewoonlijk met alle natuurkrachten die in onze wereld werkzaam zijn. Pas de geschiedenis kan uitmaken wat hun werkelijke betekenis was. Daarvoor is het in Gorters geval nog veel te vroeg. Want zijn werking zal nu eerst beginnen.

30-6-1949

Wanneer Julien Sorel, in hst begin van ‘LE ROUGE ET LE NOIR’, zich voor het eerst naar het huis van M. de Rênal begeeft, maakt hij een omweg langs de kerk. Op de bidstoel van de Rênal vindt hij een stuk gedrukt papier waarop hij leest: ‘Bizonderheden over de terechtstelling en de laatste ogenblikken van Louis Jenrel, terechtgesteld te Besançon, op...’ Op de keerzijde staan nog twee woorden: ‘De eerste stap’. Sorel is onder de indruk, vooral omdat de naam zoals de zijne eindigt op ‘el’. Als hij buitengaat meent hij naast het wijwatervat bloed te zien: een schijnsel van de rode gordijnen. Wie dit leest

voelt hierin een verwittiging van het lot en van de schrijver. En inderdaad, het voorteken zal in vervulling gaan: aan het slot van het boek tracht Julien in dezelfde kerk Madame de Rênal met revolverschoten te doden en wordt hij te Besançon terechtgesteld.

Men denkt onmiddellijk aan ANNA KARENINA, die op de plaats waar ze zelfmoord zal plegen een wisselwachter ziet verongelukken. Invloed? Aan de specialisten en filologen dit uit te maken.

Beide gebeurtenissen hebben echter eenzelfde uitwerking, bij de explicietere Stendhal iets meer dan bij Tolstoi. De menselijke handelingen en lotgevallen worden beheerst door het noodlot, dat ze met zijn akelige grijnslach overschaduwt. Het kan zich zelfs verwittigingen permitteren, want de mens is blind en vol vuur en denkt eerst te laat aan het leedvermaak der goden.

Erik van Ruysbeek

Daar is...

Daar is een rust na wild beminnen,
een pijn in 't lijf dat lusten droeg,
de geest die 't hart komt overwinnen,
de mond zwijgt die om zonde vroeg.

Daar is een oog dat 't licht ontwaarde,
een strekken van de leden, moe en lui;
een ademen zoals de aarde,
onzichtbaar na een regenbui.

Daar is een hoofd met wilde haren,
dat als uit dromen wederkeert,
en lippen die juist gulzig waren
gaan open of hen iets ontbeert.

Daar is een waas rond alle dingen
en handen die onwetend doen.
Daar is een stem die vreemd gaat zingen,
een vrouwenmond... een vreemde zoen.

Pieter Aerts

Boekbespreking

Sidney en Samuel Moss: 'Uwe mannen zullen vallen' (Thy men shall fall) - vertaald door John Van den Bergh - Uitgeverij en drukkerij Hollandia - Baarn (Nederland) - 352 blz. - 111 Fr.

Het is niet mijn gewoonte om in hoogdravende woorden te handelen over een boek, doch nu moet ik een uitzondering maken.

Ik zal dan ook met de deur in huis vallen door elk lezer van deze boekbespreking met al de overtuigingskracht die ik in mij heb te zeggen: Lees dit boek, het is uw plicht als mens! Dit boek niet lezen betekent U vrijwillig blind verklaren voor een realiteit die van ontzettende betekenis is voor de mens van de 20 eeuw.

In deze roman hebben de auteurs ons de oorlog uitgebeeld zoals hij door de gewone soldaat werd beleefd, als een gruwel waartegen ieder mens protesteren moet. In een nietsontziend realisme beschreven zij het leven van de G.I. die in Afrika vocht, de inval in Sicilië meemaakte, deelnam aan de invasie in Europa, meestreed tijdens het von Runstedt-offensief en Duitsland bezette. Deze roman is de felste en meest ontroerende aanklacht tegen de oorlog, scherper en realistischer dan Remarque's 'Im Westen Nichts Neues' en vooral dieper psychologisch ontledend. De fouten in de oorlogvoering der geallieerden worden op onmeedogende wijze vermeld. Het zonderlinge is hier wel dat er nooit een zeer directe aanklacht is (behalve dan in de laatste hoofdstukken), deze gloeit als het ware uit de nuchtere, feitelijke uiteenzetting van de auteurs. Er ligt iets hards in dit werk als ware het geschreven door mensen die verzaakt hebben aan elk vleugje romantiek of sentimentaliteit. Het is een aanklacht tegen de verbeesting van de mensen. En juist daarom is het zo ontroerend. Telkens drijven de auteurs hun ontleding tot op de draad en nooit verliezen ze zich in een netwerk van soldatesk heroïsme. De auteurs hebben de weg geopend tot het ontzettend moreel en lichamelijk lijden dat verscholen ligt achter de luisterrijke titelatuur van de grootse strijd die de tweede wereldoorlog was. Doch achter het bombasme van heldendaden en glorierijke oorlogsfeiten lag de verdrukte mens die zich op het ogenblik van het voltrekken van deze feiten enkel bewust was van de zinledigheid van het stellen van zo'n daad. Zij tekenen ons de mens die beefde en schreide, vloekte en haatte omdat men hem had losgerukt uit zijn eigen leven als een dier dat naar het slachthuis wordt gevoerd om tot voedsel te dienen voor hierop be[l]uste grootmachten. Het is goed eindelijk de keerzijde - de menselijke zijde - te zien van zoveel soldatesk gedoe. Namen en veldslagen zijn nog in onze herinnering doch de millioenen doden en gemartelden, de ontgoochelden die tegen hun wil in grootse geschiedenis maakten worden te gemakkelijk en te graag vergeten. Doch zij leverden de veldslag en zij deden het met tegenzin omdat elk

mens slechts verachting en afschuw kan hebben voor iets dat er op gericht is hemzelf, als mens te vernietigen.

Voor de gemiddelde mens is oorlog, weliswaar een gruwel, dan toch altijd een vereiste om een vijand te verslaan. Hij ziet hem als een complex van militaire verrichtingen, van veldslagen en veroveringen. Dieper wordt hierop gewoonlijk niet ingegaan. Dit zal dan ook de grootste lof zijn der Amerikaanse auteurs; zij hebben op meesterlijke wijze de ziel van de oorlog blootgelegd. Dit bereikten zij door de oorlog te zien van uit het standpunt van het slachtoffer: de burger, de soldaat, kortom de mens - het enig gerechtvaardigd standpunt trouwens. Voor hen was de oorlog niet een geheel van glorierijke veldslagen, maar een pest waarin de mens verlaagd werd tot een roofdier, waarin de mens door schrik tot krankzinnigheid werd gevoerd.

Oorlog is voor deze auteurs synoniem van ellende, troosteloosheid, moord, hij betekent evenzeer honger en kou lijden; zich afbeulen en nooit rusten; voortdurend schrik hebben; in modder slapen en afschuwelijk voedsel slikken; afgestompt worden en buigen voor een onnozel gezag; slachtoffer zijn van de ambitie van salonofficieren; zich door drank verlagen om te vergeten en de liefde bij hoeren zoeken; illusies verliezen en vervreemd worden van het dierbaarst bezit: de vrouw, de familie, de verloofde; geslachtsziekten opdoen en vuil worden tot op het skelet; echtgenoten bedriegen en bedrogen worden; onverschillig worden voor wat ook ter wereld.

Oorlog is dat alles en nog veel meer.

En dat zou ieder mens zich voortdurend moeten herinneren in een tijd waarin reeds op de meest onverschillige wijze gesproken wordt over een nieuwe oorlog.

Hulde brengen aan de schrijvers zou me tot een plechtige toon dwingen die alleszins misstaan zou bij de geest van dit werk. Derhalve zal ik deze recensie besluiten met een herhaald aandringen op lectuur en verspreiding van deze buitengewone pacifistische roman.

Rik Lanckrock.

John Steinbeck: ‘De parel’ - Vertaling: E.D. Veltman - Boissevain - Uitgeverij De Sikkel - Antwerpen. 119 blz. - Geb. 85 Fr.

Ik weet eigenlijk niet goed wat me het meest bekoorde in dit sublieme werkje: de ontroerende eenvoud van het verhaal of de schitterende stijl. Wellicht zullen beide, elk op de hun typisch functionele wijze, hebben bijgedragen om de resonans te verwekken die dit heerlijke verhaal verwekken moet. Steinbeck is hier geslaagd in de hoogste kunstgreep van de rasechte artist: harmonie te scheppen tussen inhoud en vorm. Als thema heeft de auteur een Mexicaanse volksvertelling genomen waarin ons verhaald wordt hoe door het vinden van een kostbare parel een gelukkig gezin in het noodlot wordt gestort. Eenvoudig, te eenvoudig zullen velen zeggen. Mogelijk, doch Steinbeck heeft uit deze

eenvoud zoveel algemeen-menselijkheid gedistilleerd dat het eigenlijk verhaal tenslotte slechts het decorum vormt waarop de tragiek van het leven wordt geprojecteerd. Deze projectie mede met de sierlijke, doch geenszins overladen taalvirtuositeit hebben dit werkje tot een litteraire 'parel' herschapen.

Ik had deze knappe novelle reeds in de oorspronkelijke taal gelezen en vreesde dat de vertaling de poëzie van het origineel zou verminderen. Ik kwam bedrogen uit. De vertaling is bijna het origineel waard en dit is voorzeker geen geringe verdienste voor de vertaler.

Rik Lanckrock.

'Kruis of munt' door Jo Boer - Uitg. A.A.M. Stols - 's Gravenhage - 1949.

Deze roman werd door de auteur in de loop van de jaren 1947 en 1948 geschreven in Normandië en te Parijs. Deze bijkomstigheid had zij zelfs op de laatste bladzij niet hoeven te vermelden, zo zeer blijkt het uit de lectuur, dat dit boek het werk is van een auteur die volledig vertrouwd is met de Franse kultuur en in wier oeuvre daarvan talrijke sporen terug te vinden zijn. De roman 'Kruis of Munt', hoewel in Nederland spelend en handelend over typisch-Hollandse mensen, is inderdaad zo Frans van faktuur en manier van uitbeelding, dat men de indruk krijgt met een vertaling uit de Franse literatuur te maken te hebben.

Jo Boer, die de laatste jaren als romancière fel op de voorgrond trad, is ongetwijfeld een schrijfster van formaat. De minst sterke kant van haar talent is de technische compositie, die oppervlakkig beschouwd heel wat te wensen overlaat. Op het eerste gezicht is deze roman zeer chaotisch van structuur. De schrijfster houdt zich bv. niet aan de chronologische volgorde van de gebeurtenissen, zij grijpt soms terug naar een ver verleden om dan plots talrijke jaren weer over te slaan en ineens een eind verder in het leven van haar figuren door te dringen. Compositorisch doet het boek dan ook even denken aan de romans van Slauerhoff, die op dit gebied wellicht de meest verwarde zijn uit heel de Ned. literatuur. Maar bij nader toezien blijkt Jo Boer een andere volgorde dan wel de chronologische op het oog te hebben. Haar roman is inderdaad ingedeeld in wat wij zouden noemen hoofdstukken die psychologisch gezien bij elkaar horen en elkaar aanvullen. Zo komen wij dan tot het eerder verrassende resultaat, dat wij bv. de hoofdpersoon, een klein meisje, niet lichamelijk, maar wel geestelijk zien groeien aarmate de lectuur vordert. Op het ene ogenblik is het kind nog klein, op het andere is het een heel stuk ouder, maar psychologisch gaat haar evolutie zeer geleidelijk en logisch vooruit.

Alles wel bechouwd is 'Kruis of Munt' wat wij noemen een vreselijk boek. Terecht merkt Bordewijk dit op in de regels die hij ter verantoording van deze roman schreef. Het is de roman van een vrouw, die haar moederliefde zo ver drijft, dat dit gevoelen ten slotte geen liefde

meer is, maar wel haat. Een Freùdiaans gegeven dus. Inderdaad, maar dan uitgewerkt op een bizonder vrouwelijke en toch krachtige manier. Jo Boer's sterkste zijde is haar kunst om atmosfeer te scheppen, die benauwende, typisch-burgerlijke en typisch-Hollandse atmosfeer die wij ook kennen uit ‘Eline Vere’ en waarin de tere, gevoelige levens gedoemd zijn te verstikken, tenzij zij op de een of andere manier bevrijding kunnen vinden. Zowel Eline Vere als het meisje uit ‘Kruis of Munt’ menen die vrede te kunnen vinden in de dood. Het is nutteloos er over te discussiëren of zij al dan niet gelijk hebben, maar één ding is zeker: na lectuur van beide romans blijkt het, dat zij niet anders kùnnen handelen. En zo verdwijnen zij uit dit bestaan, omdat het hun onmogelijk was langer te blijven leven in de atmosfeer die hen in hun groei belemmerde.

Ik zal niet beweren, dat ‘Kruis of Munt’ op dezelfde hoogte geplaatst kan worden als Couperus' roman, maar het feit, dat zij beiden naast elkaar vermeld mogen worden, zonder dat het boek van Jo Boer in waarde vermindert, kan als de hoogste referentie voor deze schrijfster beschouwd worden.

Frans Cools.

‘De slangenkuil’ door Mary Jane Ward. - Ned. vertaling: J. De Boer-Van Strien - Uitg. A.J.G. Strengholt - Amsterdam - 260 blz. - Geb. f. 5.90.

‘The Snake Pit’, de roman van M.J. Ward over het leven van de patienten in een krankzinnigengesticht, heeft in de Verenigde Staten een enorm succes gekend, niet alleen in romanvorm, maar ook in de filmversie die onlangs gedraaid werd. Dit succes is gemakkelijk te verklaren. De Amerikaanse literatuur leeft nog altijd in de periode van de psychoanalyse, een tijdperk dat ook wij hier gekend, maar reeds lang achter de rug hebben. De Europese auteurs hebben zich sinds vele jaren aan de invloed van Freud's fascinerende persoonlijkheid onttrokken, terwijl de Amerikanen nog altijd bezig zijn met hem te worstelen en hem blijkbaar niet goed de baas kunnen. Het blijft echter een feit, dat iedereen die zich in de V.S. op het terrein van de psychoanalyse waagt, er praktisch op voorhand van verzekerd is een zekere bijval te zullen kennen.

Hier en daar wordt vooropgezet, dat ‘The Snake Pit’ op autobiographische gegevens zou zijn gegrondvest, omdat het onderwerp op zo waarachtige en menselijke manier uitgebeeld is. Ik voor mij durf dit te betwijfelen. Elk auteur, die zich in voldoende mate over dit onderwerp gedocumenteerd heeft en daarenboven over een zekere dosis verbeeldingskracht beschikt, moet in staat zijn zulk een boek te schrijven. En dit in de eerste plaats omdat alle gebeurtenissen, alle gevoelens en reacties van de personages voor iedereen, tenzij voor de psychiater, volkomen oncontroleerbaar zijn. Waar begint en waar eindigt het wezen van de krankzinnigheid in de geest van deze figuren? Waar ligt de grens tussen het normale en

het abnormale? Niemand, tenzij nog eens de psychiater, kan hierop een antwoord geven.

Juist daarom is het schrijven van zulk een boek een zo gemakkelijk, en het beoordelen ervan zo'n moeilijk iets. Nergens heeft de recensent een bepaald houvast. Sommige reacties ontstellen hem, terwijl andere hem alleen maar een glimlach kunnen ontlokken, omdat zij eerder aan een humoristische dan wel aan krankzinnige geest ontsproten lijken. Hij zal dus wijs handelen, indien hij met zijn oordeel over de schrijfster wacht tot zij een roman gaat schrijven over normale mensen met normale reacties en meer controleerbare gemoedsbewegingen.

Rest ons nu nog dit boek te bekijken vanuit het oogpunt van de sociale aanklacht. Ik heb niet de indruk, dat ‘The Snake Pit’ door de schrijfster als dusdanig bedoeld werd. Weinig Amerikanen hebben voldoende sociaal gevoelen om de mistoestanden in hun samenleving aan te klagen. Zij leven hun eigen leventje en bekommeren zich weinig of niet om de rest van de mensheid. Nochtans is ‘The Snake Pit’ een aanklacht, dit kan niet geloochend worden. De toestanden in het hier beschreven krankzinnigengesticht zijn alles behalve ideaal en verdienen op duidelijke wijze aan de kaak gesteld te worden. Naar het schijnt heeft het verschijnen van deze roman op dit gebied heel wat stof doen opwaaien. Indien dit het geval is heeft het boek, hoewel misschien ongewild, meer bereikt dan hetgeen een gewone roman doorgaans bereiken kàn. En als het waar is, dat de schrijfster ‘The Snake Pit’ inderdaad als een sociale aanklacht, en niet als een psychoanalytisch experiment heeft opgevat, dan verdient zij hierom in hoge mate gecomplimenteerd te worden.

Frans Cools

W. Hessels: ‘Con Sordino’. - Verzamelde gedichten. - Daamen N.V. - A.A.M. Stols, 's Gravenhage - Constantia, Johannesburg. 1949 - 188 blz. geb. f. 7.50.

Van de protestantse dichter W. Hessels, die begin Mei in Zuid-Afrika overleden is, verschijnt in deze verzamelde gedichten een keuze, zoveel mogelijk chronologisch gerangschikt, uit de bundels ‘Bevrijdingen’ (1931), ‘Windstilte’ (1934), ‘Het Randgebied’ (1937), ‘Wit en rood’ (1938) en ‘Rekenschap’ (1944) aangevuld door een aantal onuitgegeven verzen.

De titel van deze verzameling geeft reeds een goed beeld van het algemeen karakter dezer poëzie: geen overweldigende zang, geen virtuozenstem, geen huiveringwekkende diepten, geen vergezichten, geen visioenen, maar stemmingen, mijmeringen, zachte woorden, halve tinten, pastels. De poëtische con-sordinozang van een zeer fijngevoelig, genuanceerd mens.

De formele ontwikkeling is onopvallend normaal: geleidelijke versobering. De motieven blijven nagenoeg dezelfde: God, natuur, dood, een elegisch-romantisch gevoel van verbanning, van het leven-niet-aankunnen, vertederingen over zichzelf en over beminde wezens, over het

verre vaderland ook. Dit alles met een zekere nauwkeurigheid, met veel fijnheid van gevoel en natuurlijke distinctie uitgedrukt. In de beste ogenblikken ontroerend zonder sentimentaliteit, soms bijna groot. Men leest deze verzen en men stelt telkens vast dat ze goed zijn maar toch dat ietsje missen waaraan we ons volledig overgeven. En men gaat ze van naderbij beschouwen om te ontdekken waar het aan ligt. Ook de allerbesten dezer verzen, enkele zeer mooie religieuze en doodsgedichten o.a. mankeren toch dat beetje meer reliëf om grote poëzie kunnen genoemd te worden. Het is zo weinig en dat weinige is tevens zo oneindig veel. Deze verzen tonen het bizonder duidelijk en verwekken daardoor eerbied voor de kunst.

W. Hessels kan men een goede ‘minor poet’ noemen. Een dichter, die, behalve de grote genade, de bizonderste eigenschappen van de goede dichter bezit en binnen deze aanvaarde grenzen waardevolle poëzie heeft geschreven.

De uitgave is als naar gewoonte zeer verzorgd.

Erik van Ruysbeek.

Ferenc Kôrmendi: ‘Carriere’ Nr 5 van de Atlas Reeks - Vertaling door M.H. Székely-Lulofs - 366 blz. fr. 35.

Budapest werd in de jaren na de eerste wereldoorlog wel eens de stad der zelfmoordenaars genoemd. Ik geloof hiermede reeds de kerngedachte van Kôrmendi's boek te raken: een beeld geven van oe ontredderde toestand waarin de bevolking van deze wereldstad zich tijdens de eerste tien à vijftien jaar na de ineenstorting van het Oostenrijks-Hongaars keizerrijk bevond. Zô gezien kunnen wij ‘Carrière’ een historische roman heten. Het werk brengt ons het frontleven en de terugtocht der Hongaarse soldaten, de ‘rode’ en de ‘witte’ terreur, de monetaire, sociale en als gevolg van beiden ook de morele ontreddering van Midden Europa.

Gelukkig werd het boek nog veel meer dan dat nl. een boeiende, zelfs aangrijpende uitbeelding van de menselijke psychologie, vooral door de tekening van de twee hoofdpersonages Andor Kelemen en Anton Kadar.

De eerste die een baantje heeft bij een expediteursfirma vindt een Engelse illustratie waaruit blijkt dat zijn vroegere schoolkameraad Anton Kadar in Zuid-Afrika een schitterende carrière maakte als architect en eigenaar is van een prachtige villastad. Kelemen stelt aan het clubje van oude schoolvrienden voor hun verre makker een Kerstkaartje te sturen. Het tweede deel brengt ons de levensroman van Anton Kadar. Hierna zien wij hoe er weer contact ontstaat tussen de schatrijke architect en zijn vaderland. Wanneer hij een vacantiereis naar Europa onderneemt besluit hij enkele tijd in Budapest door te brengen. Dat wordt een gelegenheid voor zijn vroegere schoolmakkers om hem vriendschappelijk te ontvangen en... zich aan hem vast te klampen in de hoop zich door zijn geld te verheffen. De goudvis bijt echter niet. Bij

zijn afreis zijn allen ontgoocheld. Kelemen het meest. Hij hoopte stiekum zijn vriend naar Zuid-Afrika te vergezellen en daar op zijn beurt carcière te maken. Hij vervalt weer in het uitkomstloze leventje waaraan hij tenslotte zelf een einde stelt.

De roman boeit van bij de eerste bladzijden af. Climaxen zijn talrijk. Het stijlprocédé van Kôrmendi is zeer eigenaardig en afwisselend: nu eens werkt hij met close-up's, dan vertelt hij haastig alsof hij slechts een schets wou maken, maar het meest tracht hij door het noteren van de verschillende indrukken, stemmingen, reacties en fantasieën bij zijn hoofdpersonages, niet enkel hun psychologie maar tevens de atmosfeer waarin zij zich bewegen weer te geven.

Alles samen: een zeer hoogstaande roman. Alleen het slot vind ik geforceerd. Niet omdat de zelfmoord van Kelemen, psychologisch gezien niet verantwoord zou zijn (de samenloop van omstandigheden, de groeiende geestesverwarring, en de plotse moeheid zijn zelfs meesterlijk weergegeven), maar omdat ik de indruk krijg dat Kôrmendi zich van zijn personage wenst te ontdoen en meteen een sensationeel romaneinde tracht te bekomen.

Ik leg er echter de nadruk op dat dit einde niet onnatuurlijk aandoet, eerstens wegens de psychologische verantwoording, tweedens wegens hetgeen ik bij het begin van deze recensie schreef: ‘Budapest werd in de jaren na de eerste wereldoorlog wel eens de stad der zelfmoordenaars genoemd’... Enz.

Paul Berkenman.

Ernst Wiechert: ‘De wereld gaat bewegen’ - Uitgegeven door de Boekerij te Baarn, vertaald door dra. M.G. Schenk. - 330 blz. - Ing. Fl. 8,90.

Onder de titel ‘De Wereld gaat bewegen’ verscheen een vertaling van ‘Die Jerominkinder’. Deze roman, waarin de geschiedenis van een profetisch geslacht werd behandeld, werd geschreven door de Oostpruisische schrijver Ernst Wiechert, die in 1887 geboren werd en als een van de representatiefste figuren uit de hedendaagse Duitse letterkunde wordt beschouwd. Door het feit, dat het hier een roman betreft van een rasduitser, mochten wij er ons dan ook aan verwachten, dat wij andermaal zouden te doen hebben met een werk, waarin de heimat van de auteur een vooraanstaande rol zou spelen.

Inderdaad, ‘De Wereld gaat bewegen’ speelt zich af in een bebost Pruisisch dorp, waar de inwoners, waaronder men meestal de landbouwers, vissers en kolenbranders aantreft, nog op primitieve wijze leven. De dorpsonderwijzer, het type van een woudschoolmeester, die zich bekommert om de verheffing van zijn dorpsgenoten, stelt Jeron Ehrenreich Jeromin, de zoon van een kolenbrander, in de gelegenheid te studeren. Jons acht zich geroepen om de wereld te bewegen. Hij wil recht doen geschieden en zich als armen-dokter in zijn streek vestigen. ‘Zij (de koningen en keizers) gooien stenen in het water, maar zij

scheppen het water niet. Zij zijn kolenbranders, maar er blijft alleen as achter onder hun voeten, en geen houtskool. Christus heeft beweging gebracht in de wereld en velen na Hem. Hij heeft blinden ziende gemaakt en doden opgewekt. Hij heeft iets te weeg gebracht in de harten en slechts, wie iets te weeg brengt in de harten, brengt beweging in de wereld'.

In deze groots opgevatte roman, waarin vooral het zieleleven van Jons raak werd belicht, maken wij op de achtergrond kennis met de overige leden van het geslacht Jeromin, wier zeer uiteenlopende lotgevallen, op eenvoudige en boeiende wijze werden beschreven.

De auteur wijdde tevens enkele hoofdstukken aan de eerste wereldoorlog, waarbij hij de gelegenheid te baat nam om het militarisme te hekelen en zijn liefde uit te spreken voor de armen, die op de slagvelden sneuvelden. 'De koningen waren het wel, die de geschiedenis schreven, maar hier was de inkt, waarin zijn hun pennen doopten.'

Bizonder treffend legde Wiechert de nadruk op het contrast tussen het leven op het platteland en dit in de stad. Hij poogde een verjongde, gezonde mens uit te beelden, die zich van het afgeleefde stadsleven afwendt en zich alleen in de natuur, omringd door eenvoudige plattelandslieden, thuisvoelt. Opvallend is tevens het sociale element, dat in 'De Wereld gaat bewegen' werd beklemtoond. Wiechert's roman is een pleidooi voor sociale gerechtigheid en een document, waarin twee divergente levensbeschouwingen tegenover elkaar werden gesteld: 'Het leven is niet zo erg fraai, weet je, als je goed gaat kijken, en daarom hebben ze ook het hiernamaals uitgevonden, om te voorkomen, dat alle mensen er een eind aan maken. - ...Maar is het dan niet fijn om student te zijn, mijnheer Jumbo?, vroeg Jons onthutst. En alles te leren, wrat er maar valt te leren? En eens de gerechtigheid te brengen op het vruchtbare veld?'

Men heeft Wiechert een dichterlijk romancier genoemd. Ook in 'De Wereld gaat bewegen' valt dit niet te ontkennen. Toch hadden wij er liever meer stemverheffing en reliëf in waargenomen.

Remi Boeckaert.

Ludo Van de Wijgaert: 'Die cierlijke' - Ing. 336 blz. - Uitgeverij 'De Burcht', Berchem-Antwerpen.

'Door het luchtig kantwerk van de ranke toren rilde als sprankelspel der morgenzon het tere wasemlicht der lage landen. Als gewekt door deze feeënluister dartelen kristallen beiaardklanken feestelijk naar buiten langs galmgat en trans, tintelend als vallende koralen op fijngeslepen schalen. Dat duurde maar een stond of wat en alles viel stil. Antwerpen droomde nog.

O neen, de stad herdacht niet meer haar knieval voor Farnese.'

Een schoolopstel? Het werk van een vlijtige leerling, die er van overtuigd is dat hij ditmaal het maximum der punten zal behalen? En werkelijk meester Pietersen leest het modelopstel voor met 'brandende

beheersing'[1] en zegt tot zijn preutse leerling: 'Proficiat, Ludo. Je hebt talent om dichter te worden. Later zal ik nog over je horen!'

Helaas, o neen! - om de pathetische toon van Ludo niet brusk af te breken - dit is geen schoolpostel. Het is de aanvang van een roman over Anton Van Dijck, geschreven door Ludo Van de Wijgaert, geboren te Lier op 27 September 1909 en de auteur van een viertal verzenbundels, waaronder 'De purperen Vloek'. Wie nog meer wil vernemen over deze bijna veertigjarige auteur raadplege Daisne's 'Nieuwere Dichtersgeneratie' (1940). Hierin kan men o.m. vernemen dat de dichter zich uitsprak 'voor aristokratische poëzie tegen democratisch directe en ongesmukte'. Of Van de Wijgaert bij zijn standpunt is gebleven hoeven wij ons niet eenmaal af te vragen. Honderden voorbeelden uit zijn roman 'Die Cierlijke' tonen dit aan: 'Zijn godin met Meibloemen als een helm boven de overwonnen ogen, dringt zich tegen hem aan. (blz. 35) Een laatste monster - niet te verwarren met het begrip gedrocht - van Ludo's aristocratische poëzie zal volstaan: 'O land van zonnegoud neem dit offer voor al het schone en goede dat gij mij schonkt. Bewaar dit laaiend stukje vuur in Uw koele wateren, zoals ik mijn liefde voor U in mijn hart zal koesteren'. (Blz. 214)

Ant. Van Dijck werd driehonderd vijftig jaar geleden geboren. 'Ontelbare studies zijn aan hem gewijd', lezen wij op de kaft van 'Die Cierlijke', 'doch nooit heeft een volwaardige roman zijn persoon en leven belicht. Een Vlaming heeft nu deze moeilijke en sierlijke taak volbracht, en hem komt de eer toe een der grootste zonen aan zijn volk te hebben teruggeschonken'. Mea culpa, mij ontbrak de moed om dit volwaardig werk volledig open te snijden.

Remi Boeckaert.

W. Van Hengel: 'Anton Bruckner' - 8e boek van de Componistenserie. - Gottmer - Haarlem - Antwerpen.

Een biographie schrijven over een figuur als Anton Bruckner stelt heel wat problemen, die men bvb. niet zal ontmoeten bij het samenstellen van een Beethoven-biographie. Naar onze mening voldoet een kunstenaarsbiographie als ze aan de volgende vereisten voldoet: de anecdotische lotgevallen uit het leven van een bepaald kunstenaar mogen de behandeling van zijn composities niet overschaduwen. Er moet een volmaakt evenwicht bestaan tussen deze twee polen. Indien de nadruk te zeer op het leven zelf wordt gelegd, loopt men groot gevaar een geromanceerd levensverhaal als resultaat te bekomen, wat een desillusie voor de muziekliefhebber daarstelt. Legt men integendeel de klemtoon te veel op het oeuvre zelf, dan wordt het werk ongenietbaar voor een oningewijde.

W. Van Hengel heeft dit duidelijk ingezien en verklaart in zijn degelijke inleiding: 'Het werk dient in het leven te worden opgenomen en

(1) 'En deze hand schiep eenmaal voor de lage landen de Dietse charme met brandende beheersing'. (Blz. 334)

uit het leven te worden verklaard', (blz. 8) Steeds dit voor ogen houdend heeft schrijver de al te weinig gewaardeerde Anton Bruckner behandeld in een 280 blz. Lange biographie, die door elke muziekliefhebber zal gewaardeerd worden. De auteur heeft in ieder geval zijn buitengewoon lastige opgave tot een goed einde gebracht. Tenslotte, wat had hij als fundamenten te leggen? Oppervlakkige, onvolledige bronnen waren een pover houvast. Voeg daarbij dat het werk van Bruckner in geen enkel opzicht autobiographisch is, zodat ook langs deze zijde de mens zich niet onthult. Niettegenstaande deze moeilijkheden is Van Hengel er in geslaagd de moeilijksten te bevredigen en hij mag er van overtuigd zijn de vraag: 'Hoe komt Anton Bruckner ertoe de negen (of juister tien) grote symphonieën te schrijven en zich daardoor een plaats onder de grote meesters der muziek te verzekeren?' (blz. 31) op voortreffelijke wijze te hebben beantwoord. Een register van in het werk voorkomende namen besluit dit mooi uitgegeven werk.

Ant. Braemscheute

Dr J. Brouwer: 'Johanna de Waanzinnige' - Uitg.: J.M. Meulenhof, Amsterdam - 4e druk - 1949 - 232 blz.

Een biografie van een der populairste, maar ook een der meest omstreden figuren uit de Spaanse geschiedenis. Johanna, dochter van Ferdinand van Aragon, huwt Filips de Schone van Bourgondië. Na de vroegtijdige en geheimzinnige dood van haar echtgenoot, wordt ze gevangen gehouden, eerst door haar vader, daarna door haar zoon. En dit ongeveer een 50-tal jaar.

Over het feit of Johanna waanzinnig was of niet, zijn historici en psychiaters het nooit eens geraakt. De meeste geschiedkundigen zien in haar een slachtoffer van politiek opportunisme, een politiek gevangene, achtereenvolgens van haar man, haar vader en haar zoon, die elk op hun beurt, haar, de wettige troonopvolgster, terzijde schoven om in haar plaats te kunnen regeren. Andere zien in Johanna een slachtoffer der Inquisitie. Voor de romantici en het volk is deze Spaanse prinses de belichaming van de volmaakte, zuivere liefde, hartstochtelijke en jaloerse vrouw die waanzinnig werd uit liefde en van liefde. De psychiaters tenslotte denken in haar een schizophreen te zien. (- Stippen we hier tevens aan, al was het maar om een contrast te vormen met voorgaande bewering, dat nu sommige psychiaters Johanna de Waanzinnige als een hysterische persoonlijkheid ontdekken. Dr Van Acker, vooral bekend om zijn 'Vlaamse Temperamenten', speurde na en ontleedde, aan de hand van Brouwer's werk, in het temperament van Johanna de drie typische kenmerken der hysterie, nl. de emotionele explosiviteit, de jaloersheid en de sexualiteit en vooral de geldingsbehoefte. -)

Dr Brouwer houdt met alle opvattingen rekening. 'Elk van deze verklaringen geeft slechts een kant van dit veelzijdig probleem'. Nochtans lost schrijver het innerlijk probleem van zijn hoofdpersonage niet op. Want hoe dieper hij peilt in Johanna's persoonlijkheid, hoe intenser hij

zich verdiept in dit ‘vol mensenleven’, in dit leven ‘waaraan niets menselijks vreemd is’, hoe talrijker problemen en raadsels voor hem oprijzen. Want Brouwer ziet in het geheim van Johanna's innerlijk zelf, het geheim van het leven zelf, ‘Hoe verder we ons onderzoek uitstrekken,’ des te dieper worden we overtuigd van de waarheid van de uitspraak van een man, die haar tijdgenoot was, ... ‘het juiste inzicht in dezen is niemand gegeven.’ Aldus besluit schrijver het boek met de uitdrukking, die hij tevens bezigt als motto voor zijn werk. Uit het voorbericht lichten we deze typische merkwaardige zin: ‘Het is echter niemand gegeven een volkomen juist inzicht in zijn medemens te hebben. Wij blijven in ons diepste wezen vreemden voor elkander.’

Is dit boek van Dr Brouwer wel het alzijdigste, volledigste werk over deze fel omstreden figuur geworden, het is wellicht ook het ernstigste. We weten niet wat we hier het meest naar waarde moeten schatten: de objectiviteit, waarmee schrijver alle gegevens, hoe absurd en tegenstrijdig ook, weet te onderzoeken, de rustige bezonkenheid, waarmee hij de feiten beschouwt, de kunst om ons in de mentaliteit van het 16e eeuwse Spanje in te leiden, het nuchter logisch zoeken en het intuïtief doordringen in de menselijke handelingen, de realistische én psychologische tekening der personages. Literair leverde Brouwer hier tevens een boeiend roman. Schrijver kan vertellen en ontleden, tekenen en ontroeren. Zijn historische biographie is een psychologische roman geworden; geen historisch werk vol vervelende data, pralerige geleerdheid, vreemdtalig-onleesbare citaten en hinderende voetnota's. Vooral de karakteruitbeelding is buitengewoon. De historicus geeft ons geen namen, maar levende mensen. Ook de gebeurtenissen en toestanden uit deze tijd, ‘waarin men de dingen bij hun naam durfde noemen en aan zinnelijke excessen gewoon was’, worden nuchter en nauwkeurig, maar met tact en fijngevoeligheid, voorgesteld. Daarenboven tekende de hispanoloog ons, sober, maar vol genegenheid, het Spaanse volk, zijn zeden en zijn mentaliteit, en het Spaanse landschap.

Karel Haerens.

R. Bircher: ‘De Hunsa's’. Een volk dat geen ziekte kent. Vertaald door De Vries. Met twee kaarten en vijftien illustraties. - Uitg.: De Driehoek, 's Graveland. 2e druk, 1948, 147 blz.

Een vulgarisatiewerkje, waarin we kennis maken met de Hunsa's, een volkje van ongeveer een 10.000 mensen, in een bijna ontoegankelijk uithoek van Indië. Dit ‘Griekenvolk van de Himalaya’, het zijn inderdaad mensen van Europees voorkomen, dit eilandje middenin een serie van andere stammen, die alhoewel ze soms de Hunsa-taal spreken, kent geen enkele ziekte en is volmaakt gelukkig, zelfs in tijden van tegenspoed en hongersnood. Dit is het Hunsa-probleem, dat de aandacht trok van de wetenschapsmensen.

Uit de werken nu van twee onderzoekers, die onafhankelijk van elkaar, het Hunsa-volk hebben ‘ontdekt’ en getracht het phenomeen op te

lossen, haalde Bircher nu de stof voor zijn boekje. Achtereenvolgens lezen we over de cultuur van deze steeds-gezonde-mensen, zowel naar lichaam als naar geest, hun taal, kleding, woning, levenswijze, opvoeding, godsdienst, sociaal leven en hun voeding. In de voeding - die overwegend plantaardig is, uit veel fruit en rauwkost bestaat, zeer matig en economisch is - heeft men de oplossing van het Hunsa-probleem gevonden. Schrijver tracht nu uit deze vaststellingen besluiten te halen voor onszelf. Vele oude, vaststaande waarheden worden omgewaardeerd: o.a. de rol en onmisbaarheid van keukenzout in ons dagelijks leven, het eiwitprobleem, de 'voedzaamheid' van suiker (....'fabriekssuiker, het meest onnatuurlijke en eenzijdige voedingsmiddel dat wij kennen'.... 'Welke noodlottige uitwerking het invoeren van fabriekssuiker bij natuurlijk levende bevolkingen in alle werelddelen gehad heeft, daarvoor ontbreekt het waarlijk niet aan voorbeelden uit de medische onderzoeken'), de betekenis der vitamines, het vraagstuk der inwendige voedingseconomie, enz... - Een interessant werk, waarin tenslotte schrijver pleit voor een natuurlijker en economischer voeding en een gezondere levenshouding.

Karel Haerens.

Ab Visser: 'De man zonder hoofd' .. Uitg. Kroonder, Bussum, 1947, 235 blz.

Een man erfde teleplastische gaven, kan zich daardoor a.h.w. ontdubbelen en voor een alibi zorgen als hij een misdaad begaat. De geest van zijn vermoorde grootvader - de man werd het hoofd afgesneden - weet zich op onverwachte momenten te materialiseren om de mensen voor zijn kleinzoon te waarschuwen. Voeg hierbij een erfenisgeschiedenis, een driehoeksverhouding, de heide met zijn spookgeschiedenissen en zijn verlaten kasteel, zijn zwijgende boeren en pratende burgerij, en je hebt stof en decor van dit vreemde verhaal. Merken we echter seffens op. dat deze roman geen draak is, noch een sensatiewerk. Alles wordt nuchter, sober, wetenschappelijk bijna verteld. Er hangt geen drukkend-ziekelijke sfeer van angst of dreiging of spanning over dit verhaal, dat schrijver enkel stelt in het teken van een niet te vermijden 'blint en onversoenlijk Fatum'. Al redt Visser's vertelkunst en techniek het verhaal, toch brengt alleen maar schrijvers natuurgevoel, wijsgerige notities en ironie, dit boek als letterkundig werk naar voren. De natuurbeschrijvingen (denk aan het decor: de heide met zijn vele aspecten en veranderingen) zijn nauwkeurig, maar niet vervelend, romantisch maar origineel, vol liefde en fantasie, maar zonder symboliek, een cliché die voor de hand lag en waarvan vele schrijvers een dankbaar gebruik zouden maken. De voortdurende wijsgerig-monistische bespiegelingen zijn vol berusting en vol bezonken liefde voor het leven in al zijn vormen.

Ook de ironie sluit hier veelal dicht bij aan. Ironie in de overwegingen over het huwelijk, de vrouw, de eeuwige liefde, ook over de meest alledaagse dingen. Ook de tekening van de personages, van Hollandse toestanden en van een Hollands-dorpsmilieu, is er vol van. (Is zijn schilder Jan Van Driel bvb. de eenzame schilder die enkel de grote meesters copieert zodat ‘niet het geringste verschil met de originelen is te ontdekken’, geen geestvolle zinspeling op Van Meegeren?)

Een aangenaam boekje, dat getuigt hoe grote schrijvers - Visser is romanschrijver en historicus - ons ook alledaagse lectuur literair kunnen doen waarderen.

Karel Haerens.

[Nummer 5]

Inhoud

I. Poezie

Van den Weghe	De Droom
Van den Weghe	Avond in December
Lanckrock	Heeft het wel zin?...
De Doncker	Volmaaktheid
	Herfstgetij II
	Herfstgetij III
Wauters	O dat ik haten moet
Berkenman	Oud Café
Van den Weghe	Gesprek met vader

II. Essay

Lanckrock	Bij het overlijden van Jhr. Dr. Nico van Suchtelen
Dewulf	Liefde en Leven bij Louis Bromfield
Boeckaert	Een roman van Somerset Maugham
Schepens	Reizen door Nederland
Lanckrock	Dagboekflitsen

III. Varia

Boekbesprekingen

Bij het overlijden van Jhr. Dr. Nico van Suchtelen

In de talrijke overzichten van de Nederlandse literatuur die ons na de bevrijding met grote en kleine lepels werden toegediend en een culturele toenadering tussen Noord en Zuid beoogden zocht ik tevergeefs naar de vermelding van één der grootste en m.i. belangrijkste kunstenaars, n.l. Nico Van Suchtelen.

Massa's namen werden vernoemd: bekende, minder bekende en totaal onbekende. Nog nooit werd er zoveel over Hollandse literatuur geschreven, nog nooit werd zoveel vergeten, d.i. het werk van de veelzijdige, ja alzijdige literator Van Suchtelen.

Zeker, Van Suchtelen was en is geen onbekende voor de Vlaamse lezers. Velen zullen zelfs weten dat hij directeur was van de Wereld-bibliotheek-vereniging al zou het een stuk beter zijn Van Suchtelen te kennen als mens, als kunstenaar, als philosoof.

Nu ja, Van Suchtelen zal mijn stem niet nodig hebben om zijn reputatie te vestigen. Deze is gevestigd: reeds in het verleden. ook nu en zeker voor de toekomst.

Een zo groot kunstenaar en geleerde mag en kan ten andere niet vergeten worden. Mensen van zijn gehalte bepalen, zonder veel rumoer, de cultuur van een land, enkel door de onvergelijkelijke adel van hun geest en hun persoonlijkheid.

Nico Van Suchtelen werd geboren op 25 October 1878. Hij studeerde te Hannover en te Haarlem. In 1901 legde hij het candidaats-examen in de chemie af en in 1904 hetzelfde examen in de rechten. Daarna studeerde hij te Zürich philosophie, psychologie en staatswetenschap. Associeerde zich later met een Nederlands uitgever. Promoveerde tot dokter in de staatswetenschappen en werd hoofdredacteur van de krant ‘Het Vaderland’.

Tijdens deze laatste jaren publiceerde hij reeds verzen en artikels, doch nu waagde hij zich tevens aan psychologische, sociologische en paedagogische verhandelingen.

In 1913 werd hij aangesteld als redactie-secretaris van de Wereldbibliotheek. In 1917 werd hij onder-directeur, in

1925 mede-directeur en na de dood van de stichter van de W.B., L. Simons, werd hij directeur.

Het oeuvre van Van Suchtelen is te omvangrijk om het volledig op te sommen. Ik beperk mij dan ook tot de voornaamste werken: ‘Quia Absurdum’, ‘De stille Lach’, ‘Demonen’, ‘Tat tvam Asi’, ‘Eva's Jeugd’, ‘Tot het Al-Eene’, ‘Uit de Diepten der Ziel’, ‘Droomspel des Levens’, e.a.

Hij overleed op 27 Augustus 1949.

Nico Van Suchtelen was een veelzijdige persoonlijkheid, ik herhaal het: dichter, romancier, dramaturg, essayïst, vertaler, philosoof, psycholoog, economist. Kortom zijn uitgebreide activiteit kan als voorbeeld gesteld worden van een vruchtbaar leven. Hieruit volgt evenwel dat het analytisch en methodisch bespreken van zijn oeuvre jaren voorbereidende studie zou vergen. Dit is allesbehalve mijn bedoeling, vooral daar ik van oordeel ben dat een volledig essay over Van Suchtelen schrijven onmogelijk is. Zijn gedachten commenteren ware een moord. Ik zal mij derhalve beperken tot een ‘typering’ van zijn kunstenaarschap en veelal Van Suchtelen zelf aan het woord laten. Dit zal mij trouwens beletten zijn grootheid door een beperkt woord te kleineren.

Zijn levensinzicht ligt gefundeerd in de twee terzinnen uit zijn gedicht ‘De Stortstroom’ (‘Verzen’ 1905):

> Zoo draagt de ziel in d'eigen stroming mee
> Wat zij van 't leven brokt, richtend gestadig
> Haar gang naar wat zij stapelde in haar diep;
>
> Zoo wentlen volkeren hun wendloos wee
> Door d'eeuwen heen, tot ze eens toch, wonderdadig,
> Leven in vreugd die 't eigen leed hun schiep.’

In elk van de achtereenvolgende werken heeft hij een deel van zijn rijk innerlijk - resultante van bezinning op het leven, de mens, de kunst en de maatschappij - blootgelegd.

Hoe paradoxaal de verschillende wijzen zijn waarop hij iets of iemand kon beschouwen en beschrijven - idealistisch, sarcastisch, nuchter, romantisch, poëtisch - toch blijft de verwoording sprankelend van een zeer bijzondere, rake originaliteit, fijn genuanceerd en steeds psychologisch verantwoord.

Zo is ‘De stille Lach’ het boek van de idealistische, Platonische liefde; ‘Demonen’ de roman van de hartstocht en de reële liefde; ‘Tat tvam Asi’ het werk waarin de mens zichzelf ontdekt. Leven en liefde waren zijn uitverkoren themata, de instinct-‘oerdriften’ van zijn kunstenaarschap.

Het ideale leven schetste hij in een paar regels:

> Wat baatte 't mij bij andren hulp te zoeken,
> Terwijl 'k de waarheid in mijzelf vergat?
> Hier, in mijn hart, woont wat ik zocht in.... boeken.
> O dat ik nooit één boek gelezen had!
> Geest, God, verborgen oerdrift van mijn leven;
> Kon mijn verstand ook nimmer U verstaan;
> Ware ik des harten wijzing trouw gebleven,
> Ik hadde uw wil als eigen drang gedààn.’
>
> (Uit ‘Droomspel des Levens’)

Hierin zijn mens en dichter één geworden naar zijn eigen formule: ‘Doch de dichter die deze synthese voltrekt, die zijn persoonlijk gevoel omzet tot begrip-voor-allen, of tot wat het best nog ware te noemen: Levensinzicht, Wijsheid; deze dichter moet een denker zijn voor wien ook nog een andere bij de menigte gangbare en geliefde schijntegenstelling, die van “gevoel” en “verstand”, een inhoudsloze fraze is geworden’. (Tat tvam Asi)

Zijn boek ‘De stille Lach’ is uitgegroeid tot een allegorie van de reine liefde - en bij uitzondering kan ik dit woord in volle oprechtheid en zonder banale romantische ondergrond neerschrijven - van twee edele mensen, Elisabeth en Joost, die voor elkaar openstaan: naakt en ongewapend, in hun volledigste grootheid en menselijkheid. Dit boek is op een modern plan een Romeo - Julia -; een Dante - Beatrice - verhouding waardig.

Uit dit boek schrijf ik, tot toelichting van de substantiële grootheid, volgende citaten over:

‘Artisten vergeten meestal, dat zij, omdat zij tienmaal zoo ijdel zijn als gewone menschen, tegelijk ook tienmaal zoo bescheiden behooren te zijn, zullen zij althans niet honderd maal zoo belachelijk worden.’

De vereisten van een algemeen-menselijke kunst formuleert hij als volgt:

‘De schoone schaamteloosheid der groote zelfonthullers is een bewijs voor de wezenlijke zielseenheid der individuen. Zij weten de menschheid in hun eigen zelf besloten en begrijpen haar door zelfontleding en zelfuitbeelding. Ik-dienst en Ik-zucht zijn daarvan maar de dekadente ontaardingen.’

‘Wie zichzelf werkelijk begrijpt als een persoonlijkheid-voor-zich, erkent daarmee tegelijk zijn taak voor-de-anderen, zijn deelfunctie als integreerende cel der maatschappij.’

‘Het leelijke is alleen toelaatbaar voor zoover het den weg kan wijzen naar het mooie.’

‘...voor Rede en Wijsheid bestaat geen verleden; ware gedachten zijn eeuwigheidsgedachten; als ik die denk ben ik werkelijk “op de hoogte” van alle tijden.’

‘Kunst is symbolische herschepping der subjectiviteit.’

Zijn gedicht ‘De stille Lach’, waarvan ik hier enkele strofen laat volgen openbaart ons de grootmenselijke gestalte van Van Suchtelen. Uit dit gedicht spreekt m.i. al hetgeen in een essay over zijn persoonlijkheid en werk verzwegen moet worden:

Door klamme kloof en kromme krocht,
Doolde ik mijn dagen rond,
Worstlend met menig droomgedrocht;
Wie zegt, o zegt mij wat ik zocht
Van stond tot stond!

Ik riep om mijmerstil Geluk
Dat sliep diep in mijn ziel;
Maar toen ik 't zag, reet met een ruk
De storm mijn droomenwereld stuk,
En alles viel.

Toen bad ik tot de zwarte Smart
Dat zij mijn troost zou zijn;
Zij kwam en kuste mij in 't hart,
Van strijden mat en waanverward,
Haar valsch venijn.

Toen riep ik aan den hellen Haat;
Hij kwam in 't trotsche mom
Van Kracht, maar bracht mij heul noch baat:
Arm bleef mijn hart en star 't gelaat
Van 't al rondom.

Geluk, Smart, Haat, zij gingen heen;
Al wat 'k eens had gewild,
Was als een vage schim vergleên;
Mijn arm, leeg hart weer doolde alleen,
Stom en verkild.

Maar eindlijk: ‘Liefde’ riep ik aan:
Toen ruischte 't wijd en zijd;
En als een zang in schemerlaan
Heb ik haar stillen lach verstaan
Uit de eeuwigheid.

Door de uitdieping van deze gedachten worden zijn werken levend. Dat is m.i. de schoonste lof die ik hem kan toezwaaien. Hij was een humanist, in de betekenis zoals in Vlaanderen Vermeylen er een was: ruim, openstaand voor het leven, liefdevol ontvangend wat de mens en het leven te bieden hadden.

‘Tat tvam Asi’ is een boek waarin de mens zich zelf ontdekt, alleen veel mooier dan hij werkelijk is of liever nog, hoe hij eigenlijk zijn moest om mooi te zijn, in essentie. ‘Tat tvam Asi’ is een boek waarin men leest met opbruisende gevoelens van tegenspraak en heerlijke compromis-verklaringen. Het is een roman (of hoe men het ook noemen wil) waarin men al schrijvend leest of omgekeerd en zulks is naar R. Herreman's formule - die ik hier volmondig bijtreed - steeds vruchtbare lectuur.

Dit hebben de boeken van Nico Van Suchtelen nog voor op andere werken: ze zijn zuiver idee en louter gevoel, in elkaar gestrengeld tot een waarachtige menselijkheid. Alles waar een mens over denkt, praat, mijmert, schrijft, vindt men in zijn werk behandeld: diepzinnig, breed en objectief belicht.

Als kunstcriticus was Van Suchtelen vaak een ruitentikker, als estheticus een revolutionnair. Volgens hem zou het esthetisch bewustzijn nooit bestaan als één zuivere abstractie. Het zou integendeel steeds samenwerken met andere bewustzijnsinvloeden, o.m. het erotische. Zo zou een harmonisch naaktfiguur nooit kunnen beschouwd worden als een kuise verhevenheid, maar zou de schoonheidsontroering voortspruiten uit onze bewondering in correlatie met onze erotische prikkels. Dit klinkt bijna Nietzschiaans: instinctoordeel, hartstochtelijk beoordelen van de kunst.

Ook als denker en pacifist was hij niet minder revolutionnair.

In dit verband verwijs ik naar zijn ‘Boodschap van de onbekende Soldaat’ (in ‘Tat tvam Asi’).

In deze aangrijpende anti-militaristische ode - één der meest knappe en gedurfde proza-stukjes die ik ooit las - stelde hij het onsmakelijke, het wervelloze en verachterlijke van een conventionele blasé-wereld op sarcastische wijze aan de kaak. In deze tijd van atoompolitiek zou ik met aandrang naar deze woorden van bezinning en gezond verstand willen verwijzen, want ver voor er sprake was van agressie en oorlog heeft Van Suchtelen ook over dictatuur, fascisme en nationaal-socialisme waarheden geschreven die slechts door het mensdom geloofd werden na een slachtpartij waarin millioenen mensen het leven lieten.

Uit bovengenoemd werk laat ik, tot slot, nog een paar aforismen volgen:

‘Men kan den drang om zich te uiten opvatten als een instinktief besef dat men slechts voortleeft, onsterfelijk is, voor zoover men in het bewustzijn van anderen is overgegaan en aldus heeft bijgedragen tot de vorming of ontwikkeling van een hooger, omvangrijker, algemeener bewustzijn.’

‘De duidelijkste definitie van kunst is eigenlijk: iets (goed) kunnen, dat wil zeggen iets zóó kunnen dat het product adequaat is aan de bedoeling, niet alleen van den schepper, maar in de eerste plaats van het product zelf.’

‘Slechts kleine kunst zoekt nieuwe vormen.’

‘De wereld is volmaakt zooals zij is. Behoudens de menschheid, die beter kon zijn, maar “willens en wetens” handelt tegen haar innerlijke idealen.’

Nico Van Suchtelen was een groot kunstenaar. Hij was tevens een groot denker, een denker die gelukkig zijn wereldbeschouwing niet systematisch tot een theorie heeft verstard, maar vluchtig, aangenaam keuvelend, zijn grote persoonlijkheid aan het publiek heeft geopenbaard. Zijn gedachten zijn geen dode stof, zijn woorden geen dode letter. Integendeel: ze leven en evolueren.

Van Suchtelen was een naar de waarheid schrijdend mens die zich thuisvoelde in het edele, het grote en die de kleinzieligheid en de bekrompenheid van de valse gemeenschap-predikers en levensvreemde individualisten verafschuwde.

In deze geest neem ik afscheid van hem, zonder omhaal en holle frazen. Zijn werk zal volstaan om de gedachtenis van een groot mens levend te houden.

Rik Lanckrock.

Liefde en leven bij Louis Bromfield

In Bromfield's oeuvre leeft de geschiedenis van de Verenigde Staten, en zelden kan men zozeer door dankbaarheid bewogen worden om het verleden. Een beeld uit deze wordingsgeschiedenis vindt men in **'Nieuw leven tegemoet'** (Nederlandse vertaling Philip Kruseman - Den Haag), mislukt als roman, maar om twee redenen belangrijk bij een studie over Bromfield. Dit werk is waarschijnlijk een der eerste van Bromfield, en laat dus een analyse toe van de evolutie van zijn gedachtengang sedertdien. Ten tweede, het milieu, de staat Ohio, is de geboortestreek van de schrijver: Bromfield werd geboren te Mansfield in 1896 (100 km. van Cleveland a/Erie-meer). De kleine Johnny kan dan ook niemand anders zijn dan de auteur zelf.

'Nieuw leven tegemoet' zou eerder als studiekader voor een roman (of trilogie) mogen betiteld worden. Bromfield schetst er de stichting, de bloei en de moeilijkheden van een farm in het Midland-district gedurende vier generaties. De pionier is 'de kolonel', een man van de achttiende eeuw, vol denkbeelden van J.-J. Rousseau, en die van het Congres om zijn dapperheid tijdens de vrijheidsoorlog een stuk land in Ohio ten geschenke kreeg. In het voorjaar van 1815 bouwde hij een blokhuis en begon te zaaien. Bromfield poogt aanvankelijk de geschiedenis van het gehele geslacht bij te houden, maar moet dit in de tweede generatie reeds opgeven: de dochter van de kolonel had op haar zeventigste verjaardag al honderd en drie kinderen en kleinkinderen! Er kwamen steeds nieuwe kolonisten bij, Schotten, Engelsen, Ieren, er ontbrandde een strijd tussen de verschillende godsdienstige sekten, tussen Yankees en Copperheads; weer later kwamen de immigranten, Grieken, Polen, Italianen, Tsjechen, en met hun komst werden de farms geleidelijk verdrongen door handel en industrie. De wereld waarvan de kleine Johnny zoveel hield, met zijn bezoeken aan de vele familieleden in de hele streek, en de feestmalen bij al die ooms en tantes, deze wereld geraakte in verval: één na één werden de hoeven gesloopt.

Ook Johnny vocht de hopeloze strijd om de boerderij van de kolonel in stand te houden, maar de fabrieken en de stad breidden zich altijd verder uit; de boerderij werd verkocht, en Johnny vertrok, niet naar het Westen zoals zijn ooms en tantes, maar naar Europa in de oorlog. ‘En zo keerde dan in de vierde generatie een afstammeling van de kolonel naar Frankrijk terug.’

Als kleine jongen kende Johnny reeds de rijkdom van zijn land, en later herinnerde hij zich de eerste indrukken er van: het geluid van de gramofoon, de heerlijke etensgeur, het blaffen van de herdershond, de geur van anjers en de rode kleur van aardbeien op een bedauwde Zondagmorgen in Mei. Levendig en met liefde verhaalt Bromfield van de onbezorgdheid en de levensvreugde in de Amerikaanse voortrekkersfamilies. De ondergang van de boerderijen veronderstelt bij hem dan ook geen damnatie, geen oproepen van haat en wraak, maar wordt veeleer overstemd door de vitaliteit, iets wat Bromfield in alle werken bijblijft. De historische studie van de gewoonten en gebruiken en van de kenteringen in de sociale verhoudingen gedurende vier generaties is effenaf meesterlijk, aangrijpend door epische breedte, maar wordt echter niet tot een eigenlijke roman verwerkt.

In verband met de houding van Bromfield tegenover de werkersklasse, komt in **‘Nieuw leven tegemoet’** een kenschetsende passage voor. Het zien van Bulgaarse immigrantenarbeiders, die toen met hele scheepsladingen uit Europa aangevoerd werden, joeg de kleine Johnny een dodelijke angst aan: ‘het waren mensen met donker uiterlijk en van verschillende leeftijden, met grote, melancholieke ogen. Ze waren ongeschoren en bedekt met zweet en roet en er hing een onbeschrijfelijk vieze lucht in de kamer.... Maar zijn gehele leven zou Johnny nooit de Flats[1] vergeten met de tragische bewoners, noch de blik in de ogen van die gekwelde en uitgemergelde Bulgaren.’ Bromfield vergat en vergaf het echter nooit dat de wereld van eenvoudige eerlijke farmers door mercantilisme en industrialisatie, ‘een mengsel van oneerlijkheid, domheid, meedogenloosheid en omkoperij’, werd verdrongen. Volgens zijn mening zal het gehele volk de gevolgen van deze wanverhoudingen ondervinden: ‘De Stad, het District en de gehele Staat, waren voorbeschikt eenmaal te moeten boeten voor deze morele slachting en noch Johnny, noch zijn kin-

deren, zullen het einde van deze vergelding beleven.' Zulke profetie is natuurlijk gemakkelijk, daar het werklozenprobleem nergens meer acuut is dan in de Verenigde Staten. Ze is echter meer sprekend als verdediging van zijn houding.

Sedert Bromfield de vorige oorlog meemaakte in het Franse leger, liet hij de ene roman na de andere het licht zien: **Early Autumn**, **The Strange Case of Miss Annie Spragg**, **A modern Hero**, **It takes all Kinds**, **It had to happen**, **The Man who had everything**, **The green Bay tree**, **Night in Bombay**, **The rains came**, **Twenty-four Hours**, **Mc Leod's Folly**, **Mrs Parkington**, **What became of Anna Bolton**, enz. Deze werken zijn soms ongelijk in waarde en verraden de bedrijvigheid van de journalist meer dan eens.

In zijn romans tekent Bromfield niet 'de mens', wèl 'de mensen'. Elk personage wordt voorgesteld alsof het werkelijk zou bestaan, niet gesurrealiseerd tot een type, maar altijd voorzien van een flinke dosis bon sens, met goede en slechte karaktertrekken: voorbeelden van dramatische opoffering en apostelen-uit-één-stuk zijn bij Bromfield nergens te ontdekken, evenmin als Dostoievskiaanse psychopathici. De meeste personen hebben echter een bepaalde ambitie, - wat wel met de werkelijkheid overeenstemt - en er dient op gewezen dat ze over het algemeen geen scrupules kennen bij het uitvoeren van hun betrachtingen. Een sprekend voorbeeld van perversiteit biedt **'A modern Hero'.** In deze roman, behorende tot de productie uit Bromfield's escape-periode, en enigszins aansluitend bij **'Nieuw leven tegemoet',** (het eerste boek 'Joanna' is er de romancering van), verwoest de held in zijn drang naar rijkdom en macht verscheidene vrouwenlevens, en ten slotte doodt hij zijn wettelijke echtgenote. Ontegensprekelijk vertoont dit werk de kwaliteiten van een stevige roman, maar het pessimisme (invloed van Franse literatuur?) vernietigt de charme zo eigen aan Bromfield.

De tegen Bromfield aangevoerde ethisch- religieuze bezwaren gelden vooral de sexuele immoraliteit: het overgroot gedeelte van Bromfield's personen beoefent de vrije liefde. En toch kan hier, nader beschouwd, niet zozeer van immoraliteit worden gesproken. Bij zijn kijk op de werkelijke toestanden noteert Bromfield twee soorten liefde, nl. een physische noodzakelijkheid, al dan niet met een zekere tederheid gepaard gaande, en dan 'l'amour', de echte verliefdheid en liefde. Deze

laatste is het heerlijkste ding op deze wereld en wint het veruit van alles, zelfs van rijkdom en standing en tradities en vitaliteit: ze is de lente en de ziel van het werk van Bromfield.

Vermits Bromfield nooit idealiseert komen in zijn romans overvloedige gevallen van koopbare liefde voor, van liefde uit physische noodzakelijkheid, en dit vooral bij oudere mensen uit zijn high-life wereld. De 60-jarige Baron Von Path in **'A modern Hero'** huwt een meisje van 17 jaar. Die vrouw verlaat hem al gauw en vlucht naar Amerika waar zij gedurende vijftien jaar een liaison heeft met een rijke Joodse bankier, zelf gehuwd met een steriele en hysterische vrouw die hij schijnbaar getrouw blijft. Later knoopt genoemde mondaine vrouw betrekkingen aan met twee vrienden van de bankier en al deze relaties bezorgen haar een flink fortuin. Er knaagt nochtans een tekort in haar leven: ware liefde. Tom Ransome in **'The rains came'** en Bill Wainwright in **'Night in Bombay'** houden ook wel van een avontuurtje. In **'Mrs Parkington'** weet deze vrouw dat haar echtgenoot ontrouw is 'niet omdat hij van haar niet hield, maar omdat hij in het begin met zich zelf geen raad wist, en op het einde omdat hij zwakheid en dood wou tarten met het gebaar van een levenskrachtige man. En juist in het gebaar van mannelijkheid, had de dood hem genomen.'. Mrs Parkington echter is wèl verliefd op haar man, en zùlke liefde kan vergeven: 'er waren ogenblikken waarop zij dankbaar was voor de wondere kwaliteiten van overmaat en weelde waarmee hij alle leven samenbond. Dit was een dankbaarheid en een vergevingsgezindheid, die vele vrouwen nooit zouden kunnen verstaan.' Een bewijs van de onpartijdigheid van Bromfield mag hier ook worden vermeld: er zijn mensen die omwille van geloofsredenen geen buitenechtelijke relaties aanknopen. David Melbourn in **'Twenty-four Hours'** had verschillende maîtresses, maar verhaalt o.m.: 'Het was een vrouw die mijn aandacht vestigde op dingen zoals schilderijen, boeken en muziek. Nu is ze dood. Zij was een aantrekkelijke vrouw. Indien het mogelijk ware geweest zou ik haar gehuwd hebben, maar zij was reeds getrouwd en was Rooms-katholiek, en daar viel niets aan te doen.' In **'What became of Anna Bolton'** blijven alle verhoudingen strict bij monogamie. Er zijn natuurlijk ook gevallen van gelovigen die geen ogenblik aan enig bezwaar denken wanneer het vrouwen betreft.

De ware wondere liefde bestaat alleen bij mensen waarvan sterkte en bekoring uitgaat, die meer geven aan het leven dan zij er van krijgen. Deze liefde is oprecht en vormt de grote band met vitaliteit bij de man en schoonheid en medeleven bij de vrouw. De grootheid van Bromfield ligt vooral in het uitbeelden van de daaruit voortvloeiende conflicten bij rijpere mensen, in de behandeling van 'l'âge dangereux', en in de frisheid waarmede hij in deze romans de liefde weeft van twee jonge mensen, waarbij romantische misverstanden allerlei verwikkelingen medebrengen. Bij deze jonge mensen wint de liefde het altijd: zo bij Janie en Ned in **'Mrs Parkington',** Sybil en Jean in **'Early Autumn',** en vooral bij Jane en Jimmy in **'Mc Leod's Folly',** een fijne story over de South-West. In dit laatste werk gaat het over de strijd van een verjongd dagblad 'The Daily Shield and Banner' om het stadje Platteville te zuiveren van politieke zwendel, waar een opstootje bij van pas komt, terwijl de twee verliefden politiek aanvankelijk tegenstrevers zijn.

Bij rijpere mensen gaat het over het algemeen om een mésalliance in de jeugd, en verscheidene jaren nadien ontmoet men de man of de vrouw die men waarlijk lief heeft. Dit hoofdthema heeft Bromfield op alle mogelijke wijzen uitgewerkt, de oplossing afhankelijk makende van allerlei toevallen, en dit vooral in **'Early Autumn', 'Twenty-four Hours', 'Mrs Parkington', 'Night in Bombay'** en **'The rains came'.** Dit is Bromfield op zijn best.

Met **'Early Autumn'** won Bromfield de Pulitzer-prijs. Olivia Mc Connell huwde heel jong met de laatste vertegenwoordiger van de oude illustere Pentland-family, een anemische man, waarvan zij later getuigt: '...die, aan zich zelf overgelaten, nooit een vrouw zou genomen hebben, en zo maagdelijk als hij was geboren naar zijn graf zou zijn gegaan.' Op 39-jarige leeftijd wordt het opnieuw lente voor haar, en zij weet dat dit de laatste kans is, want weldra wordt zij veertig, en daarna zal zij rustig een oude vrouw worden, zonder ooit werkelijk te hebben geleefd.

Aan de ene zijde staat de eer en de traditie van de oude Pentland-family (haar echtgenoot houdt zich elk uur van de dag onledig met het schrijven van de geschiedenis er van), aan de andere zijde de liefde van O'Hara, een Ier, katholiek en politicus.

In een attic-kamer van het oude Pentland-home ontdekt

Olivia negen verkleurde brieven, gericht tot Mrs Jared Pentland en afkomstig van dezes neef Toby Cain. De familie-geschiedenis vertoont hier enkele leemten, en Olivia overweegt hoe verheugd Anson, haar echtgenoot zal zijn. De eerste brief verrast haar buitengewoon:

'Carissima,

Ik heb in de laatste nacht gewacht tot elf uur, en toen je dan nog niet gekomen was, wist ik dat hij niet naar Salem was gegaan, en dat hij bij Pentlands met jou verbleef. Ik kan de gedachte niet dragen, dat hij daar naast je zit, en dat hij zelfs je soms tot zich neemt. Ik zie hem daar in de kamer naast je zitten, je aankijkend en je verslindend met de ogen, terwijl hij ondertussen maar beweert dat hij boven de lusten van het vlees staat. Jij en ik kennen de glorie van het vlees. Soms vind ik mezelf een lafaard, dat ik hem niet ineens dood. In Gods naam, zie een middel om hem kwijt te geraken vannacht. Ik kan niet langer een avond in deze donkere hut op je wachten...'

Naast de ontdekking dat Sabina Dalgado (zij was geen Pentland) toen reeds de regels van standing en valse devotie overtreden had, dat Toby Cain niet haar neef doch haar minnaar was, dat zij elkander ontmoetten in Brook-Cottage (nu heropgebouwd door O'Hara) vindt Olivia in de laatste brief een schokkende openbaring: 'Je kan niet geloven hoe blij ik ben dat ik je kan schrijven dat het kind buiten elke twijfel van ons is, dat er ook maar niet de minste twijfel daarover kan bestaan. Dit kind is van ons. van ons alleen.'

Want Sabina Pentland had slechts één kind, en alle nakomelingen, heel haar omgeving, waren geen echte Pentlands: ze waren het alleen door traditie en gewoonte, enge kijk en vooroordelen en kleinzielige angsten. Olivia voelt de neiging om te lachen met haar echtgenoot, die heel zijn ziel steekt in een glorificatie getiteld 'The Pentland Family and the Massachussets Bay Colony'. Bromfield, voor wie traditie zonder meer geen levensinhoud betekent, en die liefde torenhoog daarboven stelt, spotte nooit zo raak.

Diezelfde brieven veroorzaken Olivia's ondergang. De enige persoonlijkheid in de Pentland-family, de oude John Pentland, vermoedt dat zij de liefdebrieven heeft ontdekt, en deelt haar mede dat hij eveneens het familiegeheim kent, en ook haar geheim: 'Het geloof in het verleden is het enige wat zij, de anderen, hebben. Dit kunnen we hun niet ontnemen.

De sterken kunnen de zwakken niet verdrukken, dit zou te wreed zijn. Dit zou het enige hebben vernietigd, waarin Anson heel zijn ziel heeft gestoken. Zie, Olivia, er zijn mensen, zoals jij bijvoorbeeld, die voor de anderen moeten zorg dragen. Ik weet dat er dingen zijn, die mensen zoals wij niet mogen doen.' De oude John Pentland sterft op het ogenblik dat zij afscheid neemt van O'Hara, en dan weet Olivia dat zij nooit meer zal kunnen ontsnappen, 'Er zijn dingen, Olivia, die mensen zoals wij niet mogen doen', - en zij zegt vaarwel aan O'Hara: 'NU, Michaël, is het onmogelijk. Toen hij nog leefde, zou ik het misschien hebben gedaan.'

Haar dochter Sybil echter zal gelukkig zijn. Olivia helpt haar ontsnappen met Jean, een Fransman die naar Amerika kwam, en die nimmermeer naar Europa wou terugkeren, omdat het een dode wereld is in vergelijking met Amerika, en omdat hij niet in het verleden maar in de toekomst wil leven. Trouwens, op de achtergrond van deze fijnzinnige roman rijst een periode uit de geschiedenis van de U.S.A.: de ondergang van de oude adelijke families en de opkomst van de industrie, van de moderne natie.

'Twenty-four Hours', een roman over het stadsleven in New-York, verzamelt een mozaïek van gebeurtenissen gedurende 24 uren, met buitengewone knapheid in elkaar geschoven. Daar is onder meer de schatrijke David Melbourn, zoon van een dronkaard, die van alle middelen gebruik makend, zijn doel had weten te bereiken, maar die een leemte weet in zijn leven, tot hij Mrs Wintringham ontmoette: 'Ik wil met je trouwen omdat ik je gaarne zie, omdat ik weet dat jij en niemand anders mijn vrouw moet worden. Jij moet me helpen de toekomst opbouwen zoals ik ze wil zien. Ik geloof dat jij diezelfde toekomst wenst. Ik wil kinderen hebben, en wil dat die hun plaats zullen kunnen innemen in de wereld. Ik wil dat mijn kinderen weten, wat veiligheid is, wat blijvende vriendschap is, en dat ze het gevoel zullen kennen te weten dat ze een huis hebben en land dat van hun vader was, dat van hen is en dat van hun kinderen zal zijn. Dit zou goed maken wat ik en mijn vader hebben geleden.' **'Twenty-four Hours'** werd gepubliceerd in 1930: hoe vreemd dat we hier terug komen tot **'Nieuw leven tegemoet'.**

'Twenty-four Hours' is ook de verheerlijking van New-York, dat Nancy Champion na vijf en twintig jaar terugziet,

op een schitterende winterdag, toren na toren rijzend tegen de blauwe hemel zoals een stad uit de ‘Arabian Nights’. ‘Het schip naderde, en de torens veranderden langzaam van positie. Nieuwe rezen op en andere verdwenen. Geen enkele foto of beschrijving kon de betekenis weergeven van hun machtige kwistige schoonheid. Nog wenend dacht ze opeens: “Dit is mijn stad. Dit is mijn volk. Geen ander volk kon ooit zulke fantastische en buitensporige stad hebben uitgedacht”. Dit was Amerikaanse lucht, schitterend en klaar en prikkelend, en het zonlicht had een gloor die Europa niet kende. En deze stad, het werd haar ineens duidelijk, was zoals Patrick (de man waarmede zij vijf en twintig jaar geleden vluchtte),: duizelendschoon, trots en overweldigend.’

Bromfield schreef een roman, die min of meer verband houdt met de voorbije oorlog. **‘What became of Anna Bolton’** is de geschiedenis van Anna Bolton, geboren in de Flats te Lewisburg, die schatrijk wordt (huwelijk), en die in alle hoofdsteden van Europa een schitterende verschijning is. Bij de Duitse inval in 1940 wordt zij in Frankrijk verrast, en tijdens een poging om nog naar het Kanaal te ontsnappen, dwingt een Frans sergeant haar met haar wagen rechtsomkeer te maken en gewonden te vervoeren: hij wordt later haar echtgenoot. Als roman zeer zwak, brengt dit werk een onbeholpen voorstelling van de toestand in Frankrijk gedurende de bezetting. Bromfield koestert overigens veel sympathie voor dit land, niettegenstaande het tot ‘the old Europe’ behoort, een koersverandering, die in het teken staat van de goede bedoelingen van de Amerikanen tijdens de oorlog.

‘Mrs Parkington’ mag tot het allerbeste van Bromfield gerekend worden, zowel om de bouw, de karaktertekeningen en de hogere ontplooiing van Bromfield's levensopvattingen, als om de sereniteit en rijkdom bij het herbeleven van het verleden van zijn meest onvergetelijke figuur. Mrs Parkington. Dit boek is een hymne van dankbaarheid om een waar goed en schoon leven, vol passie in de jeugd, dramatisch in de latere jaren, en sereen en mild voor de ouderdom. Want niettegenstaande haar vier en tachtig jarige ouderdom, straalt uit Mrs Parkington meer levenskracht dan uit al haar nakomelingen, voor wie zij alle problemen oplost, aangezien dezen er geen raad mee weten.

Haar echtgenoot speelde een gewichtige rol in de geschiedenis van de Verenigde-Staten: Major Parkington wist van

zich zelf dat hij een der tien mannen was die begrepen wat hun land betekende, hij, die zijn tegenstanders meedogenloos uit de weg ruimde, de speculanten op waardeverhoging der landerijen, omdat zij niet begrepen dat de toekomst wordt gesmeed door mannen die geen stagnatie kennen. ‘Er zijn geen tien mensen in dit land die begrijpen, welke kans er voor ons ligt, wat dit land zal worden. Ik ben een van die tien, Susie. Het is bijna zo schoon dat ik het zelf niet kan geloven. Dit land heeft grote voortrekkers nodig, die het opbouwen.... Die anderen wilden dit land laten gaan, dit verdomd schoon land waar ze geen jota van verstaan.’

En Mrs Parkington weet dat God haar een groot leven heeft gegeven, en dat niet iedereen zo begenadigd is geweest als zij, en dat kracht en goedheid uitgaan van deze genade. Mrs Parkington weet ook dat werkkracht en geest alleen niet het onverstoorde geluk brengen, dat men niet alles kan berekenen, en dat er ogenblikken zijn waarop men de schoonheid van het ogenblik niet mag laten voorbijgaan, iets wat Eric haar leerde, de muzikant, die haar een heel andere liefde gaf dan Gus.

In ‘**Mrs Parkington**’ denkt Bromfield niet langer aan ‘escape’: zijn liefde voor Amerika straalt in deze roman en het wordt zoals in het lied: ‘God bless America.’

D. Dewulf.

Eindnoten:

(1) Ingedijkt land.

De Droom

Ik heb gedroomd: gij waart gestorven.
Ach, nooit was ik u zo nabij.
Gij hadt de grote rust verworven.
Daar was geen dof verdriet in mij

maar zachte blijdschap, geen verlangen,
maar vreugde, die geen mens verstaat,
geluk, niet in een vers te vangen,
dat niet meer vraagt... neen, niet meer vraagt.

Ik ben ontwaakt aan uw lippen.
Gij lispelde mijn naam. O lief,
waarom liet ik de droom ontglippen?
- De dag kwam binnen als een dief.

Jan van den Weghe

Een roman van W. Somerset Maugham.
'Kerstmis in Parijs'

Vaak werd er beweerd, dat er bij het schrijven van een roman meer transpiratie dan inspiratie betrokken is. Vrijwel alle romanschrijvers zijn het hiermede eens en het ligt allerminst in onze bedoeling het tegenovergestelde te beweren. Wie ooit een roman opzette zal immers ervaren hebben welk uithoudingsvermogen vereist is om het werk te voltooien. Na een paar hoofdstukken is de inspiratie, waardoor de auteur als het ware voortgestuwd werd, soms gedoofd. Aan zichzelf overgelaten wordt de romanschrijver thans zwaar op de proef gesteld. Geduld en wilskracht en vooral vakmanschap spelen van nu af de hoofdrol. Zonder stielkennis, die alleen door oefening wordt verworven, zal men er trouwens nooit in slagen zich correct uit te drukken en een voortreffelijke roman op te bouwen.

Dit vakmanschap kunnen wij, Vlamingen, de Engelsen en de Amerikanen benijden. Men zal wellicht opwerpen, dat kunst niet alleen op een technische vaardigheid berust. Sommigen zullen misschien zo ver gaan te beweren, dat vakmanschap aanleiding geeft tot vervlakking en dat sommige auteurs zich alleen nog op hun vaardigheid beroepen. Inderdaad, vakmanschap is niet de enige voorwaarde tot het scheppen van kunst. Dat er nog andere elementen nodig zijn tot het creëeren van een kunstwerk werd evenmin door de Engelse en de Amerikaanse romanciers over het hoofd gezien. Toch kan men het vakmanschap nergens elimineren, want wie zich slechts stuntelig vermag uit te drukken, wie aan zijn droom- en denkbeelden geen duidelijke gestalte kan geven, vindt geen weerklank.

Kunst is immers geen belevenis op zichzelf, want dan zou elk wezen, dat leeft, kunst voortbrengen Kunst is evenwel een menselijke herschepping van een belevenis. Zonder uitbeelding of vorm, die uiteraard stoffelijk is, schept men geen kunst. Om elk misverstand te voorkomen zij er terloops aan herinnerd, dat de vorm in geen geval mag opgedreven worden tot maniërisme. Wie zich hieraan bezondigt heeft doorgaans weinig te zeggen en tracht veelal zijn broze inhoud achter overdadige versierse-

len te verbergen. Een goochelaar met vormen - in de literatuur met woorden - wekt wantrouwen. Achteraf stelt men ten andere vast, dat er weinig of niets werd gezegd. Wie iets mede te delen heeft doet het sober, eenvoudig en helder. En op deze wijze bereikt men de hoogste resultaten.

De romans uit de Engelse en de Amerikaanse literatuur vallen vooral op door hun aanschouwelijkheid. Onmiddellijk ontstaat er een rechtstreeks contact tussen schrijver en lezer. Nergens krijgt men de indruk, dat het woord als uitdrukkingsmiddel werd gebruikt, want nooit werd uit litteraire bekommernis het woord om het woord aangewend. Men leest deze romans alsof men een filmvoorstelling bijwoont. De personages leven. Niet minder opmerkenswaardig is de manier waarop de Engelsen en de Amerikanen hun romans opbouwen. Zij hebben zin voor verhouding, spanning, evenwicht en originaliteit. Zij weten hoe zij een roman moeten ontwerpen en welk materieel zij voor de uitwerking moeten gebruiken.

In tegenstelling met de Vlamingen, die al te gevoelig zijn en zich vaak bombastisch uitdrukken, praten de Engelsen en de Amerikanen weinig over zichzelf. Als wij, Vlamingen, ons hieraan bezondigen is dit wellicht te wijten aan het feit, dat wij van de wereld nog niet veel hebben gezien. Wij blijven opgesloten in ons milieu en hebben niet veel anders te vertellen dan eigen, meestal onbelangrijke ervaringen. I.p.v. wereldburgers zijn wij nog geen Europeëers geworden. Britten en Amerikanen bestrijken een ruimer gebied. Zij leven, wij verdorren. Zij hebben de wereld verkend. Hun blik is onbegrensd.

De Britten en de Amerikanen getuigen bovendien van een scherpe intelligentie en een kloeke beheersing en zijn doorgaans grondig filosofisch onderlegd. Zij hebben tevens oog voor de geestesstromingen van deze tijd en geven blijk van een ruime belangstelling voor politieke en sociale toestanden. Zij gebruiken hun zintuigen en hun geest. ‘Het medium van de schrijver is niet inkt en papier, maar zijn lichaam: de ontvankelijkheid van zijn ogen, oren en hart. Als die kwijnen, kan hij het schrijven beter opgeven.[(1)] Een literatuur, waarin men eensdeels Steinbeck, Faulkner, Sinclair Lewis, Upton Sinclair, Thornton Wilder en anderdeels Collins, Graham Greene, Ch. Morgan, Elisabeth Berridge e.a. aantreft, kan allerminst verkwijning aangewreven worden.

Hieruit ware het verkeerd te besluiten, dat de Engelsen en de Amerikanen een standaardkunst zouden voortgebracht hebben. Ofschoon alle voornoemde eigenschappen in hun werk te bespeuren vallen, hebben de Engelse en de Amerikaanse romanschrijvers onderscheidenlijk een persoonlijke toon en een rake, oorspronkelijke uitdrukkingswijze gevonden. In dit verband wensen wij op een van W. Somerset Maugham's jongste romans ‘Christmas Holiday’, in het Nederlands onder de titel ‘Kerstmis in Parijs’ vertaald, de aandacht te vestigen.

Somerset Maugham moet beschouwd worden als een van de representatiefste psychologische schrijvers. De wijze, waarop hij weet door te dringen in de ziel van zijn personages, is verwondering wekkend. Met de soberste middelen - de eenvoudigste woorden - bereikt hij de krachtigste expressie. Andermaal werd bewezen, dat degenen, die ‘more brains’ in onze literatuur willen, zich vergissen indien ze op gewichtigheid en pedanterie zouden aansturen. Velen, die een psychologische en intellectualistische roman trachten te schrijven, veronderstellen dat ze de houding van een docent dienen aan te nemen, terwijl het er alleen op aankomt zich eenvoudig als mens uit te spreken.

In Somerset Maugham's roman ‘Kerstmis in Parijs’ worden wij tevens getroffen door het ruime gezichtsveld van de auteur. Wij maken er kennis met de Engelse hogere standen; het nachtleven te Parijs; een moordzaak, die het centrale punt vormt van deze roman; een revolutionnaire journalist, die er op belust is de aristocratie uit te roeien en ontelbare andere personages, gevallen en toestanden, die op de meest rake en suggestieve wijze werden beschreven.

Charley Mason, een rijke jongeman uit Londen, komt te Parijs het Kerstverlof doorbrengen om er iets van de wereld te leren kennen en er ‘eens de bloemetjes buiten te zetten.’ Zijn jeugdvriend Simon Fenimore, een journalist, besprak voor hem een kamer in de omtrek van een beruchte stadswijk. Charley verwondert er zich over, dat zijn vriend hem aan het station niet kwam opwachten. Simon tracht echter elk contact met Charley te vermijden. Hij poogt alle banden met zijn vroegere omgeving, die hem aan de burgeraristocratie zou herinneren, te verbreken en traint zich om een stoïcijns leven te leiden. Simon is cynisch en verbitterd geworden. Hij haat de mensen en wil van hun zwakheid gebruik maken om over hen te heer-

sen. Het ligt in zijn bedoeling de democratie door een revolutie omver te werpen en een dictatuur, waarin hij de man achter de schermen zou zijn, in het leven te roepen. Zijn politieke ambities sporen hem aan zelfs zijn menselijke hartstochten te onderdrukken:

'En mijn sexuele verlangens zijn zeker dringend? Minder dringend dan je denkt. Wanneer je twaalf tot zestien uur per dag werkt en je met één maaltijd per dag tevreden stelt, dan zijn die verlangens niet zo erg dringend meer, of je het geloven wilt of niet. Parijs is er bijzonder goed op ingericht om je sexuele behoeften tegen een redelijke prijs en met zo min mogelijk tijdverlies te bevredigen en als ik merk, dat mijn begeerte mijn werk gaat storen, dan neem ik een vrouw, zoals ik een laxeermiddel neem als ik geconstipeerd ben.' (blz. 42)

Simon hecht niet de minste waarde meer aan het leven van de mens, want 'revolutie zonder vernietiging of moord is onmogelijk'. 'Biologisch heeft hij (de mens) helemaal geen enkele zin, er is geen reden meer geschokt te zijn, wanneer je een mens doodt, dan wanneer je een vlieg doodslaat.' (blz. 223). Simon hekelt de democratie en schrikt er niet voor terug zijn masker af te leggen: 'Communisme, dat is het lokaas, dat je de arbeidersklasse voorhoudt om hen tot verzet aan te sporen, zoals de kreet: vrijheid en gelijkheid de leuze is, waarmee je hen tot daden aanvuurt. Zolang de wereld bestaat zijn er altijd uitbuiters en uitgebuiten geweest. En zo zal het altijd blijven. Bovendien is het juist, dat het zo is, want de grote massa is geboren om slaaf te zijn; zij zijn niet in staat zichzelf in de hand te houden en ze hebben voor hun eigen bestwil meesters nodig.' (blz. 223-224). 'Wat is het resultaat geweest van de revoluties, die wij tijdens ons leven hebben gezien? Het volk heeft zijn meesters niet verloren, het heeft ze alleen voor anderen verwisseld en nergens heeft het gezag meer met ijzeren hand geregeerd, dan juist onder het communisme.' (blz. 224)

Na het politieke aspect van deze roman belicht te hebben wensen wij de nadruk te leggen op de verhouding Charley-Lydia en op een moordzaak, die op originele en behendige wijze in 'Kertstmis in Parijs' werd geweven. Door tussenkomst van Simon maakt Charley in een nachtlokaal kennis met Lydia, wier ouders uit Sovjet-Rusland ontsnapten. Nadat haar

man een moord had bedreven belandde Lydia in een taveerne. Charley, die zich voorgenomen had te Parijs ‘de bloemetjes eens buiten te zetten’ wordt bewogen door het lot van Lydia en vervreemdt van zijn vertrouwde wereld, waarin hij niet meer zonder ontreddering zal kunnen terugkeren. Lydia houdt Charley tijdens zijn verblijf te Parijs gezelschap. ‘Wat kan het jou schelen of ik leef of dood ben, wat doet het er voor jou toe, of ik gelukkig ben of niet? Je kent me nog geen acht en veertig uur. Ik ben een vreemde voor je. Medelijden?’ (blz. 132) vraagt Lydia? Inderdaad. En ook vriendschap. Tot sexuële betrekkingen komt het niet. Charley en Lydia houden van elkaar op een andere manier. Lydia, die nog steeds haar man liefheeft, wordt getroffen door Charley's goedheid. Charley respecteert Lydia en vindt in haar niet de vrouw, maar de kameraad. ‘Zijn vader dacht dat hij (Charley) zich grandioos geamuseerd had en vreesde, dat hij een geslachtsziekte had opgedaan en hij had zelfs geen vrouw aangeraakt. Alleen één ding was er met hem gebeurd. Het was wonderlijk, als je er zo over nadacht en hij wist ook nog niet wat hij er eigenlijk mee aan moest, maar: de bodem was uit zijn wereld gevallen.’ (blz. 246)

De tragische levensgeschiedenis van Lydia had Charley beroerd. Lydia leerde een jongeman kennen, Robert Berger, de zoon van een officiersdochter. Ze trouwen. Berger, een mysterieuze natuur, maakt zich schuldig aan diefstallen en vermoordt een zijner vrienden. ‘Zoals een kunstenaar zwaar gaat van het werk dat in zijn ziel om uitdrukking vraagt, wetend dat hij niet eerder vrede zal vinden, voordat hij zich van deze last bevrijd zal hebben, zo voelde Berger, dat hij door een moord zichzelf zou verwerkelijken. Daarna, dus nadat hij de uitdrukking van zijn persoonlijkheid tot het uiterste zou hebben vervuld, zou hij tot rust kunnen komen en met Lydia, het gewone, eerbare leven van alle dag kunnen leiden. Zijn instincten zouden dan bevredigd zijn. Hij wist dat het een afschuwelijke misdaad was, hij wist dat hij zijn kop riskeerde, maar juist dit monsterachtige vond hij zo verleidelijk, juist het risico maakte de poging de moeite waard.’ (blz. 166) Aldus het verslag van de journalist Simon. Berger wordt tot 15 jaar dwangarbeid op Cayenne veroordeeld. Lydia, de verpersoonlijking van de Russische ziel die op inkeer en boete is afgestemd, tracht de misdaad van haar man uit te wissen door zich in een taveerne te vestigen. ‘Totdat

ik mijn taak vervuld heb. Totdat de tijd gekomen is, dat ik tot in mijn diepste wezen voel, dat Robert bevrijd is, niet uit zijn gevangenschap, maar uit zijn zonde.' (blz. 234)

In deze roman komen anderdeels verscheidene personages voor, die wel is waar een minder belangrijke rol spelen, maar niettemin zo scherp getekend werden, dat ze onvergetelijk zijn. Herinneren wij slechts aan de ontvluchte Russen, die te Parijs een hongerleven leiden en aan een paar misdadigers, die uit de strafkolonie op Cayenne werden ontslagen. Somerset Maugham doet zich eveneens als ironist opmerken, zodat zijn werk wemelt van afwisseling en leven. In 'Kerstmis in Parijs' werd een hoofdstuk gewijd aan een bezoek aan het Louvre. Aanvankelijk is men geneigd te veronderstellen, dat dit hoofdstuk van het centrale onderwerp zal afwijken. Achteraf stelt men evenwel vast, dat de auteur hier een meesterlijke kunstgreep aanwendde om de mentaliteit en de gevoelswereld van zijn figuren nader te belichten. Zo stelde hij de indrukken van Lydia, voor wie kunst een gevoelskwestie is en de opvattingen van Charley, die zich door de conservatieve opmerkingen van zijn moeder liet beïnvloeden, diametraal tegenover elkaar, terwijl hij niet zonder spot de Engelse hogere standen in de aanstellerige Mrs Mason typeerde.

In de 'New York Times' schreef Louis Kronenberger, dat Maugham 'misschien de minst saaie schrijver is voor het allergrootste lezerspubliek van zijn generatie: zowel hij die Tolstoï leest als hij die Sabatini leest, kan Maugham lezen, met begrip en genot.' Een roman van Maugham spreekt immers tot de mens, omdat hij in eerste instantie door een mens, die als weinigen voor het volle leven zo ontvankelijk is, werd geschreven. Maugham, die een groot deel van de wereld verkende, slaagde er in de meest uiteenlopende karakters te analyseren en de geestesstromingen van deze tijd, evenals de sociale en de politieke toestanden, in een schril contrast voor te stellen. Een auteur als Maugham hoeft zijn werk niet met klatergoud op te

smukken. Zijn personages, afhankelijk van hun tijd, opvoeding en milieu, leven. Liefde, hartstocht, cynisme, ironie, haat vriendschap en goedheid - kortom alle facetten van de menselijke ziel - vinden wij in de sterk afgelijnde figuren van Maugham weerspiegeld. Wie zo de mens vermag uit te beelden schept een nieuwe mens, schept leven.[2]

Remi Boeckaert

Eindnoten:

(1) Anaïs Nin. - Onder een glazen stolp. - blz. 15 - Uitg. De Driehoek, 's Graveland.
(2) W. Somerset Maugham. - Kerstmis te Parijs. 248 blz. Fl. 6,90 (130 Fr.) Uitg. De Driehoek, 's Graveland. (Vertaald door A.J. Methorst-Kuiper).

Avond in December

De dag was schoon. Snel gleed het duister
van beide heuvels naar het dal.
Sluit thans uw ogen, liefste, en luister
naar het klavierspel in de hal.

De bossen hebben pas weerklonken
van ons uitdagend liefdelied.
Wij hebben rode wijn gedronken.
De dag was schoon en 't zacht verdriet,
waar we onze harten aan verwarmen
en dat ons onontbeerlijk is
als 't dagelijkse brood der armen,
was stil. Vrees niet. Hoor, hoe in 't lis

de wind slaapdronken zit te dromen.
De maan rijst boven 't hoge bos.
Vrees niet. - Laat nu de mensen komen.
Nu kan ik nooit meer van u los.

Jan van den Weghe

Reizen door Nederland
(Nieuwe fragmenten)

Haarlem, de stad van Lieven de Key

Eerst nog een paar uurtjes doorbrengen te Haarlem, niet om de stad van grens tot centrum te bezichtigen, de stad van Laurens Coster, Frans Hals en Jacobus van Looy, wél om allerlei practische schikkingen te treffen.

Links en rechts plukken we toch nog enkele toeristische bizonderheden, oogst voor later!

Nieuwekerkstoren: Lieven de Key.

Doopkapel Sint-Bavo: Lieven dezelfde.

Sinte-Annatoren: Lieven de Gentse steenhouwer en Haarlem's 'stadsfabrieksmeester'.

Vleeschhalle: nogmaals Lieven de Gentse keikop.

Vele oude trapgevels: steeds weer Lieven de Key.

Er zijn nog vele andere beroemde bouwmeesters te Haarlem geweest; maar het is vandaag al Lieven de Key, dat de historieklok over de schone Spaarnestad in mijn trotse Gentse oren slaat.

En vol kinderlijke vreugde daarover en blij, dat ik geen Nurks in de Haarlemmerhout aantrof, keer ik terug naar Den Haag. En ik dreun en deun Johannes van Vloten's rijmen na:

> 'Bewaar o Heer, bewaar het groen
> Van Haarlems lieflijk Dreefplantsoen'.

Ik zal er eens terug gaan, voor langer; want vandaag, neen, zo'n haast, dat was geen reizen meer. Foei, moderne spoedmens!

Door Drente

Vandaag wordt de cirkel om het IJsselmeer heen door ons gesloten. Over Friesland zijn we naar Groningen gegaan, langs de Drentse drempel verlaten we thans Nederland's hoge Noordoosten.

We komen nu in Drente, de vooral op geo- en archeologisch gebied befaamde streek waar nog hunebedden te vinden zijn en die dank zij de wetenschappelijke arbeid van prof. dr. A.E. van Giffen en de medewerkers voor de best doorzochte provincie van Nederland mag doorgaan. Dr. Van Giffen is terzelfdertijd conservator van het Drents Museum te Assen en directeur van het Biologisch-Archaeologisch Instituut te Groningen. Zo betrekt hij twee zusterprovincies in één zelfde

ontginningsdrift, en zelfs Friesland komt er als Dritte im Bunde bij te pas. Groningen en Assen zijn slechts op een halfuurtje treinrijdens van elkaar verwijderd. Maar wij zijn geen ‘antiquiteiten-mollen’, de Drentse grond komen we niet omwoelen, het Drentse taaleigen niet liefkozen (maar ook niet bespotten), de Drentse ‘eigen-cultuur-beweging’ niet bewieroken (doch evenmin afbreken). Wat we erover vernomen hebben en gelezen, heeft ons nieuwsgierig gemaakt en onze thuisreis naar Amsterdam nemen we gretig te baat om een eerste contact met deze weinig bezochte provincie tot stand te brengen.

We rijden Assen binnen en zien aan de Brink de boekhandel en uitgeverij Van Gorcum en Comp. We hebben geen tijd om de heren G.A. Hak en H.J. Prakke, die eveneens Groningen en Assen in éénzelfde bedrijf en streven verenigen, onze Vlaamse groeten mondeling mede te delen. We doen het met een kordaat zinnebeeldig gebaar en denken eens met genoegen terug aan hun verdienstelijke uitgaven over Drente en Groningen, o.a. aan ‘Het Boek der Podagristen’ en verschillende deeltjes uit hun ‘Nieuw Groninger Mozaïk’. Terwijl we over de verlaten wegen rollen en hier en daar een heidezicht trachten te ontdekken, herinneren we ons enkele pittige bizonderheden uit dat negentiende-eeuwse Podagristenboek, waarin drie Drentse koks de literaire brij hebben bedorven, maar de Drentse zaak een goede dienst bewezen. En op de weg, die ons uit Assen helpt, zie ik in mijn verbeelding de drie Drentse Pickwickianen lopen: de bescheiden en beslagen uitgever-oudheidkundige Dubbeld Hemsing van der Scheer, de meer modern georiënteerde koopman Harm Boom en de op krullerige citaten verslingerde, jonge dichterdominee Alexander Lodewijk Lesturgeon. ‘Al te hoge torens herinneren Babel, en die herinnering is niet vleiend’, staat er in dat door drie pennen geschreven werk. Die zin zal wel uit dominee's brein zijn ontsproten. En we zien in 't voorbijrijden zo'n nederig kerkje en we herinneren ons tal van andere gelijkaardige plekjes op onze driedaagse cirkeltocht. Een van de geliefkoosde spreekwoorden van de Drentenaar luidt, in datzelfde door één wil uit drie verlangens ontstane reisverhaal: ‘Een cent moet U zo vast in de zak zitten, als 't haar op het hoofd en een kies in de mond’. Dat heeft vast en zeker de uitgever Van der Scheer genoteerd! En de verliefde Boom zal wel speciaal de landelijke vrijages met hun wel en wee bestudeerd hebben. Over het enorme drankmisbruik zal wel vooral de dominee Lesturgeon hebben geprakkezeerd. En Boom zal tegen de ‘antiquiteiten-manie’ hebben gedonderd. En Van der Scheer zal over de ‘es’ hebben geschreven en Lesturgeon zal met zijn geliteratuur de

zakelijk folkloristische mededelingen van Van der Scheer volgens de eisen des tijds hebben ‘verfraaid’ en Boom zal voor het nodige greintje humoristisch zout hebben gezorgd. Moesten zij nog leven, we hadden ze in Bert Bakker's auto kunnen opladen en het zou een even lang (of kort) Drents week-begin zijn geworden, als tegenhanger voor ons prachtig Gronings weekeinde. Maar we moeten, helaas. ‘het stiefkind Drenthe’ vandaag stiefbroederlijk bezoeken. En zelfs in onze verbeelding kunnen we niet in alle richtingen deze door oudheidkundigen vertroetelde provincie doorkruisen. We tonen onze goede wil, een geest vol begrijpen en een hart overlopend van Vlaamse en Hollandse genegenheid. De streek van Koekange tot Koevorden staat niet op ons programma.

In vijf uren door vijf provinciën.

- Ik zou te acht uur in Den Haag willen zijn, zegt Bert.

Tussen Hooghalen in Drente en Den Haag in Zuid-Holland liggen vele kilometers en vier provinciën. Na Drente heb je Overijsel, dan Gelderland, dan Utrecht, dan Noord-Holland en ten slotte Zuid-Holland. Maar je bent vlug van de ene in de andere. In de zuidelijke bocht van het IJselmeer glijden de provinciestroken bijna als de spaken van een snel draaiend rad voorbij.

En het wordt een ijlings vlieden en vluchten van de ene gemeente naar de andere, van de ene stad naar het andere dorp.

Te Staphorst kijkt Bert goed uit zijn ogen om te zien of men geen spijkers op de weg heeft gelegd. De Dag des Heren dient geëerbiedigd met liggen langs de weg en zitten op de stijve kerkbanken. En 's Zondags mogen geen Nederlandse auto's rijden tenzij voor speciale taken. En Bert heeft een speciale opdracht, waarvan wij thans speciaal kunnen profiteren. Maar de Staphorstenaren doen niets, ze zijn niet zo vreselijk meer als hun legende en ze weten ook wel dat vreemde auto's wél mogen rijden 's Zondags. Er gebeurt dus niets, het blijft bij verhaaltjes. Héérlijk op zo'n dag over de verlaten wegen te rijden; men kan de snelheid opdrijven zoveel als men redelijk wil. Aldus wordt onze weg naar het Zuidwesten aanmerkelijk in tijdsduur verkort. Het zou in de week niet waar zijn: een weg helemaal anders dan in België, een weg waar fietsers heer en meester zijn en niet de automobilisten (bij ons net andersom). Die zijn er nu ook, hier en daar; maar toch niet zo talrijk als in de steden. En dan heb je nog de vele levenslustige en impulsieve, doch vaak onvoorzichtige en roekeloze kinderen, die het de autobestuur-

ders en chauffeurs niet makkelijk maken. Ook met hen hebben we nu geen last. Alleen de marechaussees kunnen ons even ophouden, om over de toelating tot zondags rijden inlichtingen te vragen. Bert heeft er geen schrik voor en hij vertelt ons een en ander over het vrijvenster en vrijages te Staphorst en elders. Te Zwolle zien we voor één minuut de 'Peperbus' en nu naar Elburg. Om aldaar de rechthoekige middeleeuwse urbanisatiebouw te bewonderen, van wal tot wal te wandelen (o, het is niet groot en zo lief) en eens tot aan de in een hoek gelegen kerk te lopen, dwingen we de tijd, een half uurtje stil te staan. We sluiten hem op in de wagen en worden nog één maal toerist. Weer op zijn Amerikaans, helaas.

- 'Life' wijdde onlangs een geïllustreerde bijdrage aan Elburg, zegt Blijstra. Zo voelen we ons helemaal Angelsaksers. En dan vlug een eethuis binnen. We worden dadelijk weer Lagelanders. In afwachting dat men onze 'uitsmijters' klaar maakt, drinken we een kopje koffie en lezen we Gelderlandse bladen, die een week en meer oud zijn. Dan eten we onze eerste uitsmijter mét vlees, gevolgd door een tweede, nu zonder vlees, maar tegen dezelfde prijs. En we gaan zélf een paar messen halen, die de kellnerin in haar haast op de kast heeft laten liggen inplaats van naast ons bord. En we betalen en wippen in de auto en rijden voort, verslinden kilometers, roken de ene sigaret na de andere, zien Harderwijk, denken aan 1914-18, vliegen door Amersfoort, waar ergens een Belgisch Monument staat, tuffen voorbij Soestdijk, horen de namen noemen van Baarn, Laren, Bussum, Naarden en koppelen er artistieke of literaire reminiscenties aan vast, bekijken van op afstand het Muiderslot, dat alle Posthoorns en Koepels en Kringen de loef zou afsteken moest de Drost onze tijdgenoot zijn. We ruiken reeds Amsterdam. We komen er te half acht aan.

- Hier heb je het Koloniaal Museum, pardon het Indisch Museum, zegt Bert.

We houden halt vôôr het huis van Adriaan Morriën, die ons verwacht. Maar hij verwacht ons nog niet; want hij is nog niet thuis.

- Jammer, zeg ik, ik had zo graag een fotootje gehad met de twee 'Criterium'-Adriaans samen, Morriën en Van der Veen. Vlug naar de Koepel. Rein belt een hotel voor ons op, die gedienstige en goede kameraad Rein. De tegenslag is al vergeten; morgen hebben we àl de tijd om dit misverstand op te helderen. En Bert moet even voor twee politieagenten zijn zondagsrijbewijs tonen. Om 8 uur zal hij wel in Den Haag zijn geweest. De drukke tocht naar 't Noorden is afgelopen. In het bedrijvige Amsterdam zullen wij nu trager en rustiger gaan leven.

Adriaan Morriën daagt op

Een telefoontje. Adriaan Morriën belt ons op. Van der Veen, de andere Adriaan uit Den Haag, heeft hem medegedeeld waar we onze tenten opsloegen. Adriaan-Proza en Adriaan-Poëzie, zucht ik, ja dat kiekje met hun beiden kunnen we nu niet meer nemen. Door een misverstand. Nu, erg is dat niet. En na het ontbijt wippen we op een tremmetje en stappen er aan de Hortus uit en we staan weer rechtover de grote wilg, vôôr Morriën's deur die ditkeer wél opengaat.

Verderop in de stad davert weer het zonnegeweld; doch hier tussen Planten- en Dierentuin, achter wilgen en water, heeft Morriën zijn fris verblijf voor ons opengesteld. Ik denk aan een strofe van hem, uit ‘Weerbericht’:

> Een stad is zonder regen
> Als een vrouw zonder gewaad.
> Straks blinkt de Zon ons tegen
> Tot in de smalste straat.

Regengewaden heeft Vrouw Amsterdam deze zomer genoeg gekregen en wie weet hoeveel ze er nog zal dragen. Maar nu zij uit het IJ als uit een bad oprijst, zullen wij haar verschroeiende naaktheid maar loven.

Aad Morriën, een lange sterke man met een duizendglanzige bril, verkiest de prille morgenuren om gedichten te schrijven: het werk groeit mee in harmonie met de dag en niets stoort de lieve en innige verrukkingen die bomen en boten, mensen en meisjes, kinderen en kevers ons dan bezorgen.

We wandelen met hem door de dag en door de stad en zien tussen honderden Hollanders en tientallen toeristen ook Joden en Chinezen.

Boven een gestichtspoort lezen we verzen van P.C. Hooft:

‘Schrick niet: ick wreeck geen quaedt, maer dwing tot goedt:

Straf is mijn handt, maer lieflijck mijn gemoedt.’

En we geloven er niets van en slenteren verder, met onze jas over de arm, door stegen en straten welke Roemer Visscher in zijn ‘Amsterdamsche Meisjes’ vermeldde. We worden het bekijken maar niet moe van de kleurrijke ‘nau behuisde huizen’ die schots en scheef en tôch in ritmische regelmaat al van vôôr Spieghel's tijd daar staan. Een stad waar je je niet kùnt vervelen. Om van te duizelen. Een cavalcade van huisgevels en stromen van drukke mensen. Wat een visioen, hier dronken door en voorbij te laveren tussen de horizontale hellegrachten en de verticale hemelhuizen. En ik zie een waggelende jenever-

genieter, voor wie de ‘wijngaard des Heren’ en de Kloveniersburgwal één futuristisch tafereel van dolle lijnen en kleuren moet zijn. En toch sukkelt hij niet in de gracht, noch hapert tegen de huizen. ‘Hoe vreemt loopt dese dijck, wat seijlt hier mennige schuyt’, kan hij Bredero nazeggen.

We gaan over marktpleinen, zodat het ook gedeeltelijk een Kackerlackse Wandeling wordt: ‘Ick heb moy Kallef-vleys, Runt-vleys’ etc., ja ja, Gerbrandt Adriaansz., maar eerst zou ik naar het Singel moeten, om moye bonnen. We zullen vandaag maar eens bij de Chinezen gaan eten.

Waarachtig, Constantijn Huygens, ook het verhitte Amsterdam spreekt me thans toe door Uw mond: ‘De Vreemdeling behoort te swijmen die mij siet’.

‘Packhuys van Oost en West’, ik begrijp de fierheid van uw bewoners, van uw katten en uw ratten, van uw ooien en uw vlooien. Op de Oude Zijds Voorburgwal krijg ik bijna een kist op mijn tenen en dicht bij het Hekelveld strijden de geuren van haring, kaas en dagbladpapier om de suprematie.

‘Hooftstadt van Europe’: waarom niet, Joost van den Vondel, al lieten de hoofdeuropeeërs uit Uw gouden eeuw U bijna sterven van de kou.

Een Nederlands Summum is deze stad, ‘wieg’ van Bilderdijk en ‘bakermat’ van Helmers. En hoe zei Potgieter het ook weer: ‘Er woelde een wereld in die straten’.

We blijven voor de Beurs staan om kennis te nemen van Verwey's verzen, de drie-zowel als de méérlettergrepige. En nog het meest van al wellen de Amsterdamse verzen van de moderne dichters op onze lippen, verzen van J.I. de Haan en van Marsman, van Kool en van Campert, van Dubois en van Voeten, van Hoornik en van Aafjes, van Mok en van menig andere...

- En jij, Aad? Jij hebt Haarlem bezongen. En Amsterdam?

Morriën glimlacht eens, zijn bril glanst weer wonderlijk, alsof hij mij, onwetende vreemdeling, wil beduiden: Ik heb haar misschien niet genoemd, maar herken je haar niet in mijn werk?

Inderdaad, het groene Amsterdam van parken en bomen, dàt vind ik het zuiverst en innigst in zijn gedichten terug.

- En ‘de koepel van 't Centraal Station’, vraagt Carmen, waar heeft Hoornik die koepel gezien. De ‘bloemen op een klein balcon’ heb ik al gevonden, maar waar is de koepel?

- Hij schittert in Eds gedicht, is dat niet voldoende, antwoordt Aad.

Ja, onze sterk intuïtieve, voor poëzie zeer ontvankelijke, maar daarom niet minder positieve vrouwen willen ook in poëticis niet bedrogen worden. En ze hebben gelijk.

- Je kunt er alleszins een op het Leidsche Plein vinden, zeg ik, hoewel je hem ook niet in de lucht moet zoeken.

Bami goreng en Rembrandt-etsen

Ons programma voor deze namiddag staat vast: Indisch of Chinees eten voor de maag en daarna even vreemde etsen van Rembrandt voor het oog. Dit wil niet zeggen, dat eten belangrijker is dan kunst; maar noodzakelijker. En trouwens bij zo'n hitte zou je vooral willen drinken, 'de zee uitdrinken'. De Zuiderzee ligt op een boogscheut van hier en toch doe je het niet. Morriën brengt ons in de Kleine (of Korte) Bantammerstraat, zo'n soort van Amsterdamse Vissende-Katsteeg of Lachende-Moordkuilweg. Die straat moet toch een zekere bekendheid genieten; want Morriën ontmoet er zelfs een oude vriend en mét ons treden er nog andere deftige lui een Chinese eetgelegenheid binnen. Onze gids zal wel weten, waarom hij ons hier brengt. Ik heb hem enkel gezegd: zo Chinees-Amsterdams mogelijk. Bruingele Chinezen staan vôôr hun deur en bleekgele Chinese meisjes, reeds half Europees, gaan binnen en buiten. En Aad vertelt ons, hoe de vooroorlogse economische crisis en daarna de oorlog deze onderdanen van Tsjang-Kaj-Sjek de weg tot het Hemelse Rijk, de terugweg, versperden. En de 'Europese beschaving', in de gedaante van een Hollands schatje, zal hun het heimwee tijdelijk of definitief hebben verleerd.

Geen stad kan het zonder parken stellen. En geen cosmopolitische stad zonder een of ander exotisme. Hier zijn het de Chinezen en wat verder de thans uitgedunde Joden.

In het nette restaurant wachten een dozijn blanken op de producten van de Oosterse keuken. Het bier is van Heineken's, krachtig, opwekkend. De koffie smaakt heerlijk, de beste die ik hier dronk. Valt er misschien op deze straat iets af te dingen (overdag dan toch niet), ik wil er terug heen voor de mokkaboon. We hebben loembia gegeten als voorgerecht en bami goreng als hoofdschotel. Eerst met héél weinig sambal, daarna voor het tweede bord reeds met véél meer. Vette spijzen, feitelijk minder geschikt bij zo'n weertje; maar Heineken's bier zorgde voor het Europese overwicht op het 'gele gevaar'. En de sambal deed de rest. Wat er zo allemaal in die bami is gemengd en verwerkt, weet ik nog niet. Ik interesseer me bar weinig voor keukenpieterijen. Het gaf me de indruk, een stukje eetbaar oerwoud te zijn. Ik ontdekte er koolblaren in, grassprietfijn gesneden. Een soort van Oosterse hutsepot, culinaire warboel. Twee smaken heb ik er van onthouden: die van vet en die van sam-

bal. Eet het ook eens bij gelegenheid, zoals ik het verorberd heb omdat Morriën er niet afkerig van was.

We bekeken dan eens het stelletje potjes en flesjes, waarmee de kenners de vette smaak bestrijden. Twee karafjes bevatten een pikzwart vocht.

- Chinese inkt, vroeg ik.

En ik zag dat Aad niets van dat inktvissoepje in zijn bord goot en ik deed het dan maar ook niet.

Toch heb ik mijn bord leeggegeten, een bewijs, niet alleen dat ik honger had maar dat het me dan toch smaakte. Maar dit kopje koffie om te eindigen, het was werkelijk héérlijk.

En nu trekken we naar het Rembrandthuis.

Bij een van de achterbuurtwallen drijft een opgerolde krant op het inktzwarte water en op die krant zit een vette rat met haar snoet iets te zoeken. Tot ze een boterhamkorst beet heeft. Ze verlaat haar vlot en zwemt in rechte lijn naar een achtergevel. Hààr festijn kan nu beginnen...

De Waag ligt op de Nieuwmarkt in die vreselijke hitte schijnbaar te drijven als een indrukwekkende feesttaart op een vuil bord: een echt toeristisch snoepstuk. Maar we smullen er heel weinig van en komen in de Anthoniesbree- en daarna in de Jodenbreestraat.

We vertoeven een paar uren in de koele kamers en zaaltjes van het gerestaureerde Rembrandthuis. Een Hollands meisje neemt er een dozijn Françaisetjes, twee Ladietjes en één Monsieurtje op sleeptouw. Zij geeft zo nu en dan een woordje verklaring in het Engels en een van de beide Betsies zet het dan over in het Frans.

We wachten op het vertrek van deze drukke, levenslustige, jonge beentjes om zo goed als het gaat in contact met Rembrandt's geestesgesteldheid te komen. En ik moet toch zo nu en dan aan mijn bami denken, als ik al die fijne etsstreepjes bekijk. De alchemie van de sambal daar en hier die van het sterk water over de koperplaat! Wonderlijke eenheid van het leven; maar wat blijft er van mijn eetmaal over na enkele uren. Rembrandt's tafel daarentegen blijft eeuwig gedekt met onvergankelijke spijzen.

We worden telkens weer uit onze gepeinzen gerukt door de komst van nieuwe bezoeksters, fijn als Saskia of goedig als Hendrickje. Veel meer dames dan heren. Een gevolg van de Rembrandt-romantiek, de Rembrandt-literatuur, de Rembrandt-films? We bevechten elke poging om er die clair-obscure pathetiek met de haren bij te sleuren. We zoeken ons heil bij de vakman Rembrandt, maar vanzelf stuwt hij ons op naar het rijk van

zijn schilderijen, naar de grote periodes uit zijn geweldig leven. En we trachten met behulp van dit Huis ons in dit leven in te schakelen, in te burgeren; maar dat gaat dan weer niet zonder zijn doeken en de literatuur er omheen; want dit museum blijft een museum, een grote verzameling van onderdelen die nooit tot een Geheel samensmelten in onze geest. En dan is het maar best van ets tot ets, van tekening tot tekening te springen, te strompelen, te struikelen. Klamp u vast aan elk afzonderlijk werkstuk. Zoveel Rembrandtjes beletten soms de enige Rembrandt voor ons op te roepen.

Is dit wel nodig, zegt een wijze stem in mij, jaag niet op onmogelijk wild.

We komen weer op straat in de meedogenloze hitte. ‘Goreng’ wil zeggen: gebakken. Hét woord voor vandaag. We hebben Amsterdam goreng gezien, bami goreng gegeten, wij, zélf goreng.

We nemen afscheid van Morriën. Tot Vrijdag!

En in ons hotel, rechtover Rembrandt's standbeeld (ook wel goreng), gaan we de badkamer opzoeken: het koelste plekje van Amsterdam, voor ons ten minste.

Bij Prof. P.H. Van Moerkerken

Het is niet zo laat geworden als eergisteren. Toch hebben we geen tijd te verliezen, willen we op een behoorlijk uur bij Prof. Van Moerkerken aankomen.

De toerist-in-mij heeft nu al ruimschoots zijn deel gekregen; met de avond wordt de redactiesecretaris van ‘De Vlaamse Gids’ weer wakker. En het is door dit tijdschrift dat ik in briefwisseling geraakte met de Hollandse romanschrijver. En ik hoop ook zijn zoon Emiel, de cineast en fotograaf, te leren kennen. De vader publiceerde een lange reeks merkwaardige romans en verhalen, waarvan ik er tot nu toe slechts een paar las. En ik sla een denkbeeldig mea culpa op mijn figuurlijke borst. Terwijl ik langs de lange Prinsengracht loop, op weg naar zijn huis, som ik al de redenen en oorzaken op die mij als jongere Vlaming belet hebben, het werk van deze stadsgenoot van Boutens en tijdgenoot van Van Schendel te benaderen. Maar ik denk dan met des te meer genoegen en geestdrift aan zijn jongste roman, ‘Naar de Eenzaamheid’: de personages Melis Poffel, Jozef Polaen e.a. verjagen uit mijn brein de laatste joepiejeegeluiden. Het wordt donker onder de iepen en langs de huizen. Nog heb ik enkele Marker en Volendammer indrukken te herkauwen; doch reeds denk ik veel meer met welgevallen aan de

vrolijke en ernstige avonturen uit Van Moerkerken's jongste boek. Wat een springlevend werk schreef deze kwieke zeventigjarige! En de vele beelden uit Emiel van Moerkerken's ‘Reportages in Licht en Schaduw’ zie ik schier voor mijn ogen leven: de koppen van een drietal Franse literatoren en van vier à vijf maal zoveel Hollandse artisten; de complexer expressie van vrouwelijke gestalten en gelaten; de sociaal-critische kijk op Parijzer stadsleven en Hollandse strandgenoegens; en tenslotte de hond Eddeck en de kat Doesja, beide tot symbolen verheven. Zin voor de fijne satire lijken me vader en zoon Van Moerkerken gemeen te hebben, al werken zij in tegenovergestelde richting. Waar de vader het dode historische document tot roman-leven opwekt, tracht de zoon het levende en beweeglijke tot immobiele beelden te groeperen. Ik zou bijna willen zeggen dat de ene met geschiedenis literatuur maakt en de andere met letterkunde historie. Maar ik ben niet tevreden over deze avonddonkere woordspeling die te veel omvat en te weinig uitdrukt. En ik geef ze dus prijs. Als ik er toch iets over meedeel, dan enkel met de bedoeling om aan te tonen, hoe men zelfs op straat door gedachten gekweld wordt, gedachten die om een formulering verzoeken, om een kleedje, een pakje, een uniform, desnoods om een Marker mutsje of Volendammer broek. Zie je, daar heb je 't alweer. Gelukkig zijn we ter bestemming. We schellen aan. De deur gaat met ik weet niet welk kunst- en vliegwerk open. Door avondschemerige ruimten en gangen bereiken we een smalle trap. Op het bovenportaal wacht Mevrouw Van Moerkerken ons op en ze leidt ons naar de voorkamer, waar we de oude romanschrijver aantreffen, fijn en voornaam, rustig en vriendelijk. Kleine, alles opmerkende ogen tintelen achter brilglazen. Rond een wilskrachtig gesloten mond rimpelt een milde glimlach. En een zachte stem vraagt naar mijn leeftijd en zegt:

- Een en twintig jaar jonger dan Greshoff en ik elf jaar ouder.

Prof. Van Moerkerken werd inderdaad in 1877 te Middelburg geboren; hij studeerde te Utrecht in de Nederlandse letteren, was daarenboven ook leerling van de plastische kunstenaar Prof. A.J. Der Kinderen, maar moest wegens zijn zwakke ogen het tekenen en schilderen opgeven en wijdde zich toen aan de letterkunde.

Hij vertelt ons over zijn Haarlemse tijd, toen hij daar leraar was aan de H.B.S., en over Jacobus van Looy.

- Waart U daarna niet aan een Amsterdams Museum verbonden, vraag ik.

- Neen, antwoordt hij, ik ben hoogleraar geweest in de iconographie aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten alhier, en na het aftreden van Prof. R.N. Roland Holst werd ik er tot directeur benoemd.

- We hebben deze week zoveel over musea gelezen en horen spreken, verontschuldig ik me, dat ik thans de neiging heb om iedereen in een of ander museum onder te brengen.

Emiel van Moerkerken komt binnen met Doesja op de arm. Wij vinden haar in deze vertrouwelijke, gezellige kamer minder geheimzinnig dan op de foto. We vragen naar de hond. Eddeck leeft niet meer, tenzij in de reportagebundel van zijn jonge baas. Arme, goede Eddeck! Ook de prachtige Doesja lijkt niet meer van de jongste; maar ze draagt haar kattejaren met kleintijgerlijke waardigheid. Ze laat zich eens terloops door mij strelen, dan is ze weg. Meer laat ze niet toe. Meer mag ik ook niet vergen van een majestatisch dier, dat in een fotogalerij regeert, waarin Gide en Léautaud, Montherlant en Ivens, Vader Van Moerkerken en zijn trouwe Eddeck, Du Perron en Ter Braak, Van Deyssel met een hoed en Van Vriesland met een glas, Vestdijk met een sigaret en Van Oorschot met een sigaar, en tal van andere gebrilde poëten en ongebreidelde kunstenaarstemperamenten thuis horen.

We spreken over Vlaanderen.

Prof. Van Moerkerken bezocht het Brugse en speciaal... de gemeente Moerkerke.

Ik kijk verrast op.

- Mijn naam wijst op een Vlaamse oorsprong, verklaart hij.

Als geschiedvorser deed hij opzoekingen in die richting. Maar zoals met de echte bomen, hebben ook de geslachtsbomen lastig te ontwarren wortelvertakkingen.

En de bladerkruinen op de gracht ruisen instemmend. Het is mij, alsof er geen afstanden meer bestaan tussen Brugge en Amsterdam, tussen voorbije eeuwen en nu.

De rustige grijsaard weidt daarna over het oude Amsterdam uit, toen geen Centraal Station het zicht belemmerde op het brede en machtige IJ.

Toen nog geen haastige toeristen uit Amerika en elders naar Marken en elders togen (en als zij kwamen bleven zij weken en maanden lang) en de vaders en grootvaders van sommige huidige babbelgrage fooienjagers zwijgzame vissers waren, vul ik in gedachten aan.

Zonder dat we het merken, is het stilaan laat geworden. We willen geen misbruik maken van Prof. Van Moerkerken's gastvrijheid. Reeds heeft de zoon zijn ouders en ons een goede

avond gewenst. We wensen 's schrijvers rust behoevend hart geenszins te vermoeien, staan op onze beurt op en leggen in een late, warme handdruk al onze bewondering en genegenheid voor de auteur van de romancyclus ‘De Gedachte der Tijden’.

Ons gesprek over Amsterdam en Parijs, Haarlem en Brugge, Middelburg en Moerkerke heeft, op deze stille zomeravond in een kamer aan de Prinsengracht, dieper bronnen in mij doen ontspringen dan het schetterende, doch zeer kleurrijke Jan-Steentochtje naar Volendam en Marken. Zo was onze dag volledig: na de onderdompeling in de genoegens der massa, het contact met een van de edelste vertegenwoordigers van de Nederlandse geestesaristocratie.

Jan Schepens

Heeft het wel zin?...

Zoals de maan ginds glanst en dooft
achter de wolken is mijn droom
één licht en dan weer plots gedoofd,
en dan weer licht als uit de schroom

van nieuwe duisternis gegroeid
tot zilver: rein en lief en koud...
Doch heeft het zin om onvermoeid
nu wit dan zwart, nu slijk dan goud

te graven uit éénzelfde bron?
Ik weet het niet! Heeft het wel zin?

Zo stijgt weer op datzelfde lied
dat niet ééntoon'ger wezen kon,

zo zonder einde of begin....
Erbarmen God: ik weet het niet!

Rik Lanckrock.

Dagboekflitsen

Er werd mij de vraag gesteld of ik een algemeen criterium kon bepalen om uit te maken of een daad goed of slecht is.

Ik was evenwel van oordeel dat in deze uiterst kiese aangelegenheid geen algemeen-geldende normen konden bepaald worden. Elk geval dient m.i. afzonderlijk beschouwd en wordt steeds subjectief beoordeeld.

Daarenboven zijn de begrippen goed of kwaad uitermate relatief. Mijn vriend was nochtans slechts ten dele accoord aangezien hij zelf een criterium had bepaald dat, aan de werkelijkheid getoetst, in vele gevallen zeer practisch gebleken was: een daad is slecht als er door die daad een mens benadeligd wordt.

Ik ging echter enkele uiterste gevallen uitzoeken en hier bleek hoe moeilijk het was het criterium toe te passen.

Dit sluit evenwel het belang van deze maatstaf niet uit. Integendeel!

* * *

'Trouw': een woord dat, evenals zovele andere, door de mens gebruikt wordt om zijn verregaande trouweloosheid te verdoezelen.

De dichters schrijven over eeuwige liefde en niet zodra is de inkt, waarmede ze dit woord neerschreven, gedroogd of ze vergooien zich aan een deerne, zweren opnieuw trouw om 's anderendaags bij een andere te slapen.

Hoe meer men nadenkt, hoe meer men beseft hoe gevaarlijk het woord is.

Een wijs man moet inderdaad iemand zijn die het verleerd heeft te spreken want elk woord is verraad aan het innerlijk.

* * *

Nieuwsgierigheid volstaat bij een vrouw soms om zich in een midden te bewegen niettegenstaande ze zeer goed weet dat ze er niet thuishoort en er niet gewenst is.

* * *

De mens kan soms door zijn fantasie de toekomst tarten, zo erg zelfs dat het vertellen van totaal denkbeeldige gebeurtenissen volstaat om deze gebeurtenissen eens werkelijkheid te doen worden.

Hier beïnvloedt het verleden dus de toekomst. Immers, de

fantasie van de mens bouwt met materiaal uit de persoonlijke kennisbron, dus met elementen die in het verleden binnendrongen in het bewustzijn.

Aldus wordt elke chronologie ondersteboven gegooid.

* * *

Wie per se schrijven wil doet best zich te oefenen in het letterlijk overschrijven van meesterwerken. Het is een goede oefening om een sierlijk handschrift te verwerven.

Wie echter uit innerlijke dwang schrijven moet, doet best zich aan niets of aan niemand te storen en te schrijven.

Opletten is echter de boodschap, want ook dan kan 't verkeren!

* * *

Bij mensen die we doorgaans niet goed kennen zijn we vaak geneigd vele goede eigenschappen te vermoeden. Nochtans zou onze ervaring ons moeten leren steeds en onder alle omstandigheden op onze hoede te zijn.

* * *

Corruptie, dwaasheid en pose zijn de onderscheidingen waarmede het grootste deel van de gezaghebbers zichzelf bekroond hebben.

* * *

De schrik om belachelijk te schijnen doet ons vaak een clown zijn, zoniet uiterlijk dan toch innerlijk.

* * *

Schoonheid: als de mens zichzelf vergeet in de aanschouwing, de lectuur, het beluisteren van een werk heeft men te doen met schoonheid..... ten ware het uitschakelen van het ‘ik’ tot de slaap heeft geleid.

* * *

Men mag nooit vergeten dat de waarheid uitgaat van de mens, van een sterfelijk wezen, dat zich het allergrootste heeft tot taak gesteld. Zulks is betekenisvol om de kleinheid en de grootheid van de mens te bepalen, zijn falen en zijn kracht, zijn onbegrensdheid en zijn beperktheid. Doch als we dit alles even sceptisch bekijken kunnen we moeilijk een glimlach onderdrukken.

De mens heeft zich dus een taak gesteld (het achterhalen van de waarheid) waarvan hij het bereiken als een onmogelijkheid heeft gepredestineerd.

Welk een dualiteit spreekt hieruit en welk een onzin: iets willen bereiken dat niet bereikt kan worden, althans volgens menselijke beweringen.

Dit is het zo beruchte weten van het niet-wezen (docta ignorantia).

* * *

Aforismen halen wij gewoonlijk uit een boek wanneer ze in ons kraam passen.

* * *

De grootheid van de mens schuilt niet alleen in verbazende wijsheid, in ruim gevoel of grote redelijkheid, doch in de moed om ongelijk te durven bekennen.

* * *

Hoe belachelijk een mens ook is toch verdient hij urenlange aandacht voor zijn onnozel bedrijf.

* * *

De essentie van de wereldliteratuur zou ten slotte in een woordenboek (zakformaat) samen te bundelen zijn. Minne heeft gelijk: ook ik houd van romans in 20 lijnen.

* * *

Reeds dikwijls vroeg ik me af waarin de zeer speciale bekoring bestond die we slechts bij de lectuur van een paar werken terugvinden.

Tothiertoe was dit bij mij het geval met Van Suchtelen, Shakespeare, Daisne, Wilde, Herreman, Gijsen, Miller, Lawrence, Wilder, Du Perron, Colle, Vermeylen, Gide, Huxley, Maugham, e.a.

En nu meen ik - morgen denk ik er wellicht anders over - dat deze auteurs het door mij gedroomde leven projecteren in een milieu waarvoor ik psychisch voorbestemd ben.

Zo zou het te begrijpen zijn dat een werk dat subliem is voor een bepaalde persoon, van geen betekenis is voor iemand anders, omdat deze laatste in zich een droomwereld draagt die geen gelijkenis vertoont met deze van de eerste. Zo zal een overtuigd christenmens nooit de wezenlijke schoonheid kunnen aanvoelen van een gedicht van bv. Baudelaire of een roman van bv. Wilde. Anderzijds ligt m.i. een even grote bekoring in het verwoord zien van gevoelens of gedachten die in ons reeds lang gistten maar uit impotentie tot vormgeving geen gestalte konden aannemen.

* * *

Muziek brengt het gehele wezen in opstand, maar ze brengt het ook tot rust.

* * *

Het volstaat met in de wereld slechts een paar vrienden te hebben die u begrijpen. Met de rest doet ge alsof én de wereld, én de mensen én het leven u helemaal niet deren. Tracht vooral niet te twisten met mensen die u toch niet begrijpen kunnen. Ze zouden u een zot noemen. Dit is alleszins vernederend voor uzelf (laat ons eerlijk zijn) en moet dus vermeden worden.

* * *

Gewichtigheid en ernst zijn doorgaans poses om onbenulligheid te camoufleren.

* * *

Een kunstenaar moet twijfelen aan zijn kunst want het is de twijfel die bezinnen doet.

* * *

Wees voorzichtig als u humoristische zinnen leest. De grootste smart heeft vaak de woorden tot humor verwrongen.

* * *

Niet wat we schrijven heeft zo'n overweldigend belang, maar wel hetgeen ons deed schrijven, want dat is het leven dat ons tot een daad heeft gedwongen.

Enkel dit leven, in zijn oneindige schakering, terugvinden in een woord, een zin of een vers, heeft wezenlijk belang. Dat ook is eerst waarachtige kunst: door het woord adequaat de toestand waarin men verkeert aan de lezer opdringen, suggereren. Want noch het woord, noch de beeldspraak hebben belang, maar wel het contact, de communie van twee zielen (lezer en schrijver) die elkaar benaderen en in die benadering verheffing vinden.

Levensdiepte peilen leidt tot grootmenselijke groei. Mens worden in de schone, goede, waarachtige betekenis door de kunst: ziedaar de ethische opdracht van de kunst die zulks bereikt doorheen esthetische mysteriën.

Ook een dichter handelt niet Deus ex machina. Hij schept uit het materiaal dat hij voorhanden heeft, ‘zijn’ materiaal: het leven en de mens.

Hieruit volgt dat hij enkel het menselijke en het levende kan openbaren.

* * *

De mens gelooft gewoonlijk hetgeen hij graag gelooft.

Rik Lanckrock.

Volmaaktheid...

Volmaaktheid die niet van deze aarde zijt,
hoe strekt naar u het beste van ons pogen.
Hoe zijn wij uwen cultus toegewijd
met gans de mate van ons klein vermogen.

Hoe heeft niet reeds van kleinheid ons bevrijd
enkel de wil die daartoe heeft bewogen.
Zo niemand ooit uw tempel heeft ontwijd,
die op den bergtop troont, het dal onttogen

is menigeen door ijdel gnomenpogen,
ofschoon gij droom en onbereikbaar zijt
voor onze vlucht uit laagheid en uit logen.

Volmaaktheid die niet van deze aarde zijt,
de drang naar u blijft lichten in onze ogen,
zolang de dood ons gunst gunt en respijt.

Maurits De Doncker.

Herfstgetij II

‘'t Wordt herfst in mij. Mijn ster is aan 't verbleken.
Ik voel het aan de pijnen in mijn rug
en aan de dromen die stilaan ontbreken
en aan 't gemoed dat moeilijk wordt en stug.’

Zo spreken velen, eens de jeugd geweken.
Zij vinden niet de bouwstof voor de brug
tussen het oude land en nieuwe streken.
Zij gaan nog steeds het oude pad terug.

Beurt elke leeftijd niet zijn eigen vreugden?
Verloren jeugd keert zeker nooit weerom,
spijt al de schone stonden die ons heugden.

Laat ons verheugd zijn om de nieuwe vreugden,
al komen zij in minder wilde drom.
Op jaren maakt men van de noden deugden.

Maurits De Doncker

Herfstgetij III

Is dit de klip waarop elk lot moet stranden,
van alles los en van verlangen leeg?
Zelfs zonder zorgen voor de grage handen
zonder droom die uit de grauwheid steeg.

Ik schuw de mist die met zijn klamme klissen
de kilheid spreidt alwaar de gloed verglimt
tot hij zich nestelt in de diepste nissen
zodat zijn klem tot aan het harte klimt.

Geef mij een doel dat ik nog moet bereiken,
een hinderpaal die weer moet weggeruimd,
een drang, een droom waarnaar mijn handen reiken
opdat ik leve intens en opgeruimd.

Maurits De Doncker.

O dat ik haten moet...

O dat ik haten moet en weer beminnen,
dat 'k folt'raar ben en zalver op de zelf-gekerfde wonden -
het worstelkamp waar God en duivel beurt'lings overwinnen,
het vat van tegenstrijd: van deugd en zonden.

O dat ik vinden moet en weer verliezen,
dat aan mijn teerste vreugd de hardste smart komt kleven -
te zijn een mens van vlees en bloed die niet kan kiezen,
maar tussen licht en duister wordt gedreven.

O dat 'k aanbidden moet en weer verzaken,
dat ik de vrouw met al de vezels van dit lijf kan minnen,
dat op de zoetste droom steeds volgt het bitterste ontwaken
en na de pijn slechts komt het rijp bezinnen.

O dat ik leven moet om ééns te sterven,
dat ik de prooi zal zijn van d'aarde en de wormen -
het schamel schepsel van wie niemand iets kan erven
tenzij wat slib en akelige vormen.

Hugo Wauters

Oud café

Ik heb vandaag de straten op en af gelopen
en nu het avondt zit ik in een oud café.
Vier heren vouwen er een waaier kaarten open.
Ik gluur soms van terzij, maar speel hun spel niet mee.

Vier heren spelen kaart. Twee oude mannen praten
te luid en gluren heimlijk naar de overkant,
waar bij het raam, waarvan 't gordijn is neergelaten,
een koppeltje te fluist'ren zit en hand in hand.

Vier heren spelen kaart. Eén die van reizen droomde
heeft geen geld. Eén zijn vrouw heeft nooit een kind gebaard.
Eén had een vrouw die voor neen vreemde mannen schroomde
en één had nooit een vrouw. Vier heren spelen kaart.

Twee oude mannen praten veel te luid en lonken
naar 't blonde meisje aan de overkant, en zij
ze vrijt maar voort. Ik heb mijn derde pint gedronken.
Het leven gaat zijn gang. Ik gluur soms van terzij.

Paul Berkenman

Gesprek met vader

Tien jaar reeds, vader... en uw arme-mensenkruis
is dieper weggezakt. Ik moet er weer naar zoeken.
Maar steeds hoor ik u stappen door het hoge huis
en 'k tast uw handen bij 't betasten van uw boeken.

Tien jaar... en 'k leefde hàrd, spijt oorlog en gebrek.
Een spel van winnen en verliezen en weer winnen.
Ik telde vreugde en leed niet als de bange vrek
zijn goud. 'k Zocht evenwicht voor geest en hart en zinnen.

Gij hebt me als knaap gekend, zo zuiver als uw droom,
als jongeling, die tegen windmolens wou vechten,
als onvolwassen man, die groot ging op zijn rechten.

- Thans ben ik vader, man en sterk gelijk een boom
en 'k heb niet meer genoeg aan dromen en gedichten.
'k Moet elke dag weer nieuwe wonderen verrichten.

Jan van den Weghe

Boekbesprekingen:

Andre Gide: ‘De hadjie’ - vertaling: Jef Last - Paria-Reeks - Uitg. De Driehoek - 's Graveland - 50 blz. - 42.50 fr.

Gide schreef dit allegorisch verhaal in 1897, lang voor het probleem der absurditeit op beklemmende wijze door Sartre werd gesteld. Het is nochtans een grootse ontleding van het nu zo actuele probleem.

Herhaaldelijk mocht ik in deze besprekingen reeds de aandacht vestigen op het ethisch element in André Gide's werk, zodat ik m.i. niet hoef uit te weiden over het feit dat de Franse auteur in dit werk evenzeer een solutie geeft voor het gestelde probleem.

De oplossing ziet Gide in het steeds verder schrijden op het levenspad en het steeds dieper analyseren van het leven zelf.

Laat dan alle idealen en doelstellingen zinledig zijn - zo leert Gide - wij moeten verder, steeds verder al ware het slechts om door onze volharding door te dringen tot de intiemste kern van de eigen persoonlijkheid. De novelle, waarin ons deze boodschap wordt gebracht, is wonderlijk ontroerend en bekoorlijk.

Ik zal in deze recensie niet dieper ingaan op het verhaal omdat het onmogelijk is de overweldigende substantie van deze allegorie samen te vatten. Het is nochtans noodzakelijk dat onze lezers dit werkje ter hand nemen om Gide's persoonlijkheid te doorgronden.

Voortreffelijk uitgegeven door de uitgeverij ‘De Driehoek’, die reeds baanbrekend werk verrichtte bij de verspreiding van Gide's oeuvre, en op uitstekende wijze ingeleid door Jef Last, is dit boekje uit de interessante Paria-reeks een flinke aanwinst voor de literatuurliefhebbers.

Rik Lanckrock.

Henry Miller: ‘Obsceniteit en de wet der wederkerigheid’ - vertaling: John Vandenbergh - Paria-reeks - Uitg. De Driehoek - 's Graveland - 86 blz. - 42,50 fr.

Miller is een dynamisch auteur die met wellust alles afbreekt en de schijnheiligheid van het maatschappelijk leven aanklaagt.

Hieruit volgt dat we voorzichtig moeten zijn met zijn vulcanisch proza dat ongetwijfeld veel zinrijke, doch ook veel absurde beweringen behelst. Naast het essay over de obsceniteit werd in dit boekje nog een ander, groter essay opgenomen: Een open brief aan alle surrealisten.

In zijn eerste studie bewijst de auteur dat ons leven geslingerd wordt tussen vrees en wens, zodat het vaak moeilijk wordt de abnormale van de normale gedragingen te onderscheiden.

Hij toont evenzeer aan dat telkens de obsceniteit zich in de literatuur voordoet het met de bedoeling is een gevoel voor de werkelijkheid op te wekken en te bekeren. Dit is in grote lijnen het hoofdthema, doch

daarnaast behandelt Miller een groot aantal nevenproblemen zoals censuur, vrijheid van de kunstenaar, oorlog, moraal, sexualiteit, dit alles op zijn brutale, rake wijze.

In het tweede essay wijst hij in hoofdzaak de surrealisten terecht. Doch naast dit algemeen thema weidt hij uit over massapsychologie, psychoanalyse, Engelse literatuur, godsdienst, enz.... In zijn beschouwingen pleit Miller voor het uitleven van de persoonlijkheid en het vernietigen van het collectief handelen en denken. Enkele voorbeelden zullen volstaan om de lezer duidelijk te maken hoe scherp Miller van zich afbijt: '....als ieder mens beseft, dat hij zijn eigen handen moet gebruiken ter eigen redding en dat hij op geen genade behoeft te rekenen, misschien dan....'

'De rol, die de kunstenaar in de maatschappij vervult, is het doen herleven van de primitieve, anarchistische instincten, die geofferd zijn terwille van de illusie van een behaaglijk leventje.'

'Ik ben mijn eigen leider en mijn eigen god. Ik maak mijn eigen bijbels. Ik geloof in mijzelf - dat is mijn gehele geloofsbelijdenis.'

'Om het maar heel eenvoudig uit te drukken, een feit is het, dat ik vierkant tegen al die flauwe kul ben, die men verricht eerst in naam van het een of ander en dan weer in naam van wat anders.'

'....menigten hebben nog nimmer iets tot stand gebracht dan vernietiging.'

Als ik Miller met een schrijver zou moeten vergelijken dan zou ik Nietzsche vernoemen. Na deze vergelijking en na de aangehaalde citaten meen ik van alle verdere commentaar te mogen afzien.

Rik Lanckrock.

Klaus Mann: 'Tsjaikofski' - Uitgeverij: Andries Blitz Amsterdam - vertaling van Jan Wormhoudt - Ingeleid door Eduard van Beinum - 360 blz. - 6,90 F.

Een levend beeld scheppen van een geniaal kunstenaar is geen gemakkelijke taak. Het zal dan ook de grootste verdienste zijn van Klaus Mann de mens en de kunstenaar Tsjaikofski in zijn roman levend te hebben gemaakt.

Na enkele blz. voelen wij ons reeds in contact met de Russische componist en bij het beschrijven van zijn dood zijn wij volledig vertrouwd met de mens Tsjaikofski: fijn besnaard, vriendelijk en innemend, zeer gevoelig en soms zelfs gevoelerig, ziekelijk melancholisch, weinig moedig en met een geringe verantwoordelijkheidszin, onbeholpen en eng conservatief, egocentrisch en vaak onredelijk, bijtijds kinderlijk naïef en lijdend onder eigenaardige sexuele neigingen, doch steeds doordrongen van de grootste ernst tegenover zijn werk.

In dit levensverhaal wordt elk detail van Tsjaikofski's leven belicht: zijn mislukt huwelijk; zijn verhouding tegenover Mevrouw von Meck, zijn beschermster; zijn reizen; zijn vijanden; zijn conflict met Brahms; zijn vriendschap met Grieg, Saint-Saëns, Rubinstein, enz...

Deze details bewijzen de preciesheid waarmede de auteur zich van zijn taak heeft gekweten, ze bewijzen nochtans evenzeer zijn falen als romancier. De roman wordt soms langdradig en het uitstippelen vervelend. Het telkens opnieuw herhalen van bijzonderheden (zo het feit dat Tsjaikofski ‘zachte, diepblauwe, peinzende ogen had’) gaat tenslotte op de zenuwen werken.

Daarenboven heeft Klaus Mann m.i. weinig oog gehad voor de sociale problemen die schering en inslag waren in Tsjaikofski's tijd en die zijn roman een grootsere allure konden verlenen.

Doch laat zulks dan nog zijn recht zijn, toch moest hij zeker meer aandacht besteden aan Tsjaikofski's opvattingen over muziek. Hierover wordt ons, behalve het feit dat de Russische Beethoven componeren beschouwde als het verklanken van [l]eed, bijna niets medegedeeld. Evenmin worden zijn composities terdege ontleed, wat m.i. wel de grootste tekortkoming is van een auteur die nochtans 360 blz. besteedde om Tsjaikofski's leven uit te beelden.

Rik Lanckrock.

Gabriel Chevalier: ‘Clochemerle’ - Vertaling: D. Ypma - Uitgeverij A.J.G. Strengholt - Amsterdam - 294 blz. - F. 6.90 (In België verkrijgbaar bij Algemene Boekhandel Frans De Backer - Groenplaats, 29, Antwerpen).

Niettegenstaande door de vertaling van dit heerlijke boek veel verrukkelijks verloren ging, ben ik toch verheugd dat een Nederlandse uitgave (een keurige editie) werd bezorgd ten behoeve van de lezers die niet volledig de charme van de originele versie kunnen genieten. Om nochtans niet de indruk te verwekken dat de vertaler enige blaam treft wil ik hier onmiddellijk aan toevoegen dat ik de Nederlandse tekst uitstekend vind. Ik bedoelde enkel dat het zwierige, het soepele en vloeiende van de Franse dialoog en de sappigheid van de Franse verhaaltrant niet kunnen weergegeven worden in een andere taal. Over het boek zelf hoef ik voorzeker niet uit te weiden, het is in ruime kring bekend: enerzijds door de enthousiaste ontvangst van de critici (ik bedoel natuurlijk de scribenten die zich wisten te zuiveren van de overerving van 20 eeuwen valse moraal en onnozele pudeur zoals bv. een Richard Minne die zijn grote bewondering niet onder stoelen of banken stak), anderzijds door de uitstekende filmversie. Het boek is evenwel meer dan een klucht. Chevalier's grootste verdienste is een meesterlijke satire te hebben geschreven op het leven, de maatschappij en de vooroorlogse democratie. De Franse romancier is er in geslaagd achter alle conventie, moraal, deftigheid, burgerlijkheid, vroomheid, ernst, edelmoedigheid, enz.... de ware gedaante op te sporen: laagheid, gemeenheid, perversiteit, wulpsheid, arrivisme, egoïsme, e.d.

Hij heeft ons de mens - niet alleen de boer, maar ook de edelman, de politicus, de geestelijke, de generaal, enz... - getoond zoals hij wezenlijk is en niet zoals hij zich voordoet. Achter de ironist Chevalier schuilt

echter de rasechte kunstenaar die te diep in de mens en in het leven heeft gepeild om ernstig te blijven. Doch zijn humor is slechts een evasie: hâtons-nous d'en rire pour ne pas en pleurer.

Rik Lanckrock

J.V. Guenther: 'De verliefde staretz' - Geb. 508 blz. - Fl. 8,9 - Drie boeken in één band. - Uitg. Engelhard, Van Emden en Co - Kerkstraat, 129, Amsterdam-C.

Van J.v. Guenther - volgens een mededeling van de uitgever een Baltische schrijver van Westerse afkomst - verscheen een lijvige roman over Raspoetin. Wie het bewogen leven van deze Siberiër, die als het ware door God en duivel bezeten was, durft uit te beelden zou een genie als Tolstoï moeten zijn. Beweren, dat J.v. Guenther zijn taak te weinig ernstig opvatte, zou niet met de waarheid stroken. De auteur heeft zich ongetwijfeld voldoende over Raspoetin en de tijd, waarin hij leefde, gedocumenteerd. Hij blijkt vertrouwd met de sociale en morele toestanden en de politieke intrigues in het Tsaristische Rusland. Maar.... 'Slechte romanschrijvers', schreef Jan Greshoff, 'beschrijven toestanden en landschappen, goede roepen deze op.' J.v. Guenther slaagde er niet in deze op te roepen. Zijn figuren zijn marionetten. Ze spreken en handelen, maar ze laten ons onverschillig.

'De verliefde Staretz' is niet veel beter dan feuilletonlectuur. De auteur slaat vaak een melodramatische toon aan en bedient zich meestal van verkleurde, zielloze cliché's. Zijn stem klinkt vals. Wie het valse van het echte niet kan onderscheiden zal misschien verliefd worden op 'De verliefde Staretz'. Deze roman kunnen wij dan ook slechts als clandestiene lectuur voor prikkelbare kostschoolmeisjes aanbevelen.

Remi Boeckaert.

Anais Nin: 'Onder een glazen stolp' - 96 blz. - 42,50 Fr. - Vertaling: Nora Houtman. - Paria-reeks - Uitg. De Driehoek' 's Graveland.

Onder de titel 'Onder een glazen Stolp' verschenen als hors-d'oeuvre een paar korte verhalen en een romanfragment van de Amerikaanse surrealistische schrijfster Anaïs Nin. Van haar roman 'Ladders to Fire', waaruit een fragment in 'Onder een glazen Stolp' werd opgenomen, zal eerlang bij dezelfde uitgeverij een Nederlandse vertaling, onder de titel 'Djuna's Droomgezel', uitgegeven worden.

In een voorwoord licht de schrijfster haar werk toe. 'Als mijn werk een dromerige hoedanigheid bezit, "schrijft Anaïs Nin," dan komt dat niet omdat de drama's die ik u voorleg dromen zijn, maar omdat het drama's zijn zoals het onderbewuste ze beleeft. Ik haal nooit het concrete voorwerp of feit er bij, of het moet een symbolische rol te spelen hebben.'

Anaïs Nin evoceert het droomleven van haar personages. ‘Deze drama's moeten, om een vorm en een waarde voor zichzelf te bereiken, tijdelijk in de plaats treden van al de opdringerige, domme, misleidende omlijsting van de wereld om ons heen, die immers gewoonlijk slechts dient om de werkelijke ondergrond te verbergen - zodat we even vertrouwd kunnen raken met de innerlijke eigenschappen en ontwikkeling, als we zijn met de werking van onze bewuste uiterlijke wereld.’

Anaïs Nin streeft naar zuiverheid en grootheid. Ze verafschuwt het vleselijke en verlangt slechts geest te zijn, subtiel en volmaakt. Haar personages worden gekweld door het aardse, waarin men de onrust van de moderne mens voelt kloppen. Ze beleven een innerlijk drama en leven in een wereld van vrees en extase, die hen krankzinnig maakt. De figuren van Anaïs Nin ontvluchten de werkelijkheid en trachten zich een droomwereld op te bouwen. Zij zoeken een methaphysisch houvast om zich, ontdaan van de stof, te bestendigen.

Anaïs Nin stelt alleen belang in het onderbewustzijn van de mens. De droom is het uitgangspunt van haar verhalen. In deze droom ontdekken wij de mens zoals hij zou willen zijn, onsterfelijk. Anaïs Nin heeft een eigen schrijftrant verworven. Haar werk bestaat uit fragmenten en flitsen, uit enkele lichtpunten in het duister van de menselijke ziel, die in een nerveuze, ritmische stijl opgeroepen werd in overeenstemming met de angst en de onrust van haar innerlijk getormenteerde personages. ‘Ik ben er van overtuigd’, schrijft Anaïs Nin, ‘dat wij zowel emotioneel als wetenschappelijk ons steeds gemakkelijker zullen gaan voortbewegen, en dat er voor de literatuur in onze tijd geen plaats meer zal zijn als ze niet leert, zich sneller te bewegen dan het geluid.’ Anaïs Nin's werk is als experiment merkwaardig. En er straalt bovendien een verbijsterende, suggestieve kracht uit.

Remi Boeckaert.

Denys Val Baker: ‘De witte rots’. - Vertaling Han De Vries - Uitgeverij ‘De Driehoek’, 's Graveland. 202 blz. Prijs ing. f. 14,50; geb. fl. 5,90. Belg. fr. 73.50 - 100.

Degenen, die in een roman uitsluitend op actie en sensatie belust zijn, zullen ongetwijfeld door Denys Val Baker's roman ‘De witte Rots’ ontgoocheld worden en zich weinig geneigd voelen om het boek, dat nochtans amper een paar honderd blz. in beslag neemt, uit te lezen. Wie een minder vooringenomen standpunt inneemt en voldoende belang stelt in de psychologische grondslag van een roman zal in ‘De witte Rots’ evenwel getroffen worden door de wijze waarop het zieleleven van de personages werd ontleed.

Denys Val Baker, die zich vooral blijkt toe te leggen op het analyseren van de kinderziel, onderscheidt zich trouwens als een fijnzinnig psycholigischisch en dichterlijk romancier. Door zijn belangstelling voor de kinderziel, zijn fantasie, zijn zwak voor het noteren van details en de poëtische charme, die uit zijn werk straalt, lijkt Denys Val Baker enigs-

zins verwant niet Katherine Mansfield. Daarentegen is Baker minder naïef en minder sentimenteel.

Het onderwerp van ‘De witte Rots’ is vrij origineel en fantastisch, ofschoon er weinig opzienbarende feiten in voorkomen. Een 11-jarig meisje, Marga, is onderhevig aan hallucinaties en bezeten door de obsessie, dat haar moeder, die in geheimzinnige omstandigheden overleed, door haar vader werd vermoord. Marga stelt zich voor, dat haar moeder achter de witte rots, die in haar verbeelding uit de zee oprijst, verblijft. Haar jonger broertje, Paul, wordt als het ware door haar hallucinaties besmet en het slachtoffer van zijn zinsbegoocheling. Na de zelfmoord van Marga, die in zee sprong op zoek naar haar moeder, wordt Paul eveneens aangetrokken door de suggestieve kracht van de vermeende rots. Hij zwemt de rots tegemoet, maar wordt door zijn vader gered.

Dit pathologisch geval werd op suggestieve wijze beschreven en psychologisch verantwoord. Zelden slaagde een auteur er in zo diep door te dringen in de intieme droomwereld van kinderfiguren. Denys Val Baker beschikt trouwens over een scherp waarnemingsvermogen en een benijdenswaardige taalvaardigheid, waardoor hij zijn indrukken gaaf en sprekend kan reproduceren. Als psychologisch document, waarbij wij aan onze fantasierijke kinderjaren werden herinnerd, en als litteraire schepping, waarin het ruwe natuurschoon van het graafschap Wales werd geëvoceerd, was ‘De witte Rots’ ruimschoots een vertaling waard.

Remi Boeckaert.

Johan van Mechelen: ‘Het wordende licht’. Uitgave Erasmusgenootschap - Gent - 64 blz.

De jonge Vlaamse dichter Jan Van Mechelen behoort zonder twijfel tot de besten van zijn generatie, dat is de eerste vaststelling die wij maakten bij de lectuur van zijn debuut ‘HET WORDENDE LICHT’, de tweede echter is deze: wil hij de belofte inlossen die zijn werk inhoudt dan dient hij nog een grote evolutie door te maken.

Ik leg mij nader uit.

Bijna ieder gedicht uit de hier besproken bundel bevat een waarachtige poëtische kern, die soms in heel directe regels doorklinkt:

> Wij staan gebonden aan de tijd die onze daden telt
> (blz. 7)
> God, zij die schreiend aan Uw voeten neeg,
> omdat zij niets meer had en niets meer vroeg,
> (blz. 9)
> Nog hing de wind te ruisen in de bomen.
> Om hem was slechts de nacht, zoals een droef geluid.
> (blz. 52)
> ....Eens zal dit al volgroeien,
> o wilde jeugd, die 'k uit uw kracht ontving,
> (blz. 31)

Ik zou het aantal voorbeelden van dergelijke ‘gebalde’ regels kunnen vermenigvuldigen.

Daarnaast beschikt J.V.M. over twee eigenschappen die voor de waarachtige dichter getuigen: de diepte van het gevoel, die hem - om het met een woord van Maeterlinck te zeggen - toelaat de ‘ziel van de dingen’ te ontdekken en het vermogen door middel van beelden stemming te verwekken. In die tweede hoedanigheid echter schuilt meteen het grootste gevaar voor V. M's poëzie: zich verliezen in een opeenvolging van stemmingsbeelden wat schaadt aan de spanning van het gedicht.

Een andere opmerking die ik zou willen maken is dat de jonge auteur zich nog te veel laat verleiden tot het gebruik van verouderde en m.i. bombastische wendingen:

> Hier wordt men geen geluid gewaar,
> geen hertgeroep of 't jagen van een hinde.
> (blz. 32)
> Broer, dë avond daalt over dit wijde land,
> en de zon tovert aureolen van goud om de bomen
> (blz. 37)

Strengere zelfkritiek zou de dichter niets dan goed doen.

Wij ondervonden zelf reeds meermaals hoe moeilijk het is het snoeimes te hanteren, wij kunnen echter niet anders dan het aanraden. Misschien zullen sommige lezers vinden dat wij heel streng waren voor een debutant. Het is waar, doch wij zijn er van overtuigd dat noch de lezer, noch de dichter enig baat hebben bij de bewieroking van een werk waaraan er nog heel wat kan worden verbeterd.

Ik wil echter bij het slot van deze recensie nogmaals verwijzen op hetgeen ik bij de aanvang schreef: ‘J.V.M. behoort zonder twijfel tot de besten van zijn generatie’, dit bewijst hij in zinvolle strofen als deze:

> Misschien zal nog een kind mijn dromen verder dragen,
> en gij mijn donkre woorden als een heilig schrijn.
> Misschien zullen zij nog, in trage deemsterdagen,
> voor u en voor het kind wat witte weelde zijn.

Als de auteur zich eens in zijn gedichten soberder weet uit te drukken dan zal hij in staat zijn ons werk te leveren dat voor hem zal getuigen.

Paul Berkenman.

A. Marja: ‘Schuchter en iets luider’ - Uitgave F. Kroonder. Bussum. 1946 - 124 blz.

Deze bundel essays en kritische aantekeningen van A. Marja dateert van 1942, maar kwam ingevolge de Kultuurkamer-maatregelen slechts na de oorlog van de pers.

Wij geloven echter niet dat het boek veel aan actualiteit verloren heeft. In de eerste plaats staan sommige van de behandelde auteurs (als Marsman en du Perron) nog altijd in het midden van de algemene belangstelling en ten tweede verouderen interessante besprekingen over literatuur al evenmin als goede literatuur zelf.

Interessant is A. Marja voorzeker. Beweeglijk van geest (en als gevolg hiervan non-conformistisch) spiritueel en - in tegenstelling met wouldbe critici - steeds aandachtig bij het behandelen van zijn onderwerp. Het belangrijkste gedeelte uit het bundeltje 'Schuchter en iets luider' is m.i. het hoofdstuk over de 'Devaluatie der lyriek', in feite een polemiek met E. Hoornik over het anekdotische genre.

Wij zouden hierbij tal van opmerkingen willen maken, voornamelijk deze: is niet iedere lyriek, zelfs de 'zuivere' in essentie anekdotisch? (cfr. Goethe: Alle Gedichte müssen Gelegenheitsgedichte sein).

A. Marja lokt voorzeker heel dikwijls reactie uit bij de oordeelkundige lezer. Moesten wij over meer plaatsruimte beschikken wij zouden dan ook gaarne over het één en het ander met hem debateren. Dat bewijst echter meteen de vitaliteit van zijn opstellen en vitaliteit is veel, heel veel.

Paul Berkenman.

Dr. Max Pulver: 'De symboliek van het handschrift' - Uitgeverij De Driehoek 's Graveland - (Nederland) 149 fr.

Grote voorzichtigheid is uiteraard de leek geboden bij de beoordeling van elk werk met wetenschappelijke inslag.

Is de recensie zelden meer dan de subjectieve weergave van de individuele visie van de recensent, hier wordt zijn taak delicater, daar hij de nodige beslagenheid mist om de wetenschappelijke waarde van het boek te toetsen aan de onontbeerlijke degelijke normen, waarmede hij in onvoldoende mate proefondervindelijk vertrouwd is.

Niet alleen is de grafologie, althans als wetenschap, betrekkelijk jong, o.m. vatbaar voor verbetering en uitbreiding der interpretatie van de gegevens verkregen door de nauwkeurige analyse van het handschrift, maar bovendien kan er niet genoegzaam gewaarschuwd worden voor de werken, waarvoor de kwalificatie 'charlatanesque' niet eens overdreven is. Er kan geen twijfel over bestaan dat Max Pulvers 'De Symboliek van het Handschrift' behoort tot het zeer degelijke genre, wellicht tot het beste dat op het gebied der grafologie totnogtoe geboden werd.

Warm, zeer warm mag het worden aanbevolen aan hen die interesse hebben voor de vele hulpmiddelen der moderne wetenschap, aan hen die een terrein wensen te verkennen, waarvan zelfs het bestaan velen nog onbekend is.

Hier, evenmin als in de eindeloze reeks der overige wetenschappelijke domeinen, is deskundige beslagenheid niet eens vereist, om te begrijpen en vaak zelfs te oordelen, vooropgezet dat ieder absolutisme dient vermeden.

De begrensdheid mijner middelen mag geen excuus zijn om niet bij te dragen tot de poging die er moet in bestaan zelfs de lichtste zweem van bovennatuurlijkheid te dissociëren van de grafologie, geboren in het brein van verlichte denkers en wetenschappelijke werkers.

Het zou mij te ver leiden in het bestek van deze bijdrage zelfs een beknopte historiek te maken van de grafologie.

Wel mag worden verwezen naar Ludwig Klages als een der voornaamste woordvoerders der moderne grafologie.

Uit het handschrift, zegt hij, valt op te maken wat de algemene begaafdheid, het temperament, de belangstelling en de leidmotieven in de levenshouding van de schrijver zijn.

Vôôr alles zocht hij het karakter in het schrift.

Het wil mij voorkomen dat Pulver minder elementair is dan Gustav Lundgren in zijn werk: 'Handschrift en Karakter' en derhalve wellicht een minder ruime lezerskring vinden zal.

Het is mij onmogelijk door te dringen tot de grond van de grafologische analyse.

Grootte, snelheid, regelmatigheid, rhythme, schrijfhoek, richting zijn slechts enkele bijzonderheden waarop de analyse van het handschrift gegrondvest wordt.

M.i. zeer terecht verklaart Pulver 'De grafologie is wetenschap door haar analytische kant en methode en zij benadert de kunst door de synthese van de karakterologische opbouw in de weergave der volledige persoonlijkheid, in het juist uitbalanceren der delen.'

Zonder overdrijving mag beweerd worden dat het handschrift een expressie, alzij het ook een zeer gecompliceerde, van het gehele menselijk wezen is.

In dit licht beschouwd erlangt de grafologie ten volle de belangstelling van de talrijke maatschappelijke werkers die hier inzicht en begrip bijgebracht worden op een zeer interessant, maar nog weinig betreden gebied.

G.L.

Dr. Jules Cuypers: 'Edvard grieg' - (Achtste boek uit de Componistenserie). Dr. H.J.M. Muller: 'Tsjaikofski' (Negende boek Componistenserie). Uitg. 'De Sleutel', Plantin en Moretuslei, 20, Antwerpen. - Geb. 90 fr. in reeksverband - 125 fr. per deel afzonderlijk.

Het is nu eenmaal niet gemakkelijk de verschillende tijdperken in de evolutie der kunsten uit te stippelen. Daar hebben we bijvoorbeeld het 'Nationalistisch' tijdperk, waarvan Grieg en Tsjaikofski vertegenwoordigers zijn. Feitelijk is Tsjaikofski zelfs geen typisch vertegenwoordiger van de nationalistische beweging in de Russische muziek. Daar zijn vooreerst Borodin, Moussorgsky, Rimsky-Korssakow, Cui en Balakiref, die aan de Westersgezinde Tsjaikofski zijn 'ontrouwheid' verwijten. En toch is het interessant een paar overeenkomsten van Grieg en Tsjaikofski te onderzoeken.

Ook schrijver van 'Edvard Grieg' waagt zich aan dergelijke parallel, (blz. 132).
'...Wat voor hem (Paul de Stoecklin) bij Grieg ontbreekt,

dunkt mij ten dele wel aanwezig in Tsjaikofski: meer nadruk, fellere hartstocht, krachtiger temperament. Zo bekeken is onze grote Noor een tegenvoeter van de grote Rus, afgezien nog van de zekerheid dat laatstgenoemde als ‘vakman’ veel meer in zijn mars had. Toch zijn er frappante overeenkomsten. Beiden brachten het nationale element in de muziek met behoud van algemeen Europese invloeden.’ Dit is vanzelfsprekend de reden van Tsjaikofski's conflict met de ‘Vijf’, die hem zijn onrussisch gedrag verweten. Maar het grote verschil tussen beide meesters ligt hem wel in de evolutie van hun kunst. ‘Beide meesters evolueerden tegenovergesteld: de Rus begon als uitgesproken folklorist onze Noor eindigde als uitgesproken folklorist. Het Slavische karakter van Tsjaikofski's latere werken openbaart zich bijna uitsluitend in het sentiment, het Noorse karakter van Grieg's muziek schuilt gedeeltelijk in bepaalde (aan de Noorse volksmuziek ontleende) rhythmische formules.’

Grieg heeft de klip omzeild waarop Gade, een Deens componist, is gestrand. Deze ging studeren aan het Conservatorium te Leipzig met het noodlottig gevolg, dat hij aan het Duitse Instrumentale juk niet ontsnapte. Grieg ging er prat op als rasechte Noor en als niet-Scandinaviër te worden beschouwd. In een brief aan Ivar Holter schrijft hij: ‘Ik wenste uitdrukking te geven aan het beste dat in mij was, duizend mijl verwijderd van Leipzig en zijn atmosfeer.’ Het is betwistbaar of Grieg zijn plaats verdient in de galerij der allergrootsten. Doch één feit staat vast: in het scheppen van stemmingen wordt hij slechts overtroffen door de componist-schilder Claude Debussy. De waarde van Grieg's muziek is subjectief, in de eerste plaats dus afhankelijk van onze eigen aard, eigen stemming en verbeelding.

Over beide aanwinsten der Componistenserie kunnen we ons verheugen. Al heeft schrijver van ‘Tsjaikofski’ een beter evenwicht bereikt tussen behandeling van leven en werk, toch is ‘Edvard Grieg’ eveneens aan te bevelen. Hier is schrijver meer op anecdotische weg te werk gegaan: uittreksels van brieven, dagboeknotities, veel aanhalingen in het bizonder uit Grieg's autobiografische schets ‘Mijn eerste succes’. Als aanhangsel een nuttig register en wat ‘Edvard Grieg’ betreft, een omstandige aangifte van geraadpleegde bronnen en biografieën.

Ant. Braemscheute

[Nummer 6]

Inhoud

I. Poezie

Laureys	Sonnet voor God
Aerts	Akte van Geloof
	Akte van Hoop
	Akte van Liefde

	Akte van Berouw
Van den Weghe	Herfstliedje

II. Proza

Boeckaert	Achter de Luiken van de Pastorij

III. Essay

Van Ruysbeek	Still More Brains
Schevenhels	Het Merkteken van Maurits Dekker

IV. Varia

Lanckrock	Terugblik en Verkenning
	Boekbesprekingen

Terugblik en Verkenning.

Bij het verschijnen van het laatste nummer van de vijfde jaargang menen wij gerechtigd te zijn even, en niet zonder enige voldoening, terug te blikken en de resultaten af te wegen t.o.v. onze doelstelling en onze verwachtingen.

Wij zijn nooit hevig van stapel gelopen en beeldstormerij hebben wij nooit gepredikt doch de meest optimistische stichter van ‘Arsenaal’ zou niet durven hopen hebben op een vijfjarig bestaan van het tijdschrift, laat staan het ingaan van een zesde jaargang.

Daarom is het dat wij nu onze vreugde niet willen ontveinzen, want het is immers niet zo'n heel gewone prestatie om in ons litterair wereldje vijf jaar een tijdschrift in leven te houden.

Na de stichting van ‘Arsenaal’ in 1945 rezen de tijdschriften uit de grond. Wij denken hier aan ‘De Faun’, ‘Nu’, ‘De Schijnwerper’, ‘Nieuwe Stemmen’, ‘Nieuw Gewas’, ‘Verzet om de Waarheid’, ‘Gentse Bladen’, ‘Waarom?’ ‘Orvallo’, ‘Scientia’, ‘Belgica’, ‘Bouwen’, ‘Het Westen’ e.a. Doch even snel als de opgang was het verdwijnen en van de vele tijdschriften bleef er naast ‘Arsenaal’ enkel ‘Nieuwe Stemmen’ bestaan.

Hier rijst dan onvermijdelijk de vraag op waarom ‘Arsenaal’ leefbaar bleef. Het antwoord hierop heeft een financieel en een litterair aspect.

Financieel hebben wij ons, laat ons eerlijk zijn, schrap moeten stellen. Elke uitgave diende ernstig overwogen en met de beperkte middelen die wij te onzer beschikking hadden en hebben diende voorzichtig omgesprongen. Zo komt het dat wij nooit konden denken aan een sierlijke typografische verzorging. Zulks was en is uitgesloten. Redacties die zulks wel betracht hebben, zijn van een kale reis teruggekeerd. Wij waren realistisch en hebben geoordeeld dat een sobere uitgave volstaan kon voor het bereiken van ons doel: jongeren de gelegenheid bieden hun werk te publiceren. Wij ook hadden graag uitgepakt met een in alle opzichten verzorgde editie, doch nu moeten wij inzien dat een bescheiden activiteit verder reikt dan een val van Icarus. Dit is de grote reden waarom

ook nu op de ingeslagen weg dient voortgegaan. Litterair gezien stonden en staan wij sterk omdat er in onze rangen nooit verdeeldheid is opgerezen. Waar enerzijds het enthousiasme en de vaste wil stand te houden de grootste prikkels waren heeft de loyauteit, de kameraadschap en de afwezigheid van elk fanatisme ons gered van twist en scheuring, die zo vaak de vernietiging van een tijdschrift voor gevolg hebben.

Wij hebben veel vreugde beleefd aan ons werk en de kameraadschap heeft een resultaat mogelijk gemaakt dat anders nooit bereikt kon worden.

Er rijst een tweede vraag op: Welke waren onze verwachtingen?

Wij zijn nooit principeruiters geweest en hebben nooit apriorismen vooruitgezet. Wij wensten enkel een arsenaal te zijn waarin het werk van de jongeren zou verzameld worden. Eén doel hadden wij: een spiegel te zijn van de activiteit van de jongste generatie. Hieruit volgt dat wij nooit programma's hebben bepaald waaraan de medewerkers zich te houden hadden. Ieder had zijn opvatting en deze diende geëerbiedigd. Nochtans hadden wij een algemene lijn getrokken, een lijn die meer een middenweg was. Van deze lijn zijn wij nooit afgeweken en nu, na vijf jaar, zijn wij nog even overtuigd van het gefundeerde van onze opvatting als vroeger. Wij hebben nooit enige beperking aanvaard omdat wij overtuigd waren dat resultaten in uitersten zoeken gelijkstaat met verminking van onze hoogste opdracht: scheppen van kunst.

Laten wij echter enkele van onze stelregels, zoals ze geformuleerd werden bij de stichting en zoals ze gebleken zijn uit ons later werk even in herinnering brengen.

‘Streven we enerzijds naar een meer psychologische kunst, anderzijds houden we er aan ons in een soberen, expressieven vorm uit te spreken.’ (Nr 1 - jg. 1945 - R. BOECKAERT).

‘Wij verkiezen leven boven dode literatuur.’ (Nr 8 - jg. 1945 - R. BOECKAERT).

‘Het leven is breed en diep genoeg om geïnspireerd te worden en alleen uit het leven, het echte en het volle, ontspruit waarachtige kunst, kunst “uit en voor het leven” zooals door johan Daisne geformuleerd. Alles wat in en van den mensch is behoort tot ons domein en ons domein is niet dat van “hinden en winden”. Wij merken geen fusee's op noch opalen

luchten, wij schreeuwen evenmin: “Broeder, ik heb je lief.”, wij wensen een kloeke, sobere, mannelijke; jawel, een zakelijke poëzie. L'Art pour l'art of het woord om het woord is als een schuimgebak zonder vitaminen - laat het ons profaan zeggen - wij wenschen geen pasteigebakjes maar kerngezond brood. Iets dat voedt en ons in staat stelt ons als mensch te ontwikkelen. Alleen dan is een gedicht goed wanneer het ons zoo treft dat wij er den mensch in ontdekken, zijn innerlijke verscheurdheid of zijn zerpen spot omdat het leven niet is zooals wij het droomden; diepmenschelijkheid.’ (Nr 11 - jg. 1945 - R. BOECKAERT).

‘Alleen de kunst die in het leven zelf wortelt, beste, is tijdeloos en maakt een kleine kans om de jaren te overleven.’ (Nr. 6 jg. 1947 - Fr. COOLS).

‘Ik houd het in het terrein van de kunst liever bij de uitspraak van een kleine mens dan bij het tromgeroffel van een bard, die op de plaats waar zijn hart moest zitten een landkaart draagt.’ (Nr. 8 en 9 - 1947 - Rik LANCKROCK).

Dit alles kunnen wij nog steeds met klem onderschrijven.

Rechts-georiënteerde critici verweten ons links gericht te zijn en de meer links-georiënteerde beschuldigden ons van het tegenovergestelde. Beiden hadden het bij het verkeerde eind.

Wij beheren een tijdschrift voor letterkunde en niet een tijdschrift waaraan mensen met dezelfde politieke overtuiging aan letterkunde doen. Vrijheid werd bij ons niet in holle frazen verheerlijkt, wij hebben ze toegepast en zo er een redacteur op grond van een vrijzinnige levensbeschouwing een werk verwierp dan had een ander het recht zulks te weerleggen of een ander werk op grond van een godsdienstige levensbeschouwing te verheffen.

Wij hebben ons nooit verzet en zouden enkel geweigerd hebben een artikel op te nemen als het in fanatieke en dus giftige geest werd opgesteld?

Onze normen zijn litterair en niet politiek. Literatuur is voor ons de uiting van algemeen-menselijkheid. De mens en het leven zijn onze leuzen: de mens met zijn laagheid en zijn verhevenheid, met zijn zinnelijkheid en zijn mystiek - vlees en geest. Verminking van de algemeen-menselijkheid hebben wij bestreden, doch ieder had het recht zijn visie kenbaar te maken

en zijn werk op te bouwen in het licht van zijn diepste overtuiging.

Een godsdienstig of een atheïtisch getint gedicht waren en zijn ons even lief. Beide verzen zijn een uiting van de scheppende menselijke geest en verdienen als dusdanig bewondering en eerbied.

Deze verdraagzaamheid kon door een paar medewerkers niet aanvaard worden. Het is spijtig, doch wij betreuren hun heengaan niet. Zij bewezen hierdoor fanatiek te zijn en dit soort mensen hebben wij - en voor het eerst uit principe - veroordeeld. Honi soit qui mal y pense.

Deze verdraagzaamheid zullen wij blijven huldigen. Ons tijdschrift blijft open voor elk werk dat een litteraire verdienste heeft. Doch laat ons liever stilstaan bij hetgeen tothiertoe gepresteerd werd. Wij zullen ons hierbij onthouden van een commentaar over de verdienste van dit werk. Het is aan de critici en aan de volgende generatie hierover te oordelen. Wij waren, wij herhalen het, een arsenaal en als dit toevallig meer gemiddeld dan hoogstaand werk in zijn mars had ligt zulks niet aan ons doch aan de generatie die er in aan het woord kwam en zoals elke generatie de meeste heterogene aspecten vertoonde (dit wordt wel eens uit het oog verloren).

Wat wij dus bereikt hebben is dat een generatie de gelegenheid kreeg contact te nemen met het publiek:

90 jongere en 8 oudere auteurs publiceerden tothiertoe in ons blad. Aan verschillende letterkundigen werden uitvoerige essay's en zelfs afzonderlijke nummers gewijd. Vernoemen wij Urbain Van de Voorde, Marnix Gijsen, Karel Jonckheere, Johan Daisne, Paul de Rijck, Jan Schepens, Paul Rogghé, Marnix van Gavere, Hubert Lampo, Piet Van Aken, Luc Van Brabant, August Vermeylen, Gaston Colle, Herman Van Snick, a.a. Daarenboven verschenen naast het scheppend werk, vooral van jongeren, geregeld kronieken over poëzie, proza en plastische kunst.

Bovendien werd gepoogd de literatuurliefhebbers zo uitvoerig mogelijk in te lichten over alle in Vlaanderen en in Nederland verschenen boeken.

Ook werden artikels opgenomen over diverse culturele onderwerpen.

Naast deze activiteit werd een Arsenaal-reeks opgericht waarin tothiertoe reeds dichtbundels van Boeckaert, Biliet, Berkenman, Van Ruysbeek, Tony van Putte en Valère Coopmans verschenen.

Dit alles bewijst dat wij werk hebben gepresteerd dat kan beknibbeld worden - dit is trouwens niet zo heel moeilijk - doch dat vrij uitzonderlijk is voor een tijdschrift voor jongeren dat zich met een geringe tegemoetkoming van overheidswege moet tevreden stellen.

Wij durven dan ook hopen dat bij het ingaan van een zesde jaargang de bevoegde instantie even onze werkzaamheden onder oog zal nemen en ons een steun toezeggen die in overeenstemming is met aard van onze prestaties.

Wij willen tevens van deze gelegenheid gebruik maken om onze lezers van harte te danken voor het vertrouwen dat zij ons schonken, terwijl wij hopen dat zij ook in de toekomst onze activiteit met dezelfde belangstelling zullen blijven volgen.

Rik Lanckrock
Hoofdredacteur

Sonnet voor God

Het is wel waar, mijn God: 'k Heb U nog nooit ontwaard
en heb daarom reeds twijfel in het hart gedragen.
Maar als 'k mijn blikken reizen laat over Uw aard'
en 't wonder schouw van 't gaan en 't komen van de dagen

dan voel ik, diep in mij, de pijn der schuld die knaagt
omdat ik als een grote dwaas U dierf ontkennen,
Gij die het mensdom met Uw schepping hebt behaagd
en ons de vrouw gaaft die wij nooit zullen gewennen.

Gij zijt te goed, mijn God, ik heb dat niet verdiend,
ik blijf te zwak om mijn gelaat naar U te richten:
ik ben een mens en word alvast nooit helderziend
hoe sterk de druk ook zijn mag van Uw hemellichten.
Daarom verwacht mij, na mijn dood, als een betichte
die U bemint, doch nooit genoeg U heeft gediend.

Ghislain Laureys

Achter de luiken van de pastorij

Karel Laureys, leraar aan het college te Berm, werd benoemd tot onderpastoor te Avelare. Hij wist alleen, dat Avelare ergens aan de Leie lag, op de grens van Oost- en West-Vlaanderen. Toen hij er voor het eerst uit de bommeltrein stapte, trof hem de verlatenheid van de streek. Hij wendde zich tot de bediende, die de reisbiljetten inzamelde, en vroeg de weg naar het dorp. Eigenlijk had hij maar de hobbelige steenweg moeten volgen en opstappen met een paar werklieden, die zich naar de Leie achter de kerk begaven, waar de brug werd hersteld. De bediende wees hem de weg, vlak vóór zich uit, en zei, dat hij over een kwartier op het dorp zou aankomen. Trouwens, als hij voorbij de bocht kwam zou hij de kerktoren tussen de bomen zien opdoemen. Hij nam zijn zwaar valies op, dat hij een ogenblik had neergezet, en stapte de werklieden achterna.

Onwillekeurig dacht hij aan het provinciestadje waar hij vandaan kwam. Vijf jaar was hij er leraar geweest in de wisen natuurkunde, ofschoon hij zich alleen aan literatuur en filosofie interesseerde. Hij was te dromerig en te verstrooid om zich in de exacte wetenschappen te verdiepen. Aanvankelijk had hij zich nochtans ingespannen om zich behoorlijk van zijn taak te kwijten. Na een paar jaar echter voelde hij zich ontmoedigd. Hij ondervond, dat de moeite die hij zich getroostte, doorgaans nutteloos was. De meeste leerlingen studeerden uitsluitend vóór het examen en uit schrik voor hun ouders en leraars. Ook toen hij zelf aan het college studeerde had hij zich van dezelfde mentaliteit een idee kunnen vormen. Na het eindexamen, alsof de studenten de summa van de wetenschap hadden verteerd, borgen ze hun boeken in de zolderkoffer, waar ze evenmin uit te voorschijn werden gehaald als de doden uit hun graf. Hun lectuur bestond hoofdzakelijk uit een krant, die er zich op toelegde het maximum sport- en sensatienieuws te verspreiden. Ze begonnen te vrijen en zodra ze een betrekking vonden dachten ze aan trouwen. En later, als het huwelijk hun begon te vervelen, gingen ze bollen, biljarten of vogelpik spelen. Karel Laureys vroeg zich af tot wat de inspanningen van de leraars hadden gediend? Opvoeding en onderwijs. Had alles wel zin?...

Tijdens de bezetting had hij meegewerkt aan de sluikpers. Drie maanden vóór de bevrijding werd hij aangehouden en naar Buchenwald gevoerd. Hij was teruggekomen met de hoop, dat alles zou veranderd zijn. Weldra echter werd hij ontgoocheld. De mensen waren opnieuw vrij geworden; maar de vrijheid, waarvoor hij gestreden had, ontaardde in slemppartijen en baldadigheden. Hij kon zich niet meer aanpassen. Ook niet in het college. De leerlingen waren onverschilliger en waanwijzer dan voorheen. Zijn ontgoocheling, die soms in verbittering omsloeg, was van aard om zijn zenuwstelsel te ondermijnen. Hij raadpleegde een zenuwarts, die hem volledige rust voorschreef en nadat hij een paar maanden in een rusthuis had doorgebracht werd hij op advies van de dokter op een landelijke gemeente benoemd.

Karel Laureys betrapte er zich op, dat hij opnieuw aan het tobben was. Hij keek op en zag de werklieden achter de bocht verdwijnen. Bezijden de steenweg stonden lage, witgekalkte huizen, die door kortwoners en arbeiders, die in de nabije provinciestad werkten, waren bewoond. Verder, verspreid over het veld, bemerkte hij de hoeven. Er rond, als ingesloten tussen grachten en knotwilgen, lagen de weiden, waar koeien in troepjes stonden te grazen. Een boer stapte door zijn aardappelveld en verdween achter het koren, dat al manshoogte stond. In de verte ratelde een kar over de steenweg. Voorbij de bocht, vlak tegen de steenweg, stond een onlangs opgetrokken woonhuis. Laureys keek even naar binnen. Geen mens te bespeuren. Hij volgde de zonnevlammen, die op de voorgevel speelden. Achter het huis, een rechthoekige blok baksteen, stond een vervallen hoeve met scheefgezakt strodak. Op het erf rukte een hond aan zijn ketting en kippen scharrelden in het zand. De bewoners hadden blijkbaar de hoeve verlaten om zich in hun nieuwe woning te vestigen, waar ze zich nooit zouden thuisvoelen alsof ze op een andere hoek van de wereld waren beland. Zo gaat het op de buiten, dacht Karel Laureys, de boeren zijn sedert de oorlog schatrijk geworden. Ze installeerden hun kamers met luxueuse meubels; ze bouwden en vermoorden het landschap met hun stijlloze huizen en betonnen afsluitingen. Nee, hij mocht er niet dieper op ingaan. De laatste tijd had hij alles van uit een negatieve gezichtshoek bekeken. Hij moest de mens zien zoals hij was. Of liever, hij moest een mildere houding aannemen

tegenover het leven, indien hij niet opnieuw in bitterheid wilde vervallen. Stilaan naderde hij het dorp. Hij bleef staan vóór een herbergje, waar hij niet binnen zou kunnen zonder zich te bukken. Hij zette zijn valies neer, wiste het zweet van zijn voorhoofd en las het uithangbord: ‘In de Dragonder’. Een vrouw kwam buiten. Hij zag haar kloeke benen en haar spannende, lichtgroene jurk. Hij zei, dat hij de nieuwe onderpastoor was en dat hij alleen maar was blijven staan, omdat hij de herberg schilderachtig vond. Hij ging binnen op uitnodiging van de vrouw en dronk een glas bier, dat lauw was en zonder smaak. De vrouw sprak over het weer en vroeg vanwaar hij kwam. Hij luisterde maar half en antwoordde verstrooid. De herbergierster merkte dit echter niet op. Ze voelde zich gevleid, dat de nieuwe onderpastoor zo maar binnenkwam. De voorgaande kwam er nooit, tenzij om St. Pieterspenningen. De Van Hauwaerts stonden trouwens slecht aangeschreven in de pastorij. De vrouw had geen goede naam. Ze was getrouwd toen ze al een kind had. En 's Zondags kwamen de boerenzoons uit de omtrek er dansen en scharrelen. De Van Hauwaert's gingen mee met hun tijd. Ze hadden een pick-up gekocht en als 't kermis was kwam een nichtje, amper tot aan de knieën gerokt, er bestellen. De onderpastoor dronk met tegenzin zijn glas leeg en keek naar de ouderwetse meubelen en het zand op de vloer. Hoe lang woont ge hier al, vroeg hij. En waarom heet de herberg ‘De Dragonder’? De vrouw zei, dat ze hier geboren was en dat haar ouders twee jaar geleden gestorven waren, kort na elkaar. Maar waarom de herberg ‘De Dragonder’ heette? Dat had ze zich nooit afgevraagd. Misschien had haar vader dit geweten. Eigenlijk kon het haar niet schelen. Ze zouden de herberg afbreken. Er moest een nieuwe herberg komen, met grote ramen en een ruime gelagzaal. De onderpastoor nam almeteens afscheid en zei, dat hij eens zou terugkomen om met haar man kennis te maken. Vrouw Van Hauwaert keek hem achterna en vroeg zich af waarom de onderpastoor blijkbaar ontstemd was vertrokken.

De onderpastoor zou zijn intrek nemen in de pastorij. Zij was vroeger het landgoed geweest van een kinderloze barones en testamenteel aan de kerkfabriek overgemaakt. In het gebouw. dat veel te groot was voor drie personen, de geestelijken en de meid, heerste een stemming als in een uitgestorven klooster.

Onderpastoor Laureys had zijn meubels laten overbrengen naar de pastorij en kreeg een paar kamers, waarvan de grootste uitgaf op de tuin. Die zou zijn werkkamer worden. Beide kamers boden een armzalige aanblik. De ramen en de deuren waren sedert jaren niet meer geverfd en het verkleurde behangsel vertoonde de sporen van de vroeger opgehangen portretten. De onderpastoor ontbood een tapissier en als de kamers een fris uitzicht hadden gekregen pakte hij een hele boel tekeningen en schilderijen uit, die hij van vrienden had gekregen. Hieronder bevond zich een reproductie van Maria en het Kind, een werk van een Zuidnederlandse meester, dat op het einde van de 15de eeuw was geschilderd. De onderpastoor hing de reproductie boven de schoorsteen.

Zulma, de meid, schrok zich bijna een bult. Ze haalde er de pastoor bij en zei, dat het een schande was. Ze drongen in de kamer, toen de onderpastoor afwezig was, en stonden perplex. De H. Maagd reikte haar rechter boezem, rond als een appel, aan het naakte Kind! De pastoor sprak er met Laureys over en verzocht hem het schilderij te verwijderen. Hij zou hem desnoods een ander schilderij geven van de H. Maagd. Het hing in de spreekkamer. Ja, de onderpastoor had het al gezien. En van toen af had hij de pastoor gekwoteerd. Hij zegde, dat dergelijke schilderijen zijn devotie niet konden opwekken. Zo hingen er duizenden in kloosters en pastorijen. Er sprak geen bezieling uit, geen leven. Die schilderijen waren evenmin godsdienstig als de beroemde Angelus van Millet. Wist de pastoor soms niet wie Millet was geweest? Als hij dit wist, hij zou...

De pastoor antwoordde, dat hij geen lessen in kunstgeschiedenis had te ontvangen. En daarbij, hij wenste allerminst over kunst te redetwisten. Voor een priester kwam het er op aan zich alleen met God bezig te houden. Heilige priesters hadden geen behoefte aan kunst. De onderpastoor, die het onzinnige van een discussie inzag, zonderde zich af in zijn schrijfkamer. En de H. Maagd gaf voort haar boezem aan het Kind.

Bij het vallen van de blaren kreeg pastoor Boone opnieuw maagpijn. Verleden jaar had hij dit ook gehad, maar nu was het erger. Hij verontrustte er zich over en raadpleegde de dokter. O, niets bizonders, alleen maar een maagzweer. Zo iets geneest. Ik zal u een dieet voorschrijven. Zulma werd er door genoodzaakt de pastoor een afzonderlijk maal te bereiden.

Het was traditie, dat de geestelijken samen dineerden. Pastoor Boone kon het echter niet aanzien, dat de onderpastoor zich niets moest ontzeggen. Voortaan moest de onderpastoor een half uur later en alleen komen eten. Pastoor Boone genas echter niet, ofschoon hij zich stipt aan de voorschriften van de dokter hield. Hij werd een borende pijn tussen de schouderbladen gewaar en tussen de maaltijden in voelde hij een valse, hete honger. Veelal kreeg hij zure oprispingen en soms braakte hij bloed. Hij kon geen mis meer lezen en lag meestal te bed. De onderpastoor regelde de diensten en ontving de bezoekers. Zulma liet ze in de spreekkamer, sprak over de toestand van de pastoor, over haar werk, dat nu zo druk werd dat zij het alleen niet meer zou afkunnen en informeerde naar de nieuwjes uit het dorp. Toen de onderpastoor in de spreekkamer kwam verwijderde Zulma zich niet. De onderpastoor wilde haar geen opmerking maken in het bijzijn van de bezoekers, maar na het bezoek zegde hij haar, dat het moest uit zijn. Ze moest toch zelf inzien, dat de mensen soms dingen te zeggen hadden, die geheim moesten blijven. En waarin zij, neem het me niet kwalijk, niets te zien had. De mensen kwamen niet voor haar, maar voor hem. Ze antwoordde vlakaf, dat ze voor de pastoor kwamen. En dat hij, Goddank, nog geen pastoor was. Hij wees haar de deur en schimpte, dat ze naar het seminarie moest gaan als ze pastoor wilde worden. Van toen af luisterde ze de gesprekken af achter de deur.

Alles wat ze op het dorp, bij de kruidenier en de vleeshouwer, vernam vertrouwde ze toe aan pastoor Boone. En van een mug maakte ze een olifant. De onderpastoor had prentjes uitgereikt aan de schoolkinderen. Wat kwaad stak daarin? Pastoor Boone had dit ook gedaan. En alle pastoors vóór en na pastoor Boone hadden hetzelfde gedaan en zouden zo voortdoen. Laat de kinderen tot mij komen. Maar de onderpastoor was een wolf in een schaapsvel. Hij had prentjes uitgereikt, die bij de repen chocolade waren verpakt. Zo iets had een pastoor nooit gedaan. Die reikte alleen prentjes uit van heiligen, met een zalvende glimlach. Stel u voor, de onderpastoor heeft de jongens er voor doen lopen, zes keren rond de kerk. Ja, de onderpastoor at chocolade, niet voor de chocolade zelf, maar voor die prentjes. En God weet wat die voorstellen! Ha, hij deed het om de kinderen van God af te houden en ze in het

verderf te storten. Pastoor Boone moest naar de bisschop schrijven, maar de pastoor lag te knarsetanden van het zeer. Zulma ging naar de burgemeester. Hij was niet thuis. Zijn vrouw ontving haar en ze dronken koffie. Zulma mocht gerust zijn, zei Alida. Geen maand meer zal hij hier nog blijven, Zulma, als ik het u zeg!

De gezondheidstoestand van pastoor Boone verslechtte zienderogen. Hij vreesde voor de kanker en sprak er met de dokter over. Maar de dokter liet hem zo wijs als hij was. Als God niet ingrijpt is 't met mij gedaan, zei pastoor Boone tot Zulma. t Is waarschijnlijk de kanker, maar de dokter durft het niet te zeggen. Zulma schrok, de kanker! Nee, dat kon niet, daarvoor had de pastoor altijd te matig geleefd. Ze trachtte er zich van te overtuigen, dat de pastoor zich vergistte en zei, dat God hem wel zou genezen. Hij durfde het bijna niet te geloven en zinspeelde er op, dat hij misschien beter naar een rusthuis zou gaan. Zulma maakte zich kwaad. Had de pastoor zich soms over haar te beklagen? Had ze hem niet altijd goed verzorgd? Hij antwoordde, dat hij dit zo niet had bedoeld. Niemand kon hem beter verzorgen dan zij, Zulma. Maar zijn parochie! Als zijn ziekte bleef voortduren moest er hier een nieuwe pastoor komen. Met die onderpastoor ging de parochie om zeep. En à propos, hoe stelt de nieuwe het nu? Haalt hij nog zulke gekke toeren uit? En gaat hij nog altijd zo vertrouwelijk om met het gemene volk? Zulma wist eerst niet wat te zeggen. Gisteren nog was de onderpastoor in ‘De Dragonder’ geweest. Ze antwoordde alleen, dat de pastoor het zich niet al te erg mocht aantrekken, anders zou hij nooit genezen. En dan?...

Pastoor Boone werd overgebracht naar een kliniek. Kanker aan de maag. Hij liet zich opereren en stierf. Drie dagen later werd hij op het dorp begraven. Verre neven en nichten kwamen naar de uitvaart. En nog geen drie uren later was hij vergeten. Alleen Zulma schreide, van woede. Vreemde luizen, die ze zelden in de pastorij had gezien, erfden het grootste deel. Pastoor Boone had haar een te klein bedrag nagelaten om van de renten te kunnen leven. Tot daags vóór de inhuldiging van de nieuwe pastoor bleef ze in de pastorij. Dan was haar tijd gekomen. Ze wilde de nieuwe meid niet zien en vertrok. Voorlopig zou ze haar inkeer nemen in het klooster te Avelare. Van daar uit zou ze uitzien naar een betrekking. Twintig jaar had ze

pastoor Boone gediend. Hij had haar altijd laten betijen en zich onderworpen aan haar wetten en grillen. Maar het leek wel alsof hij na zijn dood weerwraak had genomen. De nieuwe pastoor belandde op het dorp. De onderpastoor had van de inhuldiging iets groots gemaakt. Uren in de omtrek hadden ze nooit zo'n stoet gezien. En 't zag er zo'n goeie vent uit, die nieuwe pastoor. Hij knikte en lachte naar iedereen. En wijn, dat hij had. De voorzitter van de kerkfabriek zei, dat hij nooit zulke Bourgogne had gedronken. En de mannen van de fanfare konden er weg mee. Ze waggelden door het dorp en vielen in 'De Panne' binnen, rechtover het klooster. Schele Louis zei, dat hij nog tien flessen zulke wijn kon drinken. Zo goed was die, dat ge er nooit zat van werd. Ge zult eens wat zien. Geef mij nog een export, Jef. Schele Louis goot de export in zijn tuba. En nu een serenade voor Martha van Jef, riep de schoolmeester. Dat mens mocht toch ook wel wat hebben. Ze had vandaag haar zevende kind gekocht. En er was geen een bij van Jef! Hallo, mannen, waar zit ge?... Eén, twee, drie!....

Zulma werd op de pastorij vervangen door een jonge, knappe meid. Ze was blond, bloosde en had blauwe ogen zoals in de romans. En ze lachte altijd. Ze diende bij haar oom. Toen ze nog een kind was waren haar ouders gestorven. Pastoor Zaelman, de nieuwe, had haar in een pensionaat uitbesteed. Als ze genoeg Frans kon en leren koken had volgens de recepten van Zr Pia, die haar vondsten in een standaardwerk had geboekstaafd, was ze bij haar oom komen inwonen toen hij nog onderpastoor was te Zerk. Pastoor Zaelman vond zijn nichtje te knap om in een pastorij als zaad voor de mussen op te schieten. Hij zei het haar niet, voorzichtigheidshalve. Heimelijk hoopte hij, dat hij haar een flinke verstandige man zou bezorgen. Hij had vele vrienden. En die vrienden hadden fleurige zoons. Pastoor Boone speculeerde op Berten Raes, een student in de geneeskunde. Hij was van goede komaf, de zoon van een wijnhandelaar, zijn leverancier. Als Berten op bezoek kwam draaide hij voortdurend rond Blanche. Maar pastoor Zaelman hield een oog in het zeil. Studenten zijn soms gevaarlijke kerels. En een verkering moet nooit te vroeg beginnen. Als Berten afgestudeerd was zou de wagen wel vanzelf aan het rollen gaan. In hoever Blanche voor mannen ontvankelijk was, kon pastoor Zaelman niet uitmaken. Van vrouwen weet ge nooit hoe ge ze vast hebt.

En Blanche ging vanzelfsprekend bij de onderpastoor te biechten. Ogenschijnlijk was Blanche nog altijd onschuldig. Steeds was ze opgeruimd en levenslustig, zonder lichtzinnig te zijn. Zij ging elke dag, tijdens de eerste mis, door de onderpastoor opgedragen, te communie. Pastoor Zaelman voelde zich geneigd te veronderstellen, dat hij op beide oren mocht slapen.

En dat mocht hij. Ook de onderpastoor won het vertrouwen van pastoor Zaelman, ondanks de hetze van madame de burgemeester. Zulma was uitgeschakeld. Ze was terug naar haar streek vertrokken. Een ogenblik nochtans had pastoor Zaelman getwijfeld. Misschien was het niet goed, dat de onderpastoor ook bij de Van Hauwaert's ging. Maar daartegen mocht hij zich niet verzetten. Een priester mag geen uitzonderingen maken, ook niet voor de zwarte schapen. Trouwens, de onderpastoor leverde flink werk. Na de dood van pastoor Boone had het leven te lande hem goed gedaan. Hij werd actiever dan ooit.

Hij richtte een toneelbond op en studiekringen voor boerenjongens en -meisjes. 's Zomers organiseerde hij uitstappen en reizen. Het volk leefde met hem mee. Hij nam geen aanstoot meer aan de strakke, stijlloze huizen, die talrijker oprezen. Zijn boeken stonden onaangeroerd in zijn bibliotheek. Soms had hij lust om met zichzelf wat te spotten. Vroeger was hij altijd zo'n dromer geweest, ernstig en pessimistisch. Hij vroeg zich af waaraan hij zijn gemoedsverandering te danken had. Misschien aan de mensen hier, dacht hij, aan de mensen, die niet tobben, maar werken. Hij voelde zich jonger dan ooit, sprong op zijn fiets en stoof door de zandwegels.

Hij was op ronde voor St. Pieterspenningen. Als hij overal zo lang bleef praten zou de Paus op zijn penningen blijven wachten. Ja, hij moest er meer spoed achter zetten. Hij duwde wat harder op de pedalen, maar verspilde dan langer zijn tijd bij de bezoeken. Verspilde? Nee, hij vond er genoegen in met de mensen te praten. Dat voelden de mensen ook. Boer Pestels zag hem in de verte voorbij fietsen. Hij stond zijn haag te scheren en keuvelde met de schoolmeester, die op Pestels' handen stond te kijken. Bij de andere, zei Pestels, voelde ik me niet meer thuis in mijn eigen huis. Dat hij niet vriendelijk was mocht ge niet zeggen, maar er was iets, dat niet echt was, iets dat.... De schoolmeester, die even pedant was als Laureys' voorganger

en hem derhalve niet had kunnen uitstaan, zei, dat de andere een comediant was, maar zeg het niet voort. De andere volgde alleen maar de richtlijnen, die hij op het seminarie had ontvangen. Altijd vriendelijk zijn, zegden ze daar. En met de duivenmelkers over de duiven spreken, zelfs al zoudt ge ze, de duiven, de kop willen afkappen. Boer Pestels lachte er om en zag de onderpastoor een zijweg inslaan naar ‘De Dragonder’. Van Hauwaert's wijf heeft van 't jaar haar Pasen gehouden, zei hij.

Ze zat vlak nevens mij op de communiebank. Die onderpastoor kan toch wat. Enfin, ge zoudt het doen alleen om hem een plezier te doen.

Vrouw Van Hauwaert's plannen waren uitgevoerd. Er stond een nieuwe ‘Dragonder’. Het was er fris, luchtig en ruim. Van Hauwaert's oudste, die vóór de herberg met de knikkers speelde, zag de onderpastoor opdagen en vluchtte in de keuken. Hij is daar, riep hij, de onderpastoor! Het was Vrijdag.

De Van Hauwaert's hadden vlees geëten. De vrouw greep de hesp van de tafel en hing ze aan de haak. Als 't de andere ware geweest, zou ze de hesp laten liggen hebben, uitdagend. De onderpastoor kwam binnen. Er was niemand in de gelagzaal. De vrouw nodigde hem uit in de keuken. De knaap groette schuchter en ging weer met de knikkers spelen. Vrouw Van Hauwaert schonk koffie in. En een borrel, die mocht er toch wel bij? Ze toonde hem haar kind, dat drie weken oud was.

Hij had het zelf gedoopt. Hij zei, dat het een schoon kind was en dat ze er nog moest kopen. Het kind begon te schreien. Ze nam het uit de wieg. Het bedaarde niet. Ze nam het in haar armen, maar het kind schreide almaardoor luider. De vrouw zette zich neer en stak de linker voet tussen de sporten van een nabije stoel. Het kind had honger. Vrouw Van Hauwaert opende haar blouse.

Het was al donker toen de onderpastoor thuiskwam. Hij was vermoeid en ging vroeger slapen dan gewoonlijk. Terwijl hij het avondgebed bad dacht hij onwillekeurig aan vrouw Van Hauwaert. Hij had zich verlegen gevoeld toen ze daar zat, met haar kind aan de borst. Ze schaamde zich niet en hield zich alsof het de gewoonste zaak ter wereld was. Hij was vanzins geweest zich te verwijderen. En toch bleef hij zitten. Dit was geen zonde. Hij wou de vrouw niet kwetsen en zich aanstellen

alsof er hij niet tegen bestand was. Niettemin had ik misschien beter gedaan er vandoor te gaan, dacht hij. Had vrouw Van Hauwaert niet opzettelijk een onfatsoenlijke houding aangenomen? Nu, hij mocht er niet meer over nadenken. Het was voorbij. Maar telkens schemerde het beeld weer vóór zijn ogen.

Vrouw Van Hauwaert trok haar linker boezem, die rond en gespannen stond van het zog, boven haar hemd. Hij wendde zijn blik af van haar borst en sloeg naar de vliegen, die over de tafel kropen. Hij zweeg. De stilte werd onuitstaanbaar. Hij keek even op en zag haar dijen... De onderpastoor zette zich recht in zijn bed en trok aan de schakelaar. De nachtlamp brandde. Hij keek om zich heen, bemerkte het kruisbeeld op de schouw en trachtte te bidden.

Het kruisbeeld had hij van zijn moeder gekregen toen hij naar het seminarie ging. Ze was toen al ziek en zei, dat ze nooit zijn eremis zou mogen beleven. Het jaar vóór zijn wijding was ze gestorven. Zijn vader had hij nooit gekend. Drie maanden na zijn geboorte brak de oorlog uit. In 1918 sneuvelde Frans Laureys aan de IJzer. De weduwe was nooit hertrouwd en baatte een snoepwinkel uit in een kleine stad, in de nabijheid van de school en de kerk. De mensen zegden, dat haar winkel een goudmijn waard was. Maar Karel had in zijn kinderjaren een huis gekost. Drie maanden, na de operatie van een pleuris, had hij te bed gelegen als tussen leven en dood. En elkens er een ziekte in de omtrek uitbrak werd hij er door aangetast. Hij groeide tenger en vereenzaamd op en slechts van zijn veertiende jaar af, toen hij naar college ging, begon hij er zich door te slaan. Zijn moeder vertroetelde hem voort en verbood hem, uit schrik voor een verkoudheid, te gaan voetballen. Karel bleef een stille, eenzelvige jongen, die zich bezig hield met tekenen en lezen. Niemand twijfelde er aan, dat hij priester zou worden. De pastoor meende, dat Karel beter voor het klooster was bestemd.

Hij zou nooit zijn man kunnen staan in de wereld. Zijn moeder verzette er zich tegen. Als Karel naar het klooster ging zou ze alleen achterblijven. Over enkele jaren zou hij wel ergens onderpastoor worden en dan zou ze bij hem kunnen inwonen. Maar God had het blijkbaar anders gewild. Ze voelde haar einde naderen en deed Karel beloven, dat hij een heilig priester zou worden. Ze zou voor hem bidden, hierboven.

Er was geen sterker wapen tegen de bekoring dan het gebed. De onderpastoor had zich voorgenomen er Zondag over te prediken. Maar hij zelf kon niet bidden. Hij knielde, vouwde de handen en staarde naar het kruisbeeld. Maar het kruisbeeld stond daar als steen. Het was geen symbool meer van lijden en offer. De onderpastoor stond op en stak zijn handen tot over de polsen in een kom water. Ja, hij had in een klooster moeten gaan. Van de wereld had hij nooit iets meer mogen zien. Hij besefte, dat hij streed tegen het leven, verontrustte zich en dacht onwillekeurig aan de gevangenis, aan het folterkamp. Waarom had men hem niet gefusilleerd? Waarom had God hem verder laten strijden? Hij werd beschaamd om zijn lafheid. Hij had gevangenen horen schruwelen. Hij had hun geradbraakte vingeren gezien. Hij zelf was mishandeld geworden en nooit had hij iemand verklikt. Waarom zou hij God nu verraden? Weg moest hij uit deze kamer. Hij kleedde zich aan en dwaalde door de tuin. Hij keek naar de melkweg en de sterren. Hoelang zou hij hier nog lopen? Over veertig jaar zou hij wellicht dood zijn.

Er zouden nachten komen als deze, altijd opnieuw. Hij zou tot stof en as vergaan. Niemand zou nog aan hem denken alsof hij nooit had bestaan. Het leven was nietig. Hij moest alles verzaken en alleen nog geest zijn. Alleen de eeuwigheid, de rust van zijn ziel in God's klaarte, was van belang.

Pastoor Zaelman wou niet langer, dat Blanche alleen het werk deed in de pastorij. Er kwam wekelijks een vrouw om te wassen en te schuren. Ook de onderpastoor kreeg het zo druk, dat hij het werk niet alleen af kon. Blanche werd secretaresse van de boerinnenjeugd. Ze was niet minder actief dan de onderpastoor en hielp hem bij het uitwerken van de plannen. De onderpastoor ondervond, dat zij meer zin voor organisatie had dan hij. Hij vertrouwde haar een groot deel van het werk toe en was het telkens eens met haar besluiten. Er ontstond een rivaliteit onder de meisjes om met de onderpastoor in contact te komen. Als ze op uitstap waren of in de zaal vergaderden [z]ochten ze hem. Het viel sommigen op, dat de onderpastoor stiller was geworden, dromerig en veelal verstrooid. Blanche had hem nooit zo gekend. Ze bekommerde er zich om en veronderstelde, dat de onderpastoor overwerkt was. Hij sprak

weinig en sloot zich dikwijls in zijn schrijfkamer op. Jaren geleden had hij zich voorgenomen een essay te schrijven over Justus de Harduijn. Hij diepte zijn nota's op en ontwierp een nieuw schema, maar het werk vlotte niet. 's Avonds zat hij af en toe op de bank in de tuin, aan de Leie. Pastoor Zaelman hield hem meestal gezelschap. Terwijl de pastoor, paffend aan zijn pijp, naar de ondergaande zon zat te turen, schrok de onderpastoor soms op uit zijn gemijmer en plaagde dan de hond, alsof hij zich uit zijn dromen wou losrukken. Hij raapte een stok op en wierp hem in de rivier. Carlo ritselde door het lis en plonsde in het water. Hij zwom de stok achterna, hapte hem tussen de tanden en bracht hem, het water van zich afschuddend, op de oever. De onderpastoor herhaalde het spel tot hij inzag, dat hij zich kinderachtig aanstelde. Hij trachte een gesprek aan te vatten, maar zei ten slotte, dat hij nog wat wilde werken aan zijn studie. In zijn schrijfkamer stak hij een sigaar op en wachtte alsof de aroom de nodige stemming zou scheppen. Eerst toen de as van de sigaar op een open boek viel, werd hij er zich van bewust, dat hij de avond zat te verdromen. Hij blies de as van het boek en herlas de Harduijn's sonnet aan een blinde. En plots greep hij een potlood en onderstreepte alsof hij er zichzelf in herkende:

> Ghy treurt in armoe swaer en ick in droeve smert;
> U lijf-tochte ghy souckt en ick troost voor mijn hert;
> Maar niemand als van u en heeft met my melyden.

Het sloeg één op de kerktoren. Blanche werd wakker. Ze had gedroomd. Over enkele minuten zou het mondeling examen beginnen. Zij vroeg zich af wanneer Justus de Harduijn geboren was en welke werken hij had geschreven. Gisteren nog had ze het gelezen. Het stond op blz. 93 in ‘De geschiedenis van de Nederlandse letterkunde’. Op die bladzijde had ze randnota's gemaakt. Zij zocht het boek. Het was uit haar lessenaar verdwenen. Ze verliet het studielokaal en haastte zich naar haar cel. Wellicht had ze het boek daar laten liggen. In de voornacht had ze met een zaklamp onder haar dekens nog liggen blokken. Zij zocht in het kastje, onder haar hoofdkussen, in haar koffer. Vruchteloos. Misschien was het boek tijdens haar slaap tussen het houten beschot en haar bed gevallen. Ze keek onder het bed en ontwaarde alleen plukjes stof. Op de binnenplaats

luidde reeds de bel... Toen schrok ze wakker. Ze dacht in haar cel te ontwaken. Langzaam, starend naar een vlek maanlicht op de spiegel van de lavabo, drong het tot haar door, dat ze zich in de pastorijkamer bevond. Ze sloot de ogen, maar dacht aan haar vriendinnen. Onlangs had ze van Rosa een huwelijksaankondiging ontvangen. Sedert hun afscheid op de kostschool hadden ze elkaar niet meer gezien. Aanvankelijk hadden ze nog gecorrespondeerd, stilaan echter vervreemdden ze van elkaar en ten slotte wisselden ze alleen nog een nieuwjaarswens. Blanche had Rosa bijna vergeten, ofschoon ze op de kostschool vertrouwelijk met elkaar hadden omgegaan. Rosa had haar op een avond in de kapel een portret getoond van Gilbert. Hij studeerde in de rechten. Ze vertelde, dat ze hem leren kennen had op haar dorp, waar hij bij zijn oom, de notaris, zijn verlof had doorgebracht. 's Avonds hadden ze geregeld elkaar ontmoet achter het kasteeltje, in het sparrenbos. Gilbert moest nog twee jaar studeren en zou zich voorgoed in de universiteitsstad vestigen.

Dan zouden ze trouwen. Vijf jaar waren sedertdien verlopen. In de laatste brieven, die Blanche van Rosa had ontvangen, werd er steeds minder over Gilbert gerept. Het verwonderde Blanche dan ook niet, dat Rosa met een andere zou trouwen, een ingenieur. Eigenlijk had Blanche dit zo voorzien, want Rosa had te veel temperament om het bij dezelfde vrijer uit te houden. Misschien zou haar huwelijk... Maar Blanche wilde er niet langer over nadenken. De kostschooltijd, waarin de romantiek hoogtij vierde, was voorbij. Ze kon het best zonder haar jeugdvriendinnen stellen. Daarbij, ze had geen behoefte meer aan vriendinnen. Ze had haar werk in de pastorij en ging op in de actie van de onderpastoor, niet zo zeer uit idealisme, waarover de onderpastoor sprak, dan wel uit lust voor het werk zelf.

Die huwelijksaankondiging van Rosa had Blanche dieper getroffen dan ze vermoedde. Ze dacht aan de jongens uit het dorp, die haar ietwat schroomvallig bejegenden. Ze zag het hun aan, dat ze hun gevoelens geheim trachtten te houden. Als ze met haar praatten deden ze zich voornamer voor dan ze waren. Alleen de zoon van de brouwer had haar om een afspraak durven vragen. Ze had lachend geantwoord, dat ze geen tijd had. Hij drong niet verder aan alsof hij te gevaarlijk achtte op het wild uit de pastorij te jagen. En de Zondag daarop kwam Blanche hem tegen met Mariette van de slachter.

Ook de nonnen hadden haar anders behandeld dan de andere meisjes, omdat ze het nichtje van een geestelijke was. De overste vroeg haar of ze soms zin had om in het klooster te gaan. Blanche kon er niet onmiddellijk op antwoorden. Ze had er nooit over nagedacht en vroeg bedenktijd. Blanche vroeg haar biechtvader om raad. Hij zei, dat de roeping vanzelf moest komen, zoals het gaat in de natuur. Het zaad van een korenbloem zal een korenbloem voortbrengen en geen korenaar. Niets laat zich dwingen. Als ze bestemd was voor het klooster of voor het huwelijk zou de tijd het uitwijzen.

Totnogtoe had de tijd niets uitgewezen. Door het klooster voelde Blanche zich niet aangetrokken en Berten Raes, die zogezegd voor haar oom op bezoek kwam, liet haar grotendeels onverschillig. Wel vond ze hem sympathiek en vaak moest ze lachen om zijn studentengrappen, maar als hij vertrokken was liet hij geen leemte na. Misschien was ze toch voorbestemd om te trouwen en kinderen te krijgen. Ze moest toegeven, dat Berten haar waard was. Hij was een kloeke, vrolijke kerel en knapper dan de andere jongens, die ze kende. En toch was ze bevreesd voor het ogenblik, dat hij haar zou vragen. Misschien zou ze er in toestemmen, zijn vrouw worden en verder leven, zonder dat vreemde waarvoor ze geen naam wist en van het leven een roes maakt, zoals ze dit gelezen had in sommige romans.

De onderpastoor zat ontgoocheld in zijn schrijfkamer. Nooit zou er van zijn essay iets terecht komen. Alles wat hij aanving gaf hij op half-weg. Vroeger had hij gedichten geschreven. Vrienden hadden hem gezegd, dat hij zijn proefperiode had doorgemaakt. Van nu af zou hij iets te zeggen hebben, op een eigen manier. Hij bleef dralen, werd onverschillig en legde zich na enige tijd verwoed op de schilderkunst toe. Voor wat was hij eigenlijk geroepen? Voor alles en niets, grinnikte hij. Pastoor Boone had gelijk gehad. Een priester moet zich niet met kunst inlaten. Hij had de mensen hier op het dorp. De laatste weken had hij ze erg verwaarloosd. Zijn moeder had hem gevraagd een heilig priester te worden. Hij was maar een mens. Misschien had hij zich vergist. Hij miste doorzettingsvermogen, misschien wel genade. Nooit had hij vroeger getwijfeld aan zijn roeping. Van kindsaf kon hij zich alleen voorstellen, dat hij priester zou worden. Wellicht was dit te wijten aan zijn opvoeding, aan

de invloed van zijn moeder. Zat het priesterschap hem wel in het bloed? Zijn moeder had hem nooit veel over zijn vader verteld. Op een foto bemerkte hij dat hij een sprekende gelijkenis met zijn vader vertoonde. Zijn vader moest ook een weifelaar geweest zijn, een zwak, licht ontmoedigd mens. Hij stond op en zag de nota's voor zijn essay, die hij omzeggens niet aangevuld had, als verwijtend vóór hem liggen. Zijn werk was mislukt. Sedert jaren had hij af en toe opnieuw vertrouwen gehad in zichzelf. Nu moest hij zichzelf voldoende kennen om in te zien, dat alle pogingen tevergeefs zouden zijn. Als hij weer vrij wou zijn, los van zijn begoochelingen, moest hij afrekenen met zichzelf. Hij greep zijn nota's, verfrommelde ze en wierp ze in de scheurmand.

's Anderendaags wandelde de onderpastoor brevierend in de tuin. Er hing nog een lichte mist. Zijn schoenen waren nat van het gras. Hij werd opgeschrikt door vrouwenstemmen. De werkvrouw en Blanche legden het linnen te bleken. Hij dacht er aan, dat hij de wandelpaden moest volgen. Over zijn brevier heen zag hij het linnen op het gras. Tussen zijn hemden en de lakens, op verloren hoekjes, lagen de broekjes van Blanche. En plots zag hij haar ontkleed. Hij sloeg een kruisteken en beet op zijn onderlip. Zijn hart bonsde, hij werd schaamrood en voelde zijn keel dichtschroeven. Hij zag niets dan nevel om zich heen en wankelde alsof hij in een ravijn dreigde te storten. Instinctmatig stak hij de hand uit naar een boom en voelde een drukking in de oren alsof hij zich in een vliegtuig bevond, dat in een ijlte zakte. Enkele ogenblikken herinnerde hij zich niets meer. Uit de verte hoorde hij een vertrouwde stem. Toen hij opkeek stond Blanche vóór hem. Zij nam hem bij de arm en vroeg of hij duizelig was geworden. Hij antwoordde niet, keek haar strak aan en zag alleen haar ogen, waarin hij angst en medelijden meende te bespeuren. En plots voelde hij zich niet meer alleen.

Geluk? Wat is het geluk?, vroeg hij zich af. Maar had hij het recht zichzelf vragen te stellen? Wat er in hem omging was geen geluk. Als priester moest hij dit weten. Wellicht was het alleen drift. Met weerzin dacht hij aan vrouw Van Hauwaert. Ze was een hoer. Nooit zou hij nog een voet in ‘De Dragonder’ zetten. En Blanche? hoorde hij spottend vragen. Was ze niet evenzeer van vlees en bloed? Op het seminarie had hij een

verhandeling geschreven over ‘Ego Flos’ van Gezelle. Ja, zo was ze, niets dan een blomme. Dat Blanche rein was en onschuldig had hij in de biechtstoel kunnen vaststellen. Zonder het zelf te bevroeden zong ze de lof van God s schepping. Iets in hem zei, dat hij een perfecte leugenaar was. Hij schreef aan Blanche eigenschappen toe, die ze niet bezat. Hij beriep zich op zijn dichterlijke natuur om haar voor te stellen als een bovenaards wezen. Ze was een vrouw als een andere. Als hij zich tot haar aangetrokken voelde was het alleen uit drift, die hij trachtte te vermommen. Elke liefde begint als een sprookje en eindigt in een bed. Was hij daarom priester geworden? Had hij niet genoeg aan God? Waarom liet God hem dan alleen? Waarom zei de kerk, dat hij de vrouw moest verzaken? Een belachelijke vraag, grinnikte hij. Een priester had zich alleen met geestelijke zaken bezig te houden. Was men echter vergeten, dat een priester ook een mens was? Waarom had God hem laten geboren worden als een doodgewoon schepsel? Waarom mocht hij Blanche niet liefhebben? Zonder haar verwezenlijkte hij niets meer. Had hij haar niet nodig voor zijn geestelijk werk? Ze zou hem de bezieling schenken, de stimulans om te volharden in zijn apostolaat. In haar zou hij de kracht vinden zoals Dante in Beatrice voor zijn scheppende arbeid. Nee, hij trachtte zich te verontschuldigen. Als hij oprecht was moest hij bekennen, dat hij een zwakkeling was. Had hij zelf niet gepredikt, dat het geluk alleen in de onthechting bestaat?

Na het avondmaal kuierde Blanche in de boomgaard. Ze stond stil bij de kerselaar en trok de onderste takken omlaag om de vruchten te plukken. Hoger hingen de rijpste kersen. Ze strekte de armen opwaarts, sprong en liet zich aan een tak bengelen. Ze klemde haar voeten rond de stam, trok zich met haar gespierde armen op en klauterde in de boom. Hoger wou ze, tot in de top van de kerselaar. Aardig, amper vier meter hoog, zag ze alles anders. Tussen de blaren liet ze haar blikken dwalen over de tuin, de akkers en de Leie. Nabij de brug lag een schip gemeerd, waar gisteren een kind geboren was. De schipper was naar de pastorij gekomen om de doopplechtigheid te regelen. Morgennamiddag zou ze de onderpastoor het kind dopen. De onderpastoor.... Vanmorgen was ze geschrokken. Ze was net bijtijds gekomen om de onderpastoor bij de arm te grijpen. Ongetwijfeld, hij was overwerkt. Laat in de nacht had ze, toen ze uit haar droom wakker schrok, licht gezien in zijn kamer. 's Morgens had ze er met haar oom over

gesproken. Hij had er niet veel aandacht aan besteed. Hij zei alleen, dat de onderpastoor wel vanzelf zou wijzer worden. Vroeger had hij ook zoveel gewerkt en die litteraire bevliegingen van de onderpastoor zouden wel ophouden. Ze zou de onderpastoor waarschuwen. Hij had rust nodig. Het verwonderde haar, dat hij nog niet terug was van een ziekenbezoek. Ze had zijn avondmaal op zij gezet. Nu wou ze hem verrassen en een schaal kersen voor hem plukken. Als ontwakend uit haar mijmeringen, werd ze er zich van bewust, dat ze in de kerselaar was geklomen. Ze had kersen geëten zonder de smaak er van te genieten, als een automaat. Ze trok een tak nader, waaraan de roodste kersen hingen, doch liet hem onverhoeds zwiepen. Die kersen waren voor de onderpastoor. Ze zou eerst een korf halen en de kersen daarna komen plukken. Ze bukte zich om een tak te grijpen en naar beneden te komen. Ze schrok. Achter de haag rond de boomgaard stond de buurman haar te bespieden. Ze zag nog nauwelijks de verschrikte ogen van de bespieder, die zich terugtrok, duizelde, greep in het ijle en viel...

De onderpastoor fietste voorbij de kerk. Hij keek op het torenuurwerk. Meer dan een uur over tijd. En hij moest nog een deel brevieren vanavond. Hij schrok op, achter zich hoorde hij iemand roepen. Hij keek om en zag een hijgende fietser, die hem achterna was gerend. De onderpastoor stapte van zijn fiets en vroeg wat er voorgevallen was. De jongeman, hij herkende hem niet onmiddellijk, hijgde almaardoor. Wellicht was er een ongeluk gebeurd. Misschien had iemand een beroerte gekregen. En toen kwam het er uit, hortend en stotend, een moord! Wat een moord? Als hij goed begreep was vrouw Van Hauwaert vermoord. De jongeman sprak over een mes, een trein. En dat het wreed was, meneer, wreed!.... De onderpastoor maakte rechtsomkeer en snelde naar de pastorij. Hij wierp zijn fiets tegen een grafzerk en liep in de sacristij om het H. Oliesel. De jongeman wachtte hem op. Waar ze voorbijrenden stonden de mensen in groepjes te praten. De onderpastoor zette zijn hoed in de nek en beet op de tanden. Aan ‘De Dragonder’ stond het zwart van het volk. Ze zijn daar!, werd er geroepen. Er kwam wemeling in het volk en spanning alsof de eindspurt van een straatkoers werd betwist. De onderpastoor sprong van zijn fiets. En toen viel de stilte in....

De onderpastoor zag lijkbleek zegden de mensen. Hij kwam in de gelagzaal. Er was niets uitzonderlijks te bespeuren. Op

de toog stonden twee half ledige bierglazen en de klok tikte voort alsof er niets was gebeurd. De zuster van Van Hauwaert kwam de onderpastoor tegemoet. Ze wou iets zeggen, maar haar mondhoeken vertrokken tot een geluidloze schrei, die haar lelijk maakte en grotesk. De onderpastoor volgde de vrouw in de gang, die naar de keuken en de trap leidde. Links stond de keukendeur op een kier. Aan tafel zat een man, Van Hauwaert, in zijn hemdsmouwen. Wezenloos, als met een versteende blik, staarde hij voor zich uit. De onderpastoor zag een krijtwit gelaat en een stoppelbaard alsof de man sedert een week niet meer geschoren was. De onderpastoor draalde even. Van Hauwaert's zuster trok aan zijn mouw. Hij begreep en volgde de vrouw naar de overzijde van de gang, waar ze de trap opgingen.

De vrouw opende de deur van de kamer, die op de binnenplaats uitgaf. De gordijnen waren dichtgeschoven. Niettemin had de Junizon in de broeiendste uren de kamer doorzond en een geur van zweet en klamme lakens waarde er rond. De onderpastoor vroeg of er kaarsen waren en gewijd water. De vrouw knikte en schoof de gordijnen open. Buiten schemerde het reeds. De vrouw stak de kaarsen aan, die op de schoorsteen naast het kruisbeeld stonden. De onderpastoor schoof nader. Hij ontwaarde een gestalte in het bed. Over de dode lag een laken gespreid. De onderpastoor zette de H. Olie op de lavabo, dopte een palmtakje in gewijd water en sloeg een kruis. Hij gaf teken, dat de vrouw het hoofd van de dode zou ontbloten en drenkte de propjes watten in de H. Olie. Misschien zou God zich nog over vrouw Van Hauwaert ontfermen. Hij had Goddank, de ogen van de dode waren gesloten. Dat had wellicht Van Hauwaert's zuster gedaan. Hij zalfde de oogleden. In zijn verbeelding zag hij de ogen, die tot een schrikbeeld van angst en verwijt waren verstard. Hij zalfde de oren, de neus en de mond. Aan de kin kleefde nog bloed. Maar die mond... Andere doden lagen rustig, glimlachend, alsof zij gestorven waren in een visioen. Hij vroeg om de handen en de voeten van de vermoorde te ontbloten. De vrouw weifelde even. Totnogtoe lag de dode tot aan de kin gedekt. De vrouw poogde de armen van haar schoonzuster boven de deken te trekken, maar de armen waren al stijf. Met een hopeloos gebaar rolde ze de deken op tot aan de handen. En toen zag hij de snede, dwars door de keel. De lakens waren doordrenkt van het bloed. Over de borst van de vrouw, wier hemd opengereten was, waren bloeddroppels ge-

stold. De onderpastoor boog zich over de dode. Onder zijn schaduw kreeg het lichaam, dat lichtgeel geworden was als kaarsen die in het daglicht staan, een blauwe weerglans. Onwillekeurig herinnerde hij zich zijn laatste bezoek. Hij zag het kind aan de borst van de moeder. Hoelang was dit al geleden? Hij wendde zijn blik af, bad en vergaf...

Er werd verteld, dat Blanche van de pastoor haar voet had gebroken. Ze was in de kelder gevallen. De dokter had haar in zijn auto naar een kliniek gevoerd. En nu was ze al terug. Meer werd er niet over gezegd. Bij de Van Hauwaert's, daar was het wat anders! Daar zit die man nu, alleen. En met twee kinderen. Het jongste begint nog maar te lopen. Ik heb het altijd gezegd, daar zou niets goeds van voortkomen. Die man van haar was veel te lamlendig. Waar had hij toch zijn zinnen op gezet om met zo'n schepsel te trouwen? En weet ge wat hij zegt?... Dat ze hem nooit heeft bedrogen!... En die Pieters dan? Wie had dat durven denken? Zo'n stille jongen. En zulke toeren uithalen. Dat wijf heeft hem zot gemaakt. Hebt ge hem gezien?... Hij was in brokken en stukken. Zijn hersens hingen nog aan de wielen als de trein in het station stilstond. Een schande is het. En dat zo iets bij ons moet gebeuren. Wat zal de pastoor daarvan zeggen? En de onderpastoor? Hij is dat wijf gaan berechten. Maar dat zal niet veel hebben gebaat. Voor zo'n hoer bestaat alleen maar de hel. Ze heeft ze verdiend, ze heeft het zelf zo gewild.

De Zondag daarop was het kermis. De oude vrijsters verwachtten er zich aan, dat de onderpastoor het eens goed zou zeggen. Ze spitsten al hun oren toen hij op de preekstoel klom. Ja, het zou hun deugd doen, die jonkheid van vandaag. God laat soms het kwaad toe opdat de ogen van de zondaars zouden opengaan. Maar de onderpastoor zinspeelde niet op het drama. Hij verzocht om een gebed voor de doden. Als hij de naam van vrouw Van Hauwaert uitsprak kuchten ze eens. Ze deden alsof ze baden en keken elkander heimelijk aan.

Blanche zat vóór het venster in haar kamer. Haar gebroken voet rustte in een gipsverband op een stoel. Ze voelde geen pijn meer, alleen verveling. Honderdmaal had ze op de bloemen van het behangsel gestaard en de vliegen gade geslagen, die rond de lamp cirkelden. Soms hield de pastoor haar gezelschap, maar het bracht weinig afwisseling. En de onderpastoor deed zo vreemd. De zeldzame keren, dat hij haar bezocht, vond hij

een verzinsel om zich niet langer te moeten ophouden. Ze was net een vreemde voor hem geworden. Ze voelde, dat hij haar trachtte te ontwijken. En toch verlangde ze naar hem. Vandaag was hij haar nog niet komen bezoeken. Ze had hem verwacht na de hoogmis. Telkens er beneden een deur openging luisterde ze verwachtend. Alleen de werkvrouw kwam naar boven om het middagmaal op te dienen. En na het middagmaal de pastoor. Ze voelde zich in verlegenheid gebracht alsof ze iets niet geheim zou kunnen houden. Ze trachtte zich opgewekt voor te doen, te praten en te lachen. De pastoor liet een fles wijn opdienen. Ook voor ons is het kermis, zei hij. En hij stak daarbij een sigaar op. Hij ging vóór het venster staan en zei, dat het een hemels weer was. Wat, zit ge hier nog altijd met de vensters gesloten? Hij rukte een venster open en keek naar de rivier, die kalm lag als een vijver. Het bezoek hinderde Blanche. Ze wou alleen zijn. Het werd tijd voor de vespers. Eindelijk vertrok de pastoor. Blanche schonk opnieuw een glas wjn in en dronk het in één teug leeg. Ze voelde zich als van de aarde opgenomen en schoot plots in een lach. Alles leek haar zo gek vandaag. Ze voelde zich net alsof ze in een schommel zat. Ook de tafel, de fles, de glazen en de borden schommelden mee. Halt, niet zo vlug! Ze greep de slingerende beldraad boven de tafel. Enkele ogenblikken later hielp de werkvrouw haar te bed. Weldra vielen haar oogleden dicht.

Ze zat naast de onderpastoor op de bank in de tuin, alleen. De avond viel in. Aan de overkant van de Leie kon men de knotwilgen, waarmede de weiden afgebakend waren, niet duidelijk meer onderscheiden. Er bleef alleen nog een donkere streep over in het verdoezelende, asgrauwe landschap. Ze zat in haar zomerkleedje en werd een kilte gewaar. Ze schoof nader en leunde tegen de onderpastoor aan. En warmere golf sloeg als in een zeebad over haar schouders. Ze vlijde haar hoofd tegen zijn schouder en rook de geur van wijn en tabak. En onverwachts sloeg hij zijn arm rond haar middel. Terzelfdertijd voelde ze angst en begeerte. Ze wou hem kussen, op de mond. En zijn handen in de hare nemen, voorgoed. Vrees weerhield haar. Misschien werden ze bespied. Een gestalte sloop nader, ritselde door het struikgewas. Ze wou opspringen en vluchten. Op hetzelfde ogenblik hoorde ze een schaterlach. En plots stond de buurman grijnzend vóór haar....

Blanche schrok wakker. Het harde daglicht verblindde haar even. Angstvallig keek ze om zich heen, alsof ze er voor bevreesd was dat ze in werkelijkheid de droom had beleefd. Goddank, het was maar een droom. En toch voelde ze zich schuldig. Wat ze had gedroomd had ze, zonder er zich vroeger bewust van te zijn, sedert weken verlangd. Voortdurend was ze met de onderpastoor begaan geweest. Ze schaamde zich. Ongetwijfeld had de onderpastoor haar gevoelens doorgrond. Wellicht had hij haar alleen nog beleefdheidshalve een bezoek gebracht. Zo was het best, voortaan zou hij haar als een vreemde bejegenen. Ze voelde een leegte in haar, een doelloosheid, waarvan ze het einde niet voorzag. Het kermislawaai drong tot de kamer door als een verre echo, die haar weemoedig stemde. Het getjangel van paardenmolens en de huilerige romantiek van Tino Rossi. In de herbergjes werd er gedanst. Vroeger was Blanche er voorbij gewandeld zonder er aandacht aan te geven. En nu, alleen in haar kamer, zag ze het leven alsof ze er in meegesleurd werd. Ze zag niets dan jonge, vrolijke mensen. Over de brug stroomde het volk naar het dorp. Jongemannen, in groepjes, stapten de meisjes achterna. De meisjes keken om en gichelden. Schertsend keken ze de jongens uitdagend aan en stapten mee op, arm in arm.

Er werd geklopt op de kamerdeur. Ontsteld vergewiste Blanche er zich van of ze behoorlijk gedekt lag. Ze trok de deken over haar schouders en zei, dat er geen belet was. De onderpastoor kwam binnen. Verward beantwoordde ze zijn ‘goedendag’. Hij ging naast het bed op een stoel zitten en vroeg of hij een sigaar mocht opsteken. Ze knikte. Enige ogenblikken zat hij spraakloos, benard. Hij had een boek voor haar meegebracht. Hij moest het niet meer terug hebben, zei hij. Ik heb geen boeken meer nodig. Er zijn te veel dingen in het leven, waaraan de mens zich wil hechten. Wij worden er niet gelukkiger om. Ik heb te veel ambities gehad. Hij glimlachte en zweeg. In ‘De Panne’ zette men een nieuwe plaat op: ‘Je me marie demain’. Wij moeten het geluk niet zoeken op deze wereld, vervolgde de onderpastoor. Er is alleen maar vrede in ons als we onze hartstochten hebben verzaakt. Hij stond op en gaf haar het boek: ‘De Harp van Sint Franciscus’. Ze wou iets zeggen, maar wendde het hoofd af. En zonder te weten of het van vreugde was of verdriet begon ze te snikken, zonder verweer....

Remi Boeckaert.

Akte van Geloof

'k Geloof in u, o vrouw. Uw borsten zijn zo warm en week
alsof ik vogels in mijn handen zou gevangen houden
en bang hun bloed zou voelen slaan. Uw aangezicht is bleek
maar in je bleekheid staan uw ogen, waar mijn driften lauwden.

Want 't is steeds naar uw goedheid dat mijn droefheid naakt
en niets is beter dan een woord dat zegt hoe te bezinnen.
En 't is steeds aan uw mond dat mijn geluk ontwaakt
want hij die zich gelukkig weet kan schoon en rijk beminnen.

En ik geloof in u, o vrouw, die elke koorts genas,
gij die steeds offert met uw vlees en ster wordt in de nachten,
van 't oude leed niet spreekt nog van de zondaar die ik was
en mij uw handen reikt alsof ze mij vergifnis brachten.

En elke zomer zocht ik andre kleur en andre zang
en nieuwe bloemen maar het was of 'k in de spiegel had gekeken
en steeds mijn donker aangezicht aanschouwd' en 'k vond vol bang
geluk dat Nieuwe toen mijn handen langs uw lichaam streken.

Zo blijf ik aan uw dis gezeten: gij schenkt goede wijn.
En voor dit al, geliefde vrouw, blijf ik in u geloven.
Alles wordt goed bij u al moest het dan de Dood ook zijn
want hij die zich bemind weet ziet geen lichten doven.

Pieter Aerts

Akte van Hoop

Ik hoop dat gij uw handen op mijn hoofd zult leggen
en in uw warrem nacht-gewaad mijn lichaam hult
en dat gij goede woorden aan mijn mond zult zeggen,
de weemoed en de schemer met uw liefde vult.

Ik hoop dat gij mijn wildheid zult vergeven.
Ik ben een hond. 'k Heb honger naar uw vlees, dat wreed
schijnt in zijn witte rust; mijn klamme lippen beven,
'k heb dorst: geef mij te drinken van uw bitter zweet.

Ik hoop in u, volwassen vrouw, met kinderogen,
ik hoop in u en in het speeksel van uw mond,
die zoveel heeft gebeden, zoveel heeft gelogen
maar waar 't gebed en elke leugen aan verzwond.

Ik hoop - want er zijn harten die niet meer genezen,
en ieder woord brengt geen verlossing voor 't verdriet -
dat in uw ogen ik de dood zal kunnen lezen,
dat uw gekreun 't refrein wordt van een stervend lied.

Want zô, mijn lichaam parend aan uw duizend driften,
zo hoop ik voor de poorten van de hel te staan,
zô, drinkend aan de gouden bekers van uw giften,
en rijk aan pijn, zo hoop ik naar de Dood te gaan.

Pieter Aerts

Akte van Liefde

Ik heb u lief want gij geurt naar de bloemen, naar de wind
en gij hebt mij genood ter goede warmte van uw woning
waar gij de stille gastvrouw waart en mij verheugd uw honing
hebt aangeboden... uw mond sprak met de lippen van een kind.

Ik heb u lief en lijk een moeder met haar kind zou doen
vol vreemd-bevreesd geluk heb ik uw rijke haar ontbonden
met trage hand en in het gulzig paren onzer monden
verlang ik u en proef ik telkens weer de eerste zoen.

Ik heb u lief en min met gans mijn donkre mannenkracht
en zal niet vragen naar uw heiligen, zo vaak aanbeden,
want zij bestaan niet meer maar slechts mijn hand en koorts, uw leden
en zwoele adem, verder niets dan 't zingen van de nacht.

Ik heb u lief en liever dan de god, die ik verliet.
Wanneer gij straks uw kinderarmen langs mijn hoofd laat dijzen
zullen wij als gebonden bloemen uit het duister rijzen
een biecht wordt dan mijn zoen, een dronken rijkdom mijn verdriet.

Ik heb u lief. Mijn liefde hunkert naar uw diepe schoot
en als de Dood dan komen zal wanneer ik lig gebogen
over de schemer van uw haren, vrouw, en van uw ogen,
ontvang ik Hem lijk gij me hebt ontvangen, schoon en groot.

Pieter Aerts

Akte van Berouw

Het spijt me vrouw, gij die de hoogste vlammen vraagt
dat ik slechts asse geven kan die na bleef branden,
o vrouw, gij die onder uw kleed uw giften draagt
en ik die niets kan geven dan mijn klamme handen.

Ik heb u nooit genoeg geprezen of bemind,
ik heb mij nooit genoeg gespiegeld in uw ogen,
ik was de bedelaar, de zondaar en het kind
en elke nacht werd fluistering een schone logen.

Al heb ik u bezeten, 'k heb u nooit gekend
want van uw schoot bleef mij het lijden ongeweten
en 'k heb u nooit met woorden of met 't hart verwend
en nooit uw warme zachtheid aan mijn drift gemeten.

Gij vraagt mij naar de schoonste vlammen, lieve vrouw,
en gij wordt goddelijk en ik ben beest gebleven.
In leven en in sterven blijft dit laat berouw
want 'k heb u niets dan vuile, oude as te geven.

Pieter Aerts

Still More Brains

Na de lectuur van meesterwerken als ‘Le Rouge et le Noir’ en ‘La Chartreuse de Parme’ vraag ik me weer eens af wat ik er uit onze romanproductie zou kunnen tegenover plaatsen. En ik vind niets. Het feit dat ik me zoiets afvraag is reeds symptomatisch - ik beeld me even in: zou een Engelsman ook aanstonds die vraag stellen? - doch dat ik me die vraag ‘weer’ eens heb gesteld wijst op een nog veel ellendigere toestand. Er kleeft iets ziekelijks aan. Alsof een phobie aan de grondslag ervan lag.

Het is echter een feit dat we geen grote romankunst bezitten. De doorsnee Vlaamse romanschrijver laboreert op dit ogenblik nog vlijtig op de schoolbanken, en al bezitten we in ‘Joachim’ en een paar andere werken enkele lichtpunten, toch zijn we, globaal genomen, nog nergens. Een vluchtige kijk op de productie, alleen maar van Fransen en Angelsaksers toont dit overduidelijk aan, en als we de vermetelheid zo ver drijven ook het verleden in de vergelijking te betrekken, zinken we gewoonweg in het niet.

Maar laten we het verleden rusten. Stelt men zich voor, dat de Vlaming op dit ogenblik in staat zou zijn een boek te schrijven als ‘Time must have a Stop’? Het antwoord is niet twijfelachtig. In het Engels en het Frans worden op dit ogenblik spelenderwijs, door tweede- en zelfs derderangschrijvers romans geschreven die gerust de vergelijking kunnen doorstaan met de producten die wij met vreugde als een vooruitgang en een aanwinst in onze letteren begroeten. Het publiek vergist zich niet zodanig wanner het Franse of Engelse boeken verkiest boven Vlaamse. Doch de Vlaamse schrijver vertoont een neiging om elke koelbloedige confrontatie met dit feit te ontwijken. Het is gemakkelijker.

Een voorbeeld. In hoeveel Vlaamse romans vindt men bv. de verfijnde hoogstaande conversatie, teken van hogere cultuur, over politieke, philosophische, morele of culturele onderwerpen, zoals men die vindt bij een Huxley? Nergens. Ten eerste, de Vlaming heeft hierover nog geen gevormde mening, en is in het gunstigste geval alleen bekwaam zulke conversatie te volgen, maar hoegenaamd niet in staat er wezenlijk deel aan te nemen met enige kans op het slaan van een behoorlijke figuur. Ten tweede is hij over het algemeen ook niet bekwaam een natuurlijke conversatietoon over ietwat verhevener of abstracte onderwerpen te vatten. Indien hij hiertoe toch een loffelijke poging aanwendt, dan klinkt alles schools, gemaniëreerd en even on-

natuurlijk genoeg om alle effect te missen. Juist wanneer de jonge man ‘groot’ wil doen voelt men het duidelijkst dat hij het nog niet is en glimlacht men. Hoe zouden wij er trouwens in slagen een hoogstaande gedachtenwisseling neer te schrijven, daar waar er in het Vlaamse maatschappelijke omgangsleven schier geen voorbeelden van voorhanden zijn? We hebben geen hoogstaande conversatie-traditie, we hebben geen beschaafde conversatie-stijl, we hebben in de dagelijkse omgang slechts sporadisch zulke verfijnde vormen. Hoe zouden we ze in een boek anders dan onbeholpen tastend of navolgend kunnen creëren? We zullen moeten wachten op het ontstaan van een Vlaamse intelligentia met beschaafde traditionele omgangsvormen, i.a.w. met een eigen ‘stijl’.

Een ander voorbeeld. Waar vindt men in een Vlaamse roman een machtige en diepe ontleding der hogere kringen, zoals bv. in het tweede deel van ‘Le Rouge et le Noir’ of ‘La Chartreuse’, met erop geënt ontleding en critiek van de ganse maatschappij en maatschappelijke idealen van een tijdperk? Men zou lang zoeken, omdat de Vlaming in het verleden tot deze kringen geen toegang had. Wat hierover, historisch gezien, ook te zeggen valt, het is een feit dat het voor de doorsnee Vlaamse schrijver vooralsnog een volledig onbekend gebied is. Door dit voorbeeld begint men reeds duidelijk te onderscheiden, dat we niet met een zuiver litterair probleem te doen hebben.

Doch de doorsnee Vlaming schijnt, en dit is erger, maar heel weinig intellectuele behoeften te hebben. Hij heeft niet alleen ‘lack of brains’ maar hij heeft in een niet onaanzienlijke mate lak AAN ‘brains’. Hoeveel Vlamingen interesseren zich voor wijsgerige vraagstukken en stromingen? Hoeveel zijn er wie de zin van de geschiedenis, de ontwikkeling van de beschavingen en dgl. enig belang inboezemt? Waar passioneert men zich bij ons voor geestesproblemen? Ik ken er velen, niet het minst ‘intellectuelen’, die voor deze vragen minachtend de schouders ophalen. Ik heb me soms zelfs afgevraagd of de Vlaming nog wel wenste een beschaafd mens te zijn. Ik zal me wachten te veralgemenen, doch ik ken er die ook voor dit woord de schouders ophalen en een vijandige houding ten toon spreiden. Iets als zelfmoord uit moedwil. Doch zonder zover te willen gaan: het is een feit dat de doorsnee ontwikkelde Vlaming nog aardig achteruit staat bij zijn collega's uit, laten we zeggen Frankrijk en Engeland. Peilhoogte kan men met alle gemak nemen in kranten en tijdschriften, onder het driedubbel oogpunt van gehalte, omvang en aantal. Wie ontnuchterd wil worden moet dit middel maar eens beproeven.

Dit algemeen gebrek aan intellectuele traditie impliceert

een gebrek aan algemene kennis van de wereld, aan geestelijke achtergrond, aan geestelijke substantie. Wanneer zich op dit vacuum een romanschepping komt plaatsen, zelfs ingegeven door authentiek kunstinstinct, blijft aan de grondgeledingen ervan een leegte bestaan, een hiatussen-complex, dat door niets kan gecompenseerd worden en voor de roman, die genuanceerde en liefst volledige levensprojectie is, van essentieel belang is. Het is toch evident dat wie deze volledige levensaanvoeling niet bezit noch deze verhevenste synthetische vormen van levenskennis, nooit in staat zal zijn algemene of algehele menselijke belangstelling te verwekken. En zeker zal hij nooit kunnen gerekend worden bij de denkende elite van het mensdom. Vooral in de letterkunde en binnen de letterkunde vooral in het proza betekent zulke leemte een onoverkoombare handicap. We hebben in de loop der tijden veel schilders met wereldfaam voortgebracht, doch stel in het buitenland maar een enquête in naar onze prozaschrijvers! Het argument van de geringe uitstraling van het Nederlands wordt ingegeven door vrome struisvogelpolitiek. Zie bv. Skandinavië. Zie de rol van een Ibsen, Strindberg, Kierkegaard. Zie onze eigen Ruusbroek. (Want we moeten hoger viseren dan het commerciële en volkse succes van een Gulbranssen) De geest waait waar hij wil en breekt tenslotte overal door. Alleen waar gebrek aan geest heerst is er geen kans tot doorbraak. De wekroep van Vermeylen is actueler dan ooit. We zijn sedertdien wel een paar sporten hoger geklommen, en hierom ere wie ere toekomt, doch niettemin staan we nog altijd met het gros onzer effectieven tamelijk naar beneden op de ladder.

We staan nu ver genoeg in onze materiële en sociale ontvoogdingsstrijd, en, alhoewel we de versteviging van deze onvervangbare basis niet uit het oog mogen verliezen, wordt het met de dag meer en meer tijd dat we geleidelijk aan onze geestelijke belangstelling in alle richtingen de wereld insturen. Het onderwijs in al zijn vormen heeft hier een onschatbare rol te vervullen. Tal van andere instanties kunnen een hand toesteken. Doch uiteindelijk moet het uit onszelf groeien. Indien de wekroep ‘more brains’ gericht werd tot mensen die er geen aanleg voor bezitten, zal alle artificieel gehits slechts misbaksels voortbrengen. Doch ik betwijfel of de plastische natuur van de Vlaming zich verzet tegen het aankweken van ‘brains’. Hoevelen zijn er in ons verleden niet opgestaan die ze bereikten via de Franse cultuur? Volgens de logica moeten we in staat zijn in de toekomst veel meer te bereiken langs de wegen van onze eigen geestesstructuur. En een flinke dosis Franse geest kan hierbij alleen maar een prikkelende en levenswekkende uit-

werking hebben. Ik beschouw zelfs het wagenwijd openwerpen van onze grenzen en een brede contactname met het beste uit het buitenland als een onmisbare aanvankelijke saneringskuur voor onze zelfgenoegzame eigenwijsheid. Terwijl de osmose zich voltrekt zullen de eigen krachten dan maar sterk genoeg moeten blijken. Wie leeft zal zien.

Erik van Ruysbeek

Herfstliedje

Hele zwermen kraaien rond mijn buiten...
Kouwlijk blaat een schaap. In 't naakt geboomt
zit de wind een klaagliedje te fluiten,
wijl de bleke dag langs de einders loomt.

Ergens op 't gehucht is men aan 't dorsen.
Kinderengejoel klinkt heinde en ver.
Wie kan deze kleine weemoed torsen,
nu het licht vervaagt en de avondster

in de vrieslucht glariet en de koeien
hoesten in het witberijpte gras?
Kon ik als die kinderen nog stoeien...
- Weet gij nog, mijn broer, hoe schoon het was

in ons hoge huis... jasmijnenstruiken...
Moeder riep voor 't dampend avondmaal,
dat wij van op 't grasplein konden ruiken,
vader stond te roken in 't portaal.

Weet gij nog? - Helaas! Zovele jaren...
Allerzielen nadert. Op uw graf,
vader, ritselen de dorre blaren.
Moeder is niet ver van u meer af...

Jan van den Weghe

Het merkteken van Maurits Dekker

Het is een gemeenplaats geworden, te zeggen dat, om het dan nog zeer euphemistisch uit te drukken, de Vlaams literatuur in Nederland een beetje op de ‘achtergrond’ wordt gedrongen. Het ligt niet in mijn bedoeling dit probleem hier opnieuw aan te snijden en na te gaan wie, voornamelijk voor de bestendiging van deze toestand, schuld draagt. Roelants, van Duinkerken, en zovele anderen nog die er het fijne kunnen van weten, hebben er hun mening over neergeschreven. In alle eerlijkheid moet in elk geval worden toegegeven dat de verspreiding van en de propaganda voor het Vlaamse boek in Nederland wel opnieuw onder ogen zou mogen worden genomen. Vooral omdat in de meeste gevallen het Nederlandse boek in de boekhandels van onze steden wél direct verkrijgbaar is. Het kàn zijn dat de respectievelijke uitgevers de omzetcijfers voor Vlaanderen der werken van Ferdinand Langen, Anna Blaman, Simon van het Reve, Simon Vestdijk, of wie dan ook, wel een beetje aan de lage kant vinden. Daarvoor treft de boekhandel echter geen blaam. Recensies in dagbladen of tijdschriften zullen hieraan overigens ook bitter weinig verhelpen. Men kan het betreuren of niet. Vast staat dat die auteurs het in Vlaanderen bij de grote massa niet ‘doen’. Zomin overigens als een flink deel van de hoofdzakelijk psychologisch ingestelde Vlaamse romans inslaan.

Er zou daarenboven nog te redetwisten zijn over de vraag welke precies de redenen zijn van het momentele succes van ‘Eenzaam avontuur’ in Hollands ‘letterlievende’ kringen. Ik zie nog steeds een groot onderscheid in de wegen, via welke een lezer tot een bepaald boek kan komen. Belangstelling, plicht of doodgewone nieuwsgierigheid, het zijn alle mogelijkheden, die elk een zo heel andere instelling ten opzichte van het literaire werk impliceren. En de verhoudingen liggen zeker nog helemaal anders, zo ook het ‘smaken’ en appreciëren ter sprake komt.

Er is echter het gevaar dat mét het afwijzen van ‘Jacques en Jacqueline’ (F. Langen) of ‘De avonden’ (S. van het Reve) om maar twee voorbeelden te noemen, àlle Nederlandse romans door de doorsnee-lezer in Vlaanderen worden verworpen. Dat zou betekenen dat het zeer heterogene gezelschap, waarin bv. voorkomen Jo Boer, Jan Mens, Aar van de Werfhorst, Maurits Dekker, Cor Bruijn en Clare Lennart vereenzelvigd zou worden met de niet minder disparate groep, met namen als W.F. Hermans, F. Bordewijk of A. van der Veen. Voor Jo Boer schijnt

alles nog wel los te lopen: ze maakt, en blijkbaar niet alleen in Vlaanderen, een goede beurt, Greshoff's gering enthousiasme ten spijt.

Hetzelfde kan volstrekt niet gezegd van Maurits Dekker. Ik zou er willen aan toevoegen: Helaas niet! Want Dekker lijkt me een auteur, die een ruimer aandacht overwaard is. Niettegenstaande hij vroeger bewees er op tijd en stond niet voor terug te schrikken aan de parapsychologie bouwelementen voor zijn romans te gaan ontlenen, is hiervan in 'Het merkteken',[(1)] zijn laatste werk, niet erg veel meer te bespeuren. Daardoor onderscheidt hij zich van de meeste van zijn tijdgenoten. Ik heb dikwijls de indruk dat velen van hen, zonder daartoe de nodige capaciteiten te bezitten, een Vestdijk willen evenaren, of aan hun scheppingen een zeker cachet van originaliteit pogen te geven door zich bij voorkeur te bewegen in een irreële wereld. Wat er ook van zij, in 'Het merkteken' is er geen sprake van een zoencomplex, noch wordt een 'verhaal waar ze om huilen kunnen' in de roman verwerkt, en er worden ook geen vaders in uitgetekend die, van alle luister ontdaan, op de plee zitten.

'Het merkteken' brengt gewoonweg beelden uit het leven van een Amsterdamse arbeidersfamilie, juist vôôr en tijdens de eerste wereldoorlog. Met dat 'gewoonweg' bedoel ik volstrekt niets pejoratief. Integendeel. Ik kan de idee niet van me afzetten, dat het veel gemakkelijker is een novelle zoals 'Electrotherapie' te schrijven, dan een zô suggestief beeld van het vooroorlogse Amsterdam op te hangen, als Maurits Dekker hier doet. In elke roman speelt het mentale voorbereiden van de lezer, om tot een gevoel van begrip van en sympathie voor de acterende figuren te kunnen komen, een grote rol. Dekker weet hoe hij dit kan bereiken. Zijn personages, hoe uiteenlopend hun psychische gesteldheid ook moge zijn, wekken medevoelen en begrip. Zo Arend Weenink, de kleine meubelmaker, die zijn vruchteloze strijd levert tegen de intenser doorgevoerde mechanisering van zijn vak, die meteen ook grote bressen zal slaan in de arbeidsvreugde en in het heerlijke gevoel een vrij en onafhankelijk ambachtsman te zijn. Zo zijn zoon Hugo, met zijn teer gestel en zijn artistieke neigingen, die zijn weg door het leven zoekt, en aanvankelijk vrij veel in beslag genomen wordt door eigen moeilijkheden en eigen problemen. Zo ook de tweede-plans-figuren. Alhoewel, naar ik vermoed, Dekker in Hugo Weenink het hoofdpersonage van 'Het Merkteken' zag, - de titel slaat op hem terug, hij is de gemerkte - lijkt me de betekenis van het boek toch het grootst in de schildering van de te-

(1) Amsterdam, Moussault's Uitgeverij, 1949.

leurgang van het ambachtswezen. Hiermee wordt overigens het best aangeknoopt met vorig werk van Maurits Dekker, waarin herhaaldelijk de controverse tussen techniek en ambacht als een soort van ‘Leitmotiv’ werd aangewend. Men ziet: On revient toujours à ses premiers amours!

Arend Weenink uit op zeker ogenblik de mening, dat het handwerk nooit verloren zal gaan. Tijdens een bezoek aan een gemechaniseerd timmerbedrijf, waartoe men hem na lang argumenteren heeft weten te overhalen, laat hij zich nochtans ontvallen: ‘Daaraan gaan we naar de bliksem, niet wij alleen, maar heel die stomme wereld, die de mensen hun werk, hun enige plezier, heeft afgenomen.’ Die enkele zin karakteriseert meteen een groot deel van het boek. Het is anderzijds een van de zeldzame zinnen, die herinneringen wakker roepen aan de vroegere, zeer militante Dekker. En dàt precies is nieuw. Heeft Maurits Dekker zijn gevoel voor humor bewaard, hetzelfde kan niet gezegd van zijn fanatieke betoogtrant, die bv. in ‘De menschen meenen het goed met de menschen’ zo sterk opviel. ‘Het merkteken’ is ‘in mineur’ gehouden. Er zijn geen scherpe uitvallen, geen striemende verwijten of aanklachten. En dat, waar de roman, die ten slotte toch ook het doorbrekende socialisme en de nijdige stakingen van bootwerkers en zeelieden te Amsterdam weergeeft, hiertoe wel enige aanleiding kon bieden. Is het een erkenning van de bewering, dat de feiten soms sprekender zijn dan een gespierd betoog? De indamming van een destijds soms al te rigoureus pleidooi voor meer rechtvaardigheid en vrijheid, wordt thans nog vergezeld door de pogingen om een zo objectief mogelijk oordeel uit te spreken over verschillende problemen, zoals het pro en contra van het syndicalisme, de dienstweigering, de zwarte-markthandel. Het getuigt van een bezinning, die mogelijk door enkelen betreurd zal worden. Maar toch durf ik zeggen, dat het een verrijking is, niet alleen voor Dekker, maar voor menig lezer, die maar al te veel geneigd is slechts één kant uit te kijken.

Als volksjongen heeft Dekker ook hier weer heel wat jeugdherinneringen verwerkt, en misschien wel meer dan in een van zijn andere boeken. Hugo Weenink beproeft zijn geluk als handelsreiziger, journalist en boekhandelaar, alle beroepen, die, zo ik me niet vergis, ook door Dekker werden uitgeoefend. Weenink publiceert novellen in de loop van de eerste oorlogsjaren, en werkt tevens aan een roman. De eerste pogingen van de schrijver Dekker dateren ook uit die periode. Het aanwenden van herinneringen uit de eigen jongelingsjaren heeft er heel wat toe bijgedragen om het Amsterdam van vôôr de eerste wereldoorlog, met zijn gaslicht, zijn nieuwe trams, zijn eerste kine-

mavoorstellingen, zo levend voor te brengen. En meteen ook zo aanvaardbaar voor hen, die deze wereld niet gekend hebben, een wereld tevens die, voor hen die er in leefden, en zonder dat het reëel tot hen doordrong, bezig was geheel van uitzicht te veranderen.

De grondtoon van ‘Het merkteken’ is een zekere weemoed om iets, dat voor goed voorbij is. En juist door die weemoed zal het velen voeren tot een putten uit eigen herinneringen en belevenissen, tot een introspectie, waarvan men wel de aanvang, maar niet het einde kent.

Leo Schevenhels

Boekbespreking

Stefan Zweig: 'Een schaak-novelle' - Vertaling Paul Huf - Uitg. 'Keesing' - Amsterdam - 114 blz. - 80 fr.

Een geniaal schaakkampioen, doch overigens een volslagen analphabeet, komt toevallig in contact met een ontwikkeld advokaat, die in Oostenrijk gevangen werd gehouden door de Gestapo en nu werd vrijgelaten omdat hij (helemaal ten onrechte trouwens) door psychiaters ontoerekenbaar werd verklaard. Deze laatste is nochtans ernstig geestesziek geweest. In de eenzaamheid van zijn maandenlange gevangenschap heeft hij, ter verstrooiïng, ontelbare denkbeeldige schaakpartijen gespeeld en deze manie had hem tot op het randje der krankzinnigheid gevoerd. Het komt tot een schaakpartij tussen beide personages en de schaakkampioen moet het afleggen tegen de dilettant. Bij de revanche-partij wordt de advokaat terug door zijn manie aangegrepen. Een plotseling ingrijpen van een derde (in casu de auteur) voorkomt evenwel een ernstige crisis.

Deze weliswaar knappe, doch zeer eenvoudige intrigue werd op schitterende wijze uitgewerkt.

Voor de zoveelste maal werd overtuigend aangetoond hoe een psychologisch auteur met een zeer eenvoudig thema een verrassend resultaat weet te bereiken.

Doch naast deze is m.i. de grootste verdienste van Zweig een intense spanning en een obsederend rhythme te hebben verwekt die op zeer handige wijze tot ontlading gevoerd worden in het slottoneel.

Vlot vertaald en keurig uitgegeven is dit boekje een flinke aanwinst voor de liefhebbers van Stefan Zweig.

Rik Lanckrock

Havelock Ellis: 'Psychologie van de sexen' - vertaling C. Houwaard - Ingeleid door Prof. Dr. E.A.D.E. Carp - Uitgeverij 'Het Wereldvenster' - Amsterdam - 1949 - 319 blz. - Ing. 190 fr. Geb. 235 fr.

De sexualiteit is wel het domein bij uitstek wraar, door de invloed van de kerk, door een tegennatuurlijke moraal, door bijgeloof en kleinzielige pudeur, een groot aantal dwalingen in stand worden gehouden die een noodlottige terugslag hebben én op de mens én op de maatschappij.

Wel begon onder impuls van Sigmund Freud een frisse wind te waaien in dit gebied doch het zijn vooralsnog slechts een bepaalde categorie wetenschapslui en ontwikkelde intellectuelen die deze wind hebben opgevangen. Voor gemiddelde en zelfs voor hoogstaande mensen zijn de sexuele aangelegenheden nog steeds taboe.

In de Duitse en ook in de Engelse taal verschenen reeds sinds jaren werken die poogden het wetenschappelijk onderzoek van psychiaters en me-

dici die zich bezighielden niet de sexualiteit te vulgariseren, doch in onze taal verschenen er m.i. behalve een paar vertalingen van Freud en het werk van Dr. Van de Velde geen noemenswaardige interessante boeken (behalve gespecialiseerde werken).

Het is dan ook niet het grootste enthousiasme dat ik de bovengenoemde vertaling van Havelock Ellis' werk ‘Psychology of Sex’ heb begroet. Havelock Ellis is niet alleen één der grootste autoriteiten op dit gebied, doch hij is ook een knap schrijver die er in slaagde de meest ingewikkelde problemen van de sexualiteit op bevattelijke wijze voor te stellen. De auteur blijft steeds streng wetenschappelijk doch de algemeen-menselijke toon en de liefdevolle wijze waarop hij ieder detail behandelt verheffen zijn boek tot een werk van de hoogste ethische waarde. Het is onmogelijk in deze recensie een beeld op te hangen van de omvangrijke stof die H.E. in dit boek heeft uitgewerkt al wil ik toch de indeling bekend maken. Aldus hoop ik de belangstelling te wekken van onze lezers die dan toch allen dit werk zouden moeten lezen: de biologie van het geslachtelijke, de geslachtsdrift in de jeugd, sexuele afwijkingen, de erotische symboliek, homosexualiteit, het huwelijk en de kunst der liefde. In deze buitengewoon knappe studie wordt niet alleen gewaarschuwd voor overdrijving en onderschatting, voor alles wordt gepoogd om op gezonde basis (psychologisch, fysiologisch, paedagogisch en maatschappelijk verantwoord) de mens voor te lichten omtrent het delicate probleem der sexualiteit.

Als ik speciale aandacht zou willen vragen voor enkele hoofdstukken zijn het deze waarin hij handelt over perversiteit (terechtwijzing van waandenkbeelden die zelfs bij de meest ontwikkelde mensen gangbaar zijn), homosextualiteit (een afwijking die vaak ingeboren en onafwendbaar is, waartegen in vele gevallen noch geneeskunde noch psychoanalyse iets vermogen - pleit hier voor begrip tegenover de slachtoffers die dikwijls tot de hoogste geestelijke standing behoren) en het probleem der geslachtsdaad (geslachtsdelen dienen niet enkel beschouwd als organen voor de voortplanting).

Kortom een studie die van de grootste betekenis is voor ieder mens die de dwangbuis van eeuwenlange bekrompenheid wil afwerpen en zijn levensbeschouwing wil steunen op de hechte fundamenten die door de knapste geesten eindelijk werden onthuld.

Rik Lanckrock

Marcel Polfliet: ‘Kunstschilderes Berta Coenen’ - Reeks ‘De Galerij der Jongeren’ Drukk. N.V. Vonksteen - Langemark - 1949 - 16 blz.

In deze, mij onbekende reeks verscheen bovengenoemde korte studie. Polfliet is geen kunstcriticus. Hij schreef deze studie enkel ‘om haar (Berta Coenen) voor te stellen aan belangstellende kunstliefhebbers en om gehoor te schenken aan de wens van een groep bewonderaars van deze begaafde artiste.’

In dit licht beschouwd mogen wij Polfliet's sympathiek doch weinig diepgaand essay verdienstelijk noemen.

De brochure is zeer degelijk uitgegeven, voorzien van smaakvolle cliché's. Het initiatief van de stichters van deze reeks verdient zeker belangstelling en navolging.

Rik Lanckrock

Evelyn Waugh: 'De dierbare' - Vertaling Koos Schuur - Uitg. 'De Bezige Bij' - Amsterdam - 175 blz. - F. 4.90.

Van Evelyn Waugh, die ik in zijn roman 'Terugkeer naar Brideshead' leerde kennen als een zeer knap psychologisch auteur, werd nu ook voornoemd verhaal uitgegeven.

Waugh heeft hier een eigenaardig genre beproefd: de satire of liever nog het ridiculiseren, een genre waarin de Engelse auteurs tothiertoe wisten uit te blinken (Wilde, Shaw, Huxley, e.a)

Waugh gaf hierin blijk van een knappe flitstechniek, een buitengewone zin voor constructie en een origineel suggestievermogen. Zijn boek is terdege substantieel geschraagd: satire op snobisme en ridicule vereringsmanie van de Amerikaan; aanklacht van ziellоosheid, zakelijkheid en efficiency in ons leven. Daarenboven heeft Waugh op schitterende wijze de humbug-ondergrond van het Amerikaans modernisme belicht...

Doch met dat alles is de auteur er niet in geslaagd om al deze elementen samen te bundelen tot een verrassende synthese.

Rik Lanckrock

Albert Camus: 'De vreemdeling' - vertaald door Adriaan Morriën - Uitgeverij 'De Bezige Bij' - Amsterdam - 1949 - 205 blz. - F. 5.50.

Moest ik mijn beoordeling van voornoemd werk samenvatten in dat ene woord: 'aangrijpend', dan zou mij zulks, als recensent, zeker ten kwade geduid worden. Nochtans is dit het begin- en eindpunt van mijn critiek. Camus' hoofdpersonage is menselijk moeilijk aanvaardbaar en toch dwingt de auteur ons tot meeleven.

Hij bereikt zulks met de vele middelen waarover een rasecht romancier beschikt: knappe suggestie, stijl aangepast aan thema, stemmingsbeelden, strakheid, gebaldheid, soberheid, enz...

Hij bereikt zulks omdat hij in deze roman doordrong tot de grond-laag van de menselijke ziel en tot de kern van de atheïstische levensbeschouwing.

Hij bereikt zulks omdat hij op onthutsende wijze de absurditeit van ons leven heeft uitgebeeld en de liefdeloosheid van de maatschappij, dat 'zedelijk monster', heeft aangeklaagd.

Hij bereikt... doch waarom verder analyseren.

Aangrijpend is dit boek, dat de recensent tevergeefs naar literair verantwoordingsmateriaal deed zoeken om zijn eerbied voor het kunstenaarschap van Camus te verwoorden.

Rik Lanckrock

‘Eeuwig Israel’ - 164 blz. in linnen band met kunstdruk - omslag verzorgd door Wim Brusse. - Uitg. ‘De Driehoek’ - 's Graveland - Fl. 5.9.

Onder redactie van drs J. Melkman, G. Borgers en drs F. Sierksma verscheen het Israëlnummer van het tijdschrift ‘Podium’ thans in boekvorm onder de titel ‘Eeuwig Israël’. De meeste bijdragen werden voor het eerst in het Nederlands vertaald en aangevuld met karakteristieke foto's en tekeningen, waaronder een afdruk van Marc Chagall's ‘Jacob vechtend met de Engel’, speciaal voor deze uitgave ontworpen.

Als mens, afgezien van eventuële vooroordelen ten opzichte van het Joodse vraagstuk, kan men deze bijdragen niet zonder belangstelling en ontroering lezen. Daarin immers klinkt de stem op van een volk, dat meer dan welk ander werd vervolgd en beproefd. In het aangrijpendste gedicht, dat in deze samenstelling voorkomt, nl. ‘De zieke Jongen vertelt’ van David Shimoni, wordt de lijdensweg beschreven van Joodse gevangenen, die naar een onbekende bestemming, waar de dood hen treffen zal, worden overgebracht. Een vader zet zijn zoon er toe aan uit de trein te springen om aan de marteldood te ontkomen:

> Toen ging de trein de heuvel naar beneden,
> Nog even... en er was geen spoor meer te bekennen...
> En ook van vader is geen spoor meer te bekennen,
> Alleen misschien wat as in een of ander veld

Dit gedicht, waarin de diepste ellende van de Jood wordt opgeroepen, eindigt als in een koortsvisioen op een kreet van vertwijfeling, waarvoor niemand, die zich nog mens durft te noemen, immuun kan blijven:

> Heer der Wereld, IK heb medelijden met U gehad
> waarom hebt Gij geen medelijden met ons?...

Ook in het proza van de hedendaagse Hebreeuwse schrijvers, die hier vertegenwoordigd zijn, worden de zinnebeelden van het Joodse volk - Jahwe, volk en strijd - ongemeen scherp belicht, o.m. in ‘De Omslagdoek’ van S.J. Agnon, ‘Het drievoudig Verbond’ van Yehudah Yaäri en ‘De Wraak’ van Yig'al Mosinson, waarin de zeden en de gebruiken van het Joodse volk, evenals in de bijbel, op suggestieve en poëtische wijze worden voorgesteld.

Dit boek bevat tevens een merkwaardige studie over de functionele betekenis van de modern-Hebreeuwse literatuur en een scherpzinnig, combatief essay van F. Sierksma, ‘Volk zonder Land’.

R. Boeckaert

Frederik Van Eeden: ‘Gedichten’ - Een bloemlezing - In opdracht van het Frederik van Eeden-genootschap samengesteld door Dr H.W. van Tricht - Wereldbibliotheek - N.V. Amsterdam-Antwerpen. - 1949 - 78 blz. - Prijs geb. 60 fr.

Al is het na het lezen van deze verzen duidelijk dat Van Eedens betekenis vooral op het gebied van het proza te zoeken is, toch is hij ook als dichter niet van elke betekenis

ontbloot. In zijn persoonlijk oeuvre nemen zijn verzen een plaats in, die, al is het dan op de tweede rang, niet kan

verwaarloosd worden in een studie van zijn werk. In de ontwikkeling der Nederlandse letteren zijn ze een goed voorbeeld van hetgeen de gemiddelde tachtiger in staat was op poëtisch gebied voort te brengen. Vanuit dit oogpunt bekeken vertoont deze dichtkunst een mengeling van oude en nieuwe elementen. Er wordt bewust in gestreefd naar de eisen der klankexpressie, naar oorspronkelijkheid en natuurlijkheid in het aanwenden van beelden, en in de onderwerpen vinden we de durf der nieuwe generatie terug, die put uit eigen diepste, intiemste zieleleven, de allerindividueelste emotie dus waarvoor de allerindividueelste expressie wordt gezocht. Maar overal klinken onbewust wellicht, nog klanken door die de oren der ouderen welgevallig waren. Een burgerlijke toon, een te uitgesproken betoogtrant, een zich knusjes voelen met zichzelf, een gewichtig doen met kunstige vormen, een naieve vergelijking zonder de frisheid die het naieve verrukkelijk maakt, ook dit alles duikt op vele plaatsen op, meestal vluchtig maar niettemin ontluisterend. Ook rhetoriek is een gevaar dat deze verzen vaak bedreigt. Dikwijls weten ze er slechts op het randje af aan te ontsnappen.

Alles samen genomen, een bundeltje dat zeer welkom is, niet alleen wegens de persoonlijkheid van de schrijver, maar ook omdat het enkele zeer goede verzen bevat die onze letteren rijker maken. Enkele hieronder zijn reeds klassiek geworden, doch een paar minder bekende verdienen het in nog hogere mate.

Erik van Ruysbeek

Het oude boeddhisme - door Prof. Dr G. De Lorenzo - Wereldbibliotheek N.V. Amsterdam-Antwerpen - 1949 - 344 blz. - Prijs geb. 110 fr.

Het Boeddhisme, dat wellicht de verhevenste leer is die het mensdom in de loop van zijn geschiedenis heeft voortgebracht, is in Europa schier onbekend. En waar men er iets over weet, is deze kennis zeer gebrekkig en vermengd met talrijke onzuivere elementen, die mijlenver verwijderd zijn van het oorspronkelijk Boeddhisme, zoals het door Gotama Boeddha werd opgericht.

Het boek van De Lorenzo wil, inzover dat op een driehonderdtal blz. mogelijk is, het essentiële geven dat ieder ontwikkeld mens over het Boeddhisme zou moeten wreten.

Het geeft ten eerste een historisch overzicht en plaatst het Boeddhisme in een historisch perspectief. Het geeft ten tweede een samenvatting van de hoofdpunten en hoofdaspecten van de leer.

Het geeft ten derde een rijke keus oude Boeddhistische teksten, waardoor men onmiddellijk in contact komt met de Boeddha.

Deze drie aspecten zijn daarenboven innig samengeweven tot een bezield geheel.

Het werk van De Lorenzo is buitengewoon volledig. Er is werkelijk maar een punt waar men hem nader op de zaak zou willen zien ingaan, nl. in zijn theoretische uiteenzettingen nopens de vrijheid van de wil, de reïncarnatie en het nirvana, want al is het waar dat de boeddhist minder zal voelen voor deze theorie, het boek blijft toch bestemd voor Europese lezers

die eerst en vooral hun metaphysische geruststellingen moeten hebben. De Lorenzo' werk is inderdaad ook een warm pleidooi voor de leer van Boeddha, die naar mijn weten inderdaad de machtigste hefboom is tot de bevrijding van de mens van alle waan, tot kennis van zichzelf en van de wereld, tot het bereiken van een staat, verheven boven alle leed.

De Lorenzo besluit met een overzicht van de werking van het Boeddhisme na Gotama, in Indië, in de overige Aziatische landen, voornamelijk China en Japan, en ook in het Westen. Dat het hier niet veel succes kon oogsten, dat het via het Christendom, dat er een ontaarde uitloper van is, op een volledige mislukking moest eindigen, is niet te verwonderen. Want dat wij, die op onze cultuur zo prat gaan, tegenover een land als Indië, de kwintessens van het barbarendom vertegenwoordigen, kan onze eigenliefde misschien krenken, maar kan, hoe beter we Indië (en niet alleen het Boeddhisme) leren kennen, hoe minder geloochend worden. Misschien heeft hij die dit boek aandachtig heeft gelezen ook dat opgemerkt. Bij de barbaren had Boeddha geen kans. Voor één Franciskus bracht het duizenden en duizenden Dominikussen, inquisiteurs en zielendrijvers voort. En op dit ogenblik minder dan ooit is daaraan iets veranderd.

Een boek als dit zal wel door weinigen gelezen worden. Moge het hun geestelijke horizon en hun horizon tout court verbreden en verdiepen. Dat de leer hun innerlijk zou toespreken zal wel een illusie zijn. De mensen van vandaag lezen een boek als dit uit ‘culturele’ nieuwsgierigheid, om hun geest te stofferen met zoveel mogelijk ‘algemene cultuur’. Slechts hem die hartstochtelijk zoekt naar levensvoedsel en waarheid zal het dieper toespreken. Moge het de weg tot deze enkelen vinden.

Erik van Ruysbeek

William Blake: ‘Het huwelijk van hemel en hel’ - Een rhapsodie, samengesteld uit de geschriften van William Blake en uit de geschriften over hem met een vertaling van ‘Het huwelijk van hemel en hel’ en ‘Het eeuwige evangelie’, door E.J. Welz - 1949 - Paria-reeks ‘De Driehoek’ - 's Graveland - Omslag en typographie Otto Treumann - 146 blz.

Daar waar in de meest bekende talen over William Blake studies en monografieën verschenen zijn en er ook belangrijke gedeelten van zijn werken in vertaald werden, bestond in het Nederlands tot nu toe noch het een noch het ander. Het boekje van Welz wil deze leemte vullen.

Het geeft, aan de hand vooral van studies over Blake en uittreksels uit zijn werk, en ook aan de hand van eigen beschouwingen een tamelijk goede karakteristiek van de visionnaire Engelse dichter, schilder, tekenaar, etser, mysticus, philosoof en psychist.

Het best bekend was hij wellicht als tekenaar en etser, doch de laatste jaren werd ook de schrijver en voornamelijk de mysticus het voorwerp van geduldige studie. Geduldig omdat, naast flitsen van indrukwekkende kracht, zijn geschriften meestal van een kwasi ondoordringbare duisterheid zijn. Het vergt een lange exegese om hem te benaderen.

Alhoewel door atavisme en opvoeding vastgekluisterd aan de godsdienst

zijner omgeving en vooral aan de bijbel, ontworstelde hij zich aan de voorstellingen van een antropomorfische god en kwam hij tot een soort mystiek eenheidsbesef, waarin hij de grote geesten uit de oudheid en voornamelijk uit Indië, te gemoet ging. Zijn leven werd een kamp met de waanbeelden van zijn jeugd, kamp waarin hij nu eens overwon, dan weer onderlag. Ook van zijn scherpe ideeën over poëzie en kunst geeft Weltz enkele goede voorbeelden.

Het boekje geeft in de loop van de tekst verschillende vertalingen van gedichten naast de Engelse tekst, en besluit met de overzetting van twee gemakkelijker te benaderen werken, waarvan 'Het Huwelijk van hemel en hel' dat door velen als zijn grootste werk wordt beschouwd, een poging is om het wezen van het kwaad te peilen.

Keurige uitgave, met reproducties van gravuren van William Blake.

Erik van Ruysbeek

'Het spel der liefde': Alex Blickx - 'De zwarte poort': Ralph Van den Bogaert - 'Kanttekeningen': Johan De Coninck - 'Een handvol verzen': Ludo Laagland - 'Silhouetten': Remi De Cnodder - In de Poëziereeks 'die Scone' - Uitg. 'De Klamper' - Aarschot.

Een beetje angstvallig opent men steeds het bundeltje van een debutant. Men vraagt zich telkens af: wat zal het zijn?

Dezelfde vage vrees bekroop mij, toen een gulle wind uit de richting van Aarschot liefst vijf bundeltjes op mijn schrijftafel deed neerdwarrelen.

Stoïek heb ik mij hals over kop in de lectuur van deze gedichten gestort. Helaas! Het is weer een ontgoocheling geworden.

Alex Blinckx tart het publiek met tien stukjes, die alle gesteld zijn in de vorm van gedichten, maar die met poëzie überhaupt niets te maken hebben. Hij neemt een loopje met de prosodie en stelt zich veelal tevreden met gemakkelijke assonanties, voor zover hij niet vervalt in een prozaïsch wartaaltje, dat men niet meer hermetisch maar gewoon zinloos moet heten. Wellicht komt hij aandraven met de bewering, dat hij hier en daar een eigen soort vrije verzen wil schrijven, maar dan slaat hij de bal vér mis. Er is bij hem nergens rhythme te bespeuren. Bovendien kent hij zijn taal niet eens en hij pent nonchalant fouten neer, waarvoor hij de banbliksems van een onderwijzer van de vierde graad verdient. In 'Eerlijkheid' bekent hij ootmoedig:

> 'Ik weet dat geen gedicht van mij
> althans een stralende parel
> aan schrijversroem zal verrijken.'

Afgezien nog van het feit, dat het met de syntaxis van deze zin niet in orde is, heeft Blickx gelijk. Het epitheton ornans 'stralend' moet zelfs als een euphemisme worden beschouwd in dit geval.

Iets beter zijn de verzen van Ralph Van den Bogaert in het bundeltje 'De zwarte poort'. De dichter is waarschijnlijk een ietwat verbitterd

jongmens, dat lofwaardige pogingen doet om nog mild te schijnen en liefst een optimistische toon aanslaat. Van den Bogaert prevelt zowat zacht voor zich uit. Zijn taal is arm en waar hij kennelijk de prosodie wil volgen, slaagt hij daar niet altijd in. Hij moet nog veel oefenen en heeft alleszins te vroeg gepubliceerd. Ook in zijn bundeltje zijn de taalfouten legio.

Met Johan De Coninck is het weer een ander geval. Hij publiceert negen versjes, die elk stuk voor stuk door een ander debutant konden geschreven zijn. Er zit niets persoonlijks in deze proeven. Het liefst hoor ik hem nog luchtig rijmen over een gestorven leugenaar en over de dichters, die - althans volgens hem - meestal drinkebroers zouden zijn... In 'Herfst' en 'Metamorphose' meen ik een schuchter talent te onderkennen, maar het hout is nog erg groen en ik zie heus niet goed in, wat De Coninck van deze publicatie verwacht. Over een paar jaren zal hij wellicht over zijn 'Kanttekeningen' blozen.

Zonder de minste pretentie zijn de meeste vlotte rijmpjes van Ludo Laagland in 'Een handvol verzen'. Een geestdriftige toon klinkt hier en daar door, o.a. in zijn als strijdlied bedoeld gedicht 'We dragen onze droom'. Formeel is het stukje echter nog àl te onzeker. Met zijn 'Ballade van Lamme' was wel iets te bereiken, doch hij heeft het genre nog niet onder de knie en zijn 'ballade' valt naar het eind toe jammerlijk uiteen. (Verrassings- en anecdotisch element ontbreken volkomen.) Ook hem wil ik krediet geven, maar hij dient hard te werken en zijn proeven nog enige tijd in de lade te begraven.

Het is opvallend, hoe deze debutanten blijkbaar geen greintje self-control bezitten.

Remi De Cnodder heeft reeds vroeger van zich laten horen. Reeds bij het eerste vers van 'Silhouetten' voelt men duidelijk, dat hij niet meer in het allereerste stadium van het pythische stamelen vertoeft. Hij maakt niet meer die stuntelige en penibele indruk, die men bij enkele van zijn kameraden opdoet. (Het spijt ons te moeten schrijven, dat Blinckx, Van den Bogaert en De Coninck de criticus in een lastig parket brengen, omdat hun probeersels zelfs niet voor de mildste kritiek in aanmerking komen.) Voor De Cnodder mogen wij reeds ietwat strengere maatstaven aanleggen. Hier en daar treft ons al eens een regel, soms zelfs een strophe, die een zekere belofte inhouden. Er gaat echter nog niet de minste bezieling van deze verzen uit en ik kan de indruk niet van mij afzetten, dat zij zonder innerlijke noodzaak zijn geschreven. Zijn vijf 'In Memoriam-gedichten' ontroeren nauwelijks en men zou zeggen, dat De Cnodder de dood van vijf mensen als een grage aanleiding heeft gekozen om er wat droefgeestig op te interluderen. De dichter is ook nog niet zeker van zich zelf en hij heeft de goedjonstige lezer al met al niet veel te vertellen. Hij kan er komen, maar zal een strenge zelftucht moeten beoefenen. Wat hij nu aanbiedt, kan men nog geen poëzie heten, maar wél berijmde constaties, die hoogstens voor hem-zélf enige waarde kunnen hebben.

In totum brengt de poëziereeks 'die Scone' een schrale, zeer schrale oogst.

Jan van den Weghe

Kees Van Bruggen: 'Fontana Marina' - Uitg. Wereldbibliotheek N.V. - Amsterdam - Antwerpen - 1949 - 277 blz. - geb. 85 fr.

De Wereldbibliotheek lijkt me ditmaal niet goed geïnspireerd bij de keuze van haar uitgaven. Naast de banale novelle van Marie Schmitz is ook deze nieuwe roman van Kees Van Bruggen een mislukking.

Het had nochtans iets kunnen worden want, in tegenstelling tot het inhoudloze verhaal van Schmitz, stelt Van Bruggen een probleem dat niet van belang ontbloot is. Een zestigjarige man, filosoof tot in zijn bloed, heeft genoeg van de mensen en besluit met zijn jonge geliefde zich aan de wereld te onttrekken en met haar te gaan wonen in een vervallen, uitgestorven dorp, hoog in de bergen. Hij hoopt daar in Fontana Marina terug het geestelijke evenwicht te vinden, dat hij in zijn omgang met de mensen verloren heeft. Maar, zoals men zich kan indenken, is dit plan tot mislukking gedoemd. In de eenzaamheid en ver van het contact met de wereld wordt de mens een onmachtige, tot niets meer in staat. Tot dit besluit gekomen, daalt de man met zijn geliefde, aan het eind van het boek, terug van de berg, zoals hij bij het begin, van beneden naar de berg opgeklommen is.

Men ziet, dat het gestelde probleem interessant genoeg is om er een belangwekkende roman mee op te bouwen. Van Bruggen is daarin echter niet geslaagd. Om te beginnen is zijn hoofdpersoon een onmogelijk figuur, vol met de meest onzinnige en verwarde filosofische bespiegelingen. Hij houdt er geen eigen levensbeschouwing op na, maar een samenraapsel van onverteerde reminiscenties aan grote wijsgeren en pedagogen. Ik kan hem het best vergelijken met de wereldvreemde personages, die het werk van Geert Grub bevolken: dezelfde abstracte denkbeelden zowel bij hem als bij Van Bruggen, dezelfde obscuriteit en dezelfde verwarring in de geest van hun figuren. Bij Van Bruggen is er echter een zogezegde humor, die bij Grub volkomen afwezig is. Maar ook die humor is niet van de echte soort. Hij is op veel plaatsen onnatuurlijk, zodat hij de lezer nergens kan verrassen.

Zo is 'Fontana Marina' een mislukt boek geworden, waar het er een zeer goed had kunnen zijn. En het is te vrezen, dat Van Bruggen die met deze uitgave zijn 75ste verjaardag gevierd heeft niet meer in staat zal zijn in de toekomst beter te doen.

Frans Cools

Marie Schmitz: 'Feestelijk herdenken' - Uitg. Wereldbibliotheek N.V. - Amsterdam - Antwerpen - 1949 - 87 blz. - ing. 20 fr. - geb. 30 fr.

Dit is een idioot verhaal, geschreven op de idiote manier die wij van de meeste Nederlands schrijvende dames gewoon zijn. Een man viert zijn jubileum als veertigjarige bediende bij een grote firma, welke firma een paar dagen later eveneens de dag van haar oprichting herdenkt. Onwillekeurig maakt de bediende de vergelijking tussen de twee vieringen, tussen wat hij na veertig jaar nog altijd is, en wat de directeur van de firma in diezelfde periode geworden is. Hij staat altijd op dezelfde plaats, ter-

wijl de bestuurder opgeklommen is tot een der machtigste en meest geziene mensen van de stad. Dit alles ziet de bediende in een droom, wanneer hij ingedut is bij de lectuur van zijn krant. Maar waarom dit ouderwetse droomprocédé, en waarom verteld op zo 'n onbeholpen, van de hak op de tak springende manier?

Het onderwerp, mits goed behandeld, had tenminste iets kunnen geven, al is de inhoud dan ook mager en volslagen probleemloos. Maar nu wordt het niets. Marie Schmitz kan bij Mérimée in de leer gaan om te weten hoe een novelle geschreven moet worden. Maar wellicht komt die wetenschap voor haar toch al te laat.

Frans Cools

Prosper Mérimée: 'Carmen' - Uitg. Wereldbibliotheek N.V. - Amsterdam - Antwerpen - 1949 - 84 blz. - ing. 27.50 fr. - geb. 37.50 fr.

Het zal wel niet nodig zijn veel woorden te zeggen over een zo universeel gekend verhaal als dit van Carmen. Gepopulariseerd door talrijke films en vooral door de dramatische muziek van Bizet, is Carmen een van de figuren uit de wereldliteratuur, die het meest tot de verbeelding van de mens spreken. Mérimée, die een veel groter schrijver was dan velen denken, vooral als novellist, heeft dit verhaal op zijn bekende sobere, maar uitdrukkingsvolle manier geschreven. 'Carmen' is in het weinig beoefende genre van de novellenkunst een der hoogtepunten uit de wereldletterkunde.

De vertaling van Dr. J. De Jong is vlot en de uitgave, zoals altijd bij de Wereldbibliotheek, zeer verzorgd voor haar prijs.

Frans Cools

Daphné du Maurier: 'Janet' - Uitg. De Boekerij - Baarn - 276 blz. - geb. 130 fr.

Het schijnt onmogelijk te zijn 'meesterwerken' aan de lopende band te produceren. Na 'Rebecca' is Daphné Du Maurier tot niets meer in staat gebleken. En wie sceptisch mocht staan tegenover het begrip 'meesterwerk', toegepast bij deze roman, zal zeggen dat het zelfs onmogelijk is om het jaar een succesboek te produceren.

'Janet' is inderdaad niets van dit alles. Ik zou bijna durven zeggen, dat het zelfs geen 'boek' is, alleen maar een min of meer opgesmukt geraamte, dat onafgewerkt naar de uitgever moest omdat er geen tijd meer was om het helemaal in orde te krijgen. Slechts een paar hoofdstukken uit deze roman, die dan toch de volledige geschiedenis van een geslacht moest worden, staan iets of wat op hun poten en werden min of meer afgerond. Het overige is niet meer dan een vage schets, waarin alleen de hoofdgebeurtenissen met een paar lijnen zijn aangegeven.

Misschien kan 'Janet' gelezen worden door een paar romantische dames, maar verder zal niemand er iets aan hebben.

Frans Cools

binnenkant achterplat

Mededeling

Ter gelegenheid van het zesjarig bestaan van ‘ARSENAAL’ - tijdschrift voor letterkunde - en ter bevordering van het short-story-genre wordt door voornoemd tijdschrift een prijsvraag uitgeschreven voor een kortverhaal.

De beste inzending wordt bekroond met een premie van 500 fr. en zal in het tijdschrift gepubliceerd worden.

De andere verdienstelijke inzendingen zullen, mits goedkeuring van de auteur, eveneens in ‘Arsenaal’ verschijnen.

De kortverhalen, in dubbel exemplaar, moeten met een spreuk ondertekend zijn en onder afzonderlijk omslag, waarop de spreuk vermeld is, dienen naam en adres van de auteur opgegeven.

De inzendingen dienen vôôr 15-2-50 gericht aan dhr. Lanckrock Rik, hoofdredacteur van ‘Arsenaal’, Groeningestraat, 8, te Gent.

De Jury is samengesteld uit dhr. Jan Schepens, redactiesecretaris van ‘De Vlaamse Gids’, Remi Boeckaert, redactiesecretaris van ‘Arsenaal’ en Rik Lanckrock, hoofdredacteur van laatstgenoemd tijdschrift.

Indien antwoord of terugzending van kortverhaal verlangd wordt dient een postzegel voor retourport aan inzending gehecht.

* * *